Psike İstanbul
Psikanaliz Kitaplığı

TEFEKKÜR YAKINLIKLARI

CHRIS JOANNIDIS

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

CHRIS JOANNIDIS • TEFEKKÜR YAKINLIKLARI

CHRIS JOANNIDIS

Psikiyatr, Britanya Psikanaliz Cemiyeti üyesi ve Yunan Psikanaliz Cemiyetine bağlı eğitim analistidir. İstanbul Rum Cemaati mensubu olan Chris Joannidis 1953'te Beyoğlu'nda doğmuştur. Robert Kolej Lise bölümünden mezun olduktan sonra tıp eğitimi için ABD'ye göç etmiştir. Uzun süre İngiltere'de kaldıktan sonra 2004 senesinde Yunanistan'a taşınmıştır ve halen orada yaşamaktadır. Tavistock Psikoterapistler Cemiyeti ve Londra Grup-Analizi Cemiyeti üyesidir. Psike İstanbul psikanalist adaylarının Uluslararası Psikanaliz Birliğine (IPA) bağlı eğitim programında eğitimci ve süpervizördür.

MELİS TANIK SİVRİ

Klinik psikolog, Psike İstanbul ve Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) üyesi psikanalisttir. Bilgi Üniversitesinde yarı zamanlı öğretim üyesi ve klinik süpervizördür. Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji ile Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümlerinde lisans eğitimini, California School of Professional Psychology'de Klinik Psikoloji alanında doktora eğitimini tamamlamıştır. Uluslararası Psikanaliz Yıllığı yayın kurulu üyesidir. "Frida Kahlo: Aynadan Tuale Aktarılan Sessiz Çığlık" (2011) başlıklı makalesiyle İstanbul Psikanaliz Derneği tarafından verilen 2011 Psikanaliz Yazıları ödülünü almıştır.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Chris Joannidis
TEFEKKÜR YAKINLIKLARI

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 418

Psike İstanbul Psikanalitik Kitaplığı
Şimdi ve Burada 3

ISBN 975-605-399-272-1

Psike İstanbul Konferansları ile Psike İstanbul
'Şimdi ve Burada' kitapları dizileri İstanbul Psikanaliz Eğitim,
Araştırma ve Geliştirme Derneği (Psike İstanbul) ile
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'nın işbirliği ile yayınlanmaktadır.

PSİKE ist
İstanbul Psikanaliz Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Derneği 2003

1. Baskı İstanbul, Nisan 2013

© Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık Müzik Yapım ve Haber Ajansı Ltd. Şti.
Yazışma Adresi: İnönü Caddesi, No: 43/A Kuştepe Şişli 34387 İstanbul
Telefon: 0212 311 61 34 - 311 64 63 / Faks: 0212 297 63 14
Sertifika No: 11237

www.bilgiyay.com
E-posta yayin@bilgiyay.com
Dağıtım dagitim@bilgiyay.com

Dizi Editörü M. Işıl Ertüzün
Editör Melis Tanık Sivri
Yayına Hazırlayan H. Pınar Mutlu
Tasarım Mehmet Ulusel
Dizgi ve Uygulama Maraton Dizgievi • www.dizgievi.com
Düzelti Remzi Abbas
Baskı ve Cilt Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok Kat 6 No: 4 NB 7-9-11 Topkapı İstanbul
Telefon: 0212 613 03 21 - 613 38 46 / Faks: 0212 613 38 46
Sertifika No: 12064

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü tarafından kataloglanmıştır.

Joannidis, Chris.
Tefekkür yakınlıkları / Chris Joannidis; editör Melis Tanık Sivri.
224 p. 16x23 cm.
Includes bibliographical references and index.
ISBN 978-605-399-272-1

1. Psychoanalysis. 2. Conflict (Psychology). 3. Dependency (Psychology).
4. Emigration and immigration—Psychological aspects. 5. Psychoanalysis and culture.
6. Psychotherapist and patient. 7. Psychoanalytic Therapy–Case Reports.
8. Relationship addiction—Case studies. I. Tanık Sivri, Melis.
RC504.J63 2013

Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı
Şimdi ve Burada - III

Chris Joannidis

TEFEKKÜR YAKINLIKLARI

Editör
Melis Tanık Sivri

İçindekiler

vii **Sunuş**

1 Giriş
Yavuz Erten

3 **BİRİNCİ BÖLÜM**

5 Paslı Teneke Kutu:
Travmanın Kuşaklararası İletimi
Melis Tanık Sivri

27 **İKİNCİ BÖLÜM**

29 *1* Eve Dönüş

45 *2* Sözler Zamanı Öldürür

55 *3* Tanıma ve Psikanalitik Düşünce

69 *4* Yanıltıcı İlişkiler

85 *5* Öznelliklerarası Üzerine

93 *6* Cinnet: Dehşet Verici Zaruret,
Winnicott Üzerine Düşünceler

103 *7* Aktarımsal Deneyim Olarak
Karşılıklı Eyleme Dökme

113 *8* Öteki Hasta

131 *9* Aktarım ve Karşıaktarım Açısından Psikanaliz ve
Psikanalitik Psikoterapi

141 *10* Eğitimden Biraz Fazla, Terapiden Biraz Az:
Psikanalitik Süpervizyon Üzerine Düşünceler

147 *11* John Malkovich ya da Ruhsal Hastalıklara
Bakım Veren Kurumlarda Ruhsal Tükenmişlik

155 *12* Bilinçdışı Düşlemin Paylaşımı: Terapistin Bir Bütün Olarak
Gruba Yönelik Duygusal Tepkisi

165 *13* Çalışma Grubu

173 *14* Algılayan Somadan Düşlemlenen Bedene

185 *15* Söyleşmek İhtiyaç Oluşturmaz:
Psikanalizin Sinirbilimle İlişkisi Olgusu

193 Türkçe-İngilizce Terimler Sözlüğü

212 Dizin

Sunuş

Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı 2010 yılında Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu Psike İstanbul tarafından, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları ile işbirliği içinde hayata geçirilen bir projedir. Amaç, Türkiye'de psikanalizin tanıtılması ve yaygınlaştırılması yolunda ruh sağlığı mesleklerinden olan okurların yanı sıra, alan dışından okurlara da ulaşabilmektir. Bir taraftan psikanalizin evrensel ilkelerinin tartışılmasına, diğer taraftan ülkemiz kültürünün psikanaliz kuramı ve uygulaması üzerine etkilerinin araştırılmasına zemin hazırlamak hedefler arasındadır.

İstanbul Psikanaliz Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Derneği (Psike İstanbul) ruhsal mekanizmayı açıklayan bir kuram, ruhsal süreçleri araştıran bir yöntem, bu yönteme dayanan bir tedavi ve bu bilgiyi nesilden nesile aktaran bir gelenek olarak psikanalizi Türkiye'de tanıtmak, yaymak ve geliştirmek amacıyla 2003 yılında kurulmuştur. Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) tarafından Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu olarak kabul edilen Psike İstanbul çatısı altında, Uluslararası Psikanaliz Birliği standartlarına uygun olarak psikanaliz eğitimi verilmektedir. Dernek çalışmalarının bir bölümü yalnızca üyesi olan psikanalistler ve psikanalist adaylarına açık şekilde sürdürülmektedir. Bir bölümü de ruh sağlığı alanında çalışan diğer meslektaşların ve/veya psikanalizle ilgilenen herkesin katılabileceği etkinlikler olarak yapılmaktadır. Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı'nda yer alan kitaplar işte bu seminerlerin, konferansların, vaka çalışmaları ve sempozyumların canlı ortamında doğmaktadır.

Kitaplık hâlihazırda iki diziden oluşmaktadır: Bunlardan "Psikanaliz, Şimdi ve Burada" dizisi, Türkiye'de psikanalizin kurumsallaşması için yıllarca destek vermiş yabancı eğitim analistleri ile onlardan eğitim ve süpervizyon almış yerli analistleri ve analist adaylarını bir araya getirmektedir. Her kitapta bir eğitimcinin kuramsal ya da klinik çalışmalarının çevirisi ile bir yerli analistin bu kitaba yönelik yorum, eleştiri ve katkılarından oluşan özgün yazılar yer almaktadır. Bu dizide ayrıca Psike İstanbul üyesi analistlerin diğer özgün çalışmalarına yer verilmektedir. Dizinin adındaki "Şimdi" psikanalizin çağdaş gündemini takip edebilme şansına göndermede bulunmaktadır. "Burada" kısmı ise dünyanın dört bir yanından gelen değerli analistlerin birikimleri ile burada psikanaliz üzerine düşünen ve psikanalizi uygulayan kişilerin çalışmalarının harmanlanmasına olanak sağlayan canlı tartışma ve üretim ortamını anlatır.

Kitaplığın diğer dizisi olan "Konferanslar" ise yerli analistlerin, analist adaylarının ve yabancı analistlerin Psike İstanbul çatısı altında gerçekleşen *Psikanalitik Bakışlar* sempozyumlarında, *Bir Düşünce, Bir Usta* adlı konferans ve vaka çalışması etkinliklerinde, *Sinema Akşamları* film gösterimi ve filmlerin yorumlanması, tartışılması çalışmalarında ve diğer konferanslarda yaptıkları konuşmaların metinlerini okurlara sunmaktadır.

Yayın Sorumluları
CÜNEYT BİLEN - YAVUZ ERTEN - IŞIL ERTÜZÜN -
SİBEL MERCAN - ÖZDEN TERBAŞ

Giriş

Yavuz Erten

Chris Joannidis değişik zamanlarda çeşitli bilimsel toplantılarda sunduğu ve/veya bilimsel dergilerde yayınladığı makalelerden oluşan bu kitabında psikanalitik çözümlemeleri kendine has üslubunun içerdiği sezgi, derinlikli kavrayış ve sentezlenmiş bir bilgi zenginliği ile yapıyor.

Kitabın sayfaları ilerledikçe, Joannidis'in sahip olduğu kapsamlı psikanalitik bilgi, felsefi, epistemolojik, estetik ve artistik mercekler altında çeşitli renklere bürünüyor ve bu tür dönüşümler psikanalitik kavramlaştırmaların insanın özüne dair ne kadar yoğunlaşmış odaklar olduğunu bir kez daha ispat ediyor. Bu yoğunlaşmış oluşumları kapalı haldeki bir yelpaze gibi düşünürsek, yelpazenin açılmasıyla birlikte, onların dokusunu yaratan şekiller, kıvrımlar ve tonlar ortaya çıkıyor. Kıvrımların açılmasıyla ortaya çıkan göz alıcı resimde insanın varoluşuna dair pek çok şeyi görmemiz mümkün. Joannidis'in fırçası bu resimde psikanalizle diğer bilimsel disiplinler arasında mekik dokurken nihai anlamlandırmaları ve açıklamaları psikanalizin dokunuşlarıyla yaparak, yaklaşımında onu diğer bilgi arayışlarının yanında ana eksen olarak tutmayı başarıyor.

2000 yılından bu yana Türkiye'de psikanalizin kurumlaşması yönünde büyük bir özveriyle çalışan ve onlarca psikanalistin yetişmesinde önemli katkıları bulunan Chris Joannidis bu kitapla, çalışmalarını Türkçe'de yayınlanmış en özgün psikanalitik eserlerden biriyle taçlandırıyor.

Yazarın bu eserinde psikanalist Melis Tanık Sivri de bir bölüm yazarak kitabın düşünsel derinlik ve genişliğine bir katkı sağlıyor. Melis Tanık

Sivri, Chris Joannidis tarafından eğitilen Türkiyeli psikanalistlerden birisi olarak, hocasının sadece yazdıklarıyla ilişki kurarak değil onun duygu dünyasıyla göç ve yas temaları bağlamında etkileşime girerek kitabı zenginleştiriyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

Paslı Teneke Kutu: Travmanın Kuşaklararası İletimi

Melis Tanık Sivri

NECMO'NUN TENEKE KUTUSU

Selanik'ten İstanbul'a giden gemiden indiğinde 18 yaşındaymış. Sonraları komşu bahçelerin iç içe geçtiği, geride bıraktığı aydınlık evini kızına defalarca anlatmış. Atatürk'ün öğretmeni komşularıymış. Bir kere Atatürk'ü de görmüş, tanışıp konuşmuşluğu varmış. Üç ağabeyi ve kız kardeşiyle göçmüşler İstanbul'a. Ailenin en küçüğüymüş. Apar topar bindikleri gemide elinde sıkıca tuttuğu teneke kutusunu ölene kadar yanından ayırmamış. Teneke kutunun içinde Selanik'te bıraktıkları tüm mal varlıklarının resmi belgeleri varmış.

İstanbul'a geride bıraktıklarının hüznü ile Rumeli'de vaat edilen toprakların tesellisiyle ulaşmışlar. Oysa düşündükleri gibi olmamış. Büyük ağabeyi paylarına düşen evi bulmaya gittiğinde selde yok olduğunu öğrenmiş. Kendilerine başka bir ev bulmuşlar. Zaman içinde teneke kutu paslanmış, ama Necmiye, ya da yakınlarının tabiriyle Necmo, ümidini yitirmemiş. Evlenmiş, evden ayrılmış, bir kızı olmuş, yıllar içinde üç ev değiştirmiş, farklı şehirlerde yaşamış, Selanik'i bir daha hiç görememiş ama teneke kutusu her daim yanındaymış.

ÜÇ KUŞAK SONRA...

"Kızımın adını Sıla koyacağım" demişti. "Sıla gurbet demek... Neden bir anne kızına Sıla ismini koymak istesin? Sıla bana şunu çağrıştırdı: Aslı. Aslı benim çocukluk arkadaşım. Kerem ile Aslı. Bir türlü kavuşamayan âşıklar..." (Aslı, yaslı?). "Bir de salıncak, evet hepsi ses benzerliğiyle geldi aklıma. Gözü-

mün önünde bir imge var. Rüzgârda hafif hafif sallanan bir salıncak... Sanki biraz evvel küçük bir kız çocuğu salıncakta sallanıyormuş da annesi çağırmış, o da aceleyle salıncaktan atlayıp gitmiş gibi. Yaz sonu... Küçük bir kızken yaz sonu hep hüzün verirdi bana. Güneşin battığı ama havanın henüz kararmadığı bir saat, terk edilmiş bir bahçe. Bunlar geliyor gözümün önüne..." Gurbet, kavuşamayanlar, çocukluk çağı, terk edilmiş bir bahçe ve bir de salıncak... İçini bir hüzün kaplamıştı, ancak onu neyin hüzünlendirdiğini tam olarak anlamlandıramamıştı.

O seansta izini sürmeye çalıştığı hüzün, melankoli, kayıp ve yas duyguları aileye yakında katılacak kız çocuğun ruhsal dünyasında yarattığı hareketle ortaya çıkmıştı. Analizin o döneminde kuşaklararası iletilen bu duyguların izini sürmek için üç kuşak evveline gitmesi gerektiğini bilmiyordu. Sonraları kökenlerine duyduğu merakla yukarıdaki hikâyeye ulaştı. Necmo'nun kızına aktardığı, kızının da hatırladıklarından geriye kalan, sorularla, boşluklarla dolu bir hikâye... *İnsan anlatılmayanı bilebilir mi? Söze dökülmeyenin izini sürebilir mi?*

Necmo'nun hikâyesini kızı doğduktan sonra öğrendi. Ailenin bir bölümünün Selanik'ten geldiğini biliyordu. Peki ama İstanbul'a nasıl gelmişlerdi? Annesine sordu, evde mübadele lafı edilmezdi. Annesi "Necmo pek bir şey anlatmazdı. Mübadil olduk biz derdi" demişti. *Hayaller soruları yanıtlamaya, boşlukları doldurmaya yeter mi?* Necmo o küçük bir kızken ölmüştü. Necmo'dan geriye bir çocukluk anısı kalmıştı. Yatma vakti geldiği için ağlaya ağlaya odasına giderken Necmo koridorda sırtına almıştı onu, sakinleştirmişti. Bir de belli belirsiz bir görüntü vardı, "bu bir rüya mı yoksa bir anı mı bilemiyorum", demişti. "Herhalde bir rüya..." Çocukken yaşadığı evde *divanda* oturuyordu Necmo. Simsiyah bir elbise vardı üstünde. Duvağa benzer dantelli bir kumaş örtüyordu saçlarını. Adeta siyah bir gelinlik... Kendi doğumundan Necmo'nun ölümüne kadar onlarla birlikte yaşadığını da o yıl öğrendi. Tüm bunları daha evvel bilmemesine şaşırdı. Necmo'nun neşeli ve esprili olduğu anlatılırdı. Bir de şarkı söylediği. "İpucu Necmo'nun söylediği şarkıların içinde mi gizliydi?"[1] Sonra teneke kutuya ne olduğunu merak etti. Kızı Necmo'nun ölümünden sonra teneke kutuyu atmıştı. "Yıllarca uğraştılar, bir işe yaramadı, o paslı kutuyu saklamaya gerek yok diye düşündüm. Fırlattım attım" demişti. Oysa elden çıkarılan şey paslı bir kutudan çok daha fazlasıydı. Genç kadının ruhsallığındaki kökenlere dair merak, kimlik ve ai-

1 bkz. Prof. Dr. Levent Küey, *Sürgün ve Hüzün: İzmir'in Amane Şarkıları*, İstanbul Psikanaliz Derneği, Psikanaliz Buluşmaları, *Sürgün Sempozyumu*, 2011.

diyet sorunsalı, kayıp, yas, melankoli, hasret, hayal kırıklığı, öfke gibi birçok duygu sanki bu teneke kutunun içine zamansız bir şekilde sıkışmıştı. Zamanın geçiyor oluşunun tek kanıtı kutuyu çevreleyen pastı. Teneke kutunun içindekilerin bir kısmı ona aitti, bir kısmı önceki kuşaklara...

EVİ TERK EDİŞ

Chris Joannidis (2007) birçok yazar, şair ve filozofun düşünümlerinin ortak noktası olan kaybedilmiş eve geri dönüş temasını, "Eve Dönüş" başlıklı makalesinde psikanalitik açıdan incelikli bir şekilde ele alır. Joannidis soyut ve somut, duygusal anlamda pek çok açılımı olan ev metaforunu, Klein'ın "Yalnızlık Hissi Üstüne" (1963) adlı makalesine gönderme yaparak arkaik annenin bedensel imgesiyle bağdaştırır. Bu bağlamda eve dönüş arzusu bebeğin bir zamanlar anneyle kurmuş olduğu ancak sonrasında kaybettiği söz öncesi, dolayımsız, ten tene ilişkinin verdiği hazza, "tam anlamıyla anlaşılma yaşantısına" geri dönme arzusudur. Joannidis, "anneyle birleşme" arzusunun farklı yazarlar tarafından ya baştan itibaren savunmacı bir düşlem ya da zamanı geldiğinde içinden zorunlu olarak çıkılması gereken gelişimsel bir aşama olarak betimlendiğine dikkat çeker. Bunun sonraki görünümlerinin savunmacı bir yanı olduğunun altını çizer. "Anneyle birleşme düşlemi" akıp giden zamanın durdurulması arzusuyla yakından bağlantılıdır. Bu tümgüçlü düşlem ve geri dönüş umutları kayıp ve ayrılığı inkâr etmeye yarar; yas ve onarım süreçlerini engeller. Makalenin ilerleyen kısımlarında ise Joannidis, bir zamanlar kaybedilmiş olana geri dönüşün ilerletici yönlerini edebi bir metinden yola çıkarak, Odysseus'un gerçekleştirdiği somut ama aynı zamanda ruhsal yolculuğu örnek vererek aydınlatır. Söz konusu ruhsal çalışma kayıp nesnenin yas sürecinin tamamlandığı, tümgüçlü olma arzusundan vazgeçilen, ölümlülüğün ve geçiciliğin kabul edildiği derinlemesine çalışmayı içerir. Analiz yolculuğunun nihai amacı da bu değil midir?

Joannidis'in zengin çağrışımlar uyandıran makalesinden "dışarı açılıp" farklı yollara sapmak mümkündü. Bu makalenin evrildiği yol, Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi bağlamında travmanın kuşaklararası iletimi ve psikanalitik çalışmadaki görünümleri oldu.

Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi (Değişimi) 30 Ocak 1923'te Lozan Antlaşmasına ek bir protokolle yürürlüğe girmişti (Arı, 1995). Sözleşmeye göre 1 Mayıs 1923'ten itibaren Türk topraklarına yerleşmiş Ortodoks Rumlarla, Yunan topraklarına yerleşmiş Müslüman Türklerin zorunlu mübadelesi gerçekleşecekti. İstanbul'da oturan Rumlarla, Batı Trakya'da oturan

Müslüman Türkler mübadele kapsamı dışında tutulacaktı. Mübadiller Türk hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan Hükümeti'nin izni olmadıkça Yunanistan'a geri dönemeyecekler ve oralara yerleşemeyeceklerdi. Türk-Yunan mübadelesinin önemli özelliklerinden biri bunun isteğe bağlı değil, "zorunlu göç" olmasıydı (Arı, 1995). Mübadelenin her iki tarafa da ekonomik ve toplumsal, ağır sonuçları oldu (Gökaçtı, 2003). Somut anlamda eve dönüşün engellendiği nüfus mübadelesiyle ortaya çıkan psikolojik yük, bireyler ve toplumun geneli için ruhsal anlamda da *eve dönüşün*, yani kayıp nesnenin yasının tutulmasının mümkün olmadığı bir bağlamda kuşaktan kuşağa aktarıldı. Yukarıdaki bölümde bunun analiz sürecinde ortaya çıkmış sadece bir örneği var.

Akhtar'a (1995) göre göç, kişinin kimliğinde belirgin etkiler yaratan, kayıplarla dolu psikososyal bir süreçtir. Anavatanını terk eden kişi sevdiklerinden, evinden, alıştığı tatlardan, kokulardan, yurdunun coğrafi özelliklerinden, ikliminden, geleneklerden, kültürel alışkanlıklardan ve bazen de anadilinden mahrum kalır. Kişiye ev sahipliği yapacak olan yeni yer ise yenilikler ve belirsizliklerle doludur. Dolayısıyla göç etme süreci tüm bu kayıpların yasının tutulabilmesini ve yeni yere uyum sağlama sürecini içerir.

Göç ve sürgünün psikolojik etkileri üstüne çalışmış Arjantinli psikanalist Grinberg çiftine (1984) göre ise göç etmek sadece evi terk ediş anında ya da göç edilen yere varıldığında ortaya çıkan yalıtılmış, travma nitelikli bir deneyim değil, kişinin farklı etaplardan geçtiği karmaşık bir süreçtir. Bu süreç kişide "*ayrılık kaygısı*, bağlılık ve değerlerle ilgili *üstbenlik kaygıları*, yeni ve bilinmeyenle karşılaşıldığında ortaya çıkan *zulmedilme kaygıları*, geride bırakılmış nesnelerin ve kendiliğin kayıp parçalarının yasını tutmayı tetikleyen *depresif kaygılar* ve eski ve yeniyi ayırt edememekten kaynaklanan *kafa karışıklığı yaratan kaygıları*" (s. 13) ortaya çıkarır. Grinbergler'e (1984) göre bu kaygılar ve bunlara karşı kurulan savunmalar ile ortaya çıkan belirtiler "göç psikopatolojisi"nin bir parçasıdır. Ortaya çıkacak tablo kişinin "bu kaygıları derinlemesine çalışma yetisine, yerinden edilmişlik ve kayıp duygularına" bağlıdır (s. 14). Grinbergler evi terk ediş ve göç edilen yere varış süreçleri arasında bir ayrım yaparlar. Bu ayrımı yaparken Bion'un "bilmek" ve "olmak" kavramlarından yararlanırlar. Yani kişinin göç edeceğini/sürgüne gideceğini bilmesi ile göçmen/sürgün olması arasında fark vardır. Evi terk ediş, kişide olumlu ve olumsuz çeşitli tepkileri ortaya çıkarsa da her zaman acı veren bir süreç olur.

"Yaşam süresi boyunca yas" üzerine birçok araştırması olan Pollock'a (1989) göre "zorunlu göç" durumlarında "nostalji, yas, özlem gibi duygula-

rın yanı sıra anormal yas tepkilerine benzer hiddet, depresyon, 'anavatanı' tarafından terk edilmişlik duygusu ve tanıdık ve sevileni terk etme" gibi duygular da ortaya çıkar (s. 151). Yeni yer kişide bilinmeze duyulan korkuyu, ölüm ve hatta tuhaflık, tekinsizlik ve yabancı korkusunu uyandırır.

"Pek çok iz taşıyorum. Ama yaraların ne olduğunu bilmiyorum. Bu yaralanmış olmaktan da zor" (Valent, 1999, s. 1). Yahudi soykırımının ikinci kuşağına mensup birine ait bu sözler geçmiş kuşak/ların sözsüz olarak ilettikleri yasın sonraki kuşaklar tarafından tutulma sürecindeki zorluğa işaret ediyor. Benim de mübadelenin kuşaktan kuşağa iletilen izlerini ele alabilmem için ilk önce kapanmamış yaralara bakmam gerekiyordu. Bunun için mübadillerin tanıklıklarına başvurdum. İskender Özsoy'un mübadillerle yaptığı röportajlarını içeren *İki Vatan Yorgunları: Mübadele Acısını Yaşayanlar Anlatıyor* (2003) ile *Mübadelenin Öksüz Çocukları* (2007) başlıklı kitaplarda mübadillerden bazıları Necmo'nun anlatamadıklarını, *evi terk edişi* şöyle anlatıyordu:

> Ayrılık zamanı geldiğinde Rum komşularımız ve arkadaşlarım ağlayarak 'Türkiye'ye gitmeyin' diye yalvardı. Doğduğumuz topraklardan ayrılmak zordu ama ne yapabilirdik ki? Yanya'dan parayla tuttuğumuz otomobillerle annem, babam ve ben Preveze Limanı'na gittik. Yanımıza kırılmayacak bazı ev eşyalarıyla para ve mücevher aldık. Preveze'ye ulaşınca bizi Pendik'e götürecek Sulh gemisine bindik (Müyesser Ertunç, 2003, s. 37).

Yolculuk:

> ... anneme ilaç içirip öyle gemiye bindirdik. Bizi Türkiye'ye Sulh gemisi getirdi. Limandan gemiye kayıklarla götürdüler. O ipli merdivenlerden gemiye çıkana kadar neler çektik, neler. Bir hafta kadar süren yolculuğumuz zor geçti. Geminin güvertesinde geldik. Gemide yemek yeme imkânı olmadığını öğrendiğimiz için annem bir haftalık yemek hazırlamıştı. Onlarla karnımızı doyurduk. 1924 yılının Kurban Bayramı'nı gemide geçirdik. Hem dinimizin bayramını, hem de Türkiye'ye kavuşmanın bayramını kutladık gemide. Çifte bayram yaşadık o günlerde. Gemide Yanya'daki komşularımızdan Melek Hanım aklını yitirdi. Zaten Yanya'dan beri hastaydı (Raziye Oğuş, 2003, s. 26).

Doğumlar ve ölümler bir arada:

> Köyden 120 kişi o zor şartlara dayanamayarak yollarda öldü. Küçük kardeşim Abidin de yolculuğa dayanamadı ve Niğde'de öldü. Karada ölenleri, öldükleri yere defnettik... Ölülerimizi bir çukur kazıp oracıkta gömüveriyorduk. Vapurda ölen bazı çocukları kaptana söylemeyip sakladılar. Ölen

bebeleri anneleri sanki emzirivermiş gibi göğüslerine tutarak sakladı. Onları da karaya çıkınca gömdük (Cevdet Gümüşsoy, 2007, s. 261).

... Çok zor bir yolculuk oldu. Tuzla'ya inince karantinadan geçtik. Şimdiki Piyade Okulu'nun lojmanlarının olduğu yerde misafirhaneler vardı, orada kaldık. Kız kardeşim Bahriye o misafirhanede öldü. Burada çok insan öldü. Günde dört cenazenin kalktığını hatırlıyorum (Ramazan Eser, 2003, s. 98).

... Yolculuk bir hafta sürdü. Geminin ambarlarında geldik. Yemeklerimizi ambarda yedik. Yanımıza bir iki lüzumlu eşyanın dışında eşya alamadık. Zor yolculuk oldu. Fırtınalara yakalandık. Gemide bir kız çocuğu doğdu, adını Bahriye[2] koydular (Emine Özenç, 2007, s. 55-56).

...Yolculuk sırasında Aziz Usta'nın ikizleri oldu, adlarını Bahri[3] ve Berri[4] koydular (Müyesser Ertunç, 2003, s. 37).

Parçalanan aileler, yeni başlayan hayatlar:

...Limanda beklerken eltim doğum yaptı ama bebek öldü. Selanik'ten Bursa'nın Mudanya ilçesine gittik... Yolculuk sırasında iki çocuk öldü, onları denize attılar... Tekirdağ'a gelirken annem Zeliha vapurda hastalandı. Onu Tekirdağ'da hastaneye kaldırdılar, bir daha göremedim. Üç kardeştik biz. Beş yaşındaki kardeşim Ali'yi de fakirlik yüzünden Tekirdağ Nüfus Müdürü'ne evlatlık verdik. Onu bir daha göremedim. Anne ve kardeş acısını, hasretini anlatamam. İkisi de burnumda tütüyor. Aklıma geldikçe içim kopar. Ailemiz darmadağın oldu mübadele yüzünden (Zeynep Pirkin, 2003, s. 174).

Annem, ellerinde yüklerle gemiye binmek için koşuştururken bir çocuğun denize düştüğünü görmüş. Hemen o an sancıları başlamış. Gemiye bindiğinde yapacak bir şey yokmuş. Liman karantinasından gelen Rum kadın sağlık görevlisi, aynı zamanda ebeymiş, göbeğimi kesmiş (Münevver Yayınoğlu, 2003, s. 184).

VARIŞ VE EV SAHİBİ ÜLKEYE YERLEŞME SÜRECİ: YAS TUTULAMADIĞINDA

Salman Akhtar (1995) *Göç ve Kimlik: Kargaşa, Sağaltım ve Dönüşüm* adlı kitabında göçün kişinin ruhsal dünyasında yarattığı kayıplardan ve bunun sonucunda ortaya çıkan yas sürecinden bahsederken "göçmen" ve "sürgün-

2 Kişi Adları Sözlüğü'nde "Denizle ilgili olan" (Cinsiyet: Kız, Köken: Arapça)

3 Kişi Adları Sözlüğü'nde "Denizle ilgili olan" (Cinsiyet: Erkek, Köken: Arapça)

4 Güncel Türkçe Sözlüğü'nde "Karasal", Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde "Sıcak memleketler, ekvator". (İkizlere verilen adlar denizde yapılan yolculuğun ve ulaşılmak istenen "sıcak" kara parçasının izlerini taşıyor olabilir miydi?)

deki kişi" arasındaki beş önemli ayrımı ele alır. Mübadiller de Türkiye'ye "zorunlu göç" ile geldiğinden anavatanlarını terk etme süreci göçten çok sürgüne yakın olmuştur. Akhtar'a (1995, s. 5) göre:

1) Sürgündeki kişi ülkesini terk etmeye zorlanır, göçmen ülkesini gönüllü terk eder. Göçün zorunlu oluşunun mübadillerde olumlu olumsuz farklı duygular uyandırdığı göze çarpmaktadır.

> Bize bir gün Türkiye'ye gideceğimiz söylendi. O gün kara bir gündü. Hasret günlerinin başlangıcıydı (Hazım Nalbant, 2003, s. 91).

> Mübadele anlaşması imzalanınca her köye ayrı ayrı heyetler geldi. Anadol'a gideceğimizi öğrenince çok sevindik. Köyün ileri gelenleri ve mübadele heyetindekiler 'Anadol çok büyüktür, onlarca şehri, binlerce köyü vardır. Orada çok rahat edeceksiniz' diye bize bilgi verdiler (Hasan Gökşin, 2003, s. 49).

2) Sürgüne giden kişinin ayrılmadan önce az zamanı vardır. Bazı durumlarda bu konuda hiç uyarılmamıştır. Göçmenin ayrılığa hazırlanmak için daha fazla zamanı vardır.

> Annem evden ayrılırken lambaları söndürmeye fırsat bulamadıklarını anlatırdı hep (Saim Turan, 2003, s. 72).

> Mübadele haberini köyün ileri gelenlerinden öğrendik. Hazırlandıktan sonra yola çıkmak için bir sene köyde bekledik. Eşyalarımız, denklerimiz bize yakın olan Hüseyinköy istasyonunda 7- 8 ay durdu. Ne zaman yola çıkış haberi geldi o zaman insancıklar yorgancağızlarını sırtına aldı, haydi trene (Hasan İsen, 2007, s. 94).

3) Sürgüne giden kişinin genellikle vatanında yıkıcı ve zararlı bir sosyopolitik durum söz konusudur. Göçmenin ayrılışına eşlik eden olaylar ise daha az travma yaratıcı niteliktedir.

Rum ve Türk halkı uzun yıllar Yunanistan'ın çeşitli şehirlerinde bir arada yaşadılar. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşen Kurtuluş Savaşıyla yerel halktan ziyade Yunan ordusu ve çetecilerden kaynaklanan çatışmalar tehlikeli boyutlara ulaştı.

> Karaferye'de Rumlarla Türklerin mahalleleri ayrı ayrıydı. İki toplumun arası iyi sayılabilirdi. Ama yine de kavgalar eksik olmuyordu. Rum çocukları, bizi yalnız ve korumasız gördükleri zaman dövüyordu. Fırsat bulunca biz de aynı şeyleri onlara yapıyorduk (Ord. Prof. Dr. Sedat Alp, 2007, s. 65).

> Erbaa'da Türkler de Rumlar da çete kurup dağa çıkınca o vakit ortalık bozulmuş. Biri gidip ötekinin evini yakıyor, beriki gelip onun evini yakıyormuş (Lefteris Hacımihail, 2007, s. 292).

4) Sürgüne giden kişinin "aitlik bağı" kopmuştur. Göçmen ise vatanını tekrar ziyaret ederek duygusal açıdan yeniden yakıt alma olanağına sahiptir.

Daha önce de belirtildiği gibi mübadelenin ilk yıllarında mübadillerin anavatanlarına geri dönmeleri hükümetten alınan izne bağlıydı ve mübadillerin büyük bir kısmı vatanlarını tekrar ziyaret edemeden öldü.

5) Sürgüne giden kişi ev sahibi toplum tarafından daha isteksizce karşılanırken, göçmen daha konukseverlik görür.

> Ana dilimiz Rumca olduğu için Silivri'nin yerli halkı bize gâvur, gâvur muhacir derdi. Biz camiye pek gitmezdik. Yerliler buna mana bulurdu, "bunlar Rum..." derlerdi. Bize ayrıca 'Ali Paşa Müslümanı' da denirdi... ...Silivri'de bize patriyot dediler. Yerlilerle sık sık aramızda kavga çıkıyordu, biz de basıyorduk onlara sopayı. Sonunda pes ettiler. Eğer öyle yapmasaydık bizi Silivri'den kovacaklardı. Yerliler Mustafa Kemal'in bizi korumasına da çok kızıyorlardı... Sonra sonra kız alıp vermeye başladık aramızda. Eskiden yerlilerin çocukları bizi görünce "Patriyotlar geliyor..." diye ağlıyordu. Bir de patriyot kelimesini yerliler çocuklarını korkutmak için kullanırdı (Hüseyin Güray, 2007, s. 118-119).

> ... Ilgın'da bize çok güzel bir ev vermişlerdi. Annem Hatice Hanım, Ilgın'ın soğuk havası yüzünden hastalandı. Babamın Rahmanlı'dan Selanik'e giderken yolda kırılan ayağı iyi tedavi edilemediği için kangren oldu... Devletin Ilgın'da bize verdiği iskânı yakıp, aldığımız malı mülkü geride bırakarak hasta annem ve ayağı kangren babamla Tuzla'ya geldik... Annem Tuzla'ya geldiğimiz ilk günlerde o evde öldü. Babam ölmeden bir gece önce, bizi Tuzla'ya çağıran tanıdıklarımızdan birini eve davet etti. Ona aslında üvey kızı olan Meryem Ablama küpe yaptırması için altın ve biraz para verdi... O tanıdık altınları ve paraları alıp gitti. Bir daha ne altınlar geldi, ne küpeler. Gidiş o gidiş. O gece babam, kardeşim ve ablamla beni sevip sohbet ettikten sonra yalnız kalmak istediğini... söyleyerek yanımızdan ayrıldı... Babamın davranışından bir şey anlamadık. Sabah uyandığımda Meryem ablamı pencerenin önünde ağlarken buldum. Babamın öldüğünü söyledi. Ben de ağlamaya başladım. Sonra kardeşim uyandı. Üç kardeş şaşırdık kaldık. Ablam babamın öldüğünü anlayınca kahveye gidip birini çağırmış. Adam gelip babamın çenesini bağlamış ve "sen burada bekle ben kahveye gidiyorum" deyip ayrılmış. Ablam o gece sabaha kadar babamın ölüsüyle kalmış... Ne merhametsizlik... Babamın cenazesi kaldırıldı... O geceden sonra bizi arayıp soran hiç olmadı. Babamın ölümünün ardından

ablam tütüncülerin yanında tütün dizip para kazanarak bize baktı (Şerife Yüksel, 2007, s. 202-203).

Joannidis'in metniyle de uyumlu olarak yas sürecini belirleyen temel koşulun kişinin anne-bebek ilişkisinde ortaya çıkan en erken kayıpla başa çıkma deneyimi olduğu söylenebilir. Ancak yukarıda belirtilen etkenler mübadilin yas sürecini, kuşkusuz göçmeninkine göre daha karmaşık bir hale getirir. Yas çalışmasının başarılı olmadığı durumlarda; melankolinin (Freud, 1917) yanı sıra kişi kaybı inkâr eder, nesneyi yıkıcı bir şekilde, örneğin manik ve tümgüçlü olarak onarmaya çalışır (Klein, 1940) ya da bitmeyen bir yas duygusuyla (Volkan, 1980, 1993, 2002) yaşamına devam eder. Normal yas sürecini tamamlamak için gerekli olan benlik işlevlerinden yoksun ebedi yaslılar, çocuklarına da bu imkânsız yas çalışmasını aktarırlar ve sonraki kuşakların da ebedi yaslılar olmalarının yolu açılmış olur (Volkan, 2002).

Joannidis'in (2007) de makalesinde yer verdiği "ebedi yaslılar" yas ve onarım süreçlerinin engellendiği durumlara örnek teşkil eder. Volkan'ın (1993) gerçekleştirdiği klinik araştırmalar patolojik yasın Kübler Ross'un "pazarlık", Bowlby ve Parkes'ın "öleni geri getirme arzusu" evresine saplanmalarıyla ortaya çıktığını göstermiştir. Kişi çiftedeğerli duyguların yarattığı çatışmayla bir yandan ölenin geri dönmesini ister, öte yandan bunun olabileceği ihtimali onda dehşet yaratır. Ebedi yaslılar ölen kişiyle "bağlantı nesneleri" dolayımıyla iletişimlerini muhafaza eder (Volkan, 1981). Bağlantı nesneleri bir kısmı ölen kişiye bir kısmı ise yaslıya ait bazı unsurlara bulaşmış nesnelerdir ve ayrılık kaygısıyla başa çıkmak için kullanılır. Bu nesneler yaslıyı yitirilen kişiye sihirli bir şekilde bağlar.

Bağlantı nesnelerine analiz odasından bir örnek: Geçmişte üst üste kayıplar yaşamış olan bir kadın analizan her yere geç gittiğinden şikâyet ediyordu. Ona oysaki seanslarına hep erken geldiğini söyledim. "Geç gelirsem burada olmazsınız. Kapıyı çalmaktan ve kapının açılmamasından korkuyorum" dedi. Sessizlikten sonra kendi kendisine şu soruyu sordu: "Kimin kapısına gittiğimde artık çalsam da açılmayacak?" Aklına bir süre önce yitirdiği kız kardeşi geldi. Gözleri doldu. Yaz tatili yaklaşmıştı. Beni solgun gördüğünü, iyi olup olmadığımı sordu. Sonra cebinden anahtarlığını çıkarttı. Anahtarlığa kız kardeşinin ölümünden evvel giydiği elbisesinden çıkardığı bir kurdeleyi bağlamıştı. Anahtarlığı her yere cebinde taşıdığını söyledi. Böylelikle kız kardeşinden bir parçayı hiç yanından ayırmamış oluyordu. Bu seansla birlikte daha evvel konuşamamış olduğumuz kız kardeşinin kaybı ve onunla ilgili anılar gündeme gel-

meye başladı. Bu anılar bazen kendiliğinden ortaya çıkıyor, bazen çağrışımları sayesinde onlara güç de olsa ulaşıyorduk. Örneğin bir seansta bir arkadaş toplantısında sevdiği bir şarkıyı söylemekte zorlandığını anlattı. Kendisine hangi şarkı olduğunu sordum. Biraz tereddüt ettikten sonra şarkıyı mırıldanmaya başladı ve bu defa sözlerini eksiksiz hatırladı. Şarkının nakarat kısmı bir kadın ve saçlarıyla ilgiliydi. Çağrışımları bizi kız kardeşine ve onun kemoterapi sırasında dökülen, bir zamanlar uzun ve gür olan saçlarına götürdü.

HORTLAKLAR,[5] İKAME ÇOCUKLAR, İÇ İÇE GEÇMİŞ KUŞAKLAR

Biraz evvel söylenenlerin ışığında, Necmo'nun anavatanından ayrılırken elinde sıkıca tuttuğu ve ölene dek yanından ayırmadığı teneke kutusunu da bir bağlantı nesnesi olarak düşünemez miyiz? Peki, ama kuşaklararası aktarılan tutulamamış yaslar ve söze dökülememiş "aile sırları" sonraki kuşakların ruhsallığında nasıl ortaya çıkar?

Psikanaliz yazınını incelediğimizde travmanın kuşaklararası iletimiyle ilgili pek çok kitap ve makaleye rastlarız. Freud bu temayı başta kültürel miras ve filogenetik miras kavramlarıyla açıklamaya çalışmıştır (Baranger, 2005). Örneğin, 1913'te yazmış olduğu "Totem ve Tabu" başlıklı yazısında ilkel kabile mitinden ve oğulların babayı öldürüşünden bahsederken, bu cinayetin yarattığı suçluluk duygusunun olaydan haberdar olamayacak sonraki kuşaklara kadar ulaştığını vurgular. Yas ve üstbenlik oluşumu üstüne olan makalelerinde ise iletimin filogenetik olarak değil de, özdeşleşim yoluyla gerçekleştiğini ileri sürer (1916-17, 1923, 1933); ancak 1939'ta yazmış olduğu son yazılarından biri olan "Musa ve Tektanrıcılık"da Freud'un filogenetik miras fikrinden vazgeçmemiş olduğunu görürüz. Freud'dan sonraki analistler filogenetik miras kavramından ziyade karmaşık özdeşleşimler üstünde durmuşlardır (Baranger, 2005). Baranger'e (2005) göre kuşaklararası iletim teması iki alanda ortaya çıkar: a) Aileler, çocuklar ve ergenlerle yapılan psikanalitik çalışmalar[6] ile b) (Özellikle Yahudi Soykırımı ve Latin Amerika diktatörlüğü sırasında gerçekleşen) soykırımlar üstüne yapılan psikanalitik çalışmalar. Şimdiye kadar ayrıntı-

5 Orijinali "phantom", "ghost". Psikanalist Stella Ovadya'yla yaptığımız bir konuşmadan sonra, Türkçe'de kullanılan "hortlamak" fiilini de göz önünde bulundurarak "phantom" ve "ghost"u hayalet yerine hortlak olarak çevirmeyi tercih ettim.

6 Bu çalışmaların iyi bir örneği için bkz. Fraiberg, Edelson ve Shapiro (1975), "Ghosts in the Nursery. A Psychoanalytic Approach to the Problems of Impaired Infant-Mother Relationships" ("Çocuk Odasındaki Hortlaklar: Zedelenmiş Bebek-Anne İlişkilerindeki Sorunlara Psikanalitik bir Yaklaşım").

lı bir biçimde işlenmiş bu konuları kapsamlı bir biçimde incelemek bu metnin amacını aşacağından, bu bölümde, kuşaktan kuşağa aktarılan ve bireyin ruhsallığında tekinsiz bir yer kaplayan ruhsal malzemenin görünümlerini, metnin başındaki vakayla örneklendirerek, ele almaya çalışacağım.

Abraham (1975) "Notes on the Phantom: A Complement to Freud's Metapsychology" ("Hortlak Üstüne Notlar: Freud'un Metapsikolojisine bir Tamamlayıcı") başlıklı makalesinde şöyle der: "... tüm gidenler geri dönebilir, ancak musallat olmak bazılarının kaderindedir: Yaşamları boyunca utanç içinde bırakılan ölüler ya da ağza alınmaz sırları mezarlarına taşıyanlar" (s. 171). Abraham'a (1975) göre hortlaklar, geçmiş kuşağın ruhsallığında "gömülü mezarlar"dır, yani geçmiş kuşak/lardan devralınmış, sevilen nesnenin içinde gömülü, kelimelerle ifade edilmemiş sırların nesneleştirilmesidir. Bu sırlar kişinin ruhsallığında musallat olunduğu hissini yaratan bir boşluk oluşturur ve hortlaklarla bu boşluk somutlaştırılır. Hortlak kişinin kendisine ait değildir, geçmiş kuşakların inkar ettiği kayıpların ya da donmuş yas çalışmalarının bir ürünü olarak ortaya çıkar.

Abraham'a (1975) göre hortlak bir ebeveynin bilinçdışından çocuğuna iletilen hiçbir zaman bilinçli hale gelmemiş bilinçdışı bir oluşumdur. Kişinin ruhsallığında *bir yabancı*, Abraham'ın benzetmesiyle bir vantrilok gibi yer alır. Bunun analizde yapı bozumu mümkündür ancak analist şöyle bir zorlukla karşı karşıya kalabilir: Hastanın bilinçdışını işgal eden sır başkasına aittir, ancak hasta şimdiye kadar başkaları tarafından itinayla korunmuş sırrı ifşa ederek aileye ihanet ettiği hissine kapılabilir. Bu da konuşulamayanın, söze dökülemeyenin dile getirilmesini oldukça zor hale getirir.

Abraham (1975) hortlakların işleyişinden bahsederken, hortlakların kendilerine ait enerjileri olmadığı için duygusal boşalımın olmadığını; ruhsallığı sessiz bir biçimde sarstıklarını, gizlenmiş kelimelerle idame ettiklerini ve sonsuz bir tekrara neden olduklarını söyler. "Hortlak yaratan" kelimeler libido ile yatırımlandıklarında hobileri, aksi durumlarda eyleme vurma, her türlü fobi, zorlantı ve kişinin ruhsallığını kısmen ya da tamamen meşgul eden fantazmagorileri ortaya çıkarır. Örneğin, Abraham'ın analizanı annesinin, aile tarafından onaylanmayan, "taş kırmaya"[7] gönderilip gaz odasında ölen sevgilisinden bahseder. Analizan tüm hafta sonlarını bir doğa aşığı olarak "taş kırıp", kelebek yakalayıp sonrasında onları siyanürle öldürerek geçirmektedir. Abraham'a göre "taş kıran" aslında analizanın ruhsal dünyasında gizlenen bir yabancıdır ve "*bi-*

7 Nazi Almanyası'nda azınlıkların yollandığı zorunlu çalışma kampları.

risi taş kırıyor" yorumu bu yabancının ortaya çıkışını ima ederek yabancıyı denetim altına alır. Yapılacak çalışma, bu *tuhaf yabancı cismi* analistle işbirliği halinde *dışarı atmak, fırlatmaktır*. Böylelikle "hortlak etkisi" zamanla silinecektir.

Abraham (1975) "hortlak etkisinin" bir kuşaktan ötekine aktarılırken zamanla azalacağını ve nihayetinde yok olacağını söyler. "Hortlak yaratan" kelimeler "sahneye koyan kelimeler" olarak toplumsal uygulamalar haline geldiğinde bunun tam aksi olur. Metnin başındaki analizanın kızına koymak istediği ad olan "Sıla"yı hortlağın ortaya çıkışının sinyali olarak düşünebiliriz[8]. Üstelik sadece ruhsal anlamda ortaya çıkışının değil bir beden bulup cisimleşmesinin de... Bu noktada hortlakların beden buldukları "ikame çocuk"lardan (Cain ve Cain, 1964) bahsetmekte fayda var.

İkame çocuklar, anne ve/veya babanın bilinçli olarak ölen çocuklarının yerini alması için dünyaya getirdiği çocuklardır (Sabbadini, 1988). İkame çocuk "kayıtsız, içe dönük anne babanın yas tuttuğu dünyaya gelir, (bu dünya) geçmişe ve kelimenin tam anlamıyla ölen kişinin imgesine tapmaya odaklanılan bir dünyadır" (Cain, 1964; akt. Sabbadini, 1988, s. 531). İkame çocuklara zaman zaman ölen çocuğun adının aynısı ya da ses benzerliği olan farklı bir versiyonu verilir. Yeni doğan çocuğun cinsiyeti ölen çocuktan farklıysa, cinsiyetine uygun versiyonun verildiği de olur. Son yıllarda bu terim ölen çocuk ya da kişinin yerini alan herhangi bir çocuğu kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Örneğin Yahudi soykırımında sağ kalan kişilerin bir kısmı soykırımda ölen akrabalarının ismini çocuklarına vermiş, çocuklar da tüm yaşamları boyunca ayrıntıları bilmeseler de ölen akrabanın ismini taşıyarak ölümün unutulmasını imkânsız hale getirmişlerdir (Fogelman, 1998). Burada çocuğa bir aile büyüğünün imgesi, yani sağ kalan kişinin tarihsel travmayla bağlantılı kendilik –ya da nesne– temsili emanet edilmiştir (Volkan, 2002). Kramer ve Akhtar'a (1988) göre ikame çocuklar yitirilen kişinin kimliğini çoğu zaman ruhsallıklarında *yabancı bir cisim* gibi algılarlar. Tıpkı hortlak mefhumunda olduğu gibi... Yahudi soykırımı zamanında henüz çocuk olan Helen Epstein'ın (1979) sözleri bunu çok güzel ifade ediyor: "Yüzlerce kişi benim aracılığımla yaşadı, savaşta kısa kesilmiş hayatlar. Anneannem ve babaannem, isimleri benim olan, benim aracılığımla yaşadı. Ebeveynlerim de benim aracılığımla yaşadılar" (akt. Kestenberg, 1980, s. 170).

İkame çocuklar nevrotikten psikotiğe farklı belirtiler geliştirebilir. Bu-

---

8 Chris Joannidis'in dikkat çektiği ilginç bir nokta: Analizanın çağrışımının aksine, "Sıla" "gurbet" değil; Osmanlıca sözlüğe göre, Arapça'da "ulaşma/kavuşma/eve dönüş" anlamına gelir. Dolayısıyla isim seçiminin bilinçdışı ruhsal bir onarım sürecinin başlangıcı olduğunu düşünebiliriz.

nun yanı sıra çatışmalarını yücelterek çözümlemeye çalışan edebiyat, resim ve müzik alanında tanınan birçok ikame çocuk da vardır. Bunların bir kısmında sanatsal faaliyetin onarıcı bir işlevi olmuş, diğer bir kısmında ise travma derinlemesine çalışılamamış, tekrarlama zorlantısı halini almıştır (Hartman, 2008; Özmen, 2007; Steinberg, 1999; Sabbadini, 1988; Wilson, 1988; Nagera, 1967).

Sabbadini (1988) ikame çocukların çoğu zaman kimliklerine dair sıkıntı yaşadıklarını, kendilerini "kendileri gibi hissetmediklerini", anne babanın yansıttığı diğer çocuğa ait beklenti ve anılarla, ruhsallıklarında tekinsizlik duygusunun hâkim olduğu bir *double*'ın oluştuğunu ileri sürer. Volkan (2002), bu gibi durumlarda anne babanın kendi içselleştirmiş oldukları nesne-temsillerini ikame çocuğun gelişmekte olan kendilik imgesine "emanet ettiklerini" belirtir ve bunu "emanet edilmiş temsil" olarak adlandırır. Bu çocuklar kayıp nesneyi onararak anne babalarını karmaşıklaşmış bir yas sürecinden koruma çabasına girebilirler. Kogan (2003) "On Being a Dead, Beloved Child" ("Ölü, Sevilen bir Çocuk Olmak Üzerine") başlıklı makalesinde Yahudi soykırımında sağ kalanların ikame çocuklarında ortaya çıkan özel bir durumu anlatır: İlerleyen yıllarda, anne babanın yitirdiği çocuktan beklediklerini karşılamak ve aynı zamanda anne-babasını da onarmak gibi imkânsız bir görevle karşı karşıya kalan ikame çocuğun saldırganlığı ve öfkesi, anne baba tarafından saldırgan Nazilerle özdeşleştirilir ve sırayla rollerin değişildiği bir zulmeden-kurban döngüsü ebeveyn-çocuk ilişkisinde tekrar tekrar canlandırılır.

"Emanet edilmiş temsiller"e yakın bir başka kavramlaştırma da de Mijola'nın (1987) "bilinçdışı özdeşleşim düşlemleri"dir. De Mijolla bu kavramlaştırmaya klinik deneyiminden yola çıkarak varmıştır: Bazı analizanların analizde sanki onlar fark etmeden başkası onların yerine konuşuyormuş gibi konuştuklarını gözlemlemiştir. Bu esnada analizanın sesinin tonu, hatta aksanı, divanda bedenini konumlaması ve çağrışım tarzında değişiklikler meydana gelir. De Mijolla'ya (1987) göre "bilinçdışı özdeşleşim düşlemleri" analizanın aile geçmişinde baştan beri varolan bir figürü (özellikle, anne, baba, büyük anne, büyük baba) benlik ya da üstbenliğinin bir kısmının yerine koymasıdır. Bunu düşlemsel inşalar ve bilinçdışı fantazmatik senaryolarla gerçekleştirir. Bu düşlemleri retkik edip, bunların görünümleri olan belirtileri, davranışları ve hatta sanrıları anlamlandırmanın tek yolu, analistin kendi özdeşleşim düşlemlerini de harekete geçirmiş olan analiz çalışmasına bütünleştirilmiş yorumlardır. De Mijolla (1987) şöyle der: "Başka bir deyişle, psikanalitik bakış açısından neden ya da köken arayışı ebediyen bizi her zaman

daha ileri yorumlanmaya tabi tutulması gereken "başkabiryer"e yollar. Klinik deneyim bu "başkabiryer"in analitik durumun çerçevesi dışında anlaşılamayacağını göstermiştir. Ve bu, divanı koltuktan ayıran analitik uzamın her iki tarafındaki, bununla ilişkili güçlüğü kabul edip, buna dayanacak katılımcılar sayesinde derinlemesine işlenebilir" (s. 402).

De Mijolla'ya (1987) göre kuşaklararası aktarım en erken nesneler tarafından bilinç öncesi süreçlerle gerçekleştirilir. Ebeveynler ya da büyük anne/babalar çocukla daha evvelki kuşaklar arasında öyküler, gelenekler, sırlar ve efsaneler yoluyla ilişki kurarlar. Sözel olarak aktarılanlar kuşaktan kuşağa birtakım değişikliklerle ebedileştirilir. Bu yüzden de Mijolla kuşaklaraşırı yerine kuşaklararası terimini kullanmayı önerir. De Mijolla'ya (1987) göre büyük anneler ve büyük babalar, çocuğun Oidipus nitelikli yapılanmasında birincil örgütleyici konumundadır çünkü çocuğun ebeveynlerinin ilk aşk nesnesi onlardır ve ebeveynlerin, dolayısıyla sonrasında çocukların bilinçdışı özdeşleşim düşlemlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynarlar.

"Emanet edilmiş temsiller" ve "bilinçdışı özdeşleşim düşlemleri"ne yakın bir kavram olan "yabancılaştırıcı özdeşleşimler"e kuramında yer veren Faimberg (1988) "The Telescoping of Generations: Genealogy of Certain Identifications" ("Kuşakların İç İçe Geçişi: Bazı Özdeşleşimlerin Soyağacı") başlıklı makalesinde kuşaklaraşırı narsisistik bağlardan bahseder. Faimberg, makaleye esin kaynağı olan hastası Mario'nun seanslarda ruhsal anlamda var olmadığını, ulaşılmaz olduğunu hisseder; sanki Mario için de terapisti yok gibidir. Aktarımda ortaya çıkan bir aile sırrı, Faimberg'e Mario'nun seanslarda ruhsal anlamda var olmamasının nedeninin fazlasıyla mevcut hatta neredeyse taşmış olan nesnenin yani babasının izinsizce seanslara sızan geçmişi olduğunu düşündürür.

Faimberg (1988) kuşakların iç içe geçişini, aktarımda bilinçdışı yabancılaştırıcı özdeşleşimlerin ortaya çıkışıyla keşfedilen en az üç kuşağın geçmişinin yoğunlaşması olarak betimler. Bunun evrensel bir görüngü olabileceğini öne sürer. Bu yoğunlaştırılmış geçmiş, "çocuğunun kendi ruhsal alanına sahip olmasını engelleyen narsisistik bir ebeveynin aktarım geçmişidir" (s. 59). Burada ebeveynler dendiğinde söz konusu olan; hastanın özdeşleştiği, aktarımda ortaya çıkan, ruhsallığı örgütleyen "içsel ebeveynler"dir. Hastanın benliğinin bir parçasının kökenlerinin ötekinin geçmişine dayanması, benlikte bölünmüş ve yabancılaşmış bir parçaya neden olur. İçsel ebeveynler mâl etme (narsisistik sevgi) - istila etme (narsisistik nefret) prensibiyle narsisistik nesne regülasyonunu sağlar. Yani içsel ebeveynler çocukla özdeşleşirken onun sadece olumlu kimliğini kendilerine mâl ederler. İstila işleviyle de, reddettikleri malzemeyi ço-

cuğun içine boşaltıp onu olumsuz kimliğiyle tanımlarlar. İçsel ebeveynler çocuktan sadece farklı olduğu için değil, çocuğun geçmişinin kendi geçmişlerinde reddettikleri ve kabul etmedikleri şeyleri de içerdiği için nefret ederler. Böyle durumlarda çocuğun ebeveynlerinin narsisizminden bağımsız bir kimlik oluşturması mümkün değildir. Bunun çocuk üstünde yabancılaştırıcı bir etkisi olur ve benlikteki bölünme yabancılık hissine neden olur. Bu yabancılık hissinin kaynağında ötekine ait örgütlenme de söz konusudur.

Faimberg (1996) Nachtraglichkeit prensibi üstünden geliştirmiş olduğu "dinlemeyi dinleme" yöntemiyle kişinin bu yabancılaştırıcı özdeşleşimlerden uzaklaşabileceğini ileri sürer. Faimberg'e (1996, s. 667) göre: a) Hasta ruhsallığını oluşturan bilinçdışı özdeşleşimlerine dayanarak konuşur ve dinler, b) Analistin sessizliğini ve yorumlarını kendi bilinçdışı özdeşleşimlerine dayanarak tekrar yorumlar. Bu tekrar yorumlamaları genelde açıkça ifade etmez. Analistin bunları fark etmesi önemlidir, c) Hastanın tekrar yorumlamasıyla yorum geriye dönük bir anlam kazanır. Bu hastanın yorumu nasıl dinlemiş olduğuna dayanır, d) Yorumun döngüsünün tamamlanabilmesi için, analistin hastanın yorumla ne yaptığını ve hastanın analistin yorumunun kaderini nasıl değiştirdiğini incelemesi gerekir. Faimberg (1996) analistin, yorumunu geriye dönük anlamlandırmasını sağlayan işlevi "dinlemeyi dinleme" olarak adlandırır. Faimberg'e (1996) göre seanstaki yanlış anlamaların yorumlanması, bilinçdışı özdeşleşimlerin keşfini sağlayan görkemli yoldur. "Dinlemeyi dinleme" işlevinin sayesinde aktarımın belirli bir anında analistin kim olduğunu anlayabiliriz. Bilinçdışı özdeşleşimleri tarihsel bağlamda keşfetmenin sayesinde hasta kendi ruhsal gerçekliği ve tarihsel hakikatlerine dair konumunu belirleyebilir. Ayrıca, yine bu işlev sayesinde analistin hastayı nasıl dinlediğini duyan hasta, zamanla kendisini dinleme yetisini kazanır.

Makalenin başında söz edilen paslı teneke kutuya dönecek olursak, kutuyu bağlantı nesnesi bağlamında ele almak ve iç içe geçmiş kuşaklarda bu bağlantı nesnesinin akıbetinin izini sürmek mümkündür. Teneke kutunun dört kuşak kadının ruhsallıklarında farklı şekilde yer aldığı düşünülebilir. Somut bir nesnenin simgeleştirdiği ve kapsadığı anılar ve bunlara bağlı duygulanımlar, Necmo'nun ruhsallığından kopuk ancak yanında taşınıyor, yas sürecini imkânsız hale getiriyordu.

Necmo'nun kızının kutuyu elden çıkarışını, bir sonraki neslin bir önceki kuşağa ait travma nitelikli duygularla başa çıkmada yaşadığı güçlüklerin bir tezahürü olarak ele alabiliriz. Ayrıca bu yolla kutunun istila etme iş-

levi (Faimberg, 1988) de eylemde bertaraf edilmeye çalışılmış gibiydi. Hâlbuki Abraham'a (1975) göre analizde bu *tuhaf yabancı cismi* sözel yollarla *fırlatmak mümkündür*. Burada ise kutu değersizleştirilmiş ve bir kısmı geçmiş kuşağa ait bir öfkeyle "fırlatıp atılmıştı." "Fırlatıp atılmış" olmak Bion'un anne-bebek ikilisinde ortaya çıkan "kapsayan-kapsanan" ilişkisini de akla getirir. Bebeğin hazmedemediği çiğ duyguları onun hazmedebileceği şekilde dönüştürebilmesi için anneye *fırlatıp atmasını*... Kızı, Necmo'dan bilinçdışı devraldığı ve kapsamakta zorlandığı yaslı duyguları kapsanmaları ümidiyle geri mi fırlatmıştı? "Babada gömülü bir sözcük çocukta defni olmayan ölü bir adamdır," der Abraham (akt. R. Losso ve A. P. Losso, 2008, s. 27).

Üçüncü kuşağa gelindiğinde ise teneke kutu canlı bir çocukluk anısıdır. Analizanımın annesi altın renkli, üstünde mor desenleri olan bu kutuyu çok iyi hatırladığını, bunların asaletin renkleri olduğunu söylemiş, kutunun atıldığını kızından öğrenince şaşırıp üzülmüştür. Burada da bir tür ülküleştirmenin, teneke kutuyla cisimleşip, bölünmüş mal etme işlevinin (Faimberg, 2011) iş başında olduğunu düşünebiliriz.

Abraham ilk kuşaktan ikinciye aktarılan hortlakların üçüncü kuşakta izlerinin silindiğinden bahseder. Ancak analiz sürecinde uyanan merak sayesinde teneke kutu analizanımın ruhsallığında tekrar var edilmiş, pasların sakladığı renkler ortaya çıkmış, kutunun içerikleri derinlemesine çalışılabilmişti. Böylelikle analizanımın kızına duygulanımsal olarak aktaracağı semptomatik bir sıkıntı değil de aileye dair anlatacağı tarihsel bir öykü oluşmuştu. Analiz çalışması bu anlamda çok önemliydi çünkü diller zaman zaman kayboluyor, ancak *dil-siz* bir şekilde iletilen duygulanımlar asla kaybolmuyor ve ruhsallıkta yerlerini koruyorlar.

İKİ KERE YABANCI: KUŞAKLARARASI TRAVMANIN SANATSAL ETKİNLİK YOLUYLA ÇALIŞILMASINA BİR ÖRNEK

Reinemann (2011) "İmgesel ile Gerçeklik Arasında: Arjantin'de Yas ve Melankolinin Portre Fotoğrafları" başlıklı makalesinde son yıllarda fotoğraf sergileri sayesinde, Arjantin'deki Kirli Savaş sırasında kaybolanların/ölenlerin toplumsal olarak yaslarının tutulmasının mümkün hale gelmeye başladığından bahseder. Fotoğraflar henüz haklarında konuşmanın tabu sayıldığı kayıp nesneleri temsil etmekte ve seyircinin nesnenin kaybıyla yüzleşmesini sağlamaktadır. Türkiye'de mübadeleye olan ilgi son yıllarda artmaktadır. Bununla birlikte tarih, sosyal bilimler ve edebiyat alanında eserler verilmeye başlan-

mıştır. Bu metnin yazıldığı sıralarda da Bilgi Üniversitesi "İki Kere Yabancı" adlı multimedya sergisine ev sahipliği yapıyordu.

"İki Kere Yabancı" 1923 Türk-Yunan Mübadelesi, Hindistan-Pakistan'ın bölünmesi, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda gerçekleşen Alman-Leh zorunlu göçü ve 1960-1970'lerdeki Kıbrıs krizini kapsayan 20. yüzyılın zorunlu göçlerini anlatıyordu. Kaydedilmiş sözlü tanıklıklar, film arşivlerinden görüntüler, siyah beyaz fotoğraflar ve hikâye anlatımı vardı. Sergi mekânı arşivlerin bir kısmının grup halinde, bir kısmının bireysel seyredilebileceği şekilde oluşturulmuştu. Sergiye son günü gidebildim. İçerisi karanlıktı, kimse yoktu, terk edilmiş gibiydi. Sergi salonunun merkezine yerleştirilmiş bir Hafıza Ağacı ile siyah beyaz eski fotoğrafların yansıtıldığı birbirinden eşit uzaklıkla ayrılmış üç tel perdenin ortasında, bir uğultunun içinde kalakaldığımı hatırlıyorum. Uğultuya kulak verdiğimde, farklı sesleri; kadın, erkek, farklı dilleri; Türkçe, Rumca, İngilizce, Almanca belli belirsiz seçebiliyordum. Seslerin bana taşıdığı duygular ise oldukça netti; çok yoğun bir acı, hüzün ve yas...

Sergide bana bu yoğun duyguları yaşatan unsurlardan biri de tanıklıklar, fotoğraflar ve hikâyelerin bitip bitip tekrar başlamasıydı. Joannidis (2007) "Eve Dönüş"te anneyle birleşme düşlemiyle ilişkili zamansızlığı ayrıntılandırırken bilinçdışında kaybı silen, belirli bir zaman dizisinin sonlanmayan tekrarından, tarihin silinişiyle tekrarlama zorlantısı aracılığıyla tekrar tekrar geri dönen malzemeden bahseder. Joannidis'e (2007) göre "Bu bir yandan sonsuza dek şimdiki zaman, bir yandan da sonsuza dek geçmiş ve sonsuza dek gelecek zamandır". Bu sonsuz tekrara edebiyat, felsefe, sinema ve din tarihi alanlarından örnekler verir. Serginin bende uyandırdığı ilk şey sonsuz bir tekrarın içine düşme hissi olmuştu.

Fakat teker teker farklı bölümleri gezmeye başlayınca bu hissim değişti. Farklı kişilerin tanıklıklarını art arda dinlemek bana bütün gün birbiri ardına yapılan analitik seansları anımsattı. Bazen başından sonuna kadar dinlediğim, bazen yarıda kesilen, bazen farklı zamanlarda farklı kısımlarını dinlediğim anlatılar, tekrarlayan anılar ve rüyalar.

Sergide fotoğrafların yansıtıldığı birbirinden eşit uzaklıkta duran üç tül perde metinde geçen psikanalitik kavramları çok basit, görsel bir düzenekle seyircilerin bilinçdışına yolluyordu. Siyah beyaz fotoğraflar projektörden perdelere yansıtılırken netliklerini kaybederek her perdede daha muğlâk, daha dalgalı bir hal alıyordu: "Ve nesnenin gölgesi benliğin üstüne düştü" (Freud, 1917, s. 249). Melankoli, bağlantı nesneleri ve Faimberg'in iç içe geçmiş kuşakları ancak bu kadar ustalıkla görsel olarak sergilenebilirdi. Sergi, tanıklık-

lar ve fotoğraflarla tıpkı Arjantin'deki sergilerde olduğu gibi kuşaklararası iletilen yasın tutulabilmesi için kamusal bir alan yaratıyordu. Sırf seyirciler için değil, tanıklıklarıyla serginin bir parçası olanlar için de...

EVE DÖNÜŞ

Elinizde tuttuğunuz kitap, İstanbul doğumlu hâlen Atina'da yaşayan eğitim psikanalisti Chris Joannidis'in İngilizce ve Rumca'dan Türkçe'ye çevrilmiş makalelerinin bir derlemesi ve bir anlamda onun *eve dönüşünü* müjdeliyor... Chris Joannidis, Britanya Psikanaliz, Yunan Psikanaliz, Tavistock Psikoterapistler ve Londra Grup-Analizi Cemiyetleri üyesidir. Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu, Psike İstanbul'un daimi eğitmenlerindendir. Chris Joannidis'in Türkiye'de psikanalizin gelişimine katkıda bulunması ve Türkiye psikanaliz tarihinin bir parçası olması 2000li yıllarda psikanalist Yavuz Erten'in davetiyle İstanbul'a gelmesine dayanır. O yıllarda Joannidis konferanslar verir ve vaka çalışmaları yapar. Türk Psikanaliz Çalışma Grubu, İstanbul Psikanaliz Derneğinin Psikanaliz Buluşmaları'na iki kez konuşmacı olarak katılır ki "Sözler Zamanı Öldürür" adlı metni bu seçkide yer almaktadır. 2004'ten itibaren Psike İstanbul'da teorik ve klinik seminerler ve bireysel süpervizyon vermeye başlar. Psike İstanbul'un gerçekleştirdiği Psikanalitik Bakışlar Sempozyumlarından üçüne konuşmacı olarak davet edilir ve yine bu seçkide yer alan "Psikanaliz ve Psikanalitik Psikoterapiler", "Eve Dönüş" ve "Algılayan Somadan Düşlemlenen Bedene" makalelerini sunar.

Chris Joannidis İstanbul Robert Kolej mezunudur. Amerika'da tıp eğitimini, İngiltere'de psikanaliz eğitimini tamamlamış ve sonrasında Atina'ya yerleşmiştir. Joannidis'le ilgili söylenecek pek çok şey var. Onu daha önce tanımayanlar onun parçası olduğu farklı kültürlerin ve farklı dillerin yansımalarını ve felsefe, antropoloji, edebiyat, tarih gibi farklı alanların sunduğu zenginlikleri içeren metinlerinden şüphesiz kendisine dair bir izlenim elde edecekler. Ancak ben onun öğrencilerine ilham veren bir yönünden bahsederek metnimi sonlandırmak istiyorum. Joannidis teorik seminerlerinde hiçbir zaman ders anlatmaz, zaman zaman kısa bir giriş yapsa da onun için önemli olan, adayların seminere getirdiği sorular ve yorumlardır. Böylece adayların aktif olarak öğrenme sürecinin bir parçası olmalarını ve metinleri sorgulayıcı bir biçimde okumalarını sağlar. Joannidis'in grup sürecine verdiği önem vaka çalışmalarında ve klinik seminerlerde daha da belirgindir. Bu çalışmaların en etkili özelliği, grup katılımcıları arasındaki duygusal etkileşim ve alışveriş sonucunda ortaya çıkan aktarım-karşıaktarım tepkilerinin söz konusu vakayı

çok daha derinden anlamayı sağlamasıdır. Joannidis çoğul anlamların ortaya çıkmasını sağlayan belirsizliğe tahammül etme kapasitesiyle grubu yürütür. Bir taraftan yansız, kendisine saklı ve bu anlamda gruba mesafelidir ki bu grup sürecinin özgürce şekillenmesini sağlar, adayların katılımını tetikleyecek kaygı düzeyini bir miktar arttırır, öte yandan yaptığı toparlayıcı yorumlarla adayları sürece angaje eder ve tutulduklarını hissettirir. Joannidis'ten süreç boyunca çokça "yes and no", "yes and no" (hem evet, hem hayır) lafını duyarız. Bu da katılımcıların zihinlerinin sınırlarının genişlemesine ve farklı öğeleri bütünlüklü bir şekilde bir arada tutmalarını sağlar. Bu çalışmayla sunulan aslında katılımcılar için psikanalitik çalışmayı derinleştiren bir düşünme biçimine davettir.

Chris Joannidis'le kitap üstüne yazışırken kendisine mübadele üstüne bir şeyler yazmayı istediğimi söylemiştim. O da bana şöyle cevap vermişti: "Evet, mübadele.... geçmiş zamanlar ve kaybedilmiş fırsatlar! Yeter ki nesilden nesile miras bırakılmış duyguların ve bilinçdışı tasarımların, karşılıklı saldırganlığın yitirilmesine faydası olsun!" Lozan Mübadilleri Vakfı'nın[9] gerçekleştirdiği önemli etkinliklerden biri her iki ülkeden mübadillerin eski vatanlarını ziyaret etmeleri; yani somut anlamda eve dönüşü gerçekleştirmeleri... Joannidis'in dileğini paylaşıyor ve metnimi umut veren iki eve dönüş yaşantısıyla bitirmek istiyorum:

Bursa'nın Apolyont (Gölyazı) köyünde doğan Kriakos Kınalis'in yıllar sonra tekrar doğduğu evi ziyaretiyle ilgili sözleri:

> Apolyont'u uzaktan görünce çok heyecanlandım. Hemen doğduğum evi buldum. O an hayatımın en duygulu anıydı. Bir de bana çocukken bakan, beşiğimi sallayan Ayşe Hanım'ı aradım ve buldum. Birbirimizi görünce ağ-

9 Mübadiller, mübadil çocukları ve torunlarından oluşan Lozan Mübadilleri Vakfının 2001 yılında tescili onaylandı. O zamandan bu yana "mübadillerin kültür, sanat, folklorik değerlerini korumak, yaşatmak; yakın tarihimizi ve mübadeleyi bilimsel olarak araştırmak, belgelemek; mübadillerin geride bıraktıkları insanlık mirası olan kültür varlıklarının korunması için çaba göstermek, Türkiye ve Yunanistan halkları arasındaki dostluk, sevgi ve işbirliğini geliştirmek ve barış kültürünün yerleşmesi için çaba göstermek ve mübadiller ve sonraki kuşaklar arasındaki sosyal ve kültürel dayanışmayı ve yardımlaşmayı sağlamak" amacıyla pek çok etkinlik düzenlenmektedir.

2010 yılında Çatalca'da Mübadele Müzesi kurulmuştur. Müzede çeyizlikler, müzik aletleri, nota defterleri, mutfak ve ev eşyaları ile fotoğraflar ve belgeler sergilenmektedir. [bkz. http://www.lozanmubadilleri.org.tr/]

Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi'nin Rum Ortodoks halkı tarafından nasıl bir ruhsal çalışmaya tabi tutulduğunun izleri; Yunanistan'daki tarih, sanat tarihi, sosyal bilimler, edebiyat, resim, heykel ve müzik alanındaki pek çok eserde görülebilir. Mübadeleyi araştıran enstitüler ve mübadil dernekleri kurulmuş, müzeler açılmış ve anıtlar dikilmiş ve Atina'daki Küçük Asya Araştırmaları merkezinde 1375 tanıklığı içeren bir arşiv bulunmaktadır (Özsoy, 2003).

> layarak kucaklaştık. Ona annemden kalma haçı hediye ettim. Apolyont'ta bizi çok iyi karşıladılar. Apolyont'u hep iyi hatırlıyorum. Köyümü çok özlüyorum. Anne ve babamdan Türkiye, Türkler hakkında hiç kötü söz duymadım. Biz de oraya gittiğimizde öyle bir karşılandık ki Türklerin de bizim için aynı şeyleri düşündüğüne inandım (Özsoy, 2007, s. 284).

76 yıl sonra köyü Katokriya'ya giden Hüseyin Çetin'in duyguları:

> Köyümü, doğduğum ve on yaşına kadar anne, baba ve dokuz kardeş oturduğumuz evi görünce çok, ama çok heyecanlandım. Sonra, köyün çeşmesini buldum ve çocukluğumda yaptığım gibi, terli yüzümü yıkadım, kana kana su içtim. Manoli köyde "İpsaros Mustafa'nın oğlu geldi" dedikçe içim bir tuhaf oldu. Biz Darıca'ya 1924 yılında gelmiştik. 76 yıl sonra köyümde, sanki kısa bir tatile çıkmışım da dönmüşüm gibi karşılandım. Manoli adımı söyledikçe Rum kadınlar sokaklara döküldü. İçlerinde bazı yaşlı kadınlar annemi hatırladı. O kadınlar annemle samimi olduklarını ve iyi komşuluk yaptıklarını anlatınca yine duygulandım. Doğduğum evde oturan aile de beni çok iyi karşıladı. Evin bahçesinde yıllar önce babamın yaptığı karasaban duruyordu. Hem doğduğum evde oturan aile, hem de diğer köylüler bizi ağırlamak için birbirleriyle yarıştı. Evde çok hüzünlendim. 76 yıl önce o evden 11 kişi ayrılmıştık. 11 kişinin yaşadığı neşe dolu evde tek başınaydım. İnsan hüzünlenmez mi sorarım size. O gün evde annem, babam, kardeşlerim, ağabeyim yoktu. Sadece ben vardım. Ve o an gözyaşlarımı içime, yüreğimin ta derinliklerine akıttım. Orada yaşadıklarımı anlatacak kelimeler bulamıyorum. Orada yaşadıklarım dile gelmez, anca yaşanır. Ben de yaşadım ve yaşadıklarımı söze dökemiyorum, nutkum tutuluyor. Köyümü özlüyorum. Gidip geldikten sonra daha çok özlemeye başladım. Bir daha gitmek istedim ama hastalandığım için gidemedim. İçimde memleket özlemi dinmedi. Köyümden bir avuç toprak getiremediğim için çok üzgün ve pişmanım. Ana vatan doğduğum yer. Türkiye resmî vatanım ama esas vatanım, ana vatanım, anamın sütünü emdiğim yer (Özsoy, 2003, s. 57).

Chris Joannidis'e "hoş geldiniz" diyor, sözü kendisine bırakıyorum...

Kaynakça

Abraham, N., (1994), "Notes on the Phantom: A Complement to Freud's Metapsychology", *The Shell and the Kernel. Renewals of Psychoanalysis*, Cilt 1, (der. ve çev.) N. T. Rand, University of Chicago Press, Chicago [1975].

Akhtar, S., (2010), *Göç ve Kimlik: Kargaşa, Sağaltım ve Dönüşüm*, çev. Müge Alkan, Serhat Uyanık, Ali Algın Köşkdere, Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Eğitim Hizmetleri, Org. Ltd. Şti. Yayınları, no. 13, İzmir, [1995].

Arı, K., (2012), *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, 6. baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, [1995].

Baranger, M., (2005), "Cultural Transmission", *International Dictionary of Psychoanalysis*, baş der. A. De Mijolla, Thomson Gale, New York.

Cain, A. C. ve Cain, B. S., (1964), "On Replacing a Child", *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, sayı 3, s. 443-456.

de Mijolla, A., (1987), "Unconscious İdentification Fantasies and Family Prehistory", *International Journal of Psycho-Analysis*, sayı 68, s. 397-403.

Faimberg, H., (1988), "The Telescoping of Generations: Genealogy of Certain İdentifications", *Contemporary Psychoanalysis*, sayı 24, s. 99-117.

—, (1996), "Listening to Listening", *International Journal of Psycho-Analysis*, sayı 77, s. 667-677.

Fogelman, E., (1988), "Group Belonging and Mourning as Factors in Resilience in Second Generation of Holocaust Survivors", *Psychoanalytic Review*, sayı 85, s. 537-549.

Freud, S., (1913), "Totem and Taboo", *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Totem and Taboo and Other Works*, cilt XIII, s. vii-162.

—, (1917), "Mourning and Melancholia", *The Standard Edition, On the History of the Psycho-Analytic Movement, Papers on Metapsychology and Other Works*, cilt XIV, (1914-1916), s. 237-258.

—, (1923), "The Ego and the Id", *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, The Ego and the Id and Other Works*, cilt XIX, (1923-1925), s. 1-66.

—, (1933), "New Introductory Lectures on Psycho-Analysis", *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, New Introductory Lectures on Psycho-Analysis and Other Works*, cilt XXII, (1932-1936), s. 1-182.

—, (1939), "Moses and Monotheism", *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Moses and Monotheism, An Outline of Psycho-Analysis and Other Works*, cilt XXIII, (1937-1939), s. 1-138.

Gökaçtı, M. A., (2010), *Nüfus Mübadelesi: Kayıp Bir Kuşağın Hikayesi*, 6. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, [2003].

Grinberg, L. ve Grinberg, R., (1984), "A Psychoanalytic Study of Migration: Its Normal and Pathological Aspects", *Journal of American Psychoanalytic Association*, sayı 32, s. 13-38.

Hartman, J. J., (2008), "Dali's Homage to Rothko: A Defense Against Fusion With the Victim", *Psychoanalytic Quarterly*, sayı 77, s. 531-567.

Joannidis, C., (2007), "Eve Dönüş", *Psikanalitik Bakışlar 3: Kayıp Nesne*, (ed.) Nilüfer Erdem, PPPD Yayınları, İstanbul.

Kestenberg, J. S., (1980), "Psychoanalyses of Children of Survivors From the Holocaust: Case Presentations and Assessment", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, sayı 28, s. 775-804.

Klein, M., (1940), "Mourning and its Relation to Manic-depressive States", *International Journal of Psycho-Analysis*, sayı 21, s. 125-153.

—, (1963), "On the Sense of Loneliness", *The Writings of Melanie Klein*, cilt III, Hogarth Press, Londra.

Kogan, I., (2003), "On Being a Dead, Beloved Child", *Psychoanalytic Quarterly*, sayı 72, s. 727-766.

Kramer, S. ve Akhtar, S., (1988), "The Developmental Context of Internalized Preoedipal Object Relations—Clinical Applications of Mahler's Theory of Symbiosis and Separation-Individuation", *Psychoanalytic Quarterly*, sayı 57, s. 547-576.

Losso, R. ve A. P. Losso, (2008), Transgenerational Violence as a Part of the Family Latent Violence, *International Review of Psychoanalysis of Couple and Family*, sayı 1, s. 24-37.

Nagera, H., (1967), *Vincent van Gogh-A Psychological Study*, George Allen & Unwin Ltd, Londra.

Özmen, M., (2007), "İkame bir Çocuğun Yaratıcılığı: Salvador Dali", *Psikanalitik Bakışlar 3: Kayıp Nesne*, der. Nilüfer Erdem, PPPD Yayınları, İstanbul.

Özsoy, İ., (2007), *İki Vatan Yorgunları: Mübadele Acısını Yaşayanlar Anlatıyor*, 3. baskı, Bağlam Yayınları, İstanbul, [2003].

—, (2007), *Mübadelenin Öksüz Çocukları*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Pollock, G. H., (1989), "On Migration-Voluntary and Coerced", *Annual of Psychoanalysis*, sayı 17, s. 145-158.

Reinemann, J., (2012), "Between the Imaginary and the Real: Photographic Portraits of Mourning and of Melancholia in Argentina", *International Journal of Psychoanalysis*, 2011, 92:5, s. 1241-1261 (İmgesel ile Gerçek Arasında: Arjantin'deki Yas ve Melankolinin Portre Fotoğrafları, *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı*, çev. Melis Tanık Sivri, Sel Yayınları, İstanbul, s. 93-115).

Sabbadini, A., (1988), "The Replacement Child", *Contemporary Psychoanalysis*, sayı 24, s. 528-547.

Steinberg, S., (1999), "Tragic absurdity in the music of Gustav Mahler", *Psychoanalytic Review*, sayı 86, s. 853-875.

Valent, P., (1999), "Transgenerational Transmission of Grief Using the Holocaust as an Example", *National Association for Loss And Grief Conference*, October, http://www.paulvalent.com/publications/loss_death_grief/loss_death_grief_07.pdf, 23.09.2012'de alıntılandı.

Volkan, V. D., (1981), *Linking Objects & Linking Phenomena*, International Universities Press, New York.

Volkan, V. D. ve Josepthal, D., (1994), "The Treatment of Established Pathological Mourners", *Essential Papers on Object Loss*, der. R. V. Frankiel, New York University Pres, New York ve Londra [1980], s. 299-324.

Volkan, V. D., Ast, G. ve Greer, W. F., (2002), *The Third Reich in the Unconscious: Transgenerational Transmission and its Consequences*, Brunner-Routledge, New York.

Volkan, V. D. Ve Zintl, E., (2010), *Gidenin Ardından*, çev. Işıl Vahip ve Müge Kocadere, oa Yayınları, İstanbul, [1993].

Wilson, E. Jr., (1988), "Stendhal as a Replacement Child: The Theme of the Dead Child in Stendhal's Writings", *Psychoanalytic Inquiry*, sayı 8, s. 108-133.

İKİNCİ BÖLÜM

1

Eve Dönüş[1]

Eğer tüm zaman sonsuza dek şimdiki zamansa,
selamet mümkün değildir

T.S. Eliot

Kaybedilmiş bir eve geri dönme fikri insanoğlunu eskiden beri büyülemiştir. Bu meşguliyetin dışavurumları eski zamanlarda Homeros'tan Hoelderline'e, Thomas Wolf'tan Marcel Proust'a ve daha yakın zamanda Bernhard Schlink'e kadar birçok şair ve yazar tarafından işlenmiştir. "Ev" kavramı, somut uzamsal bir noktadan, yani belirli bir ev, doğulan ya da çocukluğun geçirildiği tanımlanabilir coğrafi bir yerden, kalıtım, ait olma hissi ya da kimlik gibi daha soyut biçimlere kadar çeşitlilik gösterebilir. Ayrıca geçiciliğe kayarak, yaşanmış ya da hayal edilmiş geçmiş zaman yaşantılarını da tasvir edebilir. Zaman, böyle bir bağlamda, uzamın öbür yüzü ve bundan ötürü eşanlamlısı olarak, memleketinin eski zaferlerini kafasında tartan, tanınmış bir denemeci olan Z. Lorentzatos tarafından şöyle ifade edilmiştir: "Biz uzamdan çok zamanda var olan düzensiz bir toposun adını ebedileştiriyoruz... biz zamanın âşıklarıyız ve uzamdan dışlananlarız..." (Lorenzatos, 1980, s. 78). Kaybedilmiş uzamsal bir yaşantıya duyulan özlem gibi görünen şey aslında geri alınamayacak bir zaman için beyhude bir arayıştır. Uzam ve zaman arasındaki fark belirsiz hale gelmiştir.

---

1 Bu makalenin önceki bir versiyonu, PPPD Yayınları tarafından, Nilüfer Erdem'in editörlüğünü yaptığı *Psikanalitik Bakışlar 3: Kayıp Nesne* (2007) adlı kitapta yayınlanmıştır.

"Ev" metaforunun çeşitli ruhsal gerçekliklerin yatırımlarına atıfta bulunduğundan şüphe yoktur; böylelikle bir perde ya da perde anı görevi görür. Freud 1899'dan itibaren varlığını sorguladığı çocukluk anıları ile büyük olasılıkla var olduklarına inandığı çocukluğa dair anılar arasında bir ayrım yapmıştır. Bu ayrım, bilinçliliğe anı olarak ulaşan şeyin bile muhtemelen duygudurumlarına atıfta bulunan gizil yaşantısal verilerin görünür türevlerinin bir dizisi olduğu hakikatini vurgulamaya çalışır. Bu nedenle "ev" kelimesinin duygusal anlamda neden böyle yoğun bir şekilde yatırımlanmış olduğunu anlamak zor değildir. Bu yatırım olumlu ya da olumsuz olabilir.

Bu makalenin amacı, çeşitli disiplinleri tarayıp "ev" ve "eve dönüş" kavramlarına yapılan referansları tespit ederek bu meseleyle ilgili yaşantıların anlaşılmasındaki ve ruhsal ve kültürel dışavurumlarındaki ortaklığı vurgulamaya çalışmaktır. "Ev" ya da "eve dönüş" kavramı ile kayıp, yas, zamanın geçişi gibi yaşantıların arasındaki bağların alıntılanan neredeyse her referansta var olduğu gösterilecektir. Yazarın dileği, bu meselelerin psikanalitik kavrayışının diğer disiplinlerin sunduğu kavrayışlardan özünde çok da farklı olmadığını, bunların karşılıklı olarak birbirlerini zenginleştirdiklerini örneklerle açıklayabilmektir. Ancak böyle bir inceleme için ödenen bedel, makaleye dahil edilmiş edebi ve klinik referansların çeşitliliğine verilen yerin kısıtlı oluşudur ve bunların hiçbiri ne yazık ki yeterince derinlemesine işlenememiştir.

Ev kavramına psikanalitik olmayan bakış açılarından yaklaşıldığı zaman, Heidegger'e rastlarız. Heidegger, varoluşsal dehşet ve tekinsizliğe karşı temel bir karşıt denge olduğunu düşündüğü "sorgulanmayan bir evde olma hissi"nden [das selbstvertändliche Zuhause-sein] bahseder (Heidegger, 2006, s. 188). Bu Winnicott'ın ifade edeceği gibi, kişinin "var olmaya devam etme"ye hakkı olduğuna dair derin bir histir. Şair Robert Frost şiirlerinden birine şu dizeyi eklediğinde açıkça benzer bir kavrama atıfta bulunmaktadır:

> **Ev...**
> **Her nasılsa hak etmeye lüzum olmadan size verilen bir şeydir.**

Filozof Hans Gadamer, daha yakın bir zamanda, evi dile bağlayarak, evin tüm bilmenin ve karar vermenin öncesinde olduğunu öne sürer ve evi istikrarlı ve güvenilir, bir zamanlar içine doğduğumuz ve sonsuza dek maceraya atılıp geri dönülebilecek emniyetli bir referans noktası olarak betimler. Ev, dışarı doğru açılıp geri dönülecek bir noktadır (Gadamer 1993b, s. 366-73).

Böyle tanımlamalar, bize J. Bowlby tarafından geliştirilmiş "güvenilir te-

mel" ve J. Sandler tarafından geliştirilmiş "güvenlik arka planı" gibi bildik psikanalitik kavramları anımsatır. Bunun dışardan yaratılan ve sonrasında içselleştirilen bir durum olması ya da aslında benliğin bir yetisi ya da işlevi olması gibi tartışmaları bir anlık bir kenara koyacak olursak, böyle duygulanımsal bir durumun sonraki yaşamın ve ilişki kurmanın üstüne ağ gibi kurulduğu bir temel çerçeve görevi gördüğü yaygın olarak kabul edilmektedir. Bunun hiç sorgulanmadığı için algılanmadığı ve sadece bozulduğu zaman, yokluğu yoluyla algılanabilir hale gelen bir şeye atıfta bulunduğu kolayca tahmin edilebilir.

Melanie Klein "Yalnızlık Hissi Üstüne" başlıklı makalesinde, "tam anlamıyla anlaşılma yaşantısının temelini" temsil eden, anneyle olan erken, söz öncesi, bilinçdışından bilinçdışına ilişkinin nihai kaybını ve buna giderilemeyen hasreti vurgulayarak, çeşitli ev ve eve dönüş kavramlarının akıbetlerini ve bununla ilişkili arzu ve engellenmeleri incelememiz için yol açmıştır. Klein'a göre hasret söz öncesi, anneyle –yani annenin bedeniyle– neredeyse somatik bir paylaşıma yönelir ve bu nedenle Klein'ın görüşüne göre "evin" arkaik annesel beden yerine geçtiği sonucunu çıkarabiliriz. Bunun sonucunda, "nostalji", yani kelimenin etimolojisinde olan eve dönüşe bağlı ruhsal acı, eve geri dönüş meseleleriyle ilişkili ruhsal çalışmanın çekirdeğini oluşturur ki bu aslında "yas çalışması"dır. Savunmacı nostaljiye karşılık gerçek nostalji Leslie Sohn tarafından şöyle tanımlanır: "... orada olmuş olan ve deneyimlenmiş olan bir şeyin [artık] olmadığı farkındalığıyla kederlenen bir ruh hali..." (Sohn, 1983, s. 204).

Klein bahsettiği durumun bir nesne ilişkisi olarak kalacağını vurgulamak için büyük çaba harcar ve yansıtmalı özdeşleşmelerin sık kullanımına rağmen, her zaman biri ne kadar ilkel olsa da iki farklı benlik ile uğraştığımızı vurgular. Buna rağmen bazı yazarlar böyle yaşantılara savunmacı düşlem yapılandırmaları olarak değil de tam anlamı ile ruhsal terimlerle "anneyle birleşme" olarak atıfta bulunmuşlardır. Bu yazarlar için bu, baştan itibaren var olan ayrı olma kaygısını/dehşetini etkisizleştirmek için kullanılan savunmacı bir düşlem değil, yakın zamanda içinden zorunlu olarak çıkılacak gelişimsel bir noktadır. Literatürde hâlihazırda ayrıntılı bir biçimde derinlemesine işlenmiş bu çatışmalı konumların argümanlarını ayrı ayrı, enine boyuna geliştirmenin yeri burası değildir. Ancak bunun gelişimsel mi yoksa başlangıçta savunmacı mı olduğuna bakmaksızın, "anneyle birleşme" ruh halinin sonraki kullanımının savunmacı amaçlara hizmet ettiği hakikatinin altı çizilmelidir. Bunun sıklıkla ayrılık yaşantılarına tepki olarak ortaya çıkışı bu görüşü destekler gibidir. Bu durumu yakalamak için çeşitli isim ve entelektüel geleneklere başvurulmuştur. "Okyanussal duygu", "birincil narsisizm",

"sembiyoz", "ana rahmine geri dönüş", "nirvana", "ilahi olanla mistik birleşme" ve daha pek çokları buna örnektir. Bu, Ötekiliği ya da daha doğrusu yıkıcılık ve kayıp olasılığını dışlayarak ya da inkâr ederek sahte ya da sanal bir gerçekliğin oluşturulduğu kavramsal bir durumdur. Şair Rilke, 8. Duino Ağıtı'nda, bunu hayır kelimesine yer olmayan *hiçbir yer-diyarı* olarak yaratıcı bir şekilde betimlemiştir. Rilke şöyle der:

> Her zaman Gerçeklik
> ve hiç bir zaman hayıra yer olmayan o hiçbir yer-diyarı,
> kişinin nefes gibi içe alabileceği, sonsuza dek bileceği
> ve artık arzu etmeyeceği o ayrışılmamış saf yer.
> Bir çocuk onun sakinliğinde kendisini kaybeder
> ve uyandırılmak zorunda kalır.

Bu dizeler bu kavramın birkaç önemli unsurunu çok güzel bir şekilde yakalıyor: 1) O, gerçekliğe karşıdır, 2) hiçbir yer-diyarıdır, dolayısıyla düşlemdir, 3) içinde "hayır"a yer yoktur, dolayısıyla tümgüçlülüğe hiçbir sınır, hiçbir sınırlandırma yoktur, 4) çaba göstermeye gerek yoktur, nefes gibi kolayca içe alınabilir, 5) içinde tüm bilgiler mevcuttur ve hiçbir arzuya, dolayısıyla hiçbir yoksunluğa yer yoktur, 6) sakinlikle nitelendirilir, yani kelimeler ve devinimler yoktur, zaman durmuştur, 7) hayata tekrar katılabilmek için uyandırılmak gerekir.

Bu noktaların her biri "anneyle birleşme" durumunun nitelikleri olarak çeşitli psikanalitik yazarlar tarafından hakkıyla tanınmış ve üstünde çalışılmıştır, ancak bunun ve zamansızlığın, ya da zamanın duruşunun arasındaki özel bağ, eve dönüş temasının içinde gömülü yatan ileriye götürücü tarafları, engelleyen taraflardan ayırmamıza ve onları belirlememize yardımcı olur.

"Anneyle birleşme" düşlemiyle bağlantılı olarak zamansızlığın psikanalitik literatürde uzun bir geçmişi vardır (Bergler & Roheim, 1946; Fodor, 1950). Freud bilinçdışındaki zamansızlığa atıfta bulunduğunda üç noktadan söz eder: Süreçler zamana göre sıralanmamıştır, bu yüzden zaman bunlar için geçerli değildir ve bunlar zamanın geçişiyle değişmezler. Burada vurgu bu son noktadadır, yani vurgu belirli bir zaman dizisinin sonlanmayan tekrarındadır, böylece sonuç, ilerlemeyi inkâr eden ve genellikle zamanın doğasında olan nedensel değişim kavramını yıkan, dolayısıyla kaybı silen bir çarpıklıktır. Freud'un dürtülere atıfta bulunarak adlandırdığı "esneklik"le nitelendirilir, yani her uzantı sonrasında geri çekilebilir, böylece kayba hiçbir zaman maruz kalınmaz. Zamanın ve sonuç olarak Yaşamın Gerçeklerinin (iyi meme,

anne-baba çifti, ölüm) (Money-Kyrle, 1968) bu şekilde reddedilmesinde olaylar değişmeksizin sonsuza dek tekrarlanır. Böylece Tarih kaybolur ve geriye, tekrarlanma zorlantısı ile yönetilen görünürde emniyetli olan aynı şeyin geri dönüşü kalır. Bu bir yandan sonsuza dek şimdiki zaman, bir yandan da sonsuza dek geçmiş ve sonsuza dek gelecek zamandır.

Travma kuramı, bireylerde koruyucu kalkanda açılan gediklerden kaynaklanan bu görüngülerin bazı yönlerini aydınlatmaya yardımcı olabilir. Ancak, bireysel psikopatolojiden daha fazla bir şeye ilgimizin çekilmesine duyulan bir ihtiyaç varmışçasına sosyolojik ya da antropolojik bağlamlarda benzer görüngülerle karşılaşmamız şaşırtıcıdır.

Böyle sonsuz bir tekrarın yapılandırılmasına edebi bir örnek Nietzsche'nin şeytanın dehşet uyandıran hünerinin tasvirinde bulunabilir: "Şimdi yaşadığınız ve daha evvel yaşamış olduğunuz haliyle bu yaşamı tekrar tekrar sayısız derecede yaşamak zorunda kalacaksınız ve içinde yeni hiçbir şey olmayacak..." (Nietzsche, 1974, s. 231). Nietzsche bunun ya derin doyuma ya da yok edici çaresizliğe aynı kolaylıkla yol açabileceğini fark eder. Sonsuz tekrar kavramını, tamamen farklı bir bağlamda, Tanrılığın tanımı olarak da buluruz: "[Tanrılık]... var olmanın kendisini durmadan hiçbir şeylik olarak sürdürdüğü yer... Hiç gelmemiş olan, akışı durdurulmuş ya da ileri doğru fışkıran değil de geriye dönen, yani geri dönüşün sonsuz olarak tur bindirmesidir" (Blanchot, 1988, s. 326). Buna, mutlak acizlik ve çaresizliğin komik yönlerini vurgulayan çağdaş bir Hollywood filmi olan "Groundhog Day"de de rastlanır. Eski Yunan cehenneminde Sisyphos'un sonsuz lanetlenmesi olarak ortaya çıkar. Sisyphos, Thanatos'un (Ölüm) üstesinden gelmeye çalıştığından ötürü cezalandırılmıştır. Onun durumu bilhassa ironiktir çünkü ölümü ve dolayısıyla zamanın geçişini inkâr ettiği için tam da aynı ilkeyle cezalandırılmaktadır: Sisyphos sonsuz bir geri dönüş durumuna mahkûm edilir ki, bunun kendisi zaten zamanın feshedilmesidir. Son olarak bu kavramlara, tarihin daha erken kavramlaştırılmaları boyunca rastlanır.

Din tarihçisi M. Eliade eski bir kavram olan döngüsel zamanı tarihsel olayların kendi kendilerine var olduklarını kabullenmemek için yapılan bir dizi çaresiz deneme olarak tanımlar. Bu, insan topluluklarını arketiplerin ve bunların tekrarlarının ufuğunda bütünleştirerek sağlanır. Böyle bir yapılandırma, daha fazla "tarih yaratmaktan" vazgeçerek ve kişiyi hatırlanamayacak kadar eski arketipal davranışları tekrarlamaya mahkûm ederek, insanlığın hayatta kalmasını garantiler (Eliade, 1954, s. 152-154). Böyle bir tutum anlamı ve devamlılığı sağlar, insanlığı kavranılmaz kaderden, haksız yere acı

duymaktan ve ıstırap çekmekten, fanilikten, korku ve kayıptan korur. Yaşamı değişmez arketipal olayların sadece bir yeniden canlandırılması olarak kavrayarak, güvenlik ve amaç hissi korunur ve varoluşun belirsizliğine karşı yabancılaştırıcı bir kadere terk edilmeyi teselli eden ve buna tutarlılık sağlayan, sonunda anlamlı hale gelen bir plan saydam hale gelir.[2] Bu mefhumların bir uzantısı da "Mesihi" ya da "Kehani" ya da "Figüral Tarih" diye adlandırılan tarih ilmi kavramında bulunabilir. Bu tarihsel ya da kehanette bulunulmuş olaylara bir meta-tarihsel anlam verme eğilimidir. Bu anlam, evren ve bireyin varlığının kolayca açıklanabildiği iyi birleştirilmiş kozmogoni sistemlerine uydurulmaya müsaittir. Tüm güncel olaylar böylelikle seçilmiş bireylerin (peygamberler, kâhinler, tefsirciler) özel erişim hakkına sahip olduğu ve önceden var olan bir ilahi plan yoluyla kusursuz olarak açıklanabilir. Bu arketipal modelin içindeki tasvirler, daha sonra olacakların anlamını içerir ve sonradan olacaklar önceden görülen anlamları yerine getirir. Geçmiş, Şimdi ve Gelecek birbirine karışır, böylece aralarındaki herhangi bir fark da önem ve anlamını yitirir. Böylece tekrar 'zaman içinde değişmenin'[3] kavranamadığı Tanrılık kavramına geri dönmüş oluyoruz (Auerbach, 1938). Bununla güncel "zaman çöküşü" kavramı arasındaki ilişki ve bunun psikanalitik bir kavram olan aktarımla olan benzerliği fark edilmeden geçilemez (Hopper, 2004).

Bu entelektüel yolculuk, eve dönüşle ilgili meşguliyetin yerine getirebileceği çeşitli ruhsal işlevlere açıklık getirebilecek bazı noktaları açığa çıkarmıştır. Şimdiye kadar Zamanın, özellikle de zamanın acımasızca ilerleyen özelliğinin lağvedilmesine bağlı, gerilemeci bir "anneyle birleşme" düşleminin yaygın varlığını saptamış bulunmaktayız. Kayıp ve ayrılığa karşı geldiği için, bu düşlemin sıklıkla savunmacı bir işlevi olduğunu görmüştük. Bu düşlem, tümgüçlülük ve inkâr unsurları tarafından desteklendiğinden yeni bir dengeye ve daha başka yeniden-yatırımlara ilerlemeye izin verecek yas ve onarım süreçlerini engeller. Ayrıca a) kaybı kabul etmeye karşı savunma görevi gören geri dönüş umutları ile b) sıklıkla koruyucu kalkanda travma yaratıcı bir biçimde açılan gediklerden kaynaklanan tekrarlama zorlantısı arasında bir bağ olduğu vurgulanmıştır.

Vamık Volkan, özellikle evin yüksek bir çiftdeğerlilikle yatırımlandığı

---

2 Romalılarda nispeten daha az kişi adı olduğu için ve bunlar en büyük oğuldan en büyük oğla geçtiği için çağdaş Roma'daki yurttaşlar sıklıkla uzaktan atalarının adlarını taşırlar. Bu, güncel olayların ataların başarılarının bir yeniden canlandırması olduğunu anlamına gelir (Everitt, 2001, s. 138-9).

3 Orijinal metinde *"differentia temporis"*. İnsanlar ve doğa içindeki her şey zamanla değişir. Allah bunun dışındadır – sonsuza dek aynı kalır. *"Differentia temporis"* ilkesi O'nun için geçerli değildir.

göçmenler ve mülteciler arasında patolojik yasa olan yüksek eğilimden bahseder. Volkan'ın deyimiyle bu "ebedi yasçılar" kendilerini kaybedilmiş kökenleri ile güncel yaşamlarını sürdürdükleri yer arasındaki bir belirsizlikte tutmak için sıklıkla "bağlayıcı nesneler" den yararlanırlar, böylece kendilerini her iki yerde de sağlam bir kök salmaktan mahrum bırakırlar.

Bu "bağlayıcı nesneler" somut fotoğraflar, haritalar, andaçlar vs. olabilir ya da düşünceler, perde anılar, geleneksellik, dindarlık ve hatta bazen fosilleşmiş mefhumlara ya da başka içsel nesnelere yapışma gibi soyut içsel varlıklar da olabilir. Bu durumla ilgili dokunaklı olan şey, hatırlanan şeyin göreliliğinin kabul edilmemesi ya da daha doğrusu bunun aktif olarak inkâr edilmesidir. Yani sevgiyle anılan bir geçmiş olarak hatırlanan şey aslında şimdiki zamanda gerçekleştirilen azimli bir yapılandırmayla bağlantılıdır. Bütün bunların, aynı zamanda, şimdiki zamanda olanın tam olarak farkına varılmasını engellediğine de aynı derecede kör kalınır. Bion'un (1990, s. 8) belirtmiş olduğu gibi, eğer birisi "eski güzel günleri" hatırladığını söylüyorsa, o anda hissettiği güçlü bir duygudan bahsediyor ve duyguya bu adı veriyordur. Bu, geçmişe atfettiği fakat şimdiki zamanda hissettiği şeylerin adıdır. Jung'a göre, geçmiş ya da bunun sözde anısı aslında geçmişe yönelik bir düşlemdir (Zurueckphantasieren): "Yetişkin, güncel sorunlarının birçok simgesel dışavurumunu oluşturan düşlemleriyle geçmişini yeniden yorumlar. Bu bakış açısına göre yeniden yorumlama, öznenin, güncel 'gerçeklik talepleri'nden hayal edilen bir geçmişe kaçmasını sağlar" (Laplanche & Pontalis, 1973, s. 112).

Bir başka deyişle, bir somutlaştırma süreci ve simgeleştirememe gözlemlenir. Bu belirsizlikte saplanıp kalma, kişiyi hem paranoid-şizoid kaygılar olan kayıp ve perseküsyondan, hem de depresif kaygılar olan sorumluluk ve suçluluktan korur. Bu, Zamanın geçici olarak durduğu ve kaygıların azaldığı, ancak yaşam da durduğu için bedelin ağır olduğu patolojik bir örgütlenmeye (Steiner, 1993) çekilmektir. Britton (1998, s. 16) bunu şöyle tanımlamıştır: "Eğer arzu-doyurucu inançların amacı savunmacı bir şekilde ruhsal gerçekliği inkâr etmekse, kaygı bu inançlara tutunmadaki inadı arttırır. Bu gibi inançları uygulamada ve bu inançların sorgulanmasını ya da değersizleştirilmesini engellemede epeyce şiddet kullanılabilir".

Oldukça entelektüel bir hasta olan Bay A, evliliğinde hissettiği güncel takılıp kalma hissini ve önceki sabit duruma* geri dönmek için hissettiği derin özlemi şu kışkırtıcı tanımla anlatmaya çalışmıştı:

(*) Orijinal metinde "status quo ante" – ç.n.

> Gizemli Sfenks'in karşısındaki genç Oidipus gibiyim. Thebai'nin beni hayal kırıklığına uğratacağından emin olduğum için ne bulmacayı çözüp Thebai'ye girecek, ne de burayı terk edecek cesaretim var. Burayı terk edersem bundan hemen pişmanlık duyacağım, çünkü kral yapılacağım tek şehrin Thebai olduğunu biliyorum. Kurtuluşun her nasılsa mucizevî bir şekilde gerçekleşeceğini umut ederek, anlamadığım ve ıstırap çektiğim bir şeyin önünde, donmuş bir şekilde duruyorum. Istırap çektiğimi söylüyorum ama derinlerde bir yerde yeteri kadar direnirsem arzumun gerçekleşeceğine ve karımla eskisi gibi olacağımıza eminim. Istırap çekmekten mutluyum.

Diğer bir hasta olan Bay D, anavatanından 25 yıl önce sürgün edilmişti. Bay D, o zamanki politik durumun hayatını tehlike altına sokmuş olduğuna inanmıştı ve hala inanmaya devam ediyordu. Sürgün edilmesinden beş yıl sonra, politik durum değişmiş, kendi inandığı görüşleri temsil eden bir hükümet iktidara gelmişti ve bu hükümet o zamandan beri iktidardaydı. Bay D'nin yaşamı bugüne kadar değişmemişti: 25 yıl önce olduğu gibi havada asılı kalmıştı. Bir kere bile ülkesine geri dönmemişti, ama her gün radyoda ülkesinin saat dokuz haberlerini dinliyordu. Ayrıca civardan edindiği kendi ülkesine ait gazeteleri azimle okuyordu. Anavatanının amatör bir politik tarihçisi ya da daha doğrusu bu konulardaki yayınların bir istifçisi olmuştu. Ülkesine geri dönmeyi planladığını söylemesine rağmen, hiçbir zaman geri dönmemekle ilgili gerekçelerini çeşitli düşünselleştirmeler sunarak, geri dönüşünü sürekli erteliyordu.

Kendisini sürgünde bir kişi* olarak görüyor, kendisini anlayamayacaklarını söylediği ev sahibi ülkenin insanlarıyla fazla derin bir ilişki kurmaya tenezzül etmiyordu. Sürdürdüğü yalnız hayat, olduğunu varsaydığı potansiyelinin açıkça beklenenden azıydı ama bu onu rahatsız etmiyor gibi görünüyordu. Tedaviye gelme nedeni "anlaşılmaz gece dehşetleriydi". Uzun bir zaman, seans odasında rüya benzeri ve gerçek dışı bir atmosfer hüküm sürdü. Çoğu zaman katılımcı olmayan bir gözlemci konumuna sokuluyordum. Bay D yorumlarımı ya görmezden geliyor, ya da en iyi ihtimalle yorumlarıma olan hoşnutsuzluğunu sözel olmayan yollarla hissettiriyordu. Sanki anlatıyı dinlemeli, merak duymalı ama hiçbir şekilde onunla ilişki kurmamalıydım. Yok olmalıydım. Yokluğumun varlığı onunla kesinlikle ilişki kurmayan ama bir yerlerde var olan bir nesnenin varlığının güvencesini veriyordu. Benim gerçek varlığım (seans odasındaki güncel yorumlarım) sadece zihninde tutsak ettiği 'düşlem analisti' bozmaya yarıyordu ve böylece ayrı olmayı inkâr eden hassas

(*) Orijinal metinde "un exilé" – ç.n.

savunmacı dengeyi sarsıyordu. Analitik çalışmada varlığımın varlığının tanınması ve analitik malzemede küçük, geçici ruhsal değişimlerin ayırt edilmeye başlanması uzun yıllar aldı.

Bay D annesini beş yaşında kaybetmişti, fakat bu gerçek ondan 20 yaşına kadar saklanmıştı. Ona annesinin onun şimdilerde yaşadığı ülkeye okumaya gittiği ve orada mükemmel bir iş bulup kaldığı öyküsü anlatılmıştı. Bay D, annesine mektup yazması konusunda teşvik edilmişti. Babası annesinin imzasını taklit ederek ona cevap yazıyordu. Noel, Paskalya ve doğum günlerinde annesinden gecikmeden bol bol hediye gelirdi.

Bay D için eve dönüş, çocukluğunun biçimlendirici dramının ebediyetinde yaşamaktı – "Ebedi Dönüş" miti. Bu Lacan'ın *jouisssance* (yaygın çeviri olan "haz"dan ziyade "intifa"* daha iyi bir çeviridir) kavramıyla yakından ilişkilidir. Bu ad, (iğdiş edilmenin ve bunun sonucundaki eksikliğin inkâr edilmesiyle) arzu nesnesinin engellenmemiş varlığıyla sağlanan tatmini garantileyen bir durumu anlatmak için bilerek seçilmiştir ve böylece "talebin yapıldığı aracı nesne ile arzunun yönlendirildiği metaforik ve kayıp nesnenin arasındaki boşluğun silinmesi" (Aulagnier-Spairani vd., 1967, s. 122) canlandırılmıştır.

Bir yanda geçici olarak kaybedildiği düşünülen bir şeyin geri dönüşü yoluyla, mükâfatlandırılma umutlarıyla beslenen takılıp kalma ile öte yanda yas tutamama, narsisizm ve patolojik örgütlenmelerin arasındaki bağa hassas bir şekilde şöyle değinmiştir Potamianou (1996, s. 99): "...umut, sonlanmayan bir şekilde bekleme zamanını uzatarak ya da gerçekleşmesi için herhangi bir girişimde bulunmayı sonsuza dek erteleyerek, kişiyi iç ve dış gerçekliğin sınırlarına çarpmanın tehlikelerinden koruyan karşı bir güç işlevini görür. Sonuç beklemenin hazza dönüştürülmesidir. Ruhsal anlamda takılıp kalma, gerçekleşmesi sürekli ertelenen doyurucu bir yaşantının umut dolu beklentisi ile dışavurulur."

Böylece umut sadece dış ya da ruhsal bir devinim olmaması, böylelikle kayıp ya da yasın olmaması, farklılığın fark edilmemesi değil, aynı zamanda ceza işlevi görerek bilinçdışı suçluluğu mazoşistik olarak tatmin eden belirgin bir acı durumunu devam ettirir. Geride bırakma ya da terk etme ile ilgili suçluluk duyguları, sanal bir 'hiçbir şeyi kaybetmeme' durumu ile aktif olarak olumsuzlanır ya da nostaljinin belirgin ıstırabıyla bedeli ödenir. Kayıp

(*) Orijinal metinde "usufruct". İntifa hakkı, mal zarar görmemiş ya da tahrip edilmemiş olduğu sürece hamilin başkasına ait ya da ortak mülkiyet kabul edilen bir maldan kar ya da kazanç sağlamasına yarayan yararlanma hakkı – ç.n.

ev ya da kayıp geçmiş, Benlik İdeali ile iç içe geçmiş olduğu zaman (Geahchan, 1968), Gerçeklikteki hiçbir ikame kabul edilemez. Uzun zamandır beklenen şey, hasreti çekilerek canlı tutulduğu için aslında hiçbir zaman kaybedilmemiştir ve Gerçeklikteki bir ikame bunun yerini hiçbir zaman tutmayacağı için tekrar tekrar reddedilir. Dıştaki görünür yas, ruhsallık içi sahipleniciliği ve aslında hiçbir şey kaybedilmediği için yas tutulacak bir şey olmadığı gerçeğini gizler. Sürekli arayış ve arzu mümkündür, ama kaybı derinlemesine çalışmayı ve uygun içselleştirmeyi gerektiren varış hiçbir zaman mümkün değildir. Bu yüzden ıstırap içinde beklemek savunmacı ruhsal yapının çoklu katmanlarını sağlamlaştırır.

İyi memenin sonsuza dek süren zoraki idealleştirilmiş dünyasının harekete geçmesini sağlayan şey, kaçınılmaz olarak kayıp ve ayrılığı içeren dış dünyanın bu şiddetli inkârıdır. Yıkıcılığın kendisi ve bununla birlikte dürtülerin çifte doğası ve herhangi bir gerçek yaşantı inkâr edilmektedir. "Eve dönüş" böyle patolojik örgütlenmelerin şiddetli güçleri altında olunca, eve dönüşün kendisi değişimi, zamanı, ayrı olmayı, kaybı ve yıkıcı olabilecek durumlarla ilgili herhangi bir şeyi inkâr ederek patolojik bir örgütlenme haline gelebilir. Gerçekliğin ve yaşam sürecinin bir yıkıcısı haline dönüşür.

Aziz Ögüsten'in dünyevi halin tahammül edilemezliğiyle başa çıkmak için, baştan çıkarıcı bir şekilde ahirette Sonsuz Bir Yaşam vaat eden "Bizi Kendin için yarattın ve kalbimiz Sende sükûn bulana kadar huzura kavuşamayacaktır" ifadesi böyle bir eve dönüşün başka bir örneğidir. Meşhur Afroamerikan şarkıdan eşit derecede çağrışımsal dizeler: "ve köle olmadan önce... eve Tanrıma giderim ve özgür olurum".

Diğer taraftan eve dönüş sadece patolojik bir savunma manevrası olarak görülemez. Eve dönüş, güvenli bir temel ve kökensel bir iç güvenlik hissi özellikleriyle, libido nitelikli ve ilerlemeyi destekleyen, hedeflenen bir şeye kesinlikle bağlanmaktadır ya da bazı yazarların da belirtmiş oldukları gibi "ev hem bir köken noktasıdır hem de arzulanan bir varış noktasıdır – bir *telos*'dur" (Papadopoulos, 1987, s. 8). Filozof Ernst Bloch'un "talip olunan" durumu, tüm yabancılaşma deneyimlerinin bertaraf edilmesiyle ulaşılacak "çocukluk çağının henüz içinde ikamet edilmemiş vaat edilen diyarı" olarak betimlemesi ve bunu "home-land [Heimat]"* (Bloch, 1977, s. 1628) olarak adlandırması paradoks sayılmaz.

Homeros Odysseus'un eve dönüşünü çok tatlı ve müşfik bir dille anla-

(*) Anavatan; İngilizce home (ev) ve land (kara parçası, memleket, aynı zamanda diyar anlamına gelir) kelimelerinden oluşmuştur – ç.n.

tır ve satır aralarında bunu savunmacı bir saplanmadan ziyade özgürleştirici bir yaşantı kılan unsurlar vardır. Şimdi, bir zamanlar kaybedilmişe dönüşün nasıl özgürleştirici ve olgunlaştırıcı bir şekilde yaşantılacağını ispatlamak için bu meşhur eve dönüşü inceleyeceğiz. Öykü Kalipso adasında peri kızının Odysseus'a ölümsüzlük, kayıtsızlık ve kendisinin yanında sonsuz hazla dolu bir yaşam vaat etmesiyle başlar. Odysseus açıkça baştan çıkmıştır ve peri kızına bunu bu şekilde söyler, fakat sonunda peri kızı kadar güzel olmadığını bildiği ve elbette ölümlü olan karısına geri dönmeye karar verir. Aynı zamanda kendi geleceği olacağını bildiği geleceğe gitmeyi de seçer. Yani tüm ölümlülerin kaderi olan ölüme...

Sonra Teiresias'a danıştığı yeraltına iner. Teiresias ona dayanıklılık denemesi bitmeden gerçekleştirmesi gereken üç görevden bahseder:

i. adaya ulaşmak,

ii. kendi insanlarıyla tekrar bağ kurmak ve o gittiğinden beri ortaya çıkan pisliği temizlemek gibi meşakkatli bir görev,

iii. bitişinden sonra tatlı ölümün onu ziyaret edeceği iç bölgelere yolculuk.

i. Adaya ulaşmak, on yıl boyunca dolambaçları, ertelemeleri, hazza boyun eğmeleri ve kanun ihlallerini, ancak aynı zamanda devam etme maksadını tekrar kazanmayı da kapsayan uzun bir macera olur. Sonunda Odysseus başarıya ulaşır.

ii. İkinci görev daha karmaşıktır, zira Odysseus mekâna aşinadır, ağaç gövdesine oyulmuş yatak hâlâ oradadır, ancak canlı nesnelerin hepsi değişmiştir ve yeni nesne ilişkilerinin kurulması gerekmektedir. Bunu başarabilmek için Odysseus'un iki psikolojik düzeneği bertaraf etmesi gerekmektedir: a) İnkâr. Odysseus bunca yıldır ortada olmadığı için, rakiplerinin onun hükümdarlık ve medeni durumunun sürdüğünü kabul etmeyi reddetmeleriyle temsil edilir. Yani nesnenin hayatta kaldığının inkârı ve b) savunmacı zorlantı. Bu da Penelope'nin zamanı durdurmak ve bir dul olarak yas tutmak ve tekrar evlenmek üzere yaşamına devam etme arzusu olarak vücut bulan tehlikeyi engelleyebilmek için gündüzleri kumaş dikip sökmesi (yapma-bozma). Bu zorlu ve ruhsal anlamda bedeli olan mücadelenin simgelediği şey psikanalitik dilde derinlemesine çalışma dediğimiz şeyden başka bir şey olamaz. Bu değişimi kabullenmeyi ve bununla hesaplaşmayı, var olan yeni durumla mücadeleyi, öfke, üzüntü ve neşeyi, içsel kuvveti ve hazırlıklı olmayı, geçmişten gelen güvenilir ve sevecen bildik nesnelerin harekete geçmesini, savunmadan vazge-

çebilmek için sevgi nesnesinin güvenini tekrar kazanmayı ve saldırgan kötü nesnelerin etkisizleştirilmesini içerir.

iii. Üçüncü görev daha da karmaşıktır. Derinlemesine çalışma sürecinin bir parçası olarak bu içsel yolculuğun çok belirgin bir amacı vardır: Artık "iyi işlenmiş küreğin" şimdiye kadar algılandığından farklı, "harman savurma küreği" olarak algılanacağı iç bölgelerde bir yere ulaşmak. Burada tanımlanan kesinlikle ruhsal değişimin gerçekleştiği içsel süreçtir. Odysseus'tan, o zamana kadar kendisi için tanınabilir bir anlamı olan bir işaretin, artık aynı anlama sahip olmadığı ve tamamen yeni bir anlam kazandığı bir süreçten geçmesi istenmektedir. İşaret aynı kalır, fakat anlam değişmiştir: Aynı gösteren altında, yeni bir gösterilen, eski gösterilenin yerine geçmiştir! Bu *Nachtraeglichkeit* kavramını akla getirir, ama tam tersi yönde. Bu yeni anlam olayı travma yaratıcı hale getirmez, tam tersine ruhsal alanda ilerleyici hareketi meydana getirerek olayı travma yaratıcı anlamlardan kurtarır.

Freud bir olayın sonraki uyarlamasının olayı yeni bir anlam ya da travma yaratıcı bir etkiyle yatırımladığına işaret eder. Savunmacı eylemler gerektiren kapsanamayan duygulanımlara sahip, o zamana kadar zararsız erken yaşantıları alt üst eden işte bu yeni anlamdır. Diğer taraftan Nachträglichkeit duygu ve coşkuların boşalımına da bağlanmıştır (Laplanche & Pontalis, 1973, s. 114), yalnızca duygulanımın ekonomik anlamda ertelenmiş boşalımı olarak değil, ancak erken deneyimlerin "ayrıntılı" derinlemesine çalışılması sonucunda ortaya çıkabilen yeni bir anlam düzeyi olarak. Bu nedenle *Nachtraeglichkeit* "ruhsal değişim"in altında yattığı farz edilen hem duygulanım hem de bilişi içeren özel bir tür içsel yeniden uyarlama ya da yeniden yapılandırmadan (Freud'un Fliess'e 6 Aralık 1896 tarihli mektubu) farklı değildir.

Bu noktada edebi metnin tam da bunu betimlediği görüşündeyim. İkinci madde Odysseus'un içine girdiği titiz derinlemesine çalışmayı betimlerken, üçüncü madde daha erken yaşantıya yeni bir anlam yüklenebilecek, duyguların boşalımının gerçekleştiği bir bitiş noktasını temsil eder gibi. Yeni anlam, şimdiye kadar arayışı teşvik etmiş olan gerilimin boşalımına bağlıdır. Bu görev de gerçekleştirildiğine göre, Teiresias'ın tahmin etmiş olduğu gibi tatlı ölüm gelebilir ve böylece Zaman tekrar kurulabilir.

Bay M, 20 yıl önce yurtdışında okumak üzere anavatanından ayrılmıştı. Ulusal kimliğini hiçbir zaman inkâr etmeden, ev sahibi ülkeye kültürel anlamda uyum sağlamıştı. Yerel gurbetçilerle çift değerli bir ilişki sürdürürken, arkadaşlıklarını ve aşk ilişkilerini yaşadığı ülkeden insanlarla kurma üstüne

yoğunlaşmıştı. Tatillerde bile eve gitmekten kaçınmasına rağmen, eve dönüş her zaman kafasının bir köşesindeydi. Yerleşme olasılığını değerlendirmek için eve ilk kez gittiğinde geriye mahvolmuş bir şekilde döndü. Orada buldukları karşısında nasıl özüne kadar sarsıldığını anlatması aylar sürdü: Bildiği hiçbir şey orada değildi, kasaba farklıydı, binaları tanıyamamıştı, insanlar yabancı ve kabaydı. Birçok tanıdığı ya ölmüş ya da taşınmışlardı, dil bile değişmişti, gazeteleri okumakta zorlanmıştı! İki sene sonra nihayet anavatanına geri dönmeye karar verdiğinde, farklı bir şehir ve sonradan aldığı eğitim yüzünden vatanını terk etmeden evvel yaptığı iş ile sadece uzaktan ilişkili bir iş seçti. Yıllar sonra bana şöyle yazdı: "Doğup büyüdüğüm yer sonsuza dek yok oldu. Ama çocukluk anılarım var ve bunlar hiçbir zaman silinemez. Aynı eski kaldırımlarda dolaşmanın bir anlamı yok".

Geride bırakılan analistle ("ev") tekrar iletişim kurmanın aktarımsal anlamı, başka bir aracıyla da olsa (sözel iletişimden ziyade yazılı iletişim) kaybın katiyetini ve bunun kalıcı yeterince iyi bir içsel nesne –ki bunun bilinçli türevleri "anılar"dır– tarafından yerinin alındığını analiste iletmek, analitik sürecin kendisinin başarılı bir şekilde yasının tutulmasına ulaşıldığını gösteren bir şey olması açısından önemlidir.

Loewald'ın (1962, s. 43) "geçmiş, yani ruhsal geçmiş objektif bir geçmiş değil, ancak şimdi geçmiş olarak aktif olandır... ve bundan dolayı şimdiki ruhsal durum, ruhsal geçmişi etkiler" şeklindeki özlü formülasyonunu dikkate alırsak, şartlar ne olursa olsun; yani yeni anlam yaşantıyı acı verici derecede travma yaratıcı ve özümlenemez kılsa da ya da verimli bir derinlemesine işlemenin sonucunda ortaya çıkan yeni anlam travma yaratıcı gerginliği azaltıp onu ruhsal hayat tarafından özümsenebilecek bir hale getirip böylelikle alanı zenginleştirse de, geriye dönüp anlamlandırma (Nachtraeglichkeit) süreci ruhsal yaşamın temel bir düzeneği olarak anlaşılabilir. Bion analitik süreçten bahsederken, o ortamda, bilinçdışı bir yoldan kişinin aklını karıştırıp şimdiki zamana dikkatini vermesini engelleyen ve dolayısıyla onları unutmamasına neden olan geçmişe dair bazı unsurları ortaya çıkardığımıza işaret etmiştir. "Kişi hatırlayamadığını unutamaz" (Bion, 1990, s.30).

Eve dönüşün izleyeceği rota ve bunun nihai sonucu, yani her bireyin eve dönüşü nasıl tanımladığı bunun sunumunun altında hangi psişik güçlerin yattığına bağlı gözükmektedir. "Üçüncü bireyselleşme" (Akhtar, 1995) terimi bu gelişimi nitelemek ve eski çatışmaların ve bu çatışmalar için bulunan eski çözümlerin harekete geçişini vurgulamak için kullanılmıştır. Eğer ev im-

gesi ve eve dönüş beklentisi güncel mutsuzluk/kaygı ile başa çıkma göreviyle aşırı derecede yatırımlandıysa, eğer şimdiki işlevi savunmacıysa ve dolayısıyla patolojik sonuçlara neden olursa, çözümlenemeyecek bir yasın hüküm süreceği ve ruhsal hayatın sanal bir şekilde durmasına neden olacak ruhsal bir inzivanın oluşumuna (Steiner, 1993) yol açacaktır. Bu sıkça bilinçdışı hissedilen çifte değerli duyguların sistemli olarak inkârının sonucunda oluşan bölme ve idealleştirme yoluyla yaratılan özümsenemeyen bir iç nesnenin varlığından kaynaklanır. Paula Heimann (1989, s. 42) bu nesneleri, öznenin içsel özgürlüğünü engelleyerek onun gelişimini ketleyen "kendiliğe gömülü yabancı nesneler" olarak tanımlar. Özümsenmemiş nesnelerin, benlikle bütünleştirilerek ya da benliğin içine alınarak başarılı yüceltme süreçlerine katkıda bulunmak yerine, bütünleştirilmeden muhafaza edilmeyi talep ettiklerini ileri sürer. Özümsenmeden muhafaza edildikleri için içsel özgürlükten yoksundurlar. Bu, benliğin saldırganlığın şiddetini azaltmaya yarayacak yansıtılmış veçheleri geriye kabul etmesini engelleyen kuvvetli bölme süreçleri ile şiddetli yansıtmaların devamlılığıyla sağlanır. Burada açıkça patolojik yasın bildik dinamikleri ve buna eşlik eden ruhsal hayatın fakirleştirilmesi tanımlanmaktadır. Bununla birlikte yaygın olarak benliğin tek başına hiçbir değeri olmadığı hissi gelir (Klein, 1946). Öte yandan, eğer "ev" iyi bir nesneyi, yani Freud'un "doyumun sınırlı olacağı olasılığı nesnenin gerçek değerini yükseltir" deyişini geçerli kılan içsel bir figürü temsil ediyorsa, o zaman eve dönüş, terk edebilmeyi ve yüceltmeyi sağlayacak bir yas süreci olur.

Psikanalitik olmayan yazılara geri dönecek olursak, filozof Hans Gadamer'in eve dönüşün en az iki kayıptan ibaret olduğu ifadesiyle karşılaşırız. Önce ayrılık döneminde 'ev sahibi alan' görevini gören şeyin kaybı ve ikincisi hayal edilen evin kaybı (zihnin düşlem peyzajı) çünkü hem yer hem de kişinin kendisi bu zaman zarfında değişmiştir (Gadamer, 1993a, s. 323-9). İşte bu noktada psikanalitik bir terim olan "ikinci bakış" uygun yerini bulur. Bu, bazı hastaların bazı travma yaratıcı meseleleri analizin aktarımsal çerçevesi yoluyla yeteri derecede çalıştıktan sonra, olayların gerçekleştiği asıl yeri tekrar ziyaret etmeleri nosyonudur. Böyle bir eylemin amacı şimdiye kadar elde edilmiş olan yeni kavrayışın belirginleşmesi ve kuvvetlenmesidir (Novey, 1985).

Psikanalitik bir gözle bakılsın ya da bakılmasın, eve dönüş kayıp ve bu kaybın yasını tutma yetisi ya da bu yetiye sahip olamamakla karmaşık bir şekilde bağlantılıdır. Yasın içerdiği eylemin paradoksal çifte-yönlülüğü, hem nesneye gerilemeci bir şekilde tutunmak hem de ilerici bir şekilde nesneyi bırakmak, ruhsal ve algısal olan iki Zaman kavramının karmaşık sarmalına da-

yanır. Bunlardan biri '*kronos*' doğrusallık ve bu nedenle Gerçeklik İlkesiyle bağlantılıdır. Diğeri '*kairos*' döngüsellik ve mevsimsellikle ilgilidir, güvenlik ve Haz İlkesiyle bağlantılıdır (Joannidis, 2005). Bir yandan içine ikinci kez girilemeyen Herakleitos'un zalim nehri Zaman ve öbür yandan eskiden beri baharın kışı, kışın sonbaharı takip ettiği güven verici Zaman. İkisi beraber, tek bir şeyin holografik resmidir. Zamanı nasıl görmeyi seçtiğimiz ve ne zaman bakış açımızı değiştireceğimiz ya da bakış açımızı değiştirip değiştiremeyeceğimiz sadece Zamanın kendisiyle ilgili değildir.

Bu bizim eve döndükten sonra "Ev"in bizim bildiğimiz haliyle telafisi mümkün olmayacak şekilde kaybedildiğini acı bir şekilde fark etmemizle nasıl başa çıktığımızla ilgilidir (Gadamer, 1993a, s. 325). Bu kaçınılmaz kayıp, yaratıcı bir yaşam için ödenen bedeldir. "Terra incognito" ya doğru açılırız ve sonrasında tekrar dışarı açılmak üzere bir süreliğine güvenliğe geri döneriz. Bilme dürtüsünün (Bion'un K öğesi) yardımıyla ileriye ve geriye doğru yapılan bu hareket, düşünceyi doğuran tek yoldur ve düşünme süreci aracılığıyla ruhsal alanı zenginleştirir. Klasik filologlar eve dönüş'ün eski Yunanca'da karşılığı olan *nostos*'un, *noos*, yani zihin/düşünme kelimesiyle aynı etimolojik kökenlere sahip olduğunu saptamışlardır (Frame, 1978).

Ruhsal yaşamın temel taşlarından biri olan duygulanıma bağlı düşünme (L&H, yani sevgi/aşk ve nefret), yeterli früstrasyon toleransına dayanır. Yani eksikliğe dayanabilme ve bunu işleme yetisi. Eve dönüş bu sürecin bir dışavurumudur.

Çağdaş bir denemecinin söylediği gibi: "Eve dönüş bir geriye dönüşü uyandırır, ancak geçmişe değil ilkelere doğru yönelmiştir. İlkelere geri dönüş zamansız bir kökene, yerin ötesinde bir "evde olma hissine" geri dönüştür. Kökenlere geri dönüş olarak eve dönüş, ayrışmışlığa ulaşmaktır" (Ramfos, 2001, s. 34).

Çeviren MELİS TANIK SİVRİ

2

Sözler Zamanı Öldürür[1]

"Sözler zamanı öldürür". Bu cümle Hegel'e atfedilir (Jaques, 1982) ve bu denemenin amacı bu ifadeyi anlamlandırmaya çalışmak olacaktır.

Bu ifade, konuşma tedavisi olarak bilinen yöntem için beklenmedik çıkarsamalar taşıyan, kafa karıştırıcı ve çelişkili bir ifadedir. Freud'a göre konuşma tedavisi, kelimeler dışında pek bir şey kullanmadan, bilinçdışının zamansızlığının yerine benliğin tabi olduğu zamana bağlı gerçeklik ilkesini koyma iddiasındaki karmaşık süreçtir.

Zaman, yıllar boyunca birçok disiplinin araştırma konusu olmuştur. Zaman kavramı, filozoflardan bilim insanlarına, psikologlardan edebiyat kuramcılarına kadar herkesin zihnini meşgul etmeyi başarmışken başvurulan görüşler ve tanımlar her zaman örtüşmemiştir. Fikir birliğine varılan bir nokta varsa, o da zaman kavramının iki temel yöne ayrıldığıdır: Sıralanım ya da perspektif olarak, sayısal olaylar dizisi olarak zaman *(kronos)* ve süre olarak yani analojik bir işlev olarak zaman *(kairos)* (Hartocollis, 1976).

Sıralanım olarak zaman, önce ve sonra mefhumları ile akış ve farklılık mefhumlarını doğurur. Kaçınılmazlıkların fiziksel dış dünyasına yol açar. Kronoloji, ölçüm ve ardışıklığın zamanıdır. Nesnel olana, dolayısıyla müşterek olana karşılık gelir. Öte yandan, süre olarak zaman, öykülemenin, başı, ortası ve sonu olan bölümlerin oluşturduğu bir alanın dünyasıdır; niyetlerin ve hedeflerin insani ve yaşayan zamanı... Aristoteles'e göre "değer kazandıran zaman-

1 Bu makale daha önce 2005 yılında *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*'in 2. sayısında, "Words Murder Time" adıyla yayınlanmıştır.

dır". Böylece zaman birimleri bir süreç içinde deneyimlenen ve "içsel ve dışsal olayların neden olduğu, yoğunluğu zaman içinde değişen duygu örüntüleri dizisi"nden oluşan bütünsel duygulanım öğeleri olarak düşünülür (Stern, 2000). Edebiyat eleştirmeni Frank Kermode (1966) zamanın bu yönünü şöyle betimler: "...çok önemli, sona olan bağlantısından dolayı anlam yüklü dönem. Kairos geçmişi, şimdiyi ve geleceği belirtir – hem kökenlerle hem bitişlerle uyumu sağlar". Fransız tarihçi Fernand Braudel, şaşırtıcı olmayacak şekilde tarihi benzer çizgilerle ikiye ayırır: a) Bilinçle bağlantılı "olaylar tarihi" ve b) dip akıntısı olarak cereyan eden ve kişinin yaşam deneyiminin ne derecede aracısı olduğunun farkına varamayacağı "uzun süreli tarih" (Braudel, 1969).

Zamanın, ilk bakışta karşıtmış gibi görünebilecek bu iki türden özelliği, aslında birbirini bütünler ve bir araya getirildiklerinde zamanın yapılandırıcı işlevini vurgular. Bu iki özellik zamanı insan yaşantısına düzen getiren unsur olarak sunar. Pisagoryenlerin "zaman kapsayan küredir" şeklindeki esrarlı savlarıyla kastettikleri de büyük ihtimalle budur (Guthrie, 1962).

Şimdi geri dönüp Hegel'in ne demek istemiş olabileceğini anlamaya çalışalım. Filozof Kojeve (1947) bize der ki, Hegel için "Zaman tarihtir. Tarihin akışında insan, varlığı söylemiyle ortaya çıkarır ve kendisi de var olan kavramdır. Bu kavram zamandır, öyleyse insan zamandır." Biraz ileride şunu ekler: "Hegel'in söz ettiği zaman insani zamandır; geçmişin bilgisine dayanarak, şimdide, geleceğe yönelik bir projeyi gerçekleştiren bilinçli ve istemli eylemin zamanıdır. Dolayısıyla, zaman çeşitliliğin değillenmesidir" (s. 133, s. 137).

Bu özel zaman mefhumu, her şeyi içine alma niteliğiyle, Pisagoryen geleneğin oldukça içinde görünür. Yani bireyin tarihselliğinin son derece öznel, düzenli ve kişisel olarak anlamlı bir anlatısına bitişik durur.

Bu kavramlaştırmalar, Winnicott'un (1971), bebeğin üzerine müşterek gerçekliği yükleyen hayal kırıklığından önceki öznel gerçeklik durumu olarak betimlediği şeye tekinsiz bir biçimde benzer görünür. Ya da psikanalizde, analizan bize geldiğinde içinde bulunduğu durum olarak tanıdığımız şeye, yani kişisel içsel nesne ilişkilerinin doldurduğu ve anlam kazandırdığı bir dünya görüşünü taşımasına – aktarımın temelini oluşturan ve kişinin bırakmaya isteksiz olduğu bilinçdışı düşleme benzer.

Hegel bizi, onun zamanı ile aktarım alanı arasında dikkate değer yakınlıklar olduğunu kabul etmeye davet eder gibidir. Ancak Hegel zamanı sözlerin öldürdüğünü iddia eder ve Kojève (1947) de her türlü kavramsal anlamanın cinayete denk olduğunu açıklar: "Kavram (yani zaman) söze geçince, kavram ölür. Soyutlaşır, anlamı yaşanan gerçeklikten koparılarak cansız sö-

ze aktarılır –onu yaşayandan, onu düşünene– böylece canlı anlam yok edilir. Bunun içindir ki ortaya çıkan bilgi, artık zamanın içinde değildir, zaman kaybolmuştur" (s. 140).

Burada bize sunulan şey, gözlemlemek ve anlamak için yaşanan deneyimin dışına çıkma süreci ve bunun hayata katılmadaki sürekliliği nasıl sistematik olarak kesintiye uğrattığıdır. Yorumlar üzerine ünlü makalesinde Strachey, analizde bunun gerçekleşmemesi riskine karşı bizi uyarır: "Analitik durum, her zaman 'gerçek' bir duruma doğru bozulma tehdidini taşır" (1934, s. 284). Bunun için, Hegel'in ifadesinin olası bir anlaşılma biçiminin şu olduğunu varsayıyoruz: Dışarıda konumlanarak soyutlama ve kavramlaştırma, yani düşünme için yer açılması, yaşanmış deneyimi düzenleyerek ve yapılandırarak 'gerçek' ve bir süreliğine anlamlı kılan bir aracı yok etme riskini taşır. Bu cesur bir savdır ve bunun psikanaliz için sonuçlarını incelememiz gerekir.

Analizan analize kendi kişisel, karmaşık örüntülü anlatısını, kendi öznel deneyimini düzenleme biçimini ve beklentileri öngörme yöntemini getirir; yani buna kendine göre bir tarih uyarlaması diyebiliriz. Bu anlatı, içinde var olan her şeyin diğer her şeyle uyumlu olması ve içinde uyumsuz hiçbir şey (belirti bile) barındırmamasıyla, gerçekliği katlanılabilir kılan bir anlatıdır. Neredeyse usta bir yaratıcının kusursuz tablosu ya da romanı gibidir. Güçlü, evrilen bir bilinçdışı düşlem dramasında temellenmiştir ve son derece belirli nesne ilişkilerinden oluşan bir kalabalığa ev sahipliği eder. Karşılaşılan her gerçekliğe, ancak analizanın/yaratıcının çok fazla kaygıyla yüzleşmesini gerektirecek konulardan kaçınması için gereken ilişkiye uyduğu oranda tahammül gösterilir (Ezriel, 1952). Freud (1900) buna özdeş algı adını verir ve bunu aktarımın temel yapıtaşı olarak görür. Öte yandan Husserl (1990) bunu "beklentiler" olarak tanımlar; yani zamansal süreli, tümlenmiş tekil bir olgu olan 'şimdiki an'ın içinde var olan boylamsal niyet ki bu böylece yönelmişlik ve görünüm kazanır. Öğrencisi Gadamer (Weinsheimer, 1985) ise aynı bağlamda "ön-yapılar" ya da "ön-yargılar"ı tanımlar ve bunları yorumsama kuramlarının temeli olarak kullanır. Analistin böyle bir aktarım nesnesi olarak algılanacağı ve bilinçdışı olarak kaçınılmaz bir biçimde (umulur ki, sadece geçici bir süre için) bu senaryoyu oynayacağı, yani aktarım durumunun kısmi bir yeniden canlandırmasına ya da gerçekleştirilmesine katılacağı, şimdiye dek birçok yazar tarafından kabul edilmiş ve belgelenmiştir (Sandler, 1976; O'Shaugnessy, 1992; Kleuwer, 1983).

Başka bir deyişle, analizan kendi zamanını analize getirir ve analisti buna katılmaya ve buna hayat vermeye davet eder. Analistin, kendisiyle kay-

naşarak, analizanın zamanını kendi zamanı hâline getirmesini bekler. Sonuçta analist büyük bir ikilemle karşı karşıyadır: Bir taraftan analizanın kendi iç dünyasından kaynaklanan savunmacı ihtiyaçlarını tanımalı, bunu yapabilmek için de kendisine zamanı deneyimlemek için izin vermeli, diğer taraftan da, doğru zamanda dışarı adım atıp analize girişmelidir. Analistin analize girişebilmek için zihni dışında sahip olduğu yegâne araçları; yorumlar, yani sözlerdir. Bunun içindir ki, analizanın söyleminin gösterenlerinin değişmesi ve ikame edilmesi, eski düzenin kenara çekilerek yenisinin kurulmasına izin vermesi, hep sözlerin gücüyle gerçekleşecektir. Böylece analitik durum zamansallıkların tezatlığı alanı olarak kavramlaştırılabilir (Sabbadini, 1989).

M. Baranger (1993) yakın zamanda, Freud'un (1904) tanımladığı şekliyle, yorumun ikili işlevine dikkat çekmiştir: a) Bir tabloya boya eklemeye benzetilen tamamlama ve bütünleştirme işlevi ve b) Heykelin yontulmasına benzetilen, örtük biçimi ortaya çıkartmak için, etrafındaki onu gizleyen şeyleri yavaş yavaş koparma işlevi. Bu işlevlerden ilki, birçok Britanyalı analist tarafından sahiplenilmiş ve derinlemesine işlenmiştir: Strachey (1934) bunu bastırılmış altbenlik enerjisinin bilinçle bütünleştirilmesi olarak adlandırır. Klein ve Segal (1964) buna, depresif durumun bütün nesnelerine ulaşma çabasıyla kendilik ve nesnenin bölünmüş parçalarının bütünleştirilmesi derken, Steiner (1989) yansıtmaların geri çağrılmalarından ve kendilerine kaynaklık etmiş olan benliğe geri yerleştirilmelerinden söz eder.

İkinci işlev ise, dünyanın Fransızca konuşulan bölümünde daha kolayca ilgi ve dikkat çekmiş gibidir. Strachey (1934) nevrotiklerin kısır döngülerinde yaratılan kırılmadan bahsederken, "babanın adı" ile Lacan, analitik edimin gerektirdiği şiddet kavramıyla Aulagnier (1975), benliğin yeniden yapılanmasına olanak sağlamak için yapı bozumu vurgulamasıyla Laplanche (1992) ve birçok başkaları bu boyutu daha açık bir şekilde gündeme getirmiştir.

Ricoeur'ün (1970) deyimiyle "şüphe" unsurunu anlatıya sokarak kesinliği parçalayan ve tahmin edilebilirliği yok eden sözler, son tahlilde, gösterenlerin ikame edilebilmesinin tek yoludur – ki bu da analizin amacı olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle, yorumların, bütünleyici ve dağıtıcı güçlerin harekete geçirici bir kaynaşmasının temsilleri olarak kavramlaştırılmaları şaşırtıcı değildir.

Bu dağıtıcı ya da yıkıcı unsur, insana ister istemez Winnicott'u (1971) ve onun, nesne kullanımı mefhumunu hatırlatır. Nesnenin yıkımının ve başka bir düzeyde hayatta kalmasının, ayrılmanın güvenle gerçekleşmesini sağlayarak, olgunlaşma yolunda ilerlemeye katkıda bulunacağı yönündeki para-

doksal düşünce, birincil narsisizmin çözümlenmesi ve farklılığın kabul edilmesi konusundaki anlayışımızın temelini oluşturur. Bu canlandıran bir farklılıktır, çünkü yıkımın içinden geçmiştir. Winnicott'a göre (1971), öznenin saldırısından sağ çıkan nesne, saldırının başındaki nesneden niteliksel olarak farklıdır. Saldırılan nesne öznenin tahakkümü altındadır, ancak saldırıdan sağ çıkan nesne, değildir. Burada betimlenen, bebeğin bilinçdışı düşlemin öznel gerçekliğinden (ki biz buna, zaman farklılıklarının değillenmesi olarak tanımlandığı için, Hegel'i takip ederek "Zaman" adını vereceğiz), farklılıkların müşterek gerçekliğine doğru ilerlemesidir. Winnicott özellikle nesnenin yok edilmesinin gerekliliği ve bunu izleyen, "merhaba nesne" ("hullo object") sözleriyle temsil edilen, öznel gerçekliğin nesnenin hayatta kalmasıyla yıkılması (dolayısıyla yeni bir yapı için olanak doğması) üzerinde durur.

Bebeğin zihinsel gelişimine ilişkin deneysel araştırmalar, birçok gözlem sağlamış ve bu alanda da hipotezleri doğrulamıştır. Uyumlama, eşleşmeme ve uyumlamanın tekrar sağlanması arasındaki değişimler, etkileşimlerin dönemselliğinin bir parçasıdır. Matte Blanco'nun (1975) deyimiyle "söz öncesi simetrikleştirme"yi varsayan duygulanımsal uyumlama, zihnin, uyumsuzluk ve hazsızlığı ortadan kaldıracak bir eşleşme ya da geçici füzyon oluşturmaya dalmasını sağlayan bilinçdışı faaliyete karşılık gelir. Her ne kadar geçici ve sonradan çözülecek olsa da, bu, kapalı bir anlam ve kendilik-nesne öngörülebilirliği sistemidir. Annenin bakışı, içinde belli aralıklarla tekrarlayan uyumlama ve uyumlamama döngülerinin biçimlendiği kapsayıcı çerçeve olarak düşünülmüştür (Fogel, 1977; Stern, 1977). Bu kapsayıcı çerçevenin, bebek için son derece düzenli, zamansal dizgeli bir uyaran çevreyi oluşturduğu farz edilir. Bu çevrenin içindeki uyarım olayları çeşitli insani dışavurumcu ve iletişimsel edimlerdir. Böyle bir düzenleme, birincil narsisizme karşılık gelen kapalı "çevre anne" deneyimini hem teşvik eder hem de onun devamlılığını korur.

Ancak bu fazla uzun süremez. Annenin bilinçdışı ve en çok da sözü yoluyla ortaya çıkan uyumsuzluğun sıklığı ya da şiddeti, söz öncesi unsuru yabancılaştırır; böylece sürekli, karşılıklı olarak davranışsal ayarlanmayı pekiştirir ve en sonunda da uyumu doğurur. Aulagnier (1975) bu durumu şöyle betimler: "Anne, bebek için, etrafını saran söylemin sözcüsü ve aracısı olma ayrıcalığına sahiptir ve bu söylemin mecburiyet ve yasaklarını bebeğin ruhsallığı tarafından önceden biçimlendirilmiş şekilde aktarır. Böylece bebeğe mümkün olanın ve izin verilenin sınırlarını gösterir. Bu, bebek ruhsallığının, annenin sözüyle karşılaştığı anda maruz kaldığı, ilk kökten ve gerekli şiddet edimini oluşturur." Burada söz konusu olan, kendi deneyimlerinin kişisel temsil-

lerini düzenleyen iki farklı alanın karşılaşmasıdır. Annenin sözü var olan düzeni kesintiye uğratır ve kendi bilinçdışı aracılığıyla, ötekinin gerçekliğini tanıtır ve dayatır.

Bu paradigma analitik duruma aktarılırsa, işin içindeki dinamiklerin benzerliği kolayca farkedilir. Geçici füzyon ya da kaynaşmayı –başka bir dille ifade edersek, hasta tarafından yansıtılan unsurların içe atmacı özdeşleşimini (Money Kyrle, 1956)– ortaya çıkma ve yorumlama izler. Ortaya çıkma ve yorumlama, analizanın derinlemesine anlaşılmış duygulanımsal bağlamının çözümlenmesini ve böylece bir dönüşüm sürecinin başlatılmasını amaçlar. Bu geçici füzyon aslında aktarım zamanının ya da uzamının sembiyotik görüngüsüdür, zira analitik sürecin iki katılımcısı da karşılıklı olarak, birbirlerini belirli rollere bağlamak için aktarım duygularını ve yansıtmacı özdeşleşmeyi kullanırlar. Dönüştürme potansiyeli taşıyan yorum, sembiyozdan uzaklaşmayı sağlayan bir çatlak oluşturur ve özgürlüğün öngörülemez devinimini tekrar başlatmak için, anlamlı duygulanımsal araçlar kullanarak bilinenin güçlü zamansal alanının çöküş sürecini ateşler.

Strachey'nin savından hareketle, dönüştürücü yorumun iki ayrı adımdan oluşan bir süreç olduğu düşünülebilir – ikisi de zamanı içeren, iki çözülme adımıdır:

a) Analizanın söyleminde ve aktarım canlandırmalarında, altta yatan bilinçdışı matrisi açığa çıkaracak önemli bir şey aranır. Buna dair içgörü, analizanın zamana bağımlı "gerçeklik" yaşantısında, nelerin aslında zamanın ötesinde ya da dışında yer alan arkaik imagolar ve arkaik ilişkiler olduğunu ortaya çıkaracaktır. Strachey (1934) bunu şöyle anlatır: "... gerçek olan, aslında görünenin tam aksi anlama gelir. Gerçek dışsal nesne denen şey, üzerine ilkel içsel nesne ilişkilerinin yansıtıldığı arkaik bir nesneden başka bir şey değildir." İçgörü, zaman dışı olma özelliğine işaret ederek, etkileşimin gerçek, perspektif zamanını (kronos) yok eder.
b) İkinci adım, bilinmeyen ve öngörülemeyen nesne ilişkisinin var olabilmesine izin vermek için, arkaik bağlam olarak zamanın (kairos), sonunda çöküşü olacaktır.

Analistin sözleri öyle bir şekilde işler ki, analizanın yaşanmış duygusal deneyimini, bunun algılanmasını sağlayarak farklılığın bilinçli olarak farkındalığına götüren bir nesnelleştirilme izler. Her cisimleştirme gibi bu da, dışı-

na çıkmanın sonucunda, bir çıplaklaşmaya ve cansızlaşmaya varır. Adorno (Jay, 1976) bize şunu hatırlatır: "Her cisimleştirme bir unutmadır."

KLİNİK ÖRNEK

Son derece narsisist, tutarlı bir düşünselleştirme eğilimi olan ve insan temasından kaçarak saatlerce düşlem dünyasına çekilip, kurguladığı senaryolarda kahraman rollerine bürünen genç bir analizan, aşağıdaki rüyayı görmüştü:

Uzun bir elbise giymiş, elinde bir asa tutan, cinsiyeti belli olmayan devasa bir figür var. Krallara lâyık bir ihtişamı var ve mutlak bir güç hissi veriyor. Minicik bir asker bu figüre yaklaşıyor ve anlaşılmayan bir şey mırıldanıyor. Güçlü figür parçalanıyor ve yok ediliyor.

Analizan büyük bir kaygıyla uyanmış ve ilk düşüncesi yeterli zamanının kalmadığı, annesinin her an ölebileceği olmuş.

Seansta rüyayı anlattıktan sonra, çağrışımları analizanı Grimm Kardeşler'in "Rumpelstiltskin" diye bilinen ünlü masalına götürdü. Bu, adı gizli kaldığı sürece masum bir bakireye hükmeden kötü cücenin hikâyesidir. Adı söylendiği anda tüm gücü kaybolur ve kendisi yok olur, böylece bakire özgür kalarak yeni bir hayata başlar. Bu rüyada günün tortusu, analizanımın ülkesindeki askeri otoriteyi kandırıp, doğduğu ülkede yaşayan annesini, yakalanmadan ve yabancı bir ülkede yaşayarak atlattığı iki yıllık askerlik hizmetini yerine getirmek zorunda kalmadan ziyaret edebileceği yönündeki güçlü kanısının kırılmasıydı. Tümgüçlülüğünün kırılması, dikkatlice işlenmiş ve aslında yalanlarla dolu dilekçesinin kesin olarak reddedilmesiyle gerçekleşti. Bunu, neredeyse intihara götürecek çaresizlik ve ümitsizlik hâlleriyle dönüşümlü bir yönünü kaybetme ve panik dönemi izledi. Analizin kendisi yıkılmanın eşiğinde sendeledi.

Analizinin daha önceki bir anında, aynı genç adam, bir Pazartesi seansına, bana kendisini çok memnun ve canlı hissettiğini ve o gün anlatacak bir şeyi olmadığını hissettiği için gelmemeyi düşünmüş olduğunu söyleyerek başladı. Sonra, yakın zamanda eşcinsel pornografik malzemeyle mastürbasyon yapması konusundaki uzun tartışmamız sonucunda, benim kendisini onaylamadığıma inandığını, bu nedenle konunun çıkmaz bir sokağa saptığını hissettiğini anlattı. Bu konunun Cuma günkü seansta gerçekten de gündeme geldiğini hatırladım, ama bu ancak son beş dakikada gerçekleşmişti ve ben hiçbir şey söylememiştim. Bir süre sonra ve daha fazla doğrulayıcı malzemeye dayanarak, Cuma ile Pazartesi arasındaki boşlukla baş etmenin kendisi için zor ol-

muş olması gerektiğini, zira oldukça rahatsız edici bazı düşünce ve duygularla baş başa, yapayalnız kalmış olduğu yorumunu yaptım.

Onaylamayan bir nesne olarak bile olsa beni düşünmesi, bizi, iki erkeği, temas halinde ve bağlantıda tutmuştu, bugün canlı hissetmesi ondandı. Başta biraz itirazdan ve reddeden/alaycı sözlerden sonra bana, analizinin başından beri, bu sonuncusu dâhil her hafta sonu kendisini meşgul eden, kendi deyimiyle en sevdiği gizli eğlencesinden bahsetti: Zihninde benimle düşlem seanslarına devam ediyordu ve bu sırada sanal personam yoluyla kendisine yaptığı yorumlar, bugüne kadar gerçek seanslarımızda söylediğim her şeyden "çok daha anlamlı ve derin"di.

Klinik vakanın ikinci kısmı bu sarsıcı olaya karşı direnci ve tümgüçlü bir şekilde kontrol edilen "anne nesneyi/arka-plan-çerçevesi olarak zamanı" (bu makalede tanımlandığı haliyle) bilinçdışı bir şekilde muhafaza etme girişimini göstermeyi amaçlıyor. Hafta sonundaki yokluğum esnasında düşlemine beni dirilterek ve ağzıma zararsız sözler koyarak, sözlerin ve benim yokluğumun ya da ayrılığımın (sözlerin özellikle simgelediği) aksatıcı işlevi tümgüçlü bir biçimde inkâr edilmiş ve böylece mevcutdurum bağlamı olarak zaman korunmuş oluyordu. Bu zaman sürecinin durdurulması değildir, fakat Hegel'in kavramsallaştırdığı "bağlam olarak zaman"ın süreç-olmayan arkaik aktarım unsurunun muhafaza edilmesidir.

Öte yandan klinik vakanın ilk kısmı eski zamanı/düzeni bırakmayı ve yeni zamanın kurulmasını sağlayacak olan *derinlemesine çalışma* sürecinin başlangıcı olarak deneyimin aksamasını tanımlamak için rüyayı ve hastanın rüya hakkındaki çağrışımlarını (zaman kalmamıştır, anne ölebilir, Rumpelstiltskin karakteri vs.) kullanıyor.

Birincil narsisizmin bir unsuru olarak tümgüçlülük, acıyı, ayrılmayı ve eksikliği inkâr eder ve dürtüyle tatmin arasındaki mesafeyi ortadan kaldırır – özneyle nesnenin ayrılmışlığına karşılık gelen mesafeyi... Bu bakımdan tümgüçlülük, sözelleştirmenin kısıtlayıcı tarafına düşmandır. Winnicott, Bion ve başkalarının tekrar tekrar vurguladıkları gibi, düşünceler ve onların sonucu olan sözler, yokluktan doğarlar ve yokluğa işaret ederler ve tümgüçlülüğe nüfuz eden ilkel iletişim tarzına, yani yansıtmalı özdeşleşmeye, meydan okurlar. Bu klinik vakanın göstermeye çalıştığı gibi, sözlerin bu tümgüçlülüğü nihai olarak yıkmak için potansiyel gücü ve örtük niyeti vardır.

Buraya kadar bilinçdışı düşlemin tümgüçlülüğünü zamanla karşılaştırmaya ve zamanı "içsel kendilik-nesne dünyasının bütünlüğünü, dürtüsel libidinal ya da saldırgan arzuların tehdidinden" (Hartocollis, 1983) ve kaçınıl-

maz dış etkenlerden koruyan, güçlü bir yapılandırıcı çerçeve olarak kavramsallaştırmaya çalıştık. Çerçeve olarak zaman düşüncesi, analitik seansın uzam/zaman çerçevesinde hemen yanıt bulur. Bleger (1966), Green (2000) ve diğer kuramcılar güzel bir şekilde göstermişlerdir ki, analitik çerçeve, temel tarihselliği ve kendilik duyumunun temel sürekliliği ile insan psikosomatik sisteminin olgunlaşmamış bütünlüğünü korumaya çalışan, arkaik örüntülerle ve psikotik düzeydeki aktarımlarla bağlantısını sürdüren, süreç-olmayan bir unsurdur. Dolayısıyla, arka planda değişmez bir alan olarak korunmasının kaçınılmaz olduğu düşünülmüştür. Bana öyle geliyor ki Winnicott buna, nesne annenin tersi olarak, çevre anne derdi. Bu bağlantı, zamanın, birçok yazarın (Namnum, 1972; Kurtz, 1988; Spero, 1993) sözünü ettiği en erken anne aktarımı olma yönünü vurgular. Ancak zaman çokanlamlı bir gösteren olduğu için zamanın, araya giren, ayıran baba aktarımı tarafına (Lewin, 1952), ya da annenin babalık yapan taraflarına (Aulagnier'nin [1975] 'dilin taşıyıcısı' kavramını hatırlarsak) yapılan bir aktarıma karşılık gelen yönünü vurgulayan yazarlar da bulmak hiç zor değildir.

BÜTÜN BUNLAR BİZİ HEGEL'İN SÖZÜYLE İLGİLİ OLARAK NEREYE ULAŞTIRIYOR?

Eğer zaman, analizanın, içinde deneyimini anlamlandırdığı ve analize taşıdığı, anlam sağlayan bağlamsa ve eğer analistin sözü, düşlemi sınırlayan ve kesintiye uğratan ve üçüncü bir gözlem konumu yaratarak düşlemi nesnelleştiren, böylece de yerini, şeylerin başka bir düzenine bırakmasına sebep olan unsursa, o zaman Hegel oldukça içgörülü görünmektedir.

İlginç olan, aynı kavramın 2500 yıl kadar önce Pisagoryenler tarafından olabildiğince açık biçimde ifade edilmiş olduğunu keşfetmektir. Akademisyenlerin yorumuna göre, onların metinleri şu fikri taşır: "Sınırlandırıcı kavram, vasıfsız bir uzantıya biçim dayatarak, zamanın hammaddesini alıp Zamanın kendisine dönüştürür" (Guthrie, 1962).

> ...tasavvur edilmesi en zor olan, her şeyin haddini
> kendi başına tutan, gizemli bilgi ölçüsüdür...
>
> Solon (M.Ö. 6. yüzyıl)

3

Tanıma ve Psikanalitik Düşünce

...önceden bilinen
ufuktaki aydınlık bir gölün üstünde kırpışıp
içimize geçtiği anda...*

SEAMUS HEANEY (WRAITHS)

Aristoteles, trajedi hakkındaki düşüncelerini belirttiği Poetika'da, ele aldığı başka hususlarla birlikte "tanıma" hakkında aşağıdaki bilgileri verir:

> Tanıma... kişilerin bilgisizlikten bilgiye....ya birleşmeye ya da düşmanlığa dönüşümüdür. En güzel tanıma, ...bir macera** sonucunda oluşan tanımadır.
> Macera, adet ya da zorunluluğa göre, bir eylemin tersine döndürülmesidir. Tanıma... anımsama aracıyla duygulanım sayesinde gerçekleşir.

Bu dört cümle yüzyıllar boyunca felsefe geleneğini meşgul eden ve aynı zamanda, psikanalitik sorunsalın odağına yerleştirilen birçok konuyu özetlemektedir.

Değinilen konular kısaca şunlardır:

(*) *...when a flit of the foreknown*
Blinked off a sunlit lake near the horizon
And passed into us ..... – e.n.

(**) Orijinali "peripeteia" – e.n.

- Tanıma bir dönüşümle nitelendirilir. Bireyin bilişsel işleyiş tarzını temelden etkileyecek, var olan durumun bir dönüşümü söz konusudur.
- Dönüşüm, bilgi, dostluk ve nefret alanlarında, yani Bion'a göre insanlar arası ilişkilerin üç temel ekseninde vuku bulur. Bion bu temel eksenlere K[knowledge/bilgi], L[love/sevgi-aşk] ve H[hate/nefret] adlarını verir.
- Tanıma kavramı "macera" ile ilişkilendirilir. Yani bilinen, tekrarlanan, neden-sonuç ve ardıllık ilişkilerinin yıkılışı ile o ana kadar karşılaşılmamış olay ve deneyim etkileşiminin ortaya çıkışını içeren ruhsal bir yolculuk söz konusudur. Bu süreç, psikanalitik 'derinlemesine çalışma' kavramını çağrıştırır.
- Bellekle ilişkilidir. Yani bilinçten yitirilmiş bir unsurun bilinçdışı alanından bilince ve uyarılmış duruma intikali vardır. Günümüzde birden fazla bellek türü tanımlanmasına rağmen, anımsamanın işleyişi çok eskilerden beri kimlik bilinci ve kendini tanıma süreci ile ilişkilendirilmektedir.
- "Duygulanım" boyutu: Tanıma kavramı, sürece katılanların yoğun duygulanımlar yaşamasıyla doğrudan ilişkilidir. Böyle olmasaydı, tanımın çağrıştırdığı derin değişimleri meydana getiremezdi.
- Zaman boyutu: Başta ani ya da ivedi bir olay olduğu izlenimini verse de bu şekilde tanımlanmaması, ona kırılma noktalı ya da noktasız, kademeli bir gelişme ve devamlılığı olan bir süreç olarak bakılmasına olanak tanır.

Aristoteles'in bu düşünceleri, tanıma, kendilik ve bellek kavramlarına ve kimliğin tanımlanması çabalarına ilişkin, yüzyıllar içinde gelişmiş oldukça zengin bir felsefi geleneğin içinde yer alır.

Tanıma terimi, anlambilimsel açıdan, aralarında sürekli diyalektik bir ilişki olan iki kavram (Honneth, 1995) içerir: a) Belleğimde ya da bilincimde var olan ve unutulmuş bir şeyi yeniden öğreniyorum [Wiedererkennung] ve b) Değer veriyorum, meşrulaştırıyorum, geçerliliğini onaylıyorum [Anerkennung]. Tanımanın bu ikili tanımıyla sorumluluklar üstlenmenin ilişkilendirilmesi ilk kez Homeros'ta görülür. Homeros'un eserlerinde, kendilik tarafından gerçekleştirilen bir eylemin isteyerek ya da istemeyerek yapıldığına bakılmaksızın, sorumluluk kendiliğe yüklenir (Williams, 1993). Bir eylemi "istemeyerek" işlemiş olmam, bu eylemin "neden"i olmadığım anlamına gelemez.

Homeros'u tragedya yazarları izler ve tanımanın bellekle ve özellikle aktif anımsama ile ilişkisi, "daha önceden var olanlar tekrar var oldular" (Bellek ve Anı Üzerine, bölüm 451b, sıra 7) yani bilinçten kaybolmuş bir olayın geri çağrılması, Aristoteles'le tescillenir.

Yüzyıllar sonra, Ögüsten "Anımsayan benim, us/ruh olan benim" (İtiraflar, bölüm X, paragraf xvi, sıra 25) cümlesiyle kendini tanıma ve anımsama arasındaki şekillendirici ilişkiyi özetler.

Yakın tarihlerde, bu ilişkiye odaklanan ve dolaylı olarak Freud'u etkileyen düşünür Henri Bergson olmuştur. Bergson bilinçli eylemlerle ilişkili olan beyin zarındaki hatırlatıcı izlerden ayrı tuttuğu "şekiller belleği"nden söz ederken, "şimdiki zaman içinde geçmişi tespit etmemizi sağlayan süreç tanımadır" (1988, s. 87) tanımını verir. Tanıma terimi (re - cognition / re - connaissance) yeniden idrak anlamına geliyorsa anımsamayla bağlantılıdır. Bunun muhtemel anlamı, bilinçten silinmiş de olsa ruhsallığın içinde bir yerlerde, ilk izlenim-algıdan bir şeylerin mecburen oluşmuş olmasıdır. Bu durumda Bergson'a göre tanıma, bir yerlere kıstırılmış ama yitirilmemiş deneyimin yeniden anımsanmasıyla eş anlamlı sayılır. Bergson ve Freud geçmişin silinmez olduğunu savunurken, Ricoeur (2005) bir adım ileriye giderek geçmişin imgelerinin tanınmasını kendini tanıma olarak nitelendirir!

Kişinin kimliğinin merkezinde, deneyimleri arasında zamansal ardıllık, neden-sonuç, duygusal yatırım ya da her hangi başka bir ilişki şekliyle oluşan zihinsel bağlar vardır. Bu bağlar kimliği nitelendirmekle kalmaz, aynı zamanda onu şekillendirir de. Yeni bağlar, kimliği kendi geçmişiyle irtibata geçirdiklerinden, oluşmasına da katkıda bulunurlar.

Bellek insanı değişime uğratır. İnsan, yaşamı boyunca, bilinçli ya da bilinçdışı, ruhsallığını etkileyen çeşitli anıların etkisiyle duruş, bakış açısı ve nesne ilişkileri dinamiklerini değiştirir. Yaşanmış anılar şeklinde kendilerini ifade eden bu zihinsel bağlar, değişmez geçmiş olarak şimdiyi ve geleceği etkileyen bir iç durumu meydana getirirler. Felsefeciler buna duygulanımsal eğilim adını verir: "Anılar, uyuşmaz ya da tahammül edilemez olduklarında bu zihinsel bağlar kopar ve kişi geçmişinden kopuk bir şimdiki zaman ya da şimdiki zaman olarak algıladığı bir geçmişin içinde yaşar" (Wollheim, 1980, s. 315).

Kendini tanıma kavramı, ilk kez Sartre'ın ifade ettiği ayrışmayı ortaya çıkarır. Sartre'a (1960) göre: a) Kendini bir nesne olarak kesin ve sabit bir şekilde tanıma ile b) kendini birinci tekil şahıs yani bir benlik bakış açısıyla, sürekli oluşum halinde olan bir varlık olarak tanıma arasında temel bir fark vardır. Kendini tanıma olgusunu, öznellik alanına sarkıtacak olan, özel bir

hale getiren de bu ikinci boyuttur. Kendini tanımak, hakkında bilgi edinilen nesneyi dönüşüme uğratan bir bilgidir. Aynı zamanda bilginin hem nesnesi hem de öznesi olur.

Kişinin geçmişte vuku bulan olayları algılama şekli, bu olaylara bugün verdiği anlamı belirlerken şekillenen anlayış her an yeni etkenler tarafından etkilenmeye açıktır. Kişiye hareket ve tepkilerinin nedenlerini öğrenmesine, onların üzerinde derinlemesine düşünmesine olanak veren kendini tanıma duygusu, yaşanmış bir olayın anlamının değişime uğramasına da yol açar. Böyle bir dönüşüm de sırasıyla "sonradan"* kişisel hikâyenin bütün kurgusunu değiştirebilir.

Yukarıda değinilenler sadece felsefi değil psikanalitik söylemde de az çok bilinir, fakat sadece başka tanımlar taşır. Bu da kendini tanımanın felsefi bir konu olduğu kadar, her psikanalitik sürecin de yüksek hedefi olmasından kaynaklanır. Söz konusu durumda hedeflenen "bilgi", iç ve dış gerçeklik arasında kurulan yenilikçi bir ilişki/bağlantıyla sürekli bir diyalektikte bulunan yeni bir psiko-duygulanımsal kişisel dengedir. Tabii ki böyle bir gelişmeye direnen güçler de vardır. Amerikalı felsefeci Marcia Cavell (2006, s. 142): "Hissettiklerimi tanımak, bazen unutma arzusunun baskısına karşı çıkarak, zaten bildiklerimin sancılı bir kabullenilişidir" diye yazar.

Psikanaliz kuramı alanında tanıma, İngilizce *insight* (Türkçe'de içgörü) terimiyle ifade edilir. Freud, *einsehen* kavramını bir bilginin kesinliğinin dolaysız kabullenişiyle eş anlamlı tutan Brentano ve Husserl'in o dönemin geçerli kuramlarının (Kerz-Reuhling, 1986) etkisinde kalarak, terimi benimser ve yeni bir ad vermeden psikanalitik alana taşır. Dönem dönem kullanılan iki Yunanca terim, sözlük karşılığı olan *enorasis* (ruhani bir anlayış içinde iç görüş) ve psikiyatrik pratikte *enaisthisia* (iç hassasiyet), kavram karmaşası yarattıkları gibi, psikanalizin devraldığı kavramı, ait olduğu zengin felsefi gelenekten koparmaktadır.

Daha önce belirtildiği gibi analiz, adım adım ve bütün olarak kendini algılama ve kendini tanıma derecesinin arttırılmasını hedefler. Freud bunu meşhur özdeyişi "o nerede var idiyse ben orada oluşmalıyım" ile özetlediği gibi, Castoriadis (1997, s. 127-8) "Ben nerede isem, O da orada meydana çıksın" cümlesini ekler. Castoriadis'in müdahalesi, bastırma ile bilinçdışının olası sözde ikamesi ('altbenlik' neredeyse, 'benlik' de orada olacaktır, yani yeni bir sabit durumun daha eski sabit bir durumun yerini alması) gibi naif bir iki-

(*) Orijinal metinde *Nachtraeglich* – e.n.

lemi reddettiği için özel bir önem taşır. Tam aksine Castoriadis'in önerdiği algılama, ruhsallıklararasında serbest iletişim kanalları (*frayages*) kurulmasını, oluşan yeni bağlantılar ağının, bastırma, bölme ve bölümlendirme ile dolu kapalı devresinin tanınmasını ve derinlemesine düşündürücü ve yoğun bir öznelliğe dönüştürmesini içerir. Castoriadis, psikanalizin işlevini Tahsil'in (Paideia) işleviyle ilişkilendirerek, "heteronom" yani dışa bağımlı kurallara dayalı bir durumdan, özerk bir duruma geçiş olarak tanımladığı müşterek olgunlaşma ve müşterek hedef süreçlerini tespit eder. Heteronom durumda, özne geçmişten gelen bir 'kendilik' kavramına dayalı, saklı ve katı bir iç bağlantılar ağının vesayeti altında bulunur; özerk durum ise, kendini idrak etmenin yer aldığı, düşünme, üzerinde fikir yürütme, keşfetme ve öğrenme yeteneklerini geliştirme olanağının bulunduğu ve değişim ile dönüşümün tehdit oluşturmadığı alandır. Psikanaliz ve tahsil işlevinin uyumuna ilişkin böylesi bir yaklaşım, aynı zamanda çağdaş nörofizyolojinin öne sürdüğü gelişim süreçleri ile ruhsal ve zihinsel değişim kuramlarına dikkat çekici bir benzerlik gösterir. Castoriadis'in yerleşik ruhsal yapılar arasında serbest iletişim kanalları kurulması adını verdiği olgu, nöronik boyutta, yıllar boyunca işlev gören ve kullanılan bağların tedricen işlevselliklerini yitirerek yerlerine yeni bağların oluşmasına olanak tanıyan işlevsel bir yoğrulabilirlik olarak algılanır. Başka bir deyişle, yapısal değişimler eski nöronik ağları etkisizleştirip yenileriyle ikame etmiyor, aksine sürekli bir etkileşim süreci, sinir hücrelerinin eski sinaps algoritmalarının işlevselliğini azaltarak yenilerinin işlevselliğini arttırıyor (Gabbard, 2006; Panksepp, 1998).[1]

Psikanalitik düşüncenin, tarihi eskilere kadar inen, tanıma ve kendini tanıma kavramlarına dair felsefi ve bilimsel meşguliyet geleneğine dâhil olduğu gerçeği artık yadsınamaz. Öbür taraftan, bu kökeni, analitik yaklaşımın emsalsizliğini ve tanıma kavramının bu çerçevede sahip olduğu özel konumunu da asla gölgeleyemez.

Freud tanıma kavramını çok kullanmamasına rağmen, analitik süreç çerçevesinde böyle bir olgunun varlığına açıkça değinir ve bu konuda başarısızlığa uğranmasını göz ardı etme ihtimalinin bulunduğuna ilişkin uyarıda bulunur: "İncelenen kişinin bilinçdışının içeriği hakkında edindiğimiz bilgiler, bu kişinin kendini tanımasını ikame edemez. Biz ona kendi bilgimizi ifade ettiğimizde, o kendi bilgilerini bizim bilgilerimizle değiştirmez, onları ayrı

1 Duygusal bellek ve bizi ilgilendiren başka algı işlevleriyle ilişkili beyin bölgeleri arasında, amigdala (korku ve hiddet merkezi), hipokampus (duygusal belleğin merkezi) ve pre-frontal korteks de bulunur.

bir yerde muhafaza eder. Böyle bir yaklaşım da ancak çok küçük bir değişime neden olabilir" (Freud, 1917, s. 436). Bundan dolayı psikanalitik süreç, verici bir analistle alıcı bir analizan arasında gerçekleşecek bir bilgi devretmesi değil, analizanın analitik çerçeve içerisinde analistin yönlendirici varlığı/katkısıyla algılayacağı yaşamsal bir deneyimdir. Freud'un erken tarihli eserlerinde, daha sonra yaygınlaşacak olan bir anlayışa, yani iki öznenin özel karşılaşmasının boyutuna ve ötekinin tanıma sürecindeki belirleyici rolüne ilişkin ilk yaklaşımlar mevcuttur.

Psikanalitik duruma ve onu oluşturan dinamiklere ilişkin kuramsal yaklaşımlar, bu kavramların bir yüzyıllık tarihlerinde sabit kalmamıştır. Bir kişinin psikolojisinin baskın hale gelmesine müsaade eden Freud'un eserinin belirli bir bakış açısıyla okunmasıyla başlayarak, iki kişinin psikolojisine doğru gelişmiştir ve bugün "analitik üçüncü"den söz etmekteyiz. Bu bilimsel değişimler tanıma, terapötik ya da ruhsal değişim, yorumun (logos) rolü ve önemi, analitik çerçeve, aktarımın sınırları gibi temel ilke ve kavramları algılama ve kullanma tarzımızı önemli ölçüde etkilemiştir. Hipnoz tekniği ve *katarsis* prototipinden etkilenerek oluşmuş başlangıçtaki yaklaşım, analistin sözel müdahalesiyle, analizanın bastırılmış gerçeğini tanımasını sağlayan açıklama yönündeydi. Bu şekilde 'ben'e daha önce 'O'nun tarafından işgal edilmiş alanda var olma olanağı tanınıyordu. Böyle bir sürecin sonucunda temelden bir ruhsal tedaviye ulaşılacağına inanılıyordu. Daha önce anılan Freud'un uyarısı kolaylıkla göz ardı edilebilirdi. Tek taraflı psikolojinin kuramsal temellerine sadık kalan tanınmış psikanalist Anton Kris, tanımanın serbest enerjiye dönüşümünü birincil düşünme sürecinden ikincil düşünme sürecine geçişle ilişkilendirir. Ona göre psikanalitik çalışma, o ana kadar bilişsel malzemeyi bastırmada kullanılan enerjiyi açığa çıkararak, bunun tanıma yoluyla ikincil sürece dâhil edilmesini sağlar (Kris, 1956).

Nesne İlişkileri düşüncesinin tedricen yayılmasıyla, Strachey'in (1934) yeni ufuklar açan "dönüştürücü yorum" makalesine geliyoruz. Bu makale: a) Tek taraflı psikolojiye ve yorumun sadece analizanın bilinçdışını anlamak ve dönüştürmek üzere kullanıldığına inanan yaklaşım ile ve b) analitik alanı iki taraflı tanımlayarak analistin dönüşüme bilinçdışı müdahalesinin kaçınılmaz olduğunu kabullenen ve yorumu psikanalitik süreç içinde analistle analizan arasındaki "şimdi ve burada" aktarım etkileşiminin kelimelere dökülmüş hali olarak tanımlayan anlayışın sınırında bulunur. Kelimelere dökme, yani sözel iletişim, Strachey ve günümüz psikanalistlerinin çoğu için analitik alanın algılanabilmesinde bir hareket noktası olarak görülür. Karşıaktarım ve ana-

listle analizanın birbirlerini eşzamanlı tanımalarına ilişkin yeni yaklaşımlar bu düşüncenin kuramsal merkeziliğini azaltmamaktadır. Tam aksine, bazı başka yaklaşımlar zamanla değişime uğramıştır. Bu şekilde tek kişi psikolojisinin etkisi azalarak "iki kişi psikolojisi" güçlenmiş ve günümüzde psikanaliz "iki taraflı" bir alan olarak tanımlanmıştır (Baranger, 1990). İki kişi psikolojisine göre, tanıma –bu iki taraflı alanın birbirine düğümlenmiş dokusundan hareketle– sadece karmaşık ve ancak kısmen bilinçli bir süreç içerisinden ve yalnız "sonradan", kuramsal olarak anlaşılabilir. Bu yaklaşım, analitik durumu bir arada etkileşen, algılayan, düşünen, iletişime geçen, karşılıklı bazı rolleri eyleme döken, ne yapacağını şaşıran, özdeşleşen, başkalaşan, birlikte çözümler arayan ve bazen de bulan, eşitsiz ancak eşdeğer iki öznenin karşılaşması olarak algılar. Etkileşime katılanların karşılaşması, bir bilinç alanı ile ondan çok daha derinlere inen bir bilinçdışı alanında gerçekleşir.

Bunca maceralı bir süreçte yorum yani *logos*, tanımanın gerçekleşmesi ve onun derinlemesine işlenmesinde, yolculuğa olanak tanıyan pusula işlevini görür. Aktarım kavramı, psikanalitik durumu, geçmişten gelen kişisel bir öznelerarası dramanın sahnelendiği kendine özgü bir tiyatro sahnesi olarak tanımlamamıza olanak tanır. Sahne alan özneler, bilinçlerinde dramanın yapısını, kalitesini ve zorunlu olarak tekrarlanan zamanının farkında değildirler. Onlar sahnelediklerini bugünkü gerçeklik olarak algılarlar. Beklenmedik ani ışıltılarla kısa süre için saydamlaşan atmosfer, yerini hemen sonra başka bir boyutta tekrar aydınlığa çıkmayı özleyen yeni bir bulanıklığa terk eder.

Bu karmaşık dramayı çok sayıda yazar incelemiş ve onu "aktarım nevrozu", "bütün durum", "zamansal döngü", "rol duyarlılığı", "bağdaşan ya da tamamlayıcı karşıaktarım", "müstahkem mevki [*bastion*]" gibi terimlerle ifade etmiştir. Aynı zamanda, bu dramanın meydana gelmesini ve sürdürülmesini olanaklı kılan bir takım savunma mekanizmaları da tanımlanmıştır. "Yorum", "tanıma" ve "derinlemesine işleme" gibi kuramsal kavramlar, ahengin önceden tahmin edilebilirliğini kırarak, etkileşimi başka boyutlara taşıyan ani ışıltılarla doğrudan ilintilidir. Süreç, doğrusal bir düzenlilik izlemez ve ancak uzun bir sürenin geçmesiyle analizanın bir nevi ruhsal bütünlüğe kavuşmasına katkısı olur.

Strachey ve başka psikanalistler tarafından önerilen kuramsal yaklaşım, önceleri tek özne daha sonraları ise iki özneli olarak tanımlanmasından bağımsız olarak, psikanaliz sürecinde ruhsal dönüşümü "dönüştürücü yorum"un sağladığı yönündedir. Analistin sözü, analizanın o ana kadar sadece bilinçdışında bildiklerini, doğru bir hazırlık aşamasından sonra ve müna-

sip esnada, konuşma yoluyla bilincinde de bilinir kılar. Aktarımın yorumlanması, iki kutuplu analitik çiftin, psikanalizin "şimdi ve burada"sında bilinçdışı düzeyinde gerçekleştirdiklerini, açıklığa kavuşturur. Öne sürülen bu varsayıma göre, zaman seçimi doğruysa, analizan "öteki tarafından anlaşıldığını" düşünerek, kendisine tanınmayı/kendini idrak etmeyi başarmaya izin verecektir. Bu tür deneyimleri uzun derinlemesine çalışma süreçleri izler ve sonuçta bu yeni veriler de var olan ruhsallığa eklemlenir. Bazı yazarlar, zamansallığın tersinirliğini de göz önüne alarak, anıların (ki Freud'a göre onların ruhsallıkta birden fazla kaydı vardır), yeniden anlamlandırılması olarak tanımlanabilecek olan tanımanın "sonradan etki"* kavramıyla özdeşleştirilebileceğini savunur (Sodre, 1997). Aynı zamanda, iç nesne ilişkilerinin yeniden düzenleyici yönüyle tanıma (ki bu ancak ilerideki aşamalara, mesela Oidipus nitelikli düzeye ya da depresif konuma vararak gerçekleşir), psikanalitik/psikoterapötik sürecin dönüştürücü öğesiyle özdeşleştirilebilir. Bu durumda, "tanıma", "sonradan etki" ve "dönüştürücü olay" kavramlarının aslında aynı olgunun farklı görünümleri oldukları söylenebilir. Hiçbir şekilde tamamen feshedemeseler de psikanalitik sürecin özünde bulunan belirsizliği biraz daha dayanılır kılarlar. Ancak bir tanıma faslını, yeni gerilim ve iç çatışma dönemleri izler, onlar da yeni bir tanıma olgusunun zeminini hazırlar ve böylece psikanalitik süreç ilerler (Blum, 1979).

Yukarıda değinilen noktalar, sürecin kısa bir tanımı olmakla birlikte, yorum ve tanımanın ruhsal dönüşümü nasıl gerçekleştirdiğine, zamanın uygunluğuna ve sözel olmayan işlemlerin muhtemel etkilerine ilişkin soruların sorulmasına yol açar. Bazı yazarlar, "müstahkem mevki" (Baranger, 1990), sembiyotik durum, haset, -K, ya da "düşüncenin tahribi" olarak tanımladıkları dirençlerin kuvvetine dikkat çekerek, "kelimenin şiddeti"ne odaklanırlar (Joannidis, 2005). Bu şekilde, oluşabilecek yeni yapının yerleştirilmesi için yer açmak üzere, yapı bozumu işlevinin (dirençlerin yorumlanması) gerekliliğini vurgulamış olurlar. Başkaları ise sözelleştirmede "ham olanı kapsama" işlevinin bulunduğunu varsayarlar (Segal, 1957). Diğerleri, yorumlamanın devamı olarak ya da yorumlamadan bağımsız tanımladıkları tanımanın gücüne odaklanarak, o ana kadar geçerli olan kapalı, tekrarlanır ve yararlılığı kısıtlı durumdan, içsel yeni bir yapının oluşumunu vurgularlar. Son olarak, bilinçli ve tanıyan bir ötekinin zamanla içselleştirilmesinden oluştuğunu iddia ettikleri, yani kademeli bir şekilde psikanalistin kapsayıcı işlevinin özdeşleşti-

(*) *Nachtraeglichkeit* – e. n.

rilmesi olarak gördükleri analizin önemine odaklanan ve yorum ile tanımayı ikinci derecede önemli bir konuma yerleştiren yazarlar da vardır (Bion, 1963). Yorum, bu modele göre tanıyan ötekinin simgesi olarak tanımlanır. Tanıyan öteki, tanımayı analizana sunarak iç dünyasının yalıtılmış bölümleriyle iletişime geçebilmesini olanaklı kılar. Loewald (2000, s. 382) bu olguyu: "Yorum kendini tanımadan kaynaklanırken, kendini tanıma da yorumlama işlevi yoluyla harekete geçer. Yorumlama esnasında, analist analizana kendini tanımayı ya da kendini tanıma olasılığını telkin eder. Analizan, daha sonra bunu benimser ya da ruhsal bir yetenek olarak içselleştirir" sözleriyle tanımlar. Analizan "tanınmış" olduğunu algıladığında tedavisine yönelik bir adım atılmış olur. Psikanalist ancak analizanın "tanınmış" olduğunu algılaması üzerine onu gerçekten anlamış olduğuna ikna olabilir. Dolayısıyla, tanıma, karşılıklı etkileşime dayanan iki ruhsallığın özel bir karşılaşma türü olarak da tanımlanabilir.

Psikanalist yazarlar, psikanalizde tanıma ile tanınmanın aynı şey olduğu gerçeğini, yani filozofların yüzyıllar önce dile getirdiği bir noktayı kabullenmeye yönelmişlerdir. Winnicott'un (1971) "ben bakarken bana da bakılıyor ve bu şekilde var oluyorum" tespiti, Aziz Paulus'un Korintliler'e Mektubu'nda yer alan: "Şimdi eski bir aynaya bakıyor gibi her şeyi bulanık görüyoruz, ama o zaman yüz yüze bakacağız. Şimdi gerçeğin sadece bir kısmını biliyorum; ama o zaman, benim hakkımda her şey bilindiği gibi ben de her şeyi biliyor olacağım" tanınmış tasviri anımsatmıyor mu? Aynı yaklaşıma çağdaş yazarlarda da rastlanır. Alman filozof Hans Gadamer bir sanat eserinin duyumsattığı sanatsal duyguları betimlerken, eserin anlaşılması/tanınması hakkında: "Tanıma, her sanatsever için, katılımı yoluyla ulaştığı biricik bir gerçeği ifade eder" (1980, s. 258) düşüncesini belirtir. Ona göre, bir gerçeğin tanınması, bu kendine özgü diyalogun her iki tarafının da katıldığı sürekli benimseme ve bütünleştirme işleyişleri içinden, tamamıyla terk etmeden, başlangıçtaki yaklaşımını sürekli değiştiren, onu dönüştüren bir süreçtir. Tanıma/tanınma deneyimi coşkusallık içerir (Joseph, 1984). Bu duygusallık ise şimdiye kadar tekrarlanırlıkla ifade edilen "aktif bellek"e, "sonradan" yeni bir coşkusal anlam yükleyerek, geçmişle şimdiki zaman, duyguyla düşünce, bilinçle bastırılmış bilgi arasında köprüler kuran bir katalizör gibidir. Tanıma ile bağlantılı olan coşkusallık, o ana kadar ketlenen yas sürecini çözebilecek ve sonunda derin iç travmayı düzeltecek/tedavi edecek alternatif bir anlamı sunar.

Psikanalitik yorum, analistin tanıma aracı olarak hem iki bireyin ruhsallığı arasında bağlantılar kurar hem de analizanın iç dünyasında, aralarında-

ki bağlantıları kopmuş olan kendi zihinselliğinin bölüm ve düzeyleri arasında bağlantılar kurar. Bu bağlantılar, psikanalitik tekniğin sağladığı, karşılıklı içe yansıtınalı özdeşleşmeler ağının içinde gerçekleşir. Yani, öncelikle analistin bilinçdışı, ruhsal kabul etme yeteneğini şart koşarak, empati olarak da bilinen, ruhsallığının duyarlı noktalarına temas ederek, bilinç düzeyinde duygusal türevler oluşturacak bir rahim gibidir. Akabinde analizan, yorumlama yoluyla kendini tanınmış olarak algılar ve psikanalistin tanıma yeteneğini (Bion'a göre kapsayıcılığını) kendi ruhsal kabul etme kapasitesini kullanarak içselleştirir.

Bu olgunun nörofizyolojik karşılığını, yakın tarihlerde keşfedilen ve hem öznenin aktif hareketleri hem de başkalarının hareketlerinin edilgen izlenişiyle uyarılan "ayna hücre"lerde arayabiliriz. Söz konusu hücreler, optik korteks yani bilinçli görme duygusuyla değil, bellek ve duygusal bütünleştirmeyle ilgili parietal lobun sessiz bölgeleriyle bağlantılıdır (Iacoboni, 1999).

Bu noktada, ötekiyi öznel nesne olarak kullanan ve sembiyotik durumu sağlamlaştırıp, güçlendiren bilinçdışı mekanizmalar (içe ve dışa yönelik yansıtmalar) vasıtasıyla elde edilen iletişimle; birliktelikten farklılaşmaya, asalaksal ilişkiden işbirliğine, kişisel deneyimden müşterek deneyime dönüşüm noktası olarak değerlendirilebilinecek tanıma arasındaki farklılıklar vurgulanmalıdır. Bir İtalyan kadın felsefecinin yazdığına göre, yıkıcı hiçbir söylem aynı zamanda tanıdık olamaz. Bizi kısıtlayıcı bir düşünme ve var olma sisteminden kurtarabilecek şey, sadece kendi dışımızda var olan ve bizi zenginleştirmesine izin vereceğimiz bir güç olabilir (Fiumara, 1990). Terimden de çıkarsanabileceği gibi, tanımada esas olan, analistle analizanın artık bir tamamlayıcılık ilişkisiyle değil, birlikte yaşanan bir deneyime katılımlarıyla ve bunun yorumlanmasıyla tanımlanabilmesidir. Yani bir araya gelmek değil, karşılaşmak söz konusudur. Tanıma safhasında analistle analizan, birbirleriyle ve aynı zamanda kendileriyle iletişime geçerler. Hem bir arada hem de birbirlerinden ayrıdırlar. Winnicott'un ifadesiyle, "ötekinin de var olduğu bir ortamda yalnız olmak" söz konusudur.

Tanıma, analistle analizanın, o ana kadar içinde bulundukları bu birliktelik (sembiyoz) durumunu, ortak çabalarıyla bilinçlerine getirerek onu ifade etmeyi başarabildikleri safhadır (Baranger, 1990). Tanıma, bu yüzden, bu birlikteliğin inşa edilmesinde katkısı olması için analitik alanın içine yansıtılmış olan unsurların, analistle analizanın kendi ruhsallıklarına geri getirilmesi süreci olarak da tanımlanabilir. O ana kadar uzaklaştırılmış olan olguların geri getirilmesi ve bütünleştirilmesi, analizanın ve daha küçük miktarda da olsa analistin iç nesne ilişkileri durumunu dönüştürür.

Tanıma, araştırmacıların zihinselleştirme[2] terimiyle tanımladıkları durumu hem besler hem de ondan beslenir (Fonagy ve Target, 1996). Yaşanmışlığın deneyimiyle, kendinin ve ötekinin duygularını anlayarak, iç gerçekliğin dış gerçeklikten ayrışması söz konusudur. Tanımanın tetiklediği, temsille temsil edileni, kelime/düşünce'yle şeyi ilişkilendirerek birbirleriyle karıştırılmalarını engeller. Zihinselleştirmeyle sarmalanmış tanıma, farklı oluşu dolayısıyla narsisizm nitelikli, tümgüçlü birliktelik durumlarını kısıtlayan ötekinin zihninin varlığını kabullenmeyi sağlar.

Thanos Lipovats, insanın tanrısalla olan ilişkisi gibi çok farklı bir durumu tarif ederken, İlâhi Yasayı ifade eden bir araç olarak dilin, bir mesafe yaratıp farklılığın düşsel feshediliş özlemini engelleyerek, mutlak olanı imkânsız kıldığını ve bir eksikliğin doğmasına yol açtığını söyler. Bu yüzden "değilleme" yoluyla gelen kısıtlayıcı "komut"lar arzuyu engellemez, tam aksine arzuyu, yani yaşamı güçlendirirler. Söz, birliktelik duygusu vasıtasıyla arzuyu uzaklaştıracağına yahut reddedeceğine, onu simgeleştirip içselleştirir (Lipovats, 2006). Söz, ölüm dürtüsü hizmetinde değil, yaşam dürtüsü hizmetindedir.

Tanıma daha önceleri, analitik sürecin dağınık akışı içinde, anlık ya da kısıtlı ve fark edilebilir bir olgu olarak tanımlanırken, çağdaş araştırmacılar bu boyutunu tam olarak yadsımadan, ona süre ve süreklilik ekleyerek tanımın kapsamını genişletmişlerdir. Bu yeni boyut, tanımayı daha az doğrusal kılarken, değiştirici unsur olan bir olgu olarak diğer bilimlerin terminolojisine dahil eder. Tanıma bu durumda, içsel dünyadaki hâkim düzenin bozulması ve yeniden düzenlenmesi, kendiliğin ve onun bireysel tarihinin, dış dünyanın algılanması ve onunla iletişime geçilmesi konularıyla karmaşık, zamansal bir ilişkisi olan bir unsurdur. Aynı zamanda paradigmanın (Kuhn, 1962) ya da sistemin çalışma düzeyi olan yeni algılama, anlama ve iletişime geçme yöntemlerinin hem tedricen hazırlanmalarına hem de sonunda ani bir değişime uğramalarına da katkıda bulunur. Nöröfizyologlar (Edelman, 1987) ve karmaşık sistemler kuramcıları (Thelen, 1994), değişimleri, bazı nöronik komplekslerin işlevselliğinin, bir eşiği aşana kadar başka komplekslerin işlevselliği aleyhine adım adım gelişmesi olarak tarif ederler. Eşiğin aşılması, ani bir şekilde, sistemin yeni ve kesinlikle daha üstün bir çalışma düzeyine kavuşmasını tetikler. Günümüzde tanıma sürecinin psikanalitik alandaki tanımı böyle bir "zincirleme kimyasal reaksiyon" tarifini içerir.

---

2 Burada "zihinselleştirme" terimiyle kastedilen kavram, (ilişkili olmakla birlikte) Paris Psikosomatik Ekolü'nün aynı terime verdiği anlamdan oldukça farklı şeyler ifade eder.

Gelişim psikolojisi alanından devralınan ve değişim etkeni olarak aktarımın sözelleştirilmesi yerine "ilişkisel örtük bilgi" kavramını öne çıkaran yeni yaklaşımlar, psikanaliz alanını şimdilik sadece dolaylı olarak etkilemektedir (Lyons-Ruth, 1999). Ruhsal değişimi gerçekleştiren etken olarak söz yerine sözel olmayan gizil ilişkiyi öne çıkaran kuramsal yaklaşımlar, eskiden beri "düzeltici coşkusal deneyim" olarak biliniyordu. Her zaman kısıtlı bir yaygınlığa sahip olmalarına karşın, psikanaliz pratiği bu yaklaşımları günümüzde artık göz ardı edemez.

Bu çağdaş kuramcılar, gelişim psikolojisi terminolojisinden yararlanarak, psikanaliz alanının tanıdık ve düzenli olarak tekrarlanan ortamında, ağır ağır ve kademe kademe hazırlanan kopuşlarla tetiklenen "buluşma anları"ndan söz ederler (Stern, 1998). Bu anlar sözel iletişimden bağımsız olarak, iki öznenin bireysel ve özgün katkılarıyla, bir öznelerarası gerçekliğin birlikte tanınmasıyla nitelendirilir. Söz konusu kuramcılara göre buluşma anları, psikoterapide değişimin alanını oluşturan ve birincil bir iletişim olduğu varsayılan, ötekiyle söz dışı "ilişki vasıtasıyla elde edilen gizil bilgi"yi etkiler ve onun adım adım dönüşümünü yaratır. Aynı şekilde, psikanalitik süreçte tanımayı düzeltici bir deneyim yapan unsur, dönüştürücü yorum değil, ötekinin varlığı ve onunla psikanalitik süreç içinde gelişen iletişime geçmedir. Çağdaş psikanaliz, bu düşüncelere katılıp katılmamanın da ötesinde, tanıma ile bellek arasındaki ilişkide belleği dış gerçekliğin unutulmuş belirli bir olgusunun hatırlanması olarak değil, analitik ortamın içinde iki özne arasında zorunlu tekrarlanmadan etkilenen ve aktarım yoluyla 'şimdi ve burada' yaşanan gizil bir "ilişki ağının" bilince taşınması olarak tanımlar. Bion (1967), "bellek, duyguların resimlerle temsil edilmesidir" derken, duyguların her zaman bir nesne ilişkisi çerçevesi içinde olduğunu belirler.

Bu olguların çeşitli bilim dallarında kabul gördüğü gerçeği, olguların yanlış tanıma örneği olma ihtimalini de düşündürmelidir. Filozoflar: "Algı yanlış olabileceğine göre, doğru bilginin sahip olduğu bütün şartları yerine getirmesine rağmen içe bakış da yanlış olabilir" (Armstrong, 1994, s. 110) düşüncesini belirtirler. Aynı şekilde, psikanaliz literatürü, analitik ortamdaki tanıma anlarının bile süreci olumsuz etkileyebileceğini kaydeder. Tanıma vasıtasıyla yeniden yaşatılan, tekrarlanan bir dürtü tatmininin aktarım içinde eyleme dökülüşü olabilir, yani bu mecazi anlamda bir baştan çıkarmadır (Smith, 2006). Böyle bir olgu -K prensibine göre gerçekleşir (yani Bion'a göre, bilmeye karşı duran ya da bilmeyi bozan güçler) ve gerçek tanımayı bir aldatmaca ile ikame ederek tanımaya yıkıcılıkla nüfuz eder.

Psikanalizle diğer bilimlerdeki yaklaşımların etkileyici benzerliği, psikanalizi diğer bilimlerle eşdeğer tutmakla birlikte, farklılıklarını törpüleyerek onu gereksiz kılma tehlikesini ortaya çıkarmıştır. Psikanalizin, başka bilimler tarafından incelenen ve tarif edilen ortak konulara değindiği halde, bireysel deneyimlere, özel kişisel hikâyelere ve "beni olduğumu bildiğim şey yapan" öznelliğin kendi çekirdeğine, benzersiz bilimsel yöntemlerle yaklaştığı özenle vurgulanmalıdır.

Aristoteles'in tanımına geri döndüğümüzde, çağdaş araştırmacıların yeniden keşfettiği olguların büyük çoğunluğunun onun tarafından ayrıntılarıyla tarif edildiğini görürüz. "Göz kendini görmek istediğinde bir göze bakmalı... ve ruh kendini tanımak istediğinde bir ruha yönelmeli" (Alkibiades I:133), özdeyişinin sahibi Eflatun'un düşüncesinin öznelerarası boyutunu da dikkate alırsak, yüzyıllık felsefi ve psikanalitik literatürle, dış görünüşü kısmen farklılaşmış da olsa geçmişin şimdiki zamanda yaşamaya devam ettiğini görürüz.

> Geniş kapsamlı psikanalitik araştırmalar, filozofların uzun süre önce, sezgileriyle tanıdıkları gerçekleri doğrulamakla yetinmektedir.
>
> Freud, 1914

Çeviren Arı Cokona

4

Yanıltıcı İlişkiler

Yüzünün rengini görünce dedim ki:
"Nasıl gelirim, korkulanmı yatıştıran
Sen bile ürkersen!"

İLAHİ KOMEDYA, 4. Kanto, 16-18. mısralar

"Kendilik" ya da özne ve onun öteki ile karşılaşması, eskiden beri felsefenin ilgisini çekmiştir. İlk olarak Eflatun, Alkibiades I'de, bir gözün kendisini başka bir gözde görebileceği gibi, bir ruhu tanımanın da kaçınılmaz olarak sadece başka bir ruhun vasıtasıyla gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Aristoteles de bu konuda Eflatun'la aynı fikirdedir ve Magna Moralia B'de şöyle yazar: "...Kişinin kendisini tanıması ne kadar hoş olursa olsun, bunu dostu olmadan başaramaz. Bu yüzden olgun bir kişinin kendisini tanıması için dostlara ihtiyacı vardır..." (bölüm 1213a). Bunu izleyen yüzyıllarda, ötekinin yerine, kendiliği algılamanın biricik muhatabı olarak Tanrı geçti. Dini metinlerde sıkça değinilen "yanı başımızdaki" Hristiyan, kendisi de paralel olarak Tek Öteki'ye dönük olduğundan algılamaya yardımcı olamıyordu.

19. yüzyıl başlarında, "Tinin Görüngübilimi" adlı eserinde, çağdaş anlamda tanımanın sorunsalını efendi-köle dinamiği kapsamında ayrıntılarıyla inceleyen Hegel olmuştu. Hegel'e göre, kendiliği (bilinci) tanımanın bağlayıcı şartı olan, ötekiyi kendine eşdeğer bir özne olarak tanıma gerekliliği, kendiliğin mutlak özgürlüğünü yok eder ya da en azından kısıtlar. Bu düşünüre göre, kişinin özgürlüğü ve bağımlılığı arasındaki çelişki, beşeri durumun varo-

luş eksenini oluşturur. Karşılıklı bağımlılığın gerekliliği ile özerkliğin yani kendi kendini tanımlamanın doğal yokluğu arzuyu sınırlar ve varoluşun gerçekliğini nitelendiren görelilik ve yokluk çerçevesini belirler.

Aynı gelenekten gelen Martin Buber, kişilerin birbirlerini karşılıklı olarak tanıdıkları ilişkileri, tanımanın karşılıklı olmadığı ve "Ben-O" adını verdiği ilişkilerle karşılaştırdığı meşhur "Ben-Sen" (Buber, 1958) monografisini yazar. Son olarak, nispeten yakın bir tarihte Habermas, bu düşünceleri daha da geliştirerek, a) bilgi sahibi özne ya da nesneleşmiş ötekiyi etki altına alabilen özne ve b) başka bir özneyle iletişime geçen özne, kavramlarından söz eder. Hocası Dilthey'nin bilgiyi nesneleştiren fen bilimleri (naturwissenschaftliche) ve bilgiyi nesneleştirmeyen sosyal bilimler (geisteswissenschaftliche) sınıflandırmasını kabul eder ve yorumbilimsel felsefenin yöntembilimini kullanarak, öznel yaşam kavramını ve ona bağlı olarak bilginin karşılıklı öznellik boyutunu öne çıkarır. Habermas'a göre: "Müşterek dilsel simgelerin karşılıklı öznelliğinin meşruiyetine dayanan bir ortaklık deneyiminde [Gemeinsamkeit], a) öznelerin karşılıklı özdeşleşmesi ve b) birinin diğeriyle özdeşleşmemesi aynı anda sağlanır" (1987, s. 157).

Görüldüğü kadarıyla bu sorunsal, bugüne dek, biri karşılıklı bağımlılığın diğeriyse eşdeğerlik-simetrinin varlığı ile yokluğuna ilişkin iki eksene dayanarak gelişmiştir. Şimdiye dek değindiğimiz yazarlar, kendilik-öteki karşılaşmasında eşdeğerlik-simetrinin önemini vurguluyor ve asimetrinin, arzu edilen ardıllığı bozan, fakat kaçınılamayan bir sapma olduğunu ima ediyorlar. Ancak aynı kanıda olmayan düşünürler de vardır. Bu farklı yaklaşımın temsilcilerinden biri, tanımlanamayan bir yabancı olması itibariyle, mutlak öteki ile ilişkiyi, tanımı gereği asimetrik ve eşdeğerlik-dışı bir ilişki olarak gören E. Levinas'tır. Levinas Batı felsefesinin teolojik bir akımının izini sürerek şöyle demiştir: "Ontoloji, yani varoluşa dair bilgi imkânsızsa... bunun nedeni, öteki ile ilişkide varoluşa dair bilginin egemen olmasının imkânsızlığıdır. Öteki'nin... benim düşüncelerime ve kazanımlarıma indirgenmemesi... ahlak alanında başarılır. Dolayısıyla, ontoloji varoluşun bilgisidir, ahlak ise ötekinin benim bilgime indirgenmemesinden kaynaklanan ötekiye dair sorumluluktur" (1971, s. 33).

Ahlakın, ben ile ötekinin karşılaşmasına ilişkin, tanıma boyutunun dışında bir boyutta tanımlanması, bu karşılaşmanın birleştirici dokusunun sıfatına dair yeni bir sorunsalı doğurur. Bu birleştirici dokuya, Platon'un *eros*, Aristoteles'in *filia*, Ortaçağ Hıristiyan felsefesinin "yakınımda olanı sevmek", Hegel'in "bağımlılık" v.b. tanımlarını verebilecekleri varsayılabilir.

Ancak Levinas, karşılanmış (aşk, sahiplenen, tüketilebilir) ve karşılanmamış (deneyüstü, fedakâr, karşılık beklemeyen) bir sevgiden bahseder ve karşılıklılık ve eşdeğerliliğe dayanan karşılanmış sevgide, öteki ile gerçek bir karşılaşma söz konusu olamayacağını iddia eder. Hegel'in öğretisinden farklı olarak, karşılıklı tanıma gerçekleşemez ve gerçekleşmesine de gerek yoktur. Öteki, benim onu tanıyıp tanımadığımdan bağımsız olarak farklı oluşunu sürdürür. Ötekinin tanınması bana bağlı değildir ve ben ötekiden karşılık olarak bir şeyler vermesini beklemem. Levinas'a göre, "ilişki" değil ahlak anlamına gelen bir karşılaşma söz konusudur: Sevgi, karşılığını alma ihtimali olmadan bir sorumluluk yüklenilerek ötekiye sunulur. Ahlak, öteki ile karşılaşmanın bağlayıcı dokusu olarak, mesafe/farklılık ile bütünleşme arasında bir denge oluşturur. Bunun sonucunda kendilik, herhangi bir karşılık alamamak ile özümsenemeyenin ve mutlak farklılığın doğurduğu sorumluluk karşısında düzenini yitirir.

Karşılaşma eşitsiz ve umutsuzdur, ancak ötekiye karşı duyulan sorumluluğa, yani ahlaka, başka bir terimle belirtmek gerekirse sevgiye tutunur. Gerçek sevgi, (Levinas'ın karşılanmamış, "fedakâr" sevgisi), "farazi tanıma, yani indirgenemez derecede farklı iki kişinin farklılığına saygı duyma"ya (Murdoch, 1997, s. 216) değinen başka bir felsefecinin tanımına şaşırtıcı derecede uyar. Ancak, "kendiliği sevmekten kaçınma, ötekinin varlığı ve ona duyulan arzu [ötekiye karşı duyulan sorumluluk], bilgiyi reddetme anlamına gelmez; tam aksine ifade edilişleri bilgiyle özdeştir" (Levinas, 1971, s. 88). Buradan, Levinas'ın kilit-ifadesi olan, "felsefe: Sevginin bilgeliği, sevginin hizmetinde..."[1] (1978, s. 253) ifadesine varılır.

Levinas'a bu yolculuğunda eşlik ederken, kendilik ve öteki bilgisine, nesnellik ya da eşdeğer karşılıklılık yolundan değil, sevgi ahlakının bilgi-dışı boyutu içinden ulaşmış oluruz. Tam aksine, "bir nesneyi karşılıklılık olmadan tanımak eksik bir bilgidir. Bilginin karşılıklılığı var olduğunda, bilgi kişiler arasında bir ilişki kurar, yani sevgiyle tanımlanır" diyen Ortodoks ruhani düşünürü V. Lossky (1963, s. 26), bu iki farklı yaklaşımı bağdaştırmaya çalışır. Bu durumda, "inanmadan araştır" ya da "inan ve araştırma" kutupları yerine, çok nadir değinilen bir Ortaçağ ifadesi olan "bilgiyi inanmamı sağlaması için aramıyorum, bilgiye ulaşmak için inanıyorum" yaklaşımı geçerlidir.[2]

---

1 Orijinali "*La philosophie: sagesse de l'amour au service de l'amour*". Yunanca kaynaklı "filozofi" kelimesi "filo" (sevgi-aşk) ve "sofia" (bilgelik) kelimelerinin birleşmesiyle elde edilir. Alışılmış tercüme bilgelik sevgisidir. Levinas tanımıyla bunu altüst eder.

2 Saint Anselm.

Dolayısıyla, kendine özgü terimler kullanıyor olsa da Heidegger'ın benzer bir ifadesiyle karşılaşmak bizi şaşırtmamalıdır: "Dünyada bulunmak aslında adanmışlık [Sorge] anlamına geldiğine göre, etraftakilerle 'birlikte var olmak' [Sein-bei] özen [Besorgen] ve 'ötekiler huzurunda [Mitdasein Anderer]' var olmak ihtimam [Fürsorge] olarak algılanabilir. 'Birlikte var olmak' özendir" (Heidegger, 2006, s. 193).

Bütün bunlar ne kadar ilginç olursa olsun, psikanalitik yaklaşımın avantajlı bakış açısının sağlayacağı yararlardan yoksundur. Kendiliği tanımaya ve ötekiyle karşılaşmaya ilişkin fikir yürütme, şu ana dek düşlemin ve bilinci törpüleyen bilinçdışının belirleyici rolünü yabancı addederek göz ardı etmiştir. Aslında, Derrida'nın anımsattığı gibi (1973, s. 151), "bilinçdışı" Freud'un kendilik içinde bulunan ve indirgenemez sayılan tabii farklılığa verdiği addır.

Psikanalitik konum aslında kendiliğin ötekiyle karşılaşmasıdır. Başlangıçtaki paradigma analizanın analistin tek taraflı aynasından yansıyan kendiliğiyle ve sürecin kaçınılmaz çerçevesinde kişisel tarihiyle karşılaşacağına atıfta bulunuyordu, ancak artık günümüzde, psikanalizin, başlangıç tezinden çok daha karmaşık olduğunu teslim ediyoruz. Öncelikle kendilik kavramının iki boyutlu yapısının farkındayız: a) Blass'ın (2003) 'varlık-olarak-kendilik' ve Meissner'in (1999) 'özne-olarak-kendilik' tanımlarıyla adlandırdıkları, bireyin deneyimlerini,'kendim olmak deneyimi' olarak tanımlayan, 'bilinç' olarak kendiliktir. Bu kendilik, ruhsal halinin derinliklerinde, arka plana itilmiş ve ulaşımı olmayan, bastırılmış ya da bölünmüş parçaların varlığından haberdar değildir b) Bir başka boyut ise, Blass'ın 'psikanalitik kendilik' ya da Meissner'in 'fail olarak kendilik' olarak adlandırdığı bütünleşmiş kendiliktir. İkinci durumda, bilinçli ve bilinçsiz bölümlerin bütünleşmesiyle ulaşılması hedeflenen, potansiyel olarak var olan bir kendilik söz konusudur. Başka bir yaklaşıma göre, öteki kavramı "ilelebet yabancı" sıfatına atıfta bulunur ki, onunla temas daima kendiliğin istikrarını sağlar. Son olarak da analizdeki çiftin, yani iki öznenin benzer süreçleri kat ettiklerinin farkına varılmıştır. Psikanalistin bir müdahil olduğu fikri, rahatlatmaktan öte, analizana eşlik ederek, kendisinin de kendilik ile ötekiyi bir araya getiren yolculuğu yaşadığını dayatır. Bu yazının başında bulunan alıntıda bahsi geçen Vergilius'un endişe dolu yüzü, Dante'nin cennet ve cehennemdeki seyahatinde ona yoldaşlık edip yön vermekle bağlantılandırılmıştır ve derin bir haklılık payı olan bir temsildir.

Psikanalitik sürecin amaçları, iddia edilenler ve kaçınılanlar, yani psikanalistlerin talepleriyle ilgili birçok şey yazılmıştır (Sandler ve Dreher, 1996). Bu amaçların ne derecede tedavi edici olduğuna ya da ne kadar bilim-

sel olduklarına, yani ne derece hakikatin izini sürmeyi amaçladıklarına (ki hakikatin kendisi tedavi edicidir) ilişkin büyük tartışmalar günümüzde de hiç azalmadan sürdürülmektedir. Ancak özetlemek gerekirse bu sürecin amaçlarına ilişkin tartışmaların ağırlıklı olarak iki eksende toplandıkları görülür. Birinci eksen kendiliğin parçalanmış ve bölünmüş bölümlerinin bütünleşmesi kavramına yoğunlaşır. Bu bütünleşmenin başarıya ulaşmasının önkoşulu, Donnet'ye göre, "...analistin varlığının... sevgiye denk gelecek bir ikame olabilmesidir" (1995, s. 79). İkinci eksen ise özerklik kavramına, yani iyi ya da kötü ahlaki sıfatlarından bağımsız olarak, özgürce ve bütünleşmiş düşünce sonunda yapılan tercihlerin mümkün olabilirliğine odaklanır.

Bir sonraki seviye, bu amaçlara ulaşmanın yöntemlerini tartışır. Bu noktada da tezler ve kuramsal yaklaşımlar hazinesinin içinden iki temel eksen ön plana çıkar. İlki, yaşananların söze dökülmesi aracılığıyla bilinçdışı unsurların bilinç alanına taşınmasını, yani ruhsal işlevler ve ruhsal değişime neden olan yorum (özellikle de aktarımın yorumlanması) aracılığıyla tanınmayı içerir. İkinci eksen ise, başta psikanalistin içselleştirmiş olduğu psikanalitik faaliyetin aşama aşama içe atılması ve bedene katılmasıdır. Bir süre sonra, sürecin de derinleşmesiyle, işlev, aracı olarak faaliyet göstermiş olan analistin şahsından kopar ve öngörülen ruhsal işlevler, temel olarak içselleşmiş analitik faaliyet sayesinde devam eder. İki tarafın (psikanalist ile analizan) arasında gelişen kişisel ilişkiye eşit derecede önem atfeden üçüncü bir eksen de (muhtemelen günümüzde uçlarda kalan bir bakış) psikanalitik kimliğin sınırlarına değinir. Bu eksen çeşitli kuramsal yaklaşımlardan oluşmaktadır: a) Düzeltici coşkusal deneyim (Alexander ve French, 1946), b) yeni varlık (Nacht, 1957), c) yeni nesne (Baker, 1993), d) öznelliklerarasıcılık (Benjamin, 1995; Hoffman, 1983; Renik 1993), e) ilişkisel psikanaliz (Mitchell, 1993; Aron, 1991) vs. Bu yaklaşımlar ortodoks kuram tarafından şüpheyle karşılanmaktadır, çünkü psikanalistin şahsına veya öznelliğine ve analizanla arasındaki kişisel ilişkiye odaklanmakla, Strachey'in temel uyarısına aykırı düşmektedirler. Strachey'e göre: "Analiz, daimi olarak 'gerçek' bir duruma dönüştürülme ve bir yozlaşmayla sonuçlanma tehlikesi altındadır. Aslında bu, başlangıçta göründüğünün tamamen aksi anlamına gelir. Şöyle ki, analizan, iç nesnelerini analiste yansıtarak, an be an onu kişisel arkaik nesnesi haline getirme tehlikesi altındadır. Bunu başardığı ölçüde –analizanın günlük hayatında rastladığı diğer insanlar gibi– analist de bir düşlem nesnesine dönüşür" (1934, s. 284). Heimann ise başka terimler aracılığıyla aynı şeyi ifade eder: "Analizanın coşkusal olarak yatırımlanmış nesnesi, yani analist, analizanın sürekli tekrar

eden arzularına ve korkularına, coşkusal karşılıklar aracılığıyla tepki vermez. Ancak, bu belirgin çerçeve kapsamında vuku bulanlardan anladıklarını ve deneyimleriyle algıladıklarını kelimelere dökmek aracılığıyla işleyişe katkıda bulunur" (1956, s. 304).

Freud, 1894-95 yıllarında, histeri vakalarının dinamikleriyle ilgili ilk analizlerine atıfta bulunarak şunları yazar: "Tedavi eden doktora yapılan aktarım, yanıltıcı bağlantılar [falsche Verknüpfungen] aracılığıyla gerçekleşir" (Freud, 1895, s. 302). Yıllar sonra Le Guen (1989), yukarıdaki ifadenin Fransızcaya çevirisiyle oynayarak (*fausses liaisons*), psikanalitik durumu "yanıltıcı [bir] ilişki" olarak tarif eder. Bu ifadenin önerdiği, ilişki deneyiminin, aslında terapötik bakımın talepleri dolayısıyla tesadüfen orada bulunana yöneltilmediğidir. Analizan, psikanalistten sevgi, kabul ve bir zamanlar ebeveyn imgesinden ihtiyacı olmuş, her türlü şeyi bekler. Çocukluk acıları veya yetişkinlik kâbusları gibi, çok yoğun duygulanımların kapsanması için onları açığa çıkarır. Bu çerçeve içinde psikanalist, tıpkı bir zamanlar ebeveynin yaptığı gibi, kaçınılmaz olarak bu beklentileri boşa çıkarmakla ve bunu söze dökmekle, aksi takdirde yıllanacak olan iç çatışmaların kavranmasına ve olası çözümüne olanak tanır. Uçlardaki alternatif bakışa sığınanlar tarafından unutulma tehlikesi olan, merkezi önem taşıyan boyut, işte budur.

PSİKANALİTİK KONUM

Psikanalitik karşılaşmayı oluşturan unsurları inceleme çabasına iki temel yaklaşımla başlamak zorundayız: a) Psikanalitik konum '-mış gibi' bir alan, yani bir ara alandır ve b) psikanalitik konum, çok yönlü ve çok katmanlı bir "baştan çıkarma" ağı alanı olarak tanımlanır.

a) Bir Ara Alan Olarak Algılanan Psikanalitik Konum

Psikanalitik konum ile teatral performans arasındaki ilişkiyi ilk kuran kuramcılardan olan Freud (1915), deneyimin gerçekliği ve mekânda bulunanların suç ortaklığıyla gerçekleşen kasıtlı baştan çıkarma arasındaki güvensiz dengeyi tayin etmeye çalışırken, önceleri[3] 'ara egemenlik' (*Zwischenreich*) terimini kullanır. Freud'un takipçisi olan pek çok düşünür, bu fikrin üzerinde çalışmış ve "-mış gibi" durum (Tarachow, 1962), 'özgün olmayan' veya 'eksik' durum (Donnet, 1986), rol oynama bağlamında teatral (Pedder, 1977) ve L. Vygotsky'nin pedagojik yaklaşımının "mümkün gelişme alanı" gibi kav-

3 6 Nisan 1896'da Fliess'e yazdığı mektup.

ramları kullanmışlardır. Son olarak, bu makalede de kullanılacak metafor olan, oyunun ara alanı, geçiş alanı (Millner, 1950; Winnicott, 1971) tanımı ifade edilmiştir. Winnicott'un çok tartışılan "geçiş alanı" kavramı ikilemlerin alanıdır, şeylerin olduğu ve aynı zamanda olmadığı, 'benim' deneyimimin aynı zamanda zıtlı olan 'ben-olmayan' yaşanmışlığıyla yan yana, aynı anda bulunduğu alandır. Winnicott'un ifade ettiği gibi, "Ben mi yarattım, yoksa dışsal gerçeklik mi bunu bana sundu?" sorusu, anlamını yitirdiğinden sorulmaz bile. Bu alanda, hem tutku seviyesinde sevgi hem de ayni seviyede nefret, Parsons'a göre (2000) eşit derecede gerçektirler. Ona göre bu alan, hem tiyatro sahnesinde yaşanan deneyimle hem de Doğu'nun savaş tekniklerinin geliştiği alanla karşılaştırılabilir. Ancak aynı zamanda çerçeve, tıpkı tiyatro sahnesinde olduğu gibi, inilebilecek merdivenlerin varlığıyla mesafe yaratmak ya da bu alanın dışına çıkmak konusunda yapılan seçimin her an mümkün olmasını sağlar.

Katılımcılar, sahnede gerçek duygularla yaşamın içinde sürükleyici bir anın geliştiğinin fakat aynı zamanda gördükleri insanların, rol oynayan oyuncular olduğunun farkındadırlar. Seyirci, sahnede gördüğü kişinin, tarihi bir kişilik olan ve M.S. 6. yüzyılda vefat eden Danimarka Kralı Hamlet (doğrusu Hamleth) değil de Lawrence Olivier olduğunun farkında olsa bile, Hamlet'in sahnedeki tutkusu özgün ve içtendir. John Gielgud'un teatral Hamlet'i, her oyuncunun yarattığı Hamlet'te olduğu gibi, Olivier'ninkinden biraz farklıdır, ancak daima eserin yazarının yarattığı Hamlet'tir. Yeter ki seyirci, karşısında duranın ne tarihi Hamleth, ne de özel hayatını sahnede sürdüren rastgele bir insan olmadığını unutmasın. Psikanalist de tıpkı bu örnekte olduğu gibi kim olursa olsun, özellikleri ne olursa olsun, şu ya da bu şekilde analizan tarafından aktarım nesnesi olarak deneyimlenecektir.

Geleneksel bakış açısına göre duyguların gerçekliği ve özgünlüğü yalnızca analizanda kabul ediliyordu; ancak bugün, psikanalitik karşılaşmaya gerçekten ve sonuç verecek bir nitelikle katılan psikanalistin de yaşadıklarının aynı derecede samimi ve yoğun olduğu biliniyor. İkisi arasındaki fark, Modell tarafından açıkça ifade edilmiştir: "[A]naliz durumundaki asimetri arzu asimetrisi değildir, arzunun ifade edilmesiyle ilgili asimetridir" (1991, s. 18).

Psikanalistin, sürecin kefili olduğuna dair yaygın kanı ne pratik kurallarla ilgili olarak esnek olmamasını, ne ayna donukluğunu, ne mesafeyi, ne de sessiz kalmayı gerektirir. "Psikanalist, analitik sürecin temel aracı olarak kendi ruhsal durumunu sunduğu" (Liopis-Salvan, 2008, s. 463) sürece –Woody Allen'ın filmi "Kahire'nin Mor Gülü"nde olduğu gibi ("film içinde film"in

bir karakteri ekrandan çıkar ve izleyicilerin arasından biriyle ilişki kurar)– çelişkinin ve ikilemlerin yıkıcı yok oluşunun asla yaşanmayacağına dair sorumluluk üstleneceğinin güvencesini verir. Psikanalist ile analizan arasındaki asimetrinin geçersiz kılınması ensest bir eylemdir ve gerçekliğin, bir çocuğun oyun alanını zor kullanarak işgal etmesi gibi, ruhsal koruma kalkanını düşürür, "dil kargaşasına" (Ferenczi, 1949) ve buna bağlı olarak, üstesinden gelinmesi zor olacak olan ruhsal travmalara neden olur.

b) Baştan Çıkarma Alanı Olarak Psikanalitik Konum

Kandırmak, cezbetmek, sürüklemek, mantıklı düşüncenin direncini kırarak birilerini kendilerini cezbedenin yıpratıcı etkisi altında bırakmak anlamında kullanılan "baştan çıkarma" işlevi, psikanalitik düşüncenin merkezinde bulunur. Psikanalitik konumu düşündüğümüzde, 'baştan çıkarma', bilinç düzeyinde şu unsurlardan teşkil edilir: a) Tanımadık birine güvenmek ve süreç zarfında onu görmeden, yani sadece sesini duyarak, onunla uzun süreli, yakın, kendiliği maruz bırakacak, özel bir ilişkiyi başlatmaya yönelik davet, b) muhtemel sonuçla ilgili, herhangi bir güvence olmadan olağanüstü bir zamansal ve maddi yatırım yapmaya yönelik davet, c) samimiyetin ve ilişkinin derinliğinin analizanın ruhsal durumumun mantıkdışı bölümünün denetlenme dayanıklılığını denemeye tabi tutacak olan bir sürece davet ve ç) bir zamanlar analizanın muhtemelen geçerli nedenlerle bilincinden silmek istediği, görünmeyen/gizli yanlarıyla buluşmaya yönelik davet.

Bir yabancıyla yapılacak olan bu yolculuk-ilişki çağrıları, birkaç küçük farkla, psikanalist için de geçerlidir. Diğer yandan bilinçdışında, bu denk çiftin iki üyesi için, "rollerin karşılıklılığı", "yansıtmalı özdeşleşme", "canlandırma/icra" gibi terimler, baştan çıkarma değildir de nedir?

Her an kendimizin aslında ne kadar az efendisi olduğumuz fikri, psikanalizin yeniden düşünmemizi istediği bir çatışmadır. Baştan çıkarma, bitaraf ve kişisel olmayan bir şekilde ifade edilebilir, ancak süreç zarfında, daima kişiselleştirilmiştir, asla sadece bir soyutlama değildir. Hâlihazırda analizanların baştan çıkarılmış olmayı nasıl deneyimledikleriyle ilgili yazılmış çok kaynak vardır. Bu deneyimler, a) tabi oldukları suni gerileme, b) farkında olmadan yeniden canlandırdıkları aktarım, c) başlangıçta ülküleştirilmiş ve vaatlerde bulunmuş gibi olan psikanalistten karşılık alamama ve mahrumiyet durumunun getirdiği hayal kırıklığı ve hüsran (Friedman, 1994) ya da ç) nadir de olsa, psikanalitik düzlemin koruma kalkanının travma yaratıcı bir şekilde düşüşü ve bunun yarattığı feci eyleme dökme şeklinde olabilirler.

Bu nedenden dolayı, yazının bundan sonraki kısmında, psikanalistin, bilinçli olsun olmasın, analizanının yanında sürekli olarak sessizce mücadele etmek zorunda olduğu baştan çıkarmalara odaklanmak istiyorum. Burada her gün dürtülerinin bütün gücünü ortaya koyacak olan ve bu gücü psikanalistin huzurunda ve/ya psikanalistin içine teslim edecek olan bir yabancıyla kurulan uzun süreli yakın bir ilişki söz konusudur. Önünde veya içinde, ötekiyle karşılaşma, –geçici de olsa– psikanalisti kendi merkezinin dışına çıkarmak ve onu kaosa sürüklemekten başka bir şey değildir (Klauber, 1976). Psikanalist şüphesiz toparlanacaktır –zaten içinde var olan kapsama kabiliyeti de budur– ancak bu deneyimin en içteki çekirdeğine dokunmamış olması mümkün değildir.

Psikanalistin ruhsallığı içinde yürütülen iç mücadele alanlarına göz atacak olursak, aşağıda incelenecek olan çatışmalardan bazılarıyla karşılaşırız. Öncelikle psikanalist, nihai sonucunun kendi mesleki ve narsisizm nitelikli yeterliliğinin var olup olmadığını belirleyecek olan bir girişimi başlatmaktadır – ki bu durum onu bir tür tetikte tutar. Buna ek olarak dışsal özellikleri (cinsiyet, yaş, görünüş, özel hayat, kuramsal yaklaşımlar) –analizanın benzer özelliklerinde de olacağı gibi– kaçınılmaz olarak analitik süreçte ve bunun sonucunda çatışmalı bir rol oynayacaktır. Kuramın, bunları vurgulamaması, göz ardı edilebilir oldukları anlamına gelmez.

Psikanalist, başta hem kendisi tarafından hem de analizan tarafından ülküleştirilmiş bir 'bildiği varsayılan kişi' konumuna yerleştirilir – bu durum her iki tarafın da iç gereksinimlerine yanıt verir. Öte yandan, "psikanalistin görünmezliği ile sessizliğinin birleşimi, analizanı, yetişkinde canlanan çocukluk 'çaresizliği' [*Hilflosigkeit*] durumu olarak tanımlanabilecek bir konuma doğru iter" (Green, 2002, s. 158). Bu durumda bulunan yani çaresizliği yüklenen psikanalist değil, analizandır!

Hiç kimse, psikanalistin, her gün birçok genç, akıllı, zeki erkek ve kadınla muhatap olduğunu göz ardı edemez. Bu kişiler psikanalistin kendilerine yatırım yapmasını isterlerken, mutlulukları, hüzünleri, çaresizlikleri, tutkuları, tercihleri ve kendine güvensizliklerine ortak görürler. En yakınlarıyla bile paylaşmadıkları veya asla paylaşamayacakları ayrıntıları onunla paylaşırlar. Aksine psikanalist, dört duvar arasına tıkılmış halde, günlerini dinleyerek geçirir. Onun da içinde anıların, arzuların, vicdan azaplarının, kıskançlığın ve kendi hayatından kaynaklanan çeşitli kaçınılmaz çatışmaların tetiklendiğine şüphe yoktur. Bunların çoğu, farklı şekillerde analizana bağlı olarak yaşanacaktırlar.

Psikanalist, analizana yatırım yapar, analizanın şahsı libidinalleştirilir ancak "analizanın içinden" yaşamasını engelleyecek olan tek unsur, psikanalistin kendi kişisel hayatından sağlayacağı doyum derecesidir. Aynı doyum derecesi, analizanın bir gün ondan temelli olarak ayrılacağı ve onun tarafından "unutulacağı" bilgisi, gireceği kaçınılmaz yas sürecinin çerçevesini çizecektir. Hem yukarıdaki sebeplerden dolayı hem de analitik sürecin işleyişi ve aktarım/karşıaktarım örüntüsünün mümkün kılınması için, psikanalist, sınırlardan taşma tehlikesi barındıran özel bir gerileme sürecine girer. Bu tehlikeden kaçınmak için, dürtülere ve dürtülerin yoğun, bilinçli eylemlerine/türevlerine karşı basit bir özdenetim yeterli değildir. Kendi kendini analiz ve derinlemesine çalışma mekanizmalarının doğrudan seferber edilmesi ve çoğu zaman dışarıdan yardım alması gerekir.

Analitik çerçeve, şu çelişki içinde faaliyet gösterir: Analiz çiftinin her iki üyesinin de aktarımsal deneyimlerini tahrik edip harekete geçirirken, aynı zamanda bu deneyimlerin gerçek-dışı özelliklerini hatırlatarak sürekli olarak mahrumiyeti ortaya çıkarır (Donnet, 1986). Analizan, aktarımsal duygularını kendiliğinden ve gerçek bir şekilde deneyimler, ancak psikanalistten, bunun böyle olmadığını tek bir an bile unutmaması talep edilir. Aslında, bu libidinal yatırımın başlangıçta, psikanalistin şahsına değil de, geçmişten gelen ve mekâna giren bir hayalete ve daha sonra analitik işleve yapılması durumu, herkesi zorlayacak sancılı bir gerçekliktir. Analizanın bu gerçekliğe ulaşması, sürecin kazanımıdır. Bu gerçekliği en baştan bilen psikanalist ise, hüsran, yalnızlık, narsisizm nitelikli şüpheler, hatta öfke duygularıyla karşı karşıya kalır ve kendisinden özel bir yas şekli geliştirmesi talep edilir (Urtubey, 2006). Psikanalist sonuçsuz kalacak bir tanımanın yasını tutacaktır. Freud'un dediği gibi, kendi nevrozunun yas sürecidir söz konusu olan. Yani psikanalistin, hem analizanının duygusal dışavurumlarıyla baştan çıkmaması, hem de bu baştan çıkarmaya neden olmuş olanın kendisi olduğuna dair suçluluk duygusundan dolayı devinimsiz kalmamayı başarması gerekir. Bilinçdışı dürtüsel tahriklerinin kaynaklarının irdelenmesi, yalnızca psikanalistin nevrozunun yası ile analizanın kendiliğinden aktarımı arasında mümkündür. Psikanalistin yası özellikle zordur, çünkü baştan çıkarma faaliyeti acımasızca açığa vurulur. Yas tutmayıp, sağlam bir belirsizliğin dışına çıkarak, şu veya bu yana doğru sürüklenmek arzusu çok büyüktür. Bu sürüklenme hali, psikotik olmayan ruhsal işleyişin vazgeçilmez unsurları olan simgeleştirme ve söze dökme arasındaki ara alanının yok olması sonucunu doğurur. Psikoz seviyesi, simgeler ve kelimeler yerine, simgesel denklemler ve kelime-şeyler kullanır.

Gabbard (1996), Freud'un psikanalistin nevrozu olarak adlandırdığı durumu, birini bu mesleği seçmeye yönelten ihtiyaçlar, endişeler ve derinlikli nedenler olarak adlandırır. Bir sürü ihtiyacın arasında psikanalistin ülküleştirilmesi, sevilmesi, erotik tutku nesnesine döndürülmesi, travma yaratıcı kendi iç nesnelerinin onarımı, başkalarına karşı sahiplenme duygusu ve kontrolü elde etmesi, kendi sadizminin inkârı ve saldırganlık, herhangi bir zaaf veya başarısızlığın reddi, tahribat ve kayıp korkusu da dahildir. Aynı zamanda, dışa yansıtma yoluyla uzaklaştırma ihtiyacını duyduğu kendi ruhsallığının parçaları için kesintisiz alıcılar bulmalı, kendi mantıksız boyutunu reddetmelidir. Filozof Wollheim'ın da belirttiği gibi (1984), başkalarına yardım etmek iyi hissetmemizi sağladığı için, kendimizi tatmin etmekle ahlakı birbirine karıştırma tehlikesini barındırır.

Psikanalist için, analizanına, sahip olduğundan daha iyi bir ebeveyn olma arzusu zorla dayatılır bir ayartmadır. Analizan ısrarla arzularının sürekli olarak tatmin edilmesini ve doğrudan onarımsal bir deney yaşatılmasını talep eder. Ancak psikanalist de analizan için, yoksunluk, terk edilme, hatta sadizm deneyimini yeniden canlandıran şahıs (nesne) olma durumuna büyük bir zorlukla karşı koyar. Psikanalist için, 'kötü nesne' olmaktan çıkıp 'iyi' olmasının kendi elinde olduğuna inanması çok rahatlatıcıdır. Uzlaşırsa, işte o zaman analizana ihanet etmiş olur. Psikanalist, bir tanıklık olarak yaşanması, söze dökme aracılığıyla irdelenmesi, derinlemesine çalışmaya tabi tutulması ve belki de çözüme ulaşması gereken bu acı dolu deneyimin kendisini görmezden gelecek olursa en iyi ihtimalle, güven vermeyen, zayıf bir nesne, en kötü ihtimalle de bencil ve kötü niyetli bir nesneye dönüşür (Casement, 1982).

Psikanaliz süreci, yüzeysel olarak bakıldığında, yanıltıcı şekilde sakin görünür. Ancak psikanalistin iç dünyası gün boyunca hastalarından gelen ruhsal tahrikler ve sarsıcı güçlerle dolar. İster gereğinden çok ve işlenmemiş olsun ister ruhsal ve zihinsel çalışmadan geçmiş olsun, karşılık vermenin tek yolu sözdür, yani yorumlamaktır. Böylelikle yorum, analizan için vaat edilen sevginin ikamesi, arzu edilenin simgesiyken; psikanalist için, söz konusu tahriklerle üretilen iç gerilimin tahliyesi olarak işlev görür ve bu olası duygusal alanın bütünlüğü içinde (sempati, sevgi, şefkat, öfke, kin, vs.) ifadesini bulur. Yorum, psikanalist için izin verilen tek eylemdir (eylem olarak söz).

Bion'un (1970) dediği üzere, yorum, psikanalist için hem ötekinin yarattığı 'yabancı kaygısına' karşı bir savunma hem de analizanın dürtülerinin insafına kalma durumunun yarattığı çaresizlik duygusuna ve endişesine karşı bir savunmadır. Her koşulda yorum, analiz durumundaki her iki katılımcı ta-

rafından, yoğun bir şekilde yatırıma tabi tutulmuş ya da libidinalleştirilmiştir. Çerçeveyle beraber yorum, psikanalistin yetenek ve sınırlarına karşılık vermek üzere faaliyet gösterir. Aynı zamanda birincil süreç düşünme seviyesini kısıtlayarak her iki tarafı da yüceltmeye sevk eder. Üstelik yorum, yatırımı psikanalistin şahsından analitik kapsama işlevine yönlendirir (α unsurlarının β'ya dönüşümü), ki bu işlevin içselleştirilmesi, karşıt güçlerin varlığına rağmen, bitişe ve son ayrılığa doğru geçişi kolaylaştıracaktır. Bu karşıt güçler, Racamier'nin (1992) "narsisizm nitelikli sapkınlık" olarak adlandırdığı tümgüçlülük ve nesnesizleştirme işlevinin de bulunduğu, psikanalistin ruhsal sınırlarının hemen dışındaki durumdur. Bu sapkınlık durumu, kişinin özellikle bir araç olarak algılanan nesnenin aleyhine kendine özel önem atfetmesi aracılığıyla yas durumunun üstesinden gelmesi, birinin iç çatışmalarının üstünde konumlanması ihtiyacı, becerisi ve hazzıyla tanımlanan bir ruhsal düzenlemedir. Psikanalistin kendi *jouissance*'ına boyun eğdiği bir antlaşmadır ve terimin 'intifa hakkı' anlamına gelen hukuki dildeki kullanımı, Racamier'nin tarif etmeye çalıştığı, 'ondan yararlanmamın doğuracağı sorumluluğu üstlenmeden bir şeyden yararlanıyorum' boyutunu taşır. Bu duruma farklı yaklaşımlar da vardır: Örneğin Kohut "kendiliknesnesi" kullanımından, Green "şeye dönüştürme"den, Klein "paranoid-şizoid" konumdan ve "kısmi nesneler" den, Winnicott ise "öznesel nesne"den bahseder. Her biri aynı olaya kendi farklı yöntemiyle yaklaşır.

Psikanalitik durum, öyle bir durumdur ki, psikanalist analizanın önünde ister istemez bir ebeveyn rolüne, hatta bilinçdışı arkaik anne rolüne bürünür. Bu arkaik nesne iç dünyada "ben-olmayan", öteki ya da tüm iyilerin ve tüm kötülerin kaynağı olan "tümgüçlü" bir varlık şeklinde bulunur. Eğer tümgüçlülüğün aktarımsal dışa yansıtması, psikanalistin tümgüçlülüğü ve tümbilirliği ile birleşirse, o zaman Segal'in (1988) "manik üçlülük" olarak adlandırdığı durumu deneyimleyen bir psikanalistle karşı karşıya kalırız – yani zafer, denetleme, hor görme duygusu ve bunlara bağlı olarak psikanalizin kendisine geliştirilen aktarım dinamikleri hâkim olur. Aktarımsal ara alan ihlal edilmiştir ve üç boyutlu alana ihtiyaç duyan simgeleştirme işlevi, artık hâkimiyetini kurmuş olan iki boyutlu alan yüzünden yok olmuştur. Böylelikle, aldatıcı kendiliğinden olanın, gerçekliğe sözde sevginin ve sözde bilginin verdiği sahte özgürlüğün arkasında, nefret, haset, tahripkârlık ve yatırımı çekme, yani ölüm dürtüsünü temsil eden güçler bulunur.

Psikanalistin zihinsel işlevine tümgüçlülükle nüfuz edilişi, analizanın 'sırları üzerindeki hak talebi'ni yok eder (Castoriadis-Aulagnier, 1976). Bu

hak talebi, başkalaşımın ve düşünmenin başlangıcı sıfatıyla her türlü olgunlaşmanın zorunlu şartıdır.

Psikanalitik konum dahilinde psikanalistin özdeşleşmeyle canlandırdığı, kötülüğün kaynağı olarak "tümgüçlü anne", hem onun kendi birincil iç nesnesinden başkası değildir, hem de psikanalizin kendisinin kaçınılmaz bir temsilidir. Psikanalist için bu iç nesneyle, analizanının analitik düzlemi dâhilinde bir çekişmeye girmenin çekiciliği, özellikle güçlü ve tehlikelidir.

Bir psikanaliz esnasında ve onun her safhasında, psikanalist aynı anda iki yöne doğru ilişki kurar, yani hem analizanıyla hem de kendi iç nesneleriyle ilişkiye girer. En önemli iç nesnelerinden biri de, bir iç nesne olarak psikanaliz, yani psikanalizin kendisidir. Bu durum, ya Oidipal nitelikli rekabet akımlarına sürüklenen kendi psikanalistinin şekline sahiptir –ki bu rekabet psikanalize kimin daha iyi hizmet ettiğiyle ilgilidir– ya da tercih ettiği kuramın veya psikanalizin kendi varlığının şeklini alır. Psikanalitik ilişkide bu atıf noktasının daimi varlığı, üçüncü boyutu ve buna bağlı olarak ara geçiş ve simgeleştirme alanını yaratır. İmkânlar alanının varlığı, simge ile simgelenen arasındaki farklılaşmanın oluşmasına izin verir. Bu farklılaşmayı algılayan özne, simge-simgelenen-simgeleştiren işlev (düşünce) üçgensel alanına girer (Ogden, 1990).

Britton'un (1989) analizanının meşhur "Yeter artık bu s...min düşüncesi"* sözü, bu üçgensel boyutu kanıtlar ve birincil sahneyi tüm görkemiyle psikanalitik durumun merkezine yerleştirerek, onu baştan 'psikanalist-psikanaliz-analizan' şeklinde Oidipal nitelikli olarak tanımlar.

Tıpkı annenin (ki psikanalist onu temsil etmeyi kabul etmiştir), bebeğine tamamen verici durumda bulunuyor olsa da maneviyatının bir köşesinde, baba-öteki'yle bağını sürdürdüğü gibi, psikanalist de psikanalitik düşünceyle bağına ara vermez ve bu bağı canlı tutar.

Arzular ve baştan çıkarmalar ortalığa hâkim olur. Bir ayartma, psikanaliste eşlik eden düşünceye ihanet etmek yani hüsran, umutsuzluk ile nefret ya da tümgüçlülük ile nefretten dolayı çocuk-analizanla simgesel bir ensest ilişkisine girmektir. Başka bir ayartma ise yukarıda bahsi geçenlerin neden olacağı korkudan dolayı, savunma hissiyle eşlik eden düşünceyi ve çerçeveyi fetişe döndürmek ve bununla katı-şizoid bir ilişki kurmaktır. Böyle bir gelişme, psikanalisti analizanına karşı ilgisizliğe, duyarsızlığa ve dolayısıyla da

---

(*) Orijinali "fucking". "Kahrolası" olarak da çevrilebilirdi ancak bilinçdışı düzeyinde cinselliğe ve birincil sahneye bir ima olduğu için, yani analistin düşünceleriyle bir 'birlikte olma' süreci içinde olduğunu hasta bilinçdışı seviyede sezmiş gibi olduğu için bu şekilde çevrildi – e.n.

nefrete ve yeniden tahribata yöneltmekten başka bir durum yaratmaz. Psikanalistin, kendi iç nesnelerinden biri olan psikanalizle devam ettirdiği bilinçdışı nesnel ilişkinin nitelikleri, analitik üçgenin dinamiği için belirleyici olacaktır.

Psikanalist, annenin ikamesi olarak kendini sunar, yani kendi ruhsal durumunun sunulacağı bir konuma, kapsayıcı işlevin ya da hayallemenin yaratılacağı, başka sözlerle, Winnicott'a göre "adanmışlık"ın, Levinas'a göre "karşılanmamış sevgi"nin bulunacağı bir yere geçer. Ötekinin parçalarının kabulü ve içe yansıtılması için psikanalistin "alıcı"lığı gibi temel bir antlaşma ve özellikle derinlemesine çalışma ve bunu takiben kendi ruhsal değişimine yatkın olması, Chasseguet-Smirgel (1984) gibi bazı düşünürlerin, psikanalistin dişil bir tarafının varlığından bahsetmesine neden olmuştur. Bu saptama, Freud'un bazı noktalarda yaptığı, çok talihsiz ve şüpheyle yaklaşılan, edilgen olanla dişilin, etkin olanla erilin eşleştirilmesi denklemine dayanmaktadır. Psikanalitik durumu, tıpkı annede olduğu gibi, dişil ya da eril olarak tanımlarken kullanılamayacak tek sıfat 'edilgenlik'tir. Urtubey bu konuda şu sözleri sarf eder: "Her psikanalistte, sessizlik, dinleme ve derin düşünme olarak karşılık bulan edilgen, alıcı bir etkinlik mevcuttur. Bu tutum, içsel olarak özellikle etkindir ve karşıaktarımsal işlevi oluşturur. Söz konusu işleyiş, çokça bilinçdışı bir işleyiştir" (1999, s. 220).

Alıcılığa hazır olma hali de aynı derecede etkindir. Bion bu durumu "bellekten ve arzudan uzak", Hıristiyan geleneği ise *kenosis** olarak tanımlar (Aziz Pavlos'un Filibeliler'e Mektubu). Bu durum, psikanalistin içinde "benden değişik olan" için bir kabul alanı oluşturacak olan bilinçli bir arınmadır. Öteki, ona ait ruhsal metabolizmasının faaliyetlerini (kapsama) kullanıyor da olsa, psikanalistin içinde 'özümsenmeyen', daima rahatsız edici derecede yabancı olarak kalacaktır.

Psikanalist için, ötekinin farklılığını eşitleme, tahrip etme arzusu ve ötekinin farklılığı hiçbir zaman denetimi altında olamayacağından bunu yapma konusundaki doğal zaafı, Levinas'a göre (1995) 'Yüz' imgesini tanımlar. Öznenin, tanımı itibariyle, bilinmez olarak kaldığını belirten Meissner de (1999) aynı tezi savunur. Öznenin tanınması asla mümkün değildir, çünkü yalnızca nesnelleştirilmiş varlıkları tanırız. Kendini inceleme ve kendine dönme anlarında bile nesneleştirilen, incelemeye tabi tutulan özne, inceleyen özneden farklılaşır, böylece ikincisi sürekli olarak gözden kaçar. Bu yazara gö-

(*) Boşalma, tahliye. Hristiyanlıkta kişinin kendi iradesini tahliye edip tamamen Tanrının kutsal iradesine alıcı hale gelmesi – e.n.

re, tek mümkün olan uzlaşma şudur: Bir özne olarak ben, ötekini bir nesne olarak tanırım, onun, bir yandan bir özne olduğunun farkında olsam da bu boyutu daima benim bilgi sınırlarımın ötesinde kalacaktır. Üçüncü kutup olan 'öte', yani benim bilgi sınırlarımın ötesi, gerçekliği inşa eder. Bu da Ogden'in (1994) 'analitik üçüncü' olarak tanımladığı üçüncü kutba atıfta bulunur ki bu, iki kişinin ötesinde bir şeydir ve analitik durumun hem önkoşulunu hem de ilginç bir şekilde ürününü oluşturur. Mesafe ile kaynaşma, simge ile şey, rüya ile gerçek olan arasındaki güvensiz dengedir söz konusu ve psikanalitik sürecin tamamının "verimini" temin eder. Bu, psikanalitik durumun tekilliğinin alâmetifarikasıdır.

Winnicott'un da belirttiği üzere (1949, s.72), "analitik çerçeve anne şefkatinin simgesi değil de anne şefkatinin bizatihi kendisiyse psikoz alanına girmişizdir" demektir.

SONUÇ OLARAK

Psikanalitik konum, iki yol arkadaşının 'bilgi'ye doğru yola çıkmasıdır. Her yolcu aslında "kendi iç ebeveynlerine" (Racker, 1968, s. 132) ve "kendi oyun alanına" (Winnicott, 1971) sahip birer çocuktur. Her birinin mücadele edeceği şeytanları vardır, bunlardan bazıları her iki yoldaşı da aynı anda etkiler. İki yolcu, geçmişleriyle karşılaşmak, hayatlarında gitmeyi seçmedikleri yol ayrımlarında tökezlemek, vicdan azaplarının ve kaybedilmiş fırsatların acısına yeniden rastlamak ve kaybın acısını yaşamak için yolculuk ederler. İki taraf da baştan çıkmaya ve hayal kırıklığına uğramaya, yoksunluğa dayanmaya hazırdır. Her iki taraf da duruma korku, çekince ve aynı zamanda umutla yaklaşır. Biri diğerinin yanında durur, ama her ikisi de bunun yetmediğinin farkındadır, çünkü öznelerarasılık bir yanılsamadır ve zaman geri alınamaz. İki taraf da arzunun hizmetinde olan düşlemin birincil gücünü ve ona ne kadar kolay kapılabileceğini bilir.

Zayıf da olsa tek güvence, iki tarafın da üçüncü kutba, dayanak noktasına, Arşimed'in "bana destek alacağım bir yer göster, dünyayı yerinden oynatırım" sözleriyle tanımladığı ve gözlem yapmaya olanak tanıyan bir noktanın varlığına olan inancıdır. Levinas da bize şunu hatırlatır: "Bilinç, bir tarafın ötekiyle kurduğu yakınlık aracılığıyla, bir üçüncü olarak doğar ve bu yalnızca, bu koşullar altında titizlikle ve çıkar gözetmeden bir gelişim gösterebildiği sürece gerçekleşir" (1995, s. 148).

Bilme içgüdüsü, diğer içgüdülerden bağımsız değildir. Bilgi, daima bir tür sevgiyle bağdaşıktır, yani bu çalışmanın başında belirtildiği üzere, bilgeli-

ğin sevgisi ve sevgi bilgeliği, ya da Bowlby'nin de belirttiği gibi (1971) anlam atfetmek, duygusal bağın işlevlerinden biridir.

Freud, 6 Aralık 1906'da Jung'a yazdığı mektupta analizin, sevgi aracılığıyla gerçekleştiğini yazarken analizanın aktarım sevgisini kastetmekteydi. Bu makale, analizin, aynı ölçüde psikanalistin sevgisine de dayandığını iddia etmektedir. Söz konusu olan karşılanmayan bir sevgidir ve bu sevgi hem psikanalitik ilişkinin aldatıcılığının kesintisiz bir şekilde akılda tutulmasında hem de psikanalistin, psikanalitik yaratımın döllenmesi, gelişimi ve doğumu için önkoşul olan çiftin 'öteki' üyesine (yoldaş psikanalize) sadık kalması için verdiği mücadelede en asil şekilde ifadesini bulur.

Nastasia Filipovna'nın, Prens Mişkin'e verdiği eski bir mektubunda söyledikleri –yansıttıkları kibir ve trajediyle birlikte– her psikanalistin ve hatta her analizanın kulaklarına çok aşina gelen bir haykırıştır:

> ... sizler, kendiniz sayesinde değil, sevdiğiniz kişi sayesinde sevebiliyorsunuz. Benim yüzümden utanç veya öfke duyduğunuzu öğrensem, öyle bir acı hissederdim ki! Bu sizin felaketiniz olurdu: Bir anda benimle eşitlenirdiniz... (Dostoyevski, 1997, c. 2, s. 216).

Çeviren Arı Cokona

Aramızda anlaştığımız mesele; bu soruyu hiç bir zaman sormayacağımızdır.

WINNICOTT

O bana verilmiş miydi yoksa onu ben mi yarattım? Bu soru, formüle edilmemelidir bile, dedi yaşlı ve bilge adam (Winnicott, 1971). Aşağı yukarı aynı zamanda, şehrin diğer ucunda, başka bir yaşlı adam; "...psikiyatr [herhangi bir anda] herhangi bir durumun tersini ve öbür yüzünü görebilmelidir" diye savunmakta ve bunu 'çift taraflı perspektif' olarak adlandırmaktaydı (Bion, 1961).[1] Aslında bu iki yaşlı adamın söylemekte oldukları, Freud'un "bir nesnenin bulunuşu aslında onun yeniden bulunuşudur" (1905, s. 222) şeklindeki sıradışı ifadesine her ikisinin de sadık kalmış olduklarıydı.

Bu devam eden belirsizliği, "bıçak sırtı" paradoksu, daha iyi anlamak için çağdaş nörofizyologların "algısal sabitlik" ismini verdikleri, Freud'cu bir kavram olan "algı özdeşleşimi" (*Wahrnehmungsidentität*) kavramına geri dönmek gerekmektedir. Bu kavramda şu olguya değinilir: "Algısal süreç, arzunun gerçekleşmesi doğrultusunda, dış dünyadan kaynaklanan duyusal verileri çarpıtır; böylelikle dış dünyaya dair algı, arzu edilen durumun gerçekleştirilmesini içsel olarak temsil etmesi sayesinde doyum sağlar" (Sandler, 1976, s. 34). Diğer bir deyişle algılanan görünür oluşum, bilinçdışı bir şekil-

1 Felsefeye eğilimi olanlar bunun Wittgenstein'cı "-mış gibi görmek" mefhumunun bir çeşitlemesi olduğunu kolaylıkla fark edeceklerdir.

de, gizil anlamlamasına yeniden tercüme edilir ve böylelikle bu en eski bilinçdışı anlama aslında sahipmişçesine deneyimlenir. Eğer iyi bilinen bir vaka üzerine düşünecek olursak, genç Oidipus'un kasıtlı bir şekilde babasını öldürmemiş olabileceğini fakat aslında ona engel teşkil eden yaşlı bir adamı kasıtlı bir şekilde öldürdüğünü ileri sürmemiz gerekir. Yaşlı adam onu arzu nesnesine ulaşmaktan yani, insanlığın bilmecesini çözüp şehrin tahtına çıkmaktan ve bununla beraber gelen her şeyi elde etmekten alıkoymaktaydı. Dışsal olarak algılanan bu yaşlı adam, onun ruhsal gerçekliği için kimdi? Müşterek dışsal gerçeklikte yaşlı adamın kimliğinin, mahrem bilinçdışına ait olanla örtüşür oluşu, yani olayların bir gerçekleştirme olarak sahnelenişi, kişisel suçluluk meselesini nitelendiren trajik bakış açısı ile sorunsuz bir şekilde örtüşmektedir. Aynı şekilde yaşlı adamın iç dünyası için, onu kenara itmeye çalışan, sorgulamadan ona boyun eğilmesi hakkına göz koyan, bu ne oldum delisi de kimdir? Onun tarafından bakıldığında, özsaygısına bu dışsal öteki tarafından meydan okunması, kendi çöküşünün teşhiri ve yaştan ötürü ortaya çıkan görünür kısıtlamaları kabullenme ihtiyacı, kaçınılmaz bir şekilde evladıyla ilgili eski kehanetin anımsanmasını tetiklemiş olmalıydı. Arka plandaki efsane der ki, Laius oğlunun öldürülmesini talep etmiştir, çünkü oğlunun büyüdüğünde onu öldüreceğine dair kehanette bulunulmuştur.

Öyleyse, Sofokles'in de aynen Freud gibi, bu farz edilen içsel/dışsal ikiliğinin blöften öteye geçmediğini düşündüğünü ve iddia edilen çelişkinin bir aldatmacadan farklı olmadığını en etkili şekilde ima ettiğini söylemek haksızlık mı olur? Donald Meltzer aynı şeyi ifade etmek için farklı kelimeler kullanarak şöyle der, "... bilinçdışı, öteki kişiyi, yabancıyı içeren bir rüya yaratır... bu rüya, tıpkı sahne yönetmeninin oyunu için rol dağıtımı yapması gibi, bizim, yabancıya başkahraman rolünü verdiğimiz ve bu rol için uygunluğunu değerlendirdiğimiz, birincil aşk (veya nefret) rüyamızdır" (Meltzer, 1986).

O zaman, bu ruhsallık içi midir yoksa ruhsallıklararası mıdır, öznelliklerarası mıdır yoksa öznellik içi midir? Söz konusu analiz dediğimiz ara alan olunca bu tereddüde de değinilmemelidir ve aslında değinilemez de. Klauber (1981) der ki, herhangi bir analizdeki aktarımın değeri, analizanı yansıttığı unsurları geri almaya zorlayarak yanılsamayı ortadan kaldırmaya değil, onun çelişkililiğini kabul etmeye ve bunun üzerinde yapılacak yaratıcı ve analitik derinlemesine çalışmaya bağlıdır. Klauber, Freud'un "dışarıdan içinize, zaten içeride olanla buluşmamış hiçbir şey girmemiştir" görüşünü (Green, 2005, s. 2) biraz daha geliştirmekten öteye gitmemektedir.

Analiz, iki öznenin oyun alanlarının kesiştiği bir ara alan olarak kabul edilmiştir (Winnicott, 1971). Bu ara alanda oyunun kuralları kuşkuyu askıya almamızı ve bu zarfın içerisinde uğraştığımız tüm faaliyetlerin (düşünceler, duygular, konuşma, sessizlik, eylem, eylemsizlik vs.) temsil ettiklerinin bu zarf olmaksızın aynı temsili taşıyor olmayacağı konusunda hemfikir olmamızı gerektirir. Bu kuralların ve aynı zamanda (genellikle çerçeve veya analitik ortam olarak atıfta bulunulan) zarfın sınırlarının hassasiyetinin bekçisi analitik duruştur. Denetimsiz bırakıldığı takdirde yanılsamayı etkileyecek ve tahrip edecek olan bu duruş, analizandan ve analistten gelen dürtüsel müdahalelere karşı sürekli olarak korur (Parsons, 1999, s. 877).

Varsayılan birincil anne-bebek durumu paradigmasına dayanan analiz, bu çelişkili potansiyel alanı gerçekleştirmeye çalışır. Bu potansiyel alanın içinde, bir yanda öznel-nesne-dünyasının "ben"i ile öte yanda "ben-olmayan" arasındaki çift yönlü salınımın oluşturduğu üretken gerilim mevcuttur. Öznel-nesne-dünyasının "ben"i çevre anneyle bir olma haliyken, "ben-olmayan", ötekiliği, dolayısıyla arzuyu ve bu yüzden öznelliği doğuran ayrı olma halidir. Salınım iki halin aynı zaman-uzamda bir arada var olmasına sebep olur ve bilinçdışında zıtlık olmadığını düşünürsek bir düzeyde çelişkili olarak görünen, bir diğerinde öyle görünmez.

Winnicott der ki, psikanaliz, oyun diye adlandırılan doğal görüngünün, 20. yüzyıldaki sofistike tezahürüdür. Psikanalizin kurulumu için gereken temel kural ve analiz etme imtiyazı durumun biricikliğini koruma altına alır. Sansürü gevşetme çabasıyla, analizanı kopuk, görünürde mantıksız ya da önemsiz düşünce/duygu parçaları üzerine serbest çağrışımda bulunmaya davet eden temel kural ile birlikte buna tekabül eden analistin "tarafsızca çözülen dikkati" –ki bu da savunmacı sansürü gevşetirken yine bilinçdışı alıcılığı geliştirmeye çalışır– iki katılımcı arasında oyunu daha da zenginleştirmeye yarayacak serbest akan bilinçdışı bir iletişimin oluşumunu destekler. Bu alan, iki aktarımın bir araya gelerek canlandırmaya geçtiği alandır. Fairbairn'in bizi hakkında uyardığı, "hastanın analistle olan ilişkisini, aktarım aracılıyla, iç dünyanın kapalı sistemine sokmaya zorlamak için vereceği mücadele" (1958, s. 358) burada gerçekleşecektir. Yukarıda eksik olan şey, analiz etme imtiyazıdır. Ve işte bu unsur, ayrı olmanın ve indirgenemez ötekiliğin altını çizerek, yaşanan deneyime anlam atfetme yoluyla, ruhsal derinlemesine çalışmayı hedefler. Bu unsur olmadığında, özne ve analistin işlevi arasındaki mesafenin, aktarımın etkisi altında, çökme riski ortaya çıkar. Diğer bir deyişle, Strachey'nin dediği gibi: "Analitik durum her an, gerçek bir duruma doğru yozlaşma tehdidi taşır,

yani hasta, her an, gerçek dışsal nesneyi (analisti), arkaik olana dönüştürmenin eşiğindedir. Hastanın bunda başarılı olduğu oranda analist-analitik durumdan gelen belirli avantajlarını yitirmesiyle beraber –hastanın gerçek hayatta karşılaştığı herhangi birisi– bir düşlem nesnesi olur" (1934, s. 146). Dolayısıyla, "analist buna eşlik edecek ve nesneyi, en eski ötekini, öyle bir ete kemiğe büründürecektir ki, konuşması, anlam dayatan anne/ötekinin birincil konuşmasından ayırt edilemez hale gelecektir ve böylelikle, birincil özdeşleşimin yabancılaştıran bir benzeri olacaktır" şeklindeki tehdit (Donnet, 2005, s. 11) hiç bir zaman çok uzak değildir.

Alanın potansiyel olarak kalması, oyunun yanılsamasının korunması, analitik nesnenin kullanımına rağmen hayatta kalması, durumun 'analiz eden' olmaya devam etmesi (Donnet, 2005) ve dürtüsel uyarımdan kaynaklanan –anladığımız kadarıyla travmada olan budur– gerçekleştirmeye yenik düşmemesi için ihtiyaç duyulan şey üçgenselliktir. Ogden (1994) tarafından anlaşıldığı şekliyle üçgensellik, "simge, simgelenen ve yorumlayan özne"yi içerir. Öznelliği filizlendiren ve bunu takiben öznelliklerarası karşılaşma (buna analitik üçüncü adı verilir) ihtimalini sağlayan işte bu üç parçalı dinamik yapıdır. Başka bir yerde Ogden: "Birliğin üç-lüğe dönüşümü, anne-bebek biriminin anne, bebek ve anne-ve-bebeğin gözlemcisi olarak üç farklı varlık olmasıyla örtüşür... bebek özne olarak yaratılır... Ve artık [simgesel] nesneler haline gelmiş anne ve bebeğin gözlemcisi olur, bu sayede bebek artık simgelerinin yaratıcısı ve yorumlayıcısı olmuştur" (1985, s. 132) der. Filozof Cavell'in (1988) üçgenleşme, bir ikililiğin içinde oluşan deneyimlerin, müşterek ve dışsal gerçeklikler yoluyla düşünülebilecek bir biçimde düzenlenmelerine imkân sağlar, şeklindeki görüşü bundan çok farklı değildir. Bu kavramsallaştırmaları tekrar eden Benjamin (2004) de karşılıklı tanıma üzerine kurulu, düşünümsel bir alan olarak üçgenleşmenin, iki-liliğin tamamlayıcılığını artırdığını ve öznelliklerarasılığın zorunlu bir boyutu olduğunu söyler. Son olarak Green, "her bir partner için kazanılan anlamlama ile karşılaştırıldığında, öznelliklerarası ilişkinin anlama ek değer katan ayrı bir özelliği vardır" (2005a, s. 89) diye ileri sürer.

Bu noktada, öznelliklerarası kavramını sosyolojik açıdan tanımlamaya çalışma çabasıyla "sen-yönelimlilik"* [*Du-Einstellung*] ismini verdiği kavrama işaret eden Avusturyalı sosyolog Alfred Schütz hatırlatılmadan geçilemez. Şöyle der: "Senin öznel anlam-bağlamlarında, ancak seni gerçekleş-

(*) Orijinali "Thou-orientedness" – e.n.

tirilmiş bağlam-dolu Biz-ilişkisinde doğrudan deneyimleyebildiğim sürece yaşayabilirim" (1967, s. 165-6). Sonuç olarak bir Biz-ilişkisi (*Wir-Beziehung*), ötekinin ayrı olmasının/farklılığının, her zaman düşünümsellik bağlamında, karşılıklı olarak tanındığı ve kabul edildiği Sen-yönelimli bir ilişki olarak tanımlanır.

Üçgenselleşme kavramına başka bir açıdan yaklaşan Ron Britton, "... bütün analizlerde, analistin zihnini, hasta ile analistin öznelliklerarası ilişkisinden bağımsız olarak kullandığı her anın içinde, temel Oidipus durumu vardır"(1998, s. 44) diye savunur. Onun fikrince öznellik ve onu takiben öznelliklerarasılık, yaratılan üçüncülük tarafından sınırlanır, hatta boşa çıkarılır. Bunun sonucu olarak, zihinlerin bağımsızlığı ve olası düşünüm alanı ancak öznelliklerarasını kaybetme pahasına elde edilir ki burada bu, kaynaşmaya benzer bir yanılsama durumu olarak anlaşılır.

Öznelleştirmeye ve öznelliklerarasına dair bu iki karşıt kavramsallaştırma karışıklık yaratmaktadır. İlk bahsedilen görüş, kendini anneye özgü boyutta konumlandırarak, zaten oluşmuş iki öznenin, aşağı yukarı simetrik karşılaşma haline vurgu yapar. Bu öznelerin her biri kendi içinde kendi düşünümsel üçgenselliğini taşır. Bu sayede bilinçdışı alışverişin karşılıklılığı mümkün olur ve bu bilinçdışının 'ilişkiselliği' kavramına dayanır (Lyons-Ruth, 1999). Bu görüş Boston Değişim Süreci Çalışma Grubu'nun* çalışmalarından kaynaklanmaktadır ve en iyi şekilde şöyle ifade edilir; "...terapötik ikilinin bir üyesinde olan bilinçdışı değişim, kaçınılmaz olarak diğerinde ve ilişkilerinde değişime yol açar" (Lyons-Ruth, 1999). İkinci kavramlaştırma, kendini babaya özgü boyutta konumlandırarak, öznelliklerarasının bozulması veya parçalanması hakkındaki görüşünü savunur ve kendi düşünümsel öznellik alanını oluşturmaya çalışan analizan ile zorunlu bir bölünme veya istemli bir yabancılaşma durumu içerisindeki analistin, herhangi bir anda, analizanının yanılsamasına hizmet edebilmek için kullanılmak üzere kendi öznelliğinden uzaklaşması ile aralarında oluşan asimetriye vurgu yapar. Öznelliklerin (bilinçli ya da bilinçdışı düzeyde) yarı-simetrik buluşması hipotezi dahi, böyle bir düşünüş şekli açısından, analitik durumun içinde ortaya çıkan gerileme düzeyinin savunmacı inkârı olarak düşünülür. Bu, kişiyi "Öteki-yetişkinden gelen gizemli mesajlara karşılık verme çabasının en erken deneyimine" (Laplanche, 2001, s. 302) benzer durumların içine sokabilecek seviyede bir gerilemeyi fark etmeme hatasına düşmek olur. Düşünümsel alanın üçüncülüğü, öz-

(*) Boston Change Process Study Group – e.n.

nelliğin (şüphesiz biraz şekil değiştirmiş bir şekilde) geri dönüşüyle yeniden kazanılır. Bu da dönüştürücü yorumun işlevini yerine getirmesine yardımcı olacaktır – sessiz kalma seçeneğinin tercih edildiği zamanlarda bile.

İçinde öznelliği ve öznelliklerarasını konumlandırmaya çalıştığımız analitik süreç, ancak, (analizan ile analist arasındaki) temel asimetriyi güçlendiren, karşılıksızlık penceresi içerisinde, analistin bu hiç de sıradan olmayan alıcılık konumunu üstlenmesiyle gerçekleşir. Bu konum çeşitli şekillerde; "analistin dişilliği" (Chasseguet-Smirgel), "cehalet"* (Lacan, 2001), "olumsuz yeti"** (Bion/Keats), "chimera"*** (de M'Uzan) veya "yansızlık" (Laplanche'ın açıklamasıyla, bu kavram analizanın yoksunluğunu değil, analistin içsel, dürtüsel güçlerinin, dışavurulması ihtimalinin yoksunluğunu içerir) vs. olarak tanımlanır. Burada bahsettiğimiz, tanımı psikanaliz dışında başka disiplinlerde de bulunabilecek olan kendiliğin öznelleşmeden arındırılması**** veya kendiliğin boşaltılması durumudur.

'Dikkat'ten söz ederken, Fransız filozof Simone Weil şöyle yazar: "Bakmakta olduğu varlığı, tüm gerçekliğiyle, aynen olduğu gibi, içine alabilmek için ruh, kendini bütün muhteviyatından temizler" (1966, s. 15). Buna paralel olarak, yazar ve kahraman arasındaki ilişkiyi araştıran edebiyat eleştirmeni M. Bakhtin, "nüfuz eden söz[ün], yani etkin ve emin bir şekilde diğer kişinin iç diyaloguna müdahale eden, böylece o kişinin kendi sesini bulmasına yardım eden söz[ün]..." (1984, s. 242) sadece "kendini soyutlama veya kendinden feragat etme sorumluluğunu yerine getirmiş... ve böylelikle son derece aktif ve eksiksiz bir şekilde ötekinin sevgi dolu nezaketinin biricikliğini gerçekleştirmiş" olanlar tarafından dile getirilebileceğini söyler. Fakat Bakhtin sözlerine bir uyarı ile devam eder: "...yalnızca kendimize, kendi üssümüze döndükten sonra, ıstırap çeken kişinin dışına çıkmış olarak, bundan çıkardığımız malzemeyi şekillendirmeye ve tamamlamaya başlayabiliriz" (*a.g.e.*, s. 26). Bu da zaten psikanalitik düşüncenin oldukça aşina olduğu bir gözlemdir.

Üçüncülük, üçgensellik, özne, öznelliklerarası v.s kelimelerine atfedilen farklı anlamların çeşitliliği dolayısıyla ilk bakışta kafa karıştırıcı ve çeliş-

---

(*) Orijinali "nescience". Lacan'a göre kişi talebi değil arzusu konusunda cahildir. Arzu her zaman ötekinin arzusudur – e.n.

(**) Orijinali "negative capability". Bion'a göre olumsuz yeti annenin yeni bir anlam bulunacağına dair inancı sonucunda ortaya çıkan engellenmeye tahammül etme kapasitesidir – e.n.

(***) Orijinali "la chimere". De M'Uzan başı aslan, bedeni keçi, kuyruğu yılandan ateş soluyan dişi mitolojik bir canavar olan chimera imgesini analist ve analizanın bilinçdışının etkileşimiyle ortaya çıkan yeni entiteyi, neredeyse varlığı betimlemek için kullanır – e.n.

(****) Orjinali de-subjectification – e.n.

kili görünen şeyi aşmak, çoğu yazarın –sınır çizgisini nereye çektiğinden bağımsız olarak– aslında aynı olguyu tanımlamaya çalıştığı fark edildiği zaman, o kadar da zor gelmeyecektir. Dikkatle incelenmekte olan konu, oldukça özel, oyuncu bir yanılsama bağlamında birbirini derinden etkileyerek, bir gerçeklik arayışını ortaya koymaya, anlam oluşturmaya ve bunu takiben ruhsal değişime katkıda bulunmaya çalışan iki öznenin asimetrik karşılaşmasıdır. Uzam/zaman içinde onların bazen karşılıklı, simetrik ve bir oldukları, bazen de ayrı ve asimetrik oldukları sıralanımlar vardır; bunların her biri az önce olmuş olanı yansıtır. Neticede, "...öznelliklerarası, öznenin bilinç alanının dışında değil midir?...tabii, eğer gerçekten öznelliklerarası ise?" (Bollas, 1999, s. 51). Veya bir başka deyişle "...derin öznelliğin çelişkisi, kendiliği öznel üretkenlik vasıtasıyla nesnelleştirmesinde saklıdır ve bu nedenle, kendiliğin incelenmesinde ortaya çıkan, bir tür nesnellik üzerinde kendine özgün bir hakka sahiptir" *(a.g.e.*, s. 192).

Analitik deneyimin özünün, "öteki üzerinden bir u-dönüşü yaparak kendine dönüşü" (Green, 2005a) tamamlamak olduğu savunulmuştur. Bu muğlak ifade, ya içerideki dengeyi bozan ötekiye yani, kişinin kendini merkezsizleştirenle, yabancılaştıranla, beraberinde parçalanma ve eksiklik getirenle bilinçdışı karşılaşmasına atıf olarak veya bütünleyici dışsal ötekinin kapsayan ve aynalayan bakışına atıf olarak okunabilir. İkinci bahsedilen bakış açısının altında yatan varsayım, ötekinin, anlam kazandırma sürecinin onsuz ilerleyemeyeceği, değiştirici bir işlevi olduğudur. Buna ister analistin işlevi (Bion), tanıma (Benjamin, 1990), çevrenin onaylayıcı yanıtı (Stolorow & Attwood, 1992), anlam veren zihnin, özünde sosyal özelliği (Cavell, 1993; Foulkes, 1990; Elias, 1994; Vygotsky, 1978), veya tasvir edilebilirlik (Botella, 2007) densin, ötekinin varlığının katkısı (bu durumda bir kişi olmaktan ziyade bir işlev olarak analist) apaçıktır. İşlev olarak analist, yani üçüncülük pozisyonundan veya potansiyel düşünümsel alandan doğan, analiz eden ve yorumlayan özne, Bakhtin'in (yukarıda belirtildiği gibi) "nüfuz eden logos" olarak adlandırdığını sunar. Bu söylem, sözel ya da sözel olmayan, kolay anlaşılır veya sessiz olabilir, dürtebilir ya da bir eksikliği ifade edebilir. Ne yaparsa yapsın, iki öznelliğin birçok katmanı arasında yankılanarak titreşim yaratır. Bütün bunları, temelde yatan, Winnicott'un "sonsuza kadar sessiz" olarak adlandırdığı şeyin muhtemelen dokunulmamış olarak kalacağını tanıyarak ve saygı duyarak yapar. Ne de olsa, derin öznellik ve dolayısıyla öznelliklerarasına doğru herhangi bir hareket, üzerinde düşününce, son derece *gizemli* oluşuyla, analistin dikkatini çekecektir" (Bollas, 1999, s.192).

Biz analitik durumu, potansiyel alanın baş temsilcisi, çelişkinin askıya alındığı ve ikilemlerin çözülmemiş olarak bırakıldığı bir hal olarak ifade ettik. Bu hassas halin korunmasının ön koşulu, üçüncülük unsurunun, yani yorumlayan ve bu şekilde öznelliği üreten üçüncünün sağladığı düşünümsel alan olarak kabul edilmiştir. Böylelikle, analitik işlevden kaynaklanan her şeyin, yani analistin derinlikli düşünen, yorumlayan tarafının –deneyimi karşılayan tarafı değil– çelişkinin bozulmadan kalması ihtiyacına uyum sağlaması gerekliliği çok doğaldır.

Bundan dolayı analitik üçüncünün söze dökmesiyle analitik yorum, geçmiş mi gelecek mi, yansıtma mı doğru olarak algılanan mı, kendiliğinden mi yapay mı gibi bitmeyen ikilemlerle yüzleşmek yerine aktarım deneyimi üstüne derinlikli bir biçimde düşünür. Yorumun, aktarımdaki gerçeği onaylamak veya çürütmek gibi bir vazifesi yoktur. Heraklitus'un bahsettiği gibi sadece çelişkinin bağlamı içerisinde ona işaret etmesi yeterlidir. Mademki "... analiz tarafından yerinden oynatılmış ötekiliğin parçacıklarını, kendi anlatısının içine katma konumuna girmekte, her sefer yeni bir cazibe oluşuyor..." (Laplanche, 2001), eninde sonunda taşlar yerine kendiliğinden oturuverecektir.

İçeride ya da dışarıda, ruhsallık içi veya öznelliklerarası, aktarım nesnesi veya ilişkisel gerçeklik, bütün bunlar aldatıcı bir ikililiğin ifadeleridir. Paula Heimann'ın söylediği gibi "iç dünyaya dair düşlemler... dış dünyayla ve gerçek insanlarla olan ilişkiden ayrı düşünülemez; bunlar birbirlerini etkileyen iki ayrı varlık değil, bir bütün olarak, çok yönlü, bir etkileşim deneyimidir" (1952, s. 156). Bu nedenle, soruyu sorulmamış, dolayısıyla cevaplandırılmamış olarak bırakarak gerilimin korunmasını sağlamak önemlidir. Yeniden çerçevelendirecek olursak, 'bir'in 'iki'ye nasıl dönüştüğü, 'üç'e doğru nasıl ilerlediği ve daha sonra tekrar 'bir'e, tek bir dalgalanma hareketi içinde nasıl geri döndüğü kolaylıkla görülebilir, tabii eğer oyunun kuralları korunmuşsa.

Buraya kadar derinlemesine işlediğim her şey, bir Yunan şiirinin iki dizesiyle özetlenebilir:

> İkimiz de aynı taşa bakıyorduk
> Birbirimizi görüyorduk, taşın içinden
> O. Elytis (Maria Nefeli)

Çeviren DENİZ ARDUMAN

6

Cinnet: Dehşet Verici Zaruret, Winnicott Üzerine Düşünceler[1]

İnsanlar o derecede mecburen delidirler ki, deli olmamak başka bir tür deliliktir.

BLAISE PASCAL

Psikanalizin mantıksızlıkla ilgilenen bir bilim olduğu iddiası o kadar sık tekrarlanmıştır ki, bu iddiayı sorgulamak epey güçtür. Buna rağmen eski meselelere yeni bir bakış açısıyla yaklaşmak, daima zenginleştiricidir.

Filozof Donald Davidson mantıksızlık hakkında şunları yazar: "...mantıksızlık mantık-dışı, yani mantığın hükmü olmayan bir alan değil, mantığın evinin içinde bir arızadır" (s. 289). Daha aşağıda da şunları ekler: "bir şahsın inanç, tavır, duygu, niyet ve eylem düzenleri eş-evreliliğinde ve devamlılığında bir arızadır". Bu gibi görüngülere tabii ki sık rastlanır ve psikanaliz her kişisel özneliğin içinde bu mantık arızalarının bol bol bulunduğu bölünmüş bir mekânın varlığını erkenden varsaymıştır. Bu mekâna nüfuz eden süreçlerin türevlerinin ve de bu mekânın mantık-içi gerçeklikle temasa geçişinin göstergeleri, psikanaliz tarafından belirti adını verdiğimiz uzlaşma oluşumu olarak tanımlanır. Öte yandan psikanaliz rüyayı, bizi bu "mantıksızlık alemi"ne götürecek görkemli yol olarak kabul eder. Rüya, bu bölünmüş dünyanın methali faaliyetini sürdürür ve çarpıtmanın yardımıyla orada oluşan mantık arızalarını teşhir eder. Rüyayı taşıyan uyku ise öznenin kendini-kav-

1 Makale, 15 Mayıs 2011 tarihinde Psike İstanbul tarafından gerçekleştirilen "Bir Düşünce Bir Usta" adlı etkinlikte sunulmuştur.

rama kabiliyetini ikiye ayıran ve birinin öbürü önünde şaşkınlıkla ve anlamadan durmasını sağlayan bir engel işlevini oluşturur.

Psikanaliz bu bölmeyi hem kabul eder hem de tanımlar. Rüyaların yardımıyla kavramaya başladığı bu mantıksızlık alanının yaratılmasını ve muhafaza edilmesini sağlayan işlevleri tarif ederek onları anlaşılır bir hale getirmeyi amaçlar. Psikanaliz, mantığın 'kendi evi içinde arızalar' olarak tanımladığı işlevlere yeni bir isim verecek ve o andan itibaren bunlar, birincil süreç düşüncesi olarak tanınacaklar ve haz ilkesi altında çalışmalarını sürdüren alternatif bir düşünme biçimi olarak öne sürüleceklerdir. Hemen sonra, bu birincil süreç düşünme biçimine bazı özel sıfatlar ve çalışma tarzları atfedilecek ve bunların, altında bulundukları ilkenin sınırlayıcı işleyişi yüzünden, bir iç tutarlılık içinde faaliyet gösterdikleri varsayılacaktır.

Bazen, sırf insanlara ait nitelikler kullanılarak bu birincil süreç düşünüşü öğelerinin beklenilir bir işlevin kuralları olduğu öne sürülecektir. Ve tabii ki ne kadar çok birincil süreç öğesi açığa çıkarılırsa, bu süreç o kadar anlaşılır ve beklenilir bir şekle dönüştürülecektir.

Başka bir deyişle, psikanalizin yapmaya çalıştığı, mantıksızlığın anlaşılmazlığını ehlileştirmektir ki Davidson bunu şöyle ifade eder: "Her bir iç tutarsızlık ve mantıksızlık olgusu için artık bir nedensellik şeması bulmak mümkündür" (s. 292). Yani psikanaliz, mantıksızlığın üzerine bir çeşit mantıklı anlayış olan nedenselliği yüklemiş durumdadır. Bunun sonucu da mantıksızlığın özel niteliği olan mantık ve dış gerçeklik hükmünün önünde bir arızanın ya da altları kazan bir çarpıtma olarak meydan okuması olasılığının yok edilişidir. Mantıksızlığın huzursuzluk ve endişe yaratıcı olması, onun mantık ile mantıksızlığın kökenleri sayılan güçlerin arasındaki sınırı simgelemesinden doğar. Davidson, bu köken alanını "mantık-dışı, ulaşılamaz ve bilinemez, mantığın evinin ötesi" olarak tanımlar.

Mantıksızlığı anlamak için bugüne kadar bir sürü yaklaşım kullanılmıştır. İlk olarak mantıksızlık, yalnızca çok katı bir şekilde sınırlandırılmış-bölünmüş bir alan olan rüyanın içinde görülmüştür. Rüyanın içinde mantıksızlık, her anlamdan yoksun, hatta kendi varlığından bile yoksunmuş gibi bir durumda, savunmacı bir bölme mekanizmasıyla bir kenara atılmıştır. Bu sınırlanmış ve kenara atılmış alanda mantıksal çarpıtmaları ifade eden mantıksızlık bütün tehlikesini yitirmiştir. Rüya çalışması rüyanın görünür içeriğini oluşturur ve sansür mekanizmasının "yeniden şekillendirme" ve "yanıltıcı temsil" önerilerine itaat ederek mantık için tehlikeli sayılan unsurları saklar. Rüya çalışması, yoğunlaşma, tersine çevirme, değillemenin inkârı ve zamanın

yok edilişi gibi görüngüleri, mantık arızalarıymış gibi kullanmasına rağmen, psikanaliz bu görüngülerin arkasında nedensellik, niyet ve amaç gibi öğelerin var olduğunu tatmin edici bir şekilde ispatlamıştır. Rüyanın, görünüşte mantıksızlığa, aslında uyanıklıktaki mantık için tehlikeli olarak algılanan bir şeye karşı bir sınır, bir savunma olduğu artık bellidir.

İkinci bir yaklaşım, bir sürü uzlaşma oluşumları yaratmaktan ibarettir. Bunlar nevrotik belirtiler, psikotik hezeyanlar ya da beden-ruh bölünmesi olabilir. Bilinç içi kaygı ile nüfuz edilmiş olsa bile, nevrotik belirtinin anlaşılmazlığı ve mantıksızlığı, ona karşı savunma olarak işleyen şeyden, elbette daha az tehlikelidir. Nevrotik belirti, kendisini mantıklı dış gerçeklik ile şu anda bilinmeyen ve bilinmemesi dirimsel olan bir şeyin arasındaki buluşmayı ayarlayan bir oluşum olarak öne sürer – aynen psikozda olduğu gibi. Yargıç Schreber vakası üzerine çalışan Freud ve onun ardından gelen birçok kuramcı, psikotik görüngülerin (meselâ hezeyanlar, sanrılar, şizoid içe çekilmeler, katatonik durumlar) cinnet değil de cinnete karşı bir savunma olduğunu varsayarlar.

Düşüncesini 'ruhsallık içi algılama' kuramına dayandırarak Freud, psikotik belirtilerin harap edilmiş bir dünyanın yeniden inşa, yeniden yapılanma çabası olduğunu iddia eder. Belirgin görüngülerin, mantıksız yanlış bağlantılar kurdukları anlarda bile, derin anlamları ve amaçları vardır. Bunlar gizli görevleri olan onarmaya sadık kalırlar, yani bilinçdışında dirimsel bir işlevin içine girerler, bunun anlamı dışarıdan görünmez-anlaşılmaz olsa bile. Bir bakımdan bunun görünmesi ya da anlaşılması zaten önemli değildir. Mantıklı gerçeklik bu bağlantıları tanımlamaz fakat şifre çözülecek olursa mantığın evindeki arıza hemen tamir edilmiş olur.

Üçüncü yaklaşım ki psikanalizin tekniği buna odaklanmış durumdadır, mantıksızlığın gizemli huzursuzluk ve endişe yaratma kabiliyetinin ehlileştirici yorumlar yoluyla yavaş ve istikrarlı bir şekilde sökülmesi yani mantıksızlığın neden-sonuç ardıllığı ile ikame edilmesidir. Belirgin arızaları tamir etmekle mantıksızlık, mantığın müsrif oğlunun yerine getirilir ve mantığın evinde bir hak sahibine dönüştürülür. Sokrates'in "hiç kimse ne isteyerek iyi olarak tanıdığı şeye karşıt davranır, ne de isteyerek yaralayıcı veya kabul edilemeyecek bir şekilde davranışını sürdürür" sözlerine sadık kalan psikanaliz, iki değişik dil arasındaki tercümenin önemini vurgulayarak, belirgin hiçbir niyeti olmayan eylemlerin bile içte mantıksız olamayacağını ispat edebileceğini öne sürer. En anlaşılmaz eylem ardıllığının bile, müsait çerçeve bulunduğu takdirde, psikanaliz incelemeleri tarafından belirlenmiş mantık kurallarına uyduğu gösteri-

lebilir. "Altbenlik nerede var idiyse Benlik de orada olacaktır" diye beyan edilir ve böylece mantık kurallarının yeniden konulması sağlanmış olur.

Bu konulara değişik fakat temelinde bağdaşan bir görüş açısından yaklaşan Bion, "kişiliğin psikotik parçası"ndan söz eder ve bunun her insanda olduğunu varsayar. Ölüm içgüdüsünün bir türevi olan ve hasetle beslenen bu psikotik parça, – K (knowledge/bilgi), – L (love/ sevgi, aşk) ve – H (hate/nefret) ilkeleri altında faaliyet gösterir. Bion bu işlevi bir sapkınlık olarak tanımlar ve bunun temel yaratıcı ve üretici işlevlerin bir çarpıtması olduğunu göstermeye çalışır. Bu çarpıtma yaşamdaki olayların yarattığı acı ile iç dürtülerin şiddeti arasında bir savunmacı uzlaşma görevini sürdürür. Psikotik olmayan kişilik parçasının psikotik parçanın mantıksızlığı olarak adlandırdığı şey, Bion'a göre, yamuk bir nedensellik ardıllığı, yani kendine has bir mantık göstermektedir ve özel bir iç tutarlılığa sahiptir. Filozof Blaise Pascal bunu zarif bir şekilde şöyle ifade eder, "kalbin öylesine özel bir mantığı vardır ki mantık bunu bilmez".

Böylece mantıksızlık uzlaştırılmış ve seyreltilmiştir. Şimdiye kadar tartışılanları kabul etmek belki zor değildir, fakat hala geride kalan yanıtlanmamış birçok soru vardır. Eğer rüya çalışması, belirti ya da psikoz, yeterince iyi ya da kötü savunma öğeleriyse, savundukları tehlike nedir? Mantıksızlık, mantığın evinin içinde kalıyorsa (bir arıza olarak bile) bu evin dışında, ötesinde ne vardır? Filozofların mantık-dışı dedikleri acaba nedir? Belirgin görüngüler türevler ise, neyin türevleridir?

Son 30-40 sene içinde postmodern kuramcılar eski sağlam ve tutarlı çekirdek kendilik kavramını yıkmaya çalışmışlar ve yerine, değişik ve zaman zaman aralarında çelişki dolu, muhakkak bulunduğu ortamdan etkilenen duruş açılarından oluşan ve gevşekçe bağlanmış bir ağ kurmuşlardır. Kendiliği, bir yandan ardıllık ve tutarlılık öte yandan ise parçalanma ve bukalemuna özgü dönüşümler ve uzlaşmalar arasında dış-söyleve-bağımlı bir denge olarak görmek, kendiliğin istikrarsız bir kimlik olarak hayatta kaldığını kabullenmek, endişe yaratsa bile artık inkâr edilemeyen böyle bir gerçeklik olduğuna boyun eğmek demektir. Aniden, şimdiye kadar dehşet duygusu yaratan parçalanma düşüncesi doğal ve kalıcı sayılmakta ve her öznenin az çok yüzleşeceği bir yaşantı olarak tanımlanmaktadır. Kargaşa ve tutarsızlıkla dolu parçalanmış bir kendiliğin (ki içinde devamsızlık, yolun yarısında geri dönmeler, mutlakiyetler, sınırsızlıklar ve devamlılık arz eden kimliğin şekil değiştirmesi bulunur) açığa çıkarılması, yaşanılması zor, derin güvensizlikler uyandırmıştır.

Karşı tepki yaratan parçalanma korkuları, psikanalizin ilk baştan beri tanıdığı yaşantılardır. Mantıklı söylevin yıkılmasını öneren serbest çağrışıma

davetin (ki bu temel kuralın esasını teşkil eder) şiddetli direnç yarattığını, psikanaliz bilir ve kabul eder. Bu direncin, mantıksızlığın açığa çıkma olasılığına karşı bir savunma olduğu iddia edilebilir tabii, fakat en büyük tehlikenin mantıksızlıkta değil, parçalanma kaygısında olduğu daha doğru varsayılır.

Bu iki örnek, Winnicott'un cinnet-delilik olarak adlandırdığı alana doğru bir yaklaşıma yol açar. "Psikoz cinnet değil, kişinin kendisini yabancılaştırmadan cinnete kapılmayacağını gösteren bir savunmadır" (1959, s. 130) der, Winnicott. Kişinin içinde var olduğu ortam onu ihmal etmiştir – ihmal etmektedir. Winnicott'a göre cinnet, temel bir insancıl ihtiyaç sayılan "başlanılan bir şeyin sonuna kadar gitme"ye atıfta bulunur, yani bu, bir dürtüyü üretilecek kargaşalara ve onu sınırlandıracak tedbirli tutumlara rağmen, sonuna kadar izlemektir. Bunun içindir ki her bebeğin yaşamının bir parçası olduğunu varsaydığımız 'birincil cinnet" esnasında, yardımcı bir zihin olarak görev yapan ortamın önemi son derece dirimseldir. Yeterince iyi ilkel bir ortamın, bebeğin bu cinnet dürtüsünü yaşamasına izin vereceğini ve onun gelişimine tahammül edeceğini kolayca varsayabiliriz. Özel bir özgürlük hissi yaratacak olan, tutarsızlık ve şekilsizlik yaşantılarına yeteri derecede izin veren ve bu yaşantıları güvenlik ve emniyet hisleri ile bağlantılandıran bir ortam, hem gerçek kendiliğin dışavurumunu açığa çıkarır hem de bu yaşantının ilerideki kendilik için zenginleştirici ve yüksek derecede olumlu olmasına yardımcı olur.

Böyle bir gelişimle, bu yaşantıların sivri uçları körelecek ve tehlikesi kalmamış bir şekilde, zihinsel temsillere simgeleştirilerek ruhsal aygıtın içinde bütünleşebileceklerdir.

Winnicott cinneti şöyle tanımlar: "...kişisel varoluşun tutarlılığında var olan öğenin yıkılması" (1959, s. 131). Böyle bir tanım, bebeğin ortama mutlak bağımlılığına ve ortamın kendiliğin bir parçasıymış gibi yaşandığı anlara atıfta bulunur. Bebeğin yaşamının ilk safhaları olarak varsayılan bu dönemde, 'saf yıkıcılık' (yani tasa ve suçluluktan uzak olmak) 'saf sevgiyle' birleşir ve tüm 'tutma' işlevi ortamın eline bırakılır. Bu dönemde bebekte, ortamın tedarik ettiklerini olumlu veya olumsuz olarak nitelendirecek kabiliyetin henüz gelişmediğini varsayarız. Aynı şekilde, ben ve ben-olmayan arasındaki farklılık da henüz gelişmemiştir ve annenin varlığı ilkel benliğin bir uzantısı olmaktan öteye gidememiştir.

Böyle bir ortam içinde, yani anneye mutlak bağımlılık çerçevesi içinde bulunan bebeğin, "kişilik aşırılığı" (Winnicott, 1965, s.122) (yani ilkel cinnet) durumuna girdiği anlarda muhtaç olduğu şey, Winnicott'un "birincil annelik tasası" adını verdiği annenin kendi cinnetiyle karşılaşmasıdır. Birincil

annelik tasası, bir çeşit yaratılanın – bulunanın birleşmesidir ki geçiş alanının gelişimi için temel bir faydası vardır. Bu karşılıklı durumun yavaş yavaş içselleştirilmesi, paralel olarak gelişen, annenin hem sevgi hem de nefret duyguları yoluyla kendi cinnetinden çıkma kabiliyeti sayesinde, cinnet öğelerinin tehlikesiz bir şekilde ilkel ruhsal yapılanma içinde yer almasını sağlar. 1930 yıllarında yaşamış olan İngiliz psikanalist David Eder'in aşağıdaki sözleri yazarken: "...doğuştan deliyiz, ahlakla karşılaşıp mutsuz oluyoruz, sonra da ölüyoruz", bize miras kalan sınırsız hayvani güçlerin doğallığını sınırlayan ilkelerle zorunlu olarak karşılaşmamızı ve bütün bunun bir gün sona ereceğini, hiciv dolu bir ifadeyle vurgulamak istediğine şüphe yoktur.

Kapsanmamış aşırılık, yani dizginlenemeyen dürtüsel güçler müthiş endişe yaratır ve Winnicott buna "düşünülemez kaygı" adını verir. Bion aynı durumu "adsız dehşet" olarak adlandırır. Bu derin kaygı yetişkinde kaydedildiği zaman iki travma yaratıcı boyut belirir: a) Aşırılığın ürettiği uyarılma ve b) ortamdaki kapsama ve bütünleştirme faaliyetlerinin yokluğunda simgeleştirmenin yerini tekrarlayan coşkusal patlamalara bırakması. Bu ilkel safhalarda ortamın yetersizliği, yani bebekteki ruhsal görüngülerin kapsanmaması, derin ve temel bir fay yaratır; psikoz, narsisizm nitelikli ve sınır durumlar işte bu fay hattına karşı kurulan savunmalardır. Bu savunmalara rağmen bu yaşantı bütünleştirilmemiş, zihinselleştirilmemiş, yabancı bir öğe olarak maruz kalmış ruhsallığın içine yerleşir ve fay hattının dalgalanmaları bilinç düzeyinde bu yaşantının tekrarlanması dehşeti şeklinde yaşanır. Bu bilinçli önseziye Winnicott "çöküş dehşeti" – "cinnet dehşeti" adını verir. Bu dizginlenmemiş, kapsanmamış dirimsel gücün dehşeti ona göre bilinç içinde şöyle yaşanır:

- Parçalanma
- İlelebet düşme
- Bedenle ilişkinin kopması
- Yönsüz kalma

Winnicott, yetişkinde görülen bu yoğun korkunun, daha önce yaşanmış (hatırlanması mümkün olmayan ancak muhtemelen ruhsallığa kaydedilmiş) öznel bir yaşantının tekrarlanması korkusu olarak anlaşılması gerekliliğini vurgular. Bir yaşantının bütünleştirilmesi ve simgeleştirilmesi mümkün olmadığında, öznenin tek çözüm yolu onu kendilikten bölüp kesmektir. Winnicott bu endişe dolu vaziyeti, tam tersiyle yani "cinnet zarureti" ile de bağ-

lar ve onu şöyle tanımlar: "Var olan eksikliği düzeltmek ümidiyle, travmayı bu sefer kapsayacak bir ortamın varlığında, ilkel yaşantının yeniden yaşanması için yoğun bir iç baskı."

Bu düzeltinin ya da geri çevirmenin simgeleştirmeyi sağlayacağını, yani bu aşırılık türevlerinin ruhsal işlevin içine bütünleştirileceğini varsaymak inanılmaz değildir. Bu demektir ki sınırsız yaşamanın, dürtüleri sonuna kadar izlemenin, özensiz dirimsel güçlere bırakılmanın ve bunlar tarafından zenginleştirilmenin yani yıkılmamanın zihinsel temsilleri artık öznellik içinde sağlam bir yer bulmuşlardır. Cinnet zarureti Winnicott'a göre kendine-şifa-bulma teşebbüsüdür. Bu noktada gene Sokrates'in sözlerini anımsamamak mümkün değil: "...en büyük lütuf, bize cinnet yoluyla gelir."

Bu gem vurmama hali, yani yanlış olduğunu bile bile, kişinin kendini tutkulara bırakması, filozoflar tarafından ilk baştan beri bilinmektedir. Aristoteles "dizginleme" (*enkratia*) ve "dizginlememe" (*akrasia*) arasındaki farklılığı vurgularken, aşırılık gerekliliğinin insancıl bir nitelik olduğunu öne sürer. Aristoteles dizginlememe halini hazzın güçlü etkisi altında, kendi çıkarının ve erdemin unutulmasına (yani geçici bilmeme haline) bağlar.

Bugünkü bakış açımızdan incelersek, belki bu tam tersi de olabilir. İçteki deliliğin kesinlikle kendi çıkarının unutulmasıyla ilişkili olmadığı, Roma'daki Saturnalia Festivalleri ve Evripides'in Bacchae tragedyasında yer alan olaylar gibi toplumsal gem vurmama yaşantıları tarafından kanıtlanabilir. Söz konusu olan, öznellik içinde bir yerdir ki mantık oraya giremez, çünkü girecek olursa (sözde makul, mağrur kral Pentheus gibi) hemen mahvolur.

Bütünleştirme, bütünleşmemiş, dağılma gibi terimlerin yardımıyla Winnicott, psikanalitik konumun içinde yer alanları incelemeye çalışır. Temel kaygının iğdiş edilme kaygısı değil de yok olma kaygısı olduğu anlarda, savunmaların nitelikleri, varsayılan travmanın benlik işlevlerinin görevini üstlenmiş bir ortama mutlak bağımlılık safhasında gerçekleşmiş olduğunu gösterir. Ortamın eksikliği bir bütünleşmemişlik durumuyla bağlantı içindedir. Bu parçaların ve aşırılıklarla nüfuz edilmiş durumun değiştirilmemiş haliyle içselleştirilmesi, karşısında savunulması gereken, düşünülemez kaygının kaynağına dönüşür.

Winnicott bu gibi analizanların kendilerine-şifa-bulma kabiliyetlerini kabul eder ve 'dağılma' adını verdiği mutlak bağımlılık safhasına terapötik gerileme kavramını öne sürer. Şunu yazar: "Dağılma kavramı, gelişmiş bir savunmayı betimler. Bu, annenin vereceği benlik-desteğinin yitimi durumunda,

bütünleşmemişlik haline karşı etkin bir şekilde kargaşa yaratan bir savunmadır. Mutlak bağımlılık dönemindeki ilkel düşünülemez kaygıyı yaratan ortamın tutma işlevindeki eksikliğine karşı koruyan bir savunma, söz konusudur. Dağılma kargaşası güvensizlik hissini yaratan ortamı andırabilir fakat bebek tarafından yaratılmış olması bu yaşantıyı bebeğin tümgüçlülük alanına götürür. Yaşantı artık bağımlı kaldığı ortamdan türevlenmez, bebeğin hükmü altındadır (1962, s. 61)."

Bu dağılmış, gerilemiş, yetişkin analizanın cinnet anlarında yani psikotik aktarım zamanlarında kapsanabilmesi için psikanalistin kendi öznel cinnetine açık oluşuyla karşılaşması gerekir. Başka bir filozofun "makul adamların bastırılmış cinneti" ifadesiyle nitelendirdiği öğe, şüphesiz her psikanalistin iç dünyasının bir köşesinde vardır ve onun, korkularına rağmen, sınırsızlık ve aşırılık deneyimleme düşüncelerinden ibarettir. Winnicott'un belirttiği tehdit, cinneti sınırlandırmaya teşebbüs eden erken yorumların analizan tarafından yeniden bir ortam eksikliği olarak yaşanacağıdır. Analizan tarafından bu şekilde algılanan hoşgörüsüzlük, ikinci kez katı bir bölmeye sebep olacaktır. Winnicott bu durumda şunu önerir: "Analizanın kargaşa durumuna, yeni savunmalar örgütlenene kadar tahammül edilmelidir" (1965, s. 125).

Bu düşünceler her gelişim sürecinin bir yapı bozumuyla, yani kargaşa ve düzensizlikle başladığı ilkesinden kaynaklanır. Bütün bu araştırmanın sonunda eriştiğimiz nokta, asıl sorunun cinnetin kendisi olmadığı ve ortamın bu cinneti bütünleştirme sürecine nasıl bir katkıda bulunacağını belirleme çabası, olduğudur. Psikanalizin teknik diline tercüme edecek olursak, ilkel nesnenin (çevre annenin) sağlayamadığı öğe, psikanalistten beklenen bilinçli ve bilinçdışı dinleme ve yanıt verme kabiliyetidir. Bir zamanlar kapsanması gereken şey yalnızca aşırılığın yarattığı cinnettir, oysa şimdi aynı cinnet ile ona eşlik eden eksikliğin kaygısı bir araya geleceklerdir. Böyle bir durumda, aktarım sürecinin içinde, analizde "şimdi ve burada" beraberce yeniden yaşanacaktır.

Şimdi size 29 yaşında bir kadın hastadan bahsedeceğim. Bana, başka bir ülkede yaşayan bir kadın psikanalitik psikoterapist tarafından yönlendirilmişti. Hastamın bu kadın terapistle iki sene evvel bitmiş olan üç senelik yoğun bir terapi deneyimi olmuştu. Terapisini o ülkeden ayrılacağı için erken bitirmişti. İlk görüşmede yaşamı hakkında çok az şeyden bahsetti: "...bana çok acayip şeyler oluyor... kendimi hissedemiyorum artık... düşüncelerimi toparlayamıyorum... kendi vücuduma sahip değilmişim gibi... ağlıyorum fakat

neden ağladığımı bilmiyorum... bende ne olup bittiğini hiç kimseye iletemiyorum" demişti.

Hastamın önerisine uyarak, eski terapi çerçevesini tekrarlamaya karar verdik: Haftada üç seans ve divanda... Baştan itibaren, ki bu 7 ay öncesiydi, bu genç kadın seanslarda tamamıyla sessiz kaldı. Sık sık sessizce ağlıyor ve yanındaki masada duran kâğıt mendilleri bol bol kullanıyordu. Arada bir, ben bir şeyler söylüyordum; her seansta veya her iki seansta bir cümle... Fakat söylediklerimin duyulduğu veya duyulmadığını sezmek imkânsızdı. Zaman zaman gözyaşlarının arasından şöyle şeyler işitmek mümkündü: "Allah, Allah...bana ne oluyor..." Her seferinde tam zamanında geliyor ve çıkarken bana bakıp teşekkür ediyordu.

Bu altı ay içinde hiç beklenmedik anlarda aniden şunları söylemişti:

- "Korkuyorum, zihnim boşalıyor, kim olduğumu bilmiyorum artık."
- "İçimde o kadar kargaşa var ki zihnim gübre yığınına dönüştü. Düşünemiyorum, konuşamıyorum."
- "Aklım bir çimento duvarı gibi; bir balyoz alıp onu parçalamak istiyorum."
- Bir sefer o günün sessizliğinin niteliği ile ilgili bir yanıtıma karşılık: "Ben sessizliğin farkında değilim, kafamın içindeki uğultu o kadar büyük ki sessizliği anlayamıyorum" demişti.

Başka bir gün, ansızın şu rüyayı anlattı:

> İki koltuğu olan küçük bir uçağın içindeyim. Ben ve babam (babama benzemiyor fakat babam olduğunu biliyorum). Ben önde, o arkamda oturuyor. Uçuş pistindeyiz fakat pist doğru değil zikzak. Biz de çok yavaş ve zikzak gitmeye mecburuz. Sonra havalanıyoruz. Dehşet içinde uçakta pilotun olmadığını fark ediyorum. Babama dönüyorum fakat o çok sakin ve bana 'endişelenme bu normaldir, uçak otomatik pilotla gidiyor, çok emniyetlidir' diyor. 'Yıllardır herkes tarafından kullanılıyordu bu makineler' diyor. Benim endişem artıyor, artıyor ve atlamamızın gerektiğini söylüyorum. O gene 'tehlike yok, çok emniyetlidir' diyor. Hemen sonra ikimiz de bir uçurumun önünde bir kayada asılı duruyoruz. Kolum yoruluyor, kaslarımın acımaya başladığını hissediyorum, panik içindeyim ve babama dönüyorum. O da benim gibi asılı, fakat hiç yorulmamış, sakin ve gevşek. 'Çok endişe ediyorsun, etme, bana dayan, beraberce bunun üstesinden geleceğiz' diyor.

Babasının kayalara tırmanmayı sevdiğini söyledi ve sustu. Uzun bir sessizlikten sonra, ben şunu söyledim: "Arkanızda oturan, orta yaşlı, eril bir şahıs var. Bu adam kendi değerlendirmelerine karşıt, sizi izlemek için emniyetli bulduğu uçaktan atlıyor. Buna rağmen sakin ve emniyetli kalmayı beceriyor ve dayanmanız için size kendisinden bir şeyler vermeye çalışıyor. Belki böyle olmasını arzulayan bir taraf var."

Seansın sonuna kadar sessizlik oldu.

Ne oluyor bilmiyordum ve de bilemezdim. Kendi duygusal durumumu içinde bulunduğumuz kargaşaya bir tür düzen ve bakım verebileyim diye gözlemeye çalışıyordum. Ne kadar yorucu, yıldırıcı ve benim için kuşku dolu olsa bile, bu parçalanmayı ehlileştirmeye çalışmak için tedarik edebileceğime inandığım tek şey, düşünmeye devam etmek ve ikimizin de içinde bulunduğu durum hakkındaki duygularımı en dürüst şekilde yaşamaktı. Bu, şairin dediği gibi, "somut olmayana bir ikamet ve bir isim vermekten başka bir şey değil."

Doğduğum şehirde, şehir merkezinden uzak, unutulmuş bir mahallede, 1300 senelerinden kalma, küçük bir manastır kilisesi vardır. Bu kilisenin bir duvarında bir anne-bebek çizimi bulunur. Çizimin altında şu kelimeler yazılıdır:

...Kapsanması mümkün olmayanı kapsayan...

Bunun tabii ki dinî bir anlamı vardı: Allahın kendisini rahminde taşımış olan kadın. Fakat farklı bir bakış açısıyla düşünecek olursak, iletilen şey, her annenin bebeğine arz etmeye çalıştığı ve zaman zaman beceremediği, hayat veren deneyim değil midir?

Çeviren CHRIS JOANNIDIS

7

Aktarımsal Deneyim Olarak Karşılıklı Eyleme Dökme

1958'de Fairbairn, psikanalitik terapiyi iki taraf arasında bir mücadele olarak tanımlar. Bir yandan hasta, aktarım süreci aracılığıyla, kendi iç dünyasının kapalı sistemini terapistiyle ilişkisi içine getirme çabasında; diğer yandan ise terapist, bu kapalı sistemde bir yarık yaratmaya çalışıp –terapi ilişkisi kapsamında– hastanın dış gerçekliğin açık sistemini kabullenebilmesi için ona yardımcı olabilecek koşulları yaratma çabasındadır. Bu tanımın yapıldığı dönemden 30 yıl sonra, 1985'de Betty Joseph, hastanın bilinçdışı bir şekilde terapisti duygulandırmaya ya da önceden tasarlanmış bilinçdışı yollarla düşünmeye ve devamında bu düşünceler/duygulanımlar sonucunda eyleme geçmeye ya da eyleme geçme arzusuna sürüklemesinden bahsederken aynı görüngüyü kendi sözleriyle tarif etmektedir.

Aktarım kavramının güncel tanımları, iki önemli noktayı anlamamıza izin vermektedir:

a) Hastanın ruhsal örgütlenmesi için önem taşıyan içgüdüler, düşlemler, savunmalar ve çatışmalar gibi birincil ve derinden kök salmış iç yöntemler, şu ya da bu şekilde, analitik durumun içinde canlanacaktır,

b) Aktarımı, yeniden yapılanma ya da terapistin şahsına yapılan dolaysız atıflar aracılığıyla değil, hastanın bizi belirli senaryolarla çakışan şekillerde tepki vermeye ve duygulanıma sürükleyen süreçlerin iz sürümü sayesinde anlamaktayız. Başka bir deyişle, bunu, hastaların bizi nasıl kendi savunma sistemlerine dahil ettiklerinden ve belirli bir çerçeve içinde nasıl bilinçdışı eyleme dökerek bizi kendileriyle birlikte eyleme dökmeye davet ettiklerinden anlamaktayız.

Bu koşulları şekillendiren temel bilinçdışı mekanizma olarak yansıtmalı özdeşleşme –tam da bilincin ötesinde kalmayı sürdürdüğü için–, algı ve anlamlandırma yani analitik çerçevenin içinde yaşanmış olanın aktarım düzeyinde yorumlanması, ancak 'sonradan' (*nachtraeglich*) mümkündür. Karşılıklığı eyleme dökmek kavramı içinde düşünmek, artık aktarım/karşıaktarım dinamiğindeki karşılıklılık kadar büyük öneme haizdir (Kluewer,1983).

KLİNİK VAKA

Bay L. 22 yaşında bir gençtir. Ailesinden uzakta, tek başına, yabancı bir ülkede yaşamakta, ama maddi olarak ailesine bağımlı bir durumdadır. Kendini sağlıklı, mutlu, huzurlu bir tek çocuk, çok iyi bir öğrenci, popüler ve liseyi bitirene kadar herhangi bir sorun yaşamamış biri olarak tanımlamaktadır. Liseyi bitirdikten sonra, Doğu Avrupa'da bir ülkede tıp fakültesine yazılır. Ertesi yıl eğitimini bırakır ve tek bir dersi bile takip etmemiş olarak ülkesine geri döner. Ardından bir Batı Avrupa ülkesinde biyoloji eğitimi veren bir fakülteye kaydolur. Bir yılın sonunda, yine tek bir ders bile takip etmemiştir. Üçüncü yılda, yine aynı Batı Avrupa ülkesine yerleşir; bu sefer amacı kendini bulmak, mesleki yönelimini belirlemek ve aynı şehirde eğitimini sürdüren kız arkadaşının yanında yaşamaktır. Gelecekle ilgili düşünceleri halen belirsizdir ve eğitim görebileceği tıp, psikoloji, pazarlama vs. gibi çeşitli bölümler etrafında dönmektedir. Kız arkadaşının, dürüst davranmadığı gerekçesiyle artık ona güvenemediğini söyleyerek, ondan ayrılması üzerine (dersleri takip etmediğini sevgilisinden saklamıştı), ailesinin yönlendirmesiyle, terapi talebinde bulunur.

Terapi, haftada üç kez olmak üzere başlar. Çok kısa bir süre sonra, nasıl davranması ve genel olarak hayatı nasıl yaşaması gerektiğine dair terapistinden tavsiyeler isteyen bir dinamik oluşur. Kendi geçmişiyle, şu anda deneyimledikleri arasındaki bağı inkâr etmesi mümkün olmadığı zamanlarda (anlatımının akışından belirgin olduğu kadarıyla) öyle bir endişeye kapılır ki küçük bir çocuk gibi artık bütün bunların öneminin olmadığına, tekrar yaşanmayacaklarına ve bundan sonra çok daha farklı biri olacağına dair bir iç sesi – terapistin tanıklığıyla ikna etmeye çalışır bir duruma girer.

Şu andaki ruhsal varoluşunu tanımlayan unsurlar inkar, bölme, manik onarımlara eğilim, ülküleştirme, yeteneklerine gereğinden fazla değer atfetme ve aynı zamanda sonuçları ve anlamları hor görmeden ibarettir. Soyut anlatım ve her tür duyguyla doğrudanlık savuşturulmaya başlanmıştır. Gözleri yaşarsa bile sessiz ve herhangi bir şeyle bağlantısızdır.

İlk iki ay içinde, yavaş yavaş, düzenli olmayan fakat ilgi çekmeye ye-

terli iptaller meydana gelmeye başlar. Bahaneleri her zaman pratik ve mantığa yatkın olup hep 'sonradan' üretilmişlerdir.

Terapinin başlamasından altı ay kadar sonra, Paskalya tatilinin terapist tarafından 10 gün olarak belirlenmiş olmasına rağmen, hastanın kendisi terapiye 20 gün gelemeyeceğini açıklar. Geri döneceği güne gelindiğinde ortada yoktur. İki hafta geçer ve herhangi bir hayat belirtisi göstermez. Ben de, bunun üzerine onu bir sonraki buluşmamıza beklediğimi ifade eden kısa bir mesaj göndermeye karar veriyorum. Birkaç gün sonra telesekreterimde, özür dileyen ve bir sonraki buluşmaya mutlaka geleceğini ifade eden sesini dinliyorum. Gelmiyor. İki hafta daha geçiyor. Seansımızın olacağı saatler içinde onu aramaya karar veriyorum. Üst üste arasam da telefonu hep meşgul oluyor. Bir hafta sonra ilgisiz bir saatte, onu telefondan yakalıyorum. Benden özür diliyor ve mutlaka geleceğine dair söz veriyor. Bir hafta daha geçtikten sonra seanslarından birine geliyor. Görünümü beni şok ediyor. Damat tıraşı yapmış, oldukça fazla kilo vermiş. Dairesine kapandığını ve hiç dışarıya çıkmadığını söylüyor. Telefonunu kapatıp, bütün gün uyuduğunu ve gece boyunca da internette gezindiğini anlatıyor. Yarı zamanlı işe başladığı süpermarkete ayak basmamış, bunun sonucunda da onu işten atmış olmaları muhtemel olsa da onun umurunda değil. Parası bitmiş ve annesinden başka para istemiyor (aslında annesiyle iletişimini kesmiş). Parası olduğu zamanlarda depoladığı bisküviler ve konservelerle besleniyor. Metro biletine verecek parası olmadığını ve şehir merkezinden patenlerle kayarak buraya geldiğini söylüyor. "Hâlâ patenlerle iyi fren yapmayı öğrenemedim, ama durmak istediğimde elektrik direklerine tutunuyorum" diyor. Her seansa geleceğine dair kendi kendine söz verdiği halde her seferinde bir şeyler oluyor, motivasyonunu yitiriyormuş ve "bir dahaki sefere, mutlaka..." diyormuş.

"Ahmağın tekiyim" diyor bana, "çünkü burada benimle ilgilenen bir adam var ve benim umurumda bile değil... Şimdi daha iyi görüyorum." Neredeyse zorunlu kalıp artık düzenli olarak geleceğine dair söz veriyor. İki hafta daha ortadan yok oluyor; arada sadece (pazar gecesi bırakılmış olan) ve mutlaka geleceğini bildiren bir telesekreter mesajı var.

Terapi çerçevesi ve bu çerçevenin içindeki rolümü korumaya çabalamam bir yanda, öbür yanda çarpıcı bir berraklıkla bana iletilmiş olan intihar eğilimlerine dair korkumun arasındaki uzun sorunsallarım ve iç çatışmalarımın ardından ona, halen memleketinde yaşayan annesiyle iletişim kuracağımı (geçmişte kendisi bana telefonunu vermişti) ve ona endişelerimden bahsedeceğimi ifade eden bir mesaj yazmaya karar verdim. Ve öyle de yaptım.

ÖYKÜNÜN ŞİMDİYE KADAR BAHSETMEDİĞİM KISMI

Bay L., evlenmemiş bir annenin tek çocuğu olarak büyür. Anne, 40 yaşın üstünde bir yaşta, oğlunun şu an bulunduğu ülkeye gelir, burada o ülkenin vatandaşı bir erkekle yaşadığı aşk ilişkisi sonucu hamile kalır. Ardından erkek, zaten var olan ailesini (eşi ve iki çocuğunu) terk etmeyeceğini söyler, anne de doğduğu ülkeye geri dönerek L.'yi dünyaya getirir.

Kadın, kendi babası, annesi ve kız kardeşi tarafından şiddetli saldırılara uğradıktan sonra evden dışarı atılır ve çalışarak oğlunu tek başına büyütmeye karar verir. L., babasına dair herhangi bir bilgisi olmadan büyür. Hikayenin sadece şu iki kısmını bilmektedir: a) Babası yabancıdır, b) Onu meşru oğlu olarak tanıdığı için babasının soyadını ve vatandaşlık aidiyetini taşımaktadır. Anne ve diğerleri baba hakkında asla tek kelime etmezler. Dedenin ölümünden sonra, anneanne ile ilişkiler düzelmiş, ama halen soğuk bir şekilde ilerliyordu. L.'nin hatırladığı kadarıyla, teyzeyle de ilişkiler aynı düzeydeydi.

L.'nin kendisi, ne babasını özlediğini ne de okuldaki başka çocuklarla kıyaslanmanın ona sorun yarattığını hatırlıyor; annesinin kendisinin her türlü ihtiyacını karşıladığını, bu nedenle de bir babanın eksikliğini ya da onunla ilgili bir şeyler öğrenme merakını hissetmediğini düşünmektedir. "Zaten annem bana hiç bahsetmiyorsa, muhtemelen bunlardan bahsetmek istemiyordur, ben de onu üzemem" diyor biraz naifçe...

Bunların bir anlamı olabileceğini ima ettiğimde şaşırıyor. Terapinin başlamasıyla, annesine bir şeyler sorma cesaretini kendinde bulur ve şunları öğrenir:

a) Anne ve baba anlaşarak, babanın hiçbir zaman ortaya çıkmamasına karar vermişlerdir. Bunu da oğullarının kafasını karıştırmamak ve onu üzmemek için yapmışlardır.

b) Taşıdığı soyadı babasının soyadı değil, alakasız, ebeveynlerin ortak olarak karar verdikleri bir soyadıdır. O ana kadar babasının soyadını bilmiyordu.

c) Babası ve onun eşi, çoktan göç etmiş, tüm bu yıllar boyunca onun ve annesinin yaşadığı ülkede yaşıyorlarmış.

d) Anne ve baba, bütün bu yıllar boyunca, ondan ve babanın eşinden gizli, düzenli olarak buluşuyorlarmış.

Bütün bunlar, onun "iyiliği" düşünülerek yapılan şeylermiş!

Bay L. bunları terapinin ilk aylarında annesinden öğrenir, fakat bu adamı tanımak için küçük bir merak dışında başka hiç bir şey hissetmiyormuş gibi konuşur. Bir gün onunla buluşmaya karar verir. Birdenbire yoklu-

ğun manası ve bunun aktarımsal rolü, analitik çalışmanın merkezine oturur. Aynı anda, sözlerin güvenilir ya da güvenilemezliği de analitik çalışmanın tam ortasına girmiş olur (Şüphesiz bu, L.'nin iç dünyasını anlamak konusunda yalnız bir ilk aşama olmaktan öteye gidemez.)

TARTIŞMA

Don Campbell (1999), "İntihar öncesi durumlarda babanın rolü" başlıklı makalesinde, intihar eğilimli düşlemlere ve baba figürünün bu düşlemlerde nasıl sorumsuz ve ilgisiz bir nesne olarak var olduğuna odaklanır. Bu düşlemlerdeki baba nesneleri, beden tarafından simgelenen, annenin bölünerek ayrı tutulmuş boğucu yönünün hükmü altında terk edilmiş deneyimi oluştururlar. Bu gibi bir bedenden özgürleşmek ve ideal koşullar içerisinde yaşamak (annenin bölünmüş sadece ülküleştirilmiş öbür yönüyle), intiharın bilinçdışı amacını oluşturmaktadır.

Hastanın terapi sürecine ya da analistin şahsına yönelik sürekli saldırılarından yorgun düşmüş, aktarımsal kuvvetlerin etkisi altında yansız bir biçimde düşünmeyi sürdüremeyen bir psikanalistin, vazgeçip, ilgisizlik ve sorumsuzlukla karşı saldırıya geçmesi olasılığı az görülür bir şey değildir. Asch'a (1980) göre, terapistin olumsuz karşıaktarımsal duruşu, hasta tarafından, terapistin de bu intihar eğilimli düşlemlerle hemfikir olması olarak algılanır. Bu uzlaşma, hastanın anneyle sadomazoşist bir ortama gerilemesini, terapistin aktif katılımıyla onayladığını ve terapistin bu konuda sorumlu olduğunu, hastanın gözünde ispatlamış olur. Aynı zamanda intihar aracılığıyla terapist ve anneden intikam alma yeteneğine sahip olmuş da olur.

Diğer yandan Lauferlar (1984), depresif ve çatışmalı duygulanımların birden yok olması durumunda ve sükunetin ya da yatıştırmanın aniden hâkim olduğu vakalarda tehlike çanlarının duyulduğunu ifade eder. Bu narsisizm nitelikli içe çekilme ve sahte sükunetin altında, aktarımsal ilgisizlik ve sonunda da ortak suçluluğa sürükleyen sadomazoşistik bir dinamiğin saklandığını öne sürerler.

Çeşitli görüngüsel çalışmalar da babanın fiziksel ya da duygusal yokluğunu, intihar eğilimli durumlar için etkin unsurlardan biri olarak gösterir. Eğer bu durumlarda bilinçdışı refakatçi düşlem, bedenle özdeşleşen boğucu kötü anne tasarımıyla da çatışmadaysa baba öğesinin dengeleyici boyutunun ne kadar dirimsel bir önem kazandığını anlamak zor değildir.

Doğal psikolojik gelişim, çocuğuna sahip çıkan ve annenin yardımıyla çocuğun kapalı bebek-anne ilişkisinden çıkmasını sağlayarak, onu birincil

Oidipal nitelikli üçlünün kapsayıcı zarfının içine iten, bunun yanı sıra anneyi, yeniden yetişkin cinsellik alanına getirerek, onu bebekten uzaklaştıracak bir baba tanımlar. Bunun aksine intihar eğilimli hasta, yoğun çiftedeğerli duygulara bürünmüş bir halde, ülküleştirilmiş bir annenin karşısında bir konum edinmek için mücadele ederken –ki bu anne aynı zamanda müthiş saldırgan ve boğucu bir varlıktır– kendini kocaman bir kaygının ortasında terk edilmiş ve yalnız hisseder. Özdeşleşme sürecinde yardımcı olacak bir nesne olarak babanın yokluğu, intihar tercihinin tasdikini esasen açığa çıkarıyor gibidir.

L.'nin durumundaki dinamikler çok da karmaşık gözükmüyor. İntihar öncesi durumlarda karşılaşılan sadomazoşistik unsur, hem dış görünüşünde (kötü beslenmeyle ve kaza eğilimiyle ifade edilen bedene saldırı) hem de görünmeyen alanlarda (kendini her şeyin yolunda olduğuna ve bir sonraki terapi seansına geleceğine inandırmak) mevcuttur. Bunun sonucunda, tek iletişim aracı olarak eyleme geçmek kalır; terapist de bu durumlarda hastasını anlama ve yorumlama yöntemini bir yana koyup, tepkilerini hastasının eylemlerine karşılık bazı eylemlerle sınırlandırır.

Terapist, kendi yansızlığını korumaya çalışacak olursa bunun aktarımda baba yokluğunu ve ihmalkarlığı ifade eden bir eyleme dökme olarak algılanacağı ihtimalini göz önünde tutmalıdır. Diğer tarafta, terapist yansızlığını korumayacak olursa o zaman aktarımda arzulanan baba varlığını eyleme dökmüş olacaktır. Böyle bir gelişim, Franz Alexander'in, "iyileştirici coşkusal deneyim" olarak tanımladığı durumu hatırlatır ve analitik terapi sürecinin kendisinin "intiharına" katkıda bulunma tehlikesini barındırır. Böyle bir durumda terapist L. için artık simgesel bir baba varlığını temsil etmekten çıkmış, simgesel eşitlik seviyesine girmiştir. Babasının ülkesinde temas kurduğu tek yetişkin olarak, benim duruşum, sorumluluğunu üstümde hissettiğim bir ölüm kalım meselesidir. Burada bahsini ettiğim eyleme dökmenin zamansal olarak Paskalya'da 10 günlük yokluğumu takiben olması, herhalde tesadüfi bir olay değildir. Aynı zamanda tabii kendisi de aranan baba rolüne girmiştir ve onun yokluğu karşısında benim de bu deneyimi yaşamam dirimseldir. Aslında seçeneklerim çok sınırlıdır.

Sandler (1976) analitik çerçeve içinde yer alan eyleme dökmenin, hasta tarafından arzulanan bir aktarımsal ilişkinin canlandırılmasına denk olduğunu öne sürer. Bu tanımlama, öncelikle her zaman var olmayı sürdüren terapist-hasta karşılıklılığını açığa çıkarır; ikinci olarak da, içsel bir düşlemsel ilişkinin gerçeklik seviyesinde canlandırılma olasılığını aydınlatır. Ayrıca Freud'un 'tekrarlama' kavramını bir tür bellek ve aynı zamanda tam aksi ola-

rak vurgular. Freud eyleme dökmeyi bellekle karşılaştırır ve ikisinin de geçmişi, analitik sürecin şimdisinde canlandırdıklarının altını çizer. Deneyim tekrarı örneği olarak eyleme dökme, Freud'a göre, aslında olgusal bir bellektir. Terapistin ne derece hem öznelliğiyle ilişkiye katılacağı hem de paralel sürdürdüğü nesnel analitik özelliğini korumayı başaracağı ya da onu tamamen kaybedip, hastasıyla beraber sürecin sınırlarını ihlal edeceği, analitik sürecin rotasını belirleyecektir.

Sadece hastanın katıldığı ve işlevlerinin, ruhsal ekonomi çerçevesi içinde, sözlere dökülmemiş coşkusal enerjinin sırf tahliyesi olan, tekrarlama zorlantısı prensibi altında gelişen (Bay L. gibi), yalnız bir direnişi ifade eden ve aktarımsal anlamı olmayan eyleme dökmelerin varolduğu iddiasını (bunlar için *acting out* terimi kullanılır) (Fenichel, 1954), kuramsal açıdan kabul etmek artık mümkün değildir. Terapistin, bilinçli ya da bilinçdışı bir şekilde, hastanın davranışına duygusal olarak tepki vermemesi ve yansız kalması kuramsal olarak desteklenemez (Bateman, 1998). Bir yorumun yapılması bile bir eyleme dökme sayılabilir, tıpkı doğal bir eylemin beklendiği anlarda o eylemin yitimi gibi. Zaten böyle bir anlayış, aslında Freud'un ilk kuramlarına da (1914) karşı çıkmaktadır.

Eyleme dökme, daima bir nesne ilişkileri çerçevesi içinde geliştiği için (Grinberg, 1968), özel bir iletişim türünü oluşturmaktadır (Limentani, 1989). Anna Freud (1968) için ise aktarımsal canlandırma –ki sıkça analiz kurallarının ihlalini içinde barındırır– söze dökülmeyen deneyimlere yakınlaşmayı mümkün kılan yegâne araçtır.

Bunun sonucunda eyleme dökme ile canlandırma arasındaki belirgin fark, katılımcıların sayısına değil, terapistin, katılımcı-gözlemci olarak ikili rolünü korumayı başarıp (eşzamanlı olmasa bile, yani ardıl olarak) başarmamasına ve sadece katılımcı olarak yer almasına bağlıdır. Sıradan bir katılımcı olarak analist, ya özensizce hastanın kötü deneyimini tekrarlar ya da zıt tepki kurma şeklinde bir kapana kısılarak, hastaya "düzeltici coşkusal deneyim" sunduğuna dair kendini aldatır. Böyle bir durumda her koşulda düşünceye hiç alan bırakılmamış, simge simgelenenle bir simgesel eşitlik düzeyinde özdeşleşmiş durumdadır.

Aksi vaziyette terapist katılımcı-gözlemci olarak, düşünme, anlamlandırma ve birbirinden kopuk bağlantıları bir araya getirme gücünü korumaktadır. Burada ana unsur, bunun sadece analistin öncelikle öznel olarak katılım sağlamış olduğu takdirde mümkün olabileceğinin anlaşılması ve kabullenilmesidir. Anlamlandırma yalnızca geriye dönüşlü olarak mümkündür.

Freud'un eserinde bulunan "sonradanlık"* kavramı, bu durumda özellikle kullanışlıdır. Bir anlamın, olaydan bir süre sonra ve geriye dönüşlü bir işlemin sonucunda verilebileceğinin kabulü, hayattaki bir travma ile terapideki eyleme dökmenin arasındaki paralellikleri tahayyül edebilmemize imkan tanır. Bölme aracılığıyla meydana gelen ruhsal inzivalardan uzak kalabilmek ve sorunlara kalıcı çözüm getirebilmek için, bu boyutları da göz önünde bulundurmamız gerekecektir.

Çeşitli yazarlar analitik çerçeveyi aktarımın kendisiyle özdeşleştirmiş ve onu, geçişsel "çevre anne"yi temsil eden (nesne anneye karşıt) soyut bir kavram olarak algılamaktadır. Çevre anne, Winnicott'un (1971) tanımına göre, istikrar, uyum ve özende süreklilik; öngörü ve nesneyle olası karşılaşma kavramları arasında bir alanda yer alır. Bu yazarlar, süreç içinde çerçevenin katkısıyla yaratılan sanrı-hayal dünyada hem hastanın hem de terapistin (özellikle bilinçdışı) aktif katılımına olmazsa olmazı atfederler. Eğer süreç-aktarımında öncül nesne ilişkileri tekrar canlanıyorsa, çerçeve-aktarımında sembiyoz ve değişikliğin yitimi (Bleger, 1966) tekrar canlanır. Limentani'nin (1989) çerçeve ve anne bedeni arasında kurduğu paralellik, ona, çerçevenin istikrarı arttıkça, birinin bununla oynama ve ona saldırma kolaylığının da aynı oranda arttığını göstermesine imkan tanır. Başka kuramcılar ise (Green 2000, Donnet 1979) çerçevenin çok-anlamlı bir tanım olduğunu kabul ederken onu, a) düşsel boyut, b) anne bedeni, c) ensest tabusundan oluşan üç unsuru bir araya getiren bir metafor olarak yorumlarlar. Bu varsayımların bir uzantısı da analitik çerçevenin aktarımın tamamının ayrılmaz bir parçası olduğu düşüncesidir ve bu nedenle de bir analiz süreci içindeki kaderi, daima özel anlam taşır. Sürecin içinde ve dışında vuku bulanlar ya da karşılıklı eyleme dökmelerle onun koruyucu kalkanına zarar veren deneyimler, bir analitik terapinin günlük malzemesinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla süreçteki her yarığın sürece karşı bir "saldırı" olarak anlamlandırılması mecburi sayılamaz. Hasta, kendi ruhsal durumunu sürecin içine getirir ve (tekrarlama aracılığıyla) onun için aktarımsal bir anlam oluşturan alternatif ortamı oluşturmak için uğraşır. Eğer çerçevede bir yarığın yaratılışı, anlaşılması gereken bir konuysa çerçeveyi körce ve herhangi bir sorgulama olmadan kabul etmek de bir o kadar anlaşılması gereken bir meseledir. Yarıksız bir çerçevenin mevcudiyetinin, onu görünmez ve anlaşılması gerekmeyen bir nesne kılan (hasta ve terapistin uzlaşması sonu-

(*) Orijinali "après coup/nachträglich" – e.n.

cu) bir sessizlik sayesinde örtülüşü, eyleme dökmeler sonucu olası bir yarılmadan daha da yıkıcı olabilir.

Bir ara alanın yaratılmasına katkıda bulunan analitik çerçeve, neyin benim olup neyin olmadığı, neyi hayalimin ürettiği ile neyi gerçekliğin sunduğuna dair ikilemi, tanım itibariyle belirsizlik içinde tutar. Aslında bu sorunun sorulması bile gereksizdir. Eyleme dökme aslında bu ikilemi temsil eder haldedir. Eyleme dökme hem somut hem simge, hem yanılsama hem de gerçektir. Eyleme dökme, ötekinden onun çift-anlamlığını yaşamasını ve geçiş alanının saf bir ürünü olduğunu tanımasını bekler.

Bu iki istikametten herhangi birine doğru düşkünlüklü bir şekilde yönelme, muğlak çelişkinin yitimi anlamına gelir ve travma oluşturucu bir etki yaratır.

Çeviren Arı Cokona

Kendimi, her cinsel edimin içinde dört kişinin yer aldığı bir süreç olduğu fikrine alıştırıyorum.

FREUD, 1899

Hakikat pınarının fotoğrafı olabilir pekâlâ; ancak bu pınar, fotoğrafçı ve aygıtı tarafından bulandırıldıktan sonraki pınardır.

BION, 1962

Bu makale, psikanalitik karşılaşmanın kabul gördüğü kadar, bir o kadar da görmezden gelinen bir yönüne odaklanmaktadır. Her bir analistin aynı malzemeye ne kadar farklı tepkide bulunduğuna, analist ve analizan arasındaki "eşleşme"nin önemine veya sözde "analistteki çözülmemiş patolojinin derecesi"ne dair çeşitli yorumlar işitmek hiç de nadir değildir. Öyle görünüyor ki, bu ifadelerde analistin ulaşmak için gayret göstermesi gereken ideal bir duruma, yansız olma, "tabula rasa", ayna gibi olma haline işaret edilmektedir. Bu gerekliliği yerine getirmede çoğunlukla yetersiz kalındığı tereddütsüz kabul görse de söz konusu duruma ulaşmak için çaba gösterilmesi gerektiği talimatı, bu gerçekliğe kayıtsız kalındığının delilidir.

Makale, yansız olmak için gayret gösteren analist mefhumunun epistemolojik olarak savunulamaz olduğunu ve katılımcı gözlemcinin katılım özelliği ne kadar hafife alınırsa veya yalnızca analitik denklemden çıkarma ama-

1 Bu makale Ekim 2002'de *Psychoanalytic Psychotherapy*'nin 16. sayısında, "The Other Patient" adıyla yayınlanmıştır.

cıyla dikkate alınırsa, söz konusu özelliğin bilinçdışına itileceğini ve bilinçdışı alanda denetimsiz bir serbestliğe kavuşacağını iddia etmektedir. Perhiz ve nesnellik idealleri, sonrasında muhtemelen dar bir bakış açısını teşvik etme riskini ortaya çıkaracak bir yanılsamanın gelişimiyle sonlanabilir. "İnsan iletişimde bulunmadan edemez" diyen o meşhur sistemler kuramı deyişini başka şekilde ifade etmek gerekirse, analistin kişisel varlığının hem analizanı hem de süreci etkilememesinin mümkün olmadığını görmek büyük önem taşır. Sonuç olarak, herhangi bir analizin inceleme nesnesi yalnızca analizanın bilinçdışı veya ruhsal yapısı, yansıtmaları ve diğer savunma mekanizmaları, travması ve ıstırabı veya gelişimsel duraksamasından ibaret değildir; analiz odasında oluşan ilişkidir. Analizin uzun vadeli hedefi analizanın içsel hakikatini arayış olarak değişmeden kaldığına göre, günbegün odaklanmanın inceleme nesnesi, iki özneden birinin kasten ve bilinçli olarak "bir maske giyme"yi seçtiği (Kennedy, 1998); diğerininse en azından bilinçli olarak bunun böyle olduğunu kabul ettiği, oldukça özel şartlar altında, şimdi-ve-burada gerçekleşen karşılaşmanın anlaşılması olmalıdır.

İçsel nesnelerin veya içsel temsillerin, yalnızca ebeveyn figürlerinin içselleştirilmiş çarpıtmaları olarak değil de öznel deneyim (Sandler, 1998) alanının dışında işlemsel şablonlar olarak işlev gören içselleştirilmiş ilişki yapıları olduğunu artık nasıl kabul ediyorsak, benzer şekilde analizin odağında artık bir kişinin içsel dünyası değil, iki kişinin içsel dünyalarının etkileşimi yoluyla yaratılan şey bulunmaktadır (Ogden, 1994).

KURAMSAL ARKA PLAN

1915'te Freud hastanın ve analistin bilinçdışı arasında, farkındalık alanının dışında gerçekleşen bir iletişimden bahseder. Analizanın analiste olduğu gibi, analistin de bilinçdışı bir şekilde analizanla iletişime girdiği bariz bir gerçektir. Zaten başka nasıl olabilirdi ki? Sadece birkaç ay veya yıl önce kendisi analizan olarak aktarımda bulunan, bilinçdışı savunma mekanizmalarını sonuna dek kullanan, yansıtmalı özdeşleşmede bulunan analistin, divandan koltuğa geçtiği an tüm bunları bir anda bırakacağını iddia etmek bizzat kendi kuramımıza ihanet etmek olurdu. Hakikat muhtemelen Searles'ün (1978) cesur çıkışına daha yakın durmaktadır; kişinin kendi analizi coşku yelpazesini daraltmaz, daha ziyade hiçbir tekil coşkusal tutumun diğerlerine hükmetmediği daha iyi bir ahenge ve dengeye ulaşmasını sağlar. Sandler (1976), "düşüncelerin, arzuların ve düşlemlerin gizil içeriğinin bilinçdışı iletişiminin sürekli biçimde aktığına ikna olmuş"tur. Bu akış, hastadan analiste olduğu ka-

dar analistten de hastaya doğru gerçekleşir. Bunun yanı sıra, Bollas (2000), Lichtenstein (1977) ve birçok Fransız yazar, sıkça, model paradigmamız olan etkileşimin içinde, annenin bilinçdışının bebeğin ruhsal yaşamı üzerindeki muazzam etkisine işaret etmektedirler.

Analizanların, analistin bilinçdışını okuma ve analistin kendisinin dahi farkında olmadığı özellikleri açığa vuran değişimleri gözleme eğilimi ve aslında becerisi, artık kaçınmayı göze alamayacağımız üç temel meseleyi gündeme getiriyor:

a) Maskenin Nüfuz Edilemezliği Yanılgısı

Analist sürekli kendini gözler önüne sermektedir. Görünüşü, sesi ve dili kullanışı, sosyal becerileri, mekânının estetiği ve yapmış olduğu diğer kaçınılmaz seçimler gibi basit görünür özelliklerden hangi noktada yorum yapmayı tercih ettiği (Renik, 1993), yorumlamak üzere aktarım içinden veya dışından, neyi seçtiği, hangi kavramsal modeli kullandığı, söz konusu modele ne tutarlılıkta sadık kaldığı ve eğer değiştirirse bunu ne zaman yaptığı gibi, hemen göze çarpmayan göstergelere kadar hemen hepsi oldukça önem arz etmektedir (Klauber, 1986). Bunlar, aynı zamanda analizanın gözlemde bulunmak ve analizinden geçtiği şahsın kim olduğuna dair deneyimine dahil etmek üzere kullandığı malzemelerdir. Sandler (1976), analistin serbest hareket eden davranışsal duyarlılığının bilişsel olarak henüz muhtemelen farkında olmadığı güdüsel güçlerin altında hareket ettiğinden söz eder. Köklü bir geleneğe sahip olan 'analiste-odaklanan' yorumlama tarzı (Langs, 1978; Casement, 1985; Bollas, 1987; Steiner, 1993), pervasız ifşa ve canlandırmaya karşı –ki şüphesiz bu bir ihlaldir– analizanın duygusal tepkilerinin ve algılarının güvenilirliğine duyduğu inancı sarsacak, eziyet edici bir çifte açmaz arasında hassas bir dengenin muhafaza edilmesi gerektiğinin altını çizer. Bu dengenin bozulması, aynı zamanda analistin dürüstlüğüne olan güveni etkileyebilir (Little, 1951) ve gerçeklik hissini (Searles, 1978) sarsan birbirini izleyen ani uyarılma ve engellenmelere bağlı parçalanmayı teşvik edebilir. Analist, "şöyle ve şöyle davranmanıza karşılık olarak şöyle ve şöyle duygulara kapılan bir nesneyle birlikte olduğunuzu hissediyorsunuz" yorumunu yaptığı vakit, analizandan şöyle varsayımsal (veya zaman zaman oldukça gerçek) bir yanıt almaya hazır olmalıdır: "Peki, gerçekten siz bu duyguları yaşıyor musunuz?" Aksi takdirde, analitik atmosfer, kişinin bilemeyeceği veya hakkında konuşamayacağı (Little, 1951) şeylerin var olduğuna dair bir hisle yüklü olacaktır. Sır saklayan bir analist, der Kennedy (1998), analizanı analistten gizlediği sırlara sahip olma-

ya ve dolayısıyla bölünmüş düşlem kuşatmaları geliştirmeye davet eder.

Anna Freud'un yansızlığı benlik, altbenlik ve üstbenlik karşısında eşit mesafeyi muhafaza etme yeteneği olarak kavramsallaştırdığı klasik tanımı, sanki yalnızca analizan için geçerliymişçesine sıklıkla yanlış bir şekilde yorumlanmaktadır. 1957 gibi erken bir tarihte Racker aşağıdaki ifadeyi dile getirmiştir. "Gerçek şu ki [analitik durum] iki kişilik arasındaki etkileşimdir; her bir kişilikte benlik; altbenlik, üstbenlik ve dış dünyadan kaynaklanan basıncın etkisi altındadır; her bir kişilik kendi içsel ve dışsal bağımlılıklarına, kaygılarına ve patolojik savunmalarına sahiptir... ve bu [iki] kişiliğin her biri, analitik durumdaki her olaya tepki verir" (s. 132). Bu noktada, analist için de kendi üç ruhsal yapısına eşit mesafedeki konumunu muhafaza etmesinin hayati olduğunu belirtmek gerekmektedir. Her şeyin analistin gerçekliğe dair bilinçli yorum ve algılarından ibaret olduğunu ileri sürerek eşit mesafede durmayı başaramamak (Hoffman, 1983) ve analistin bilinçli gerçekliğinin, analizanın gerçekliğinin ona göre kıyaslanması ve değiştirilmesi gereken bir norm olduğunu varsaymak (Parsons, 1986), benlik tarafına ciddi bir kayıştır ve eşit mesafeyi kaybetmektir. Renik (1993), analistin kendi öznelliğinin ötesine geçebilme olanağına sahip olduğu inancından kaynaklanan, kendini ülküleştirmesinden bahsederken, sanırım hayati öneme sahip olan bu eşit mesafeyi korumadaki başarısızlığa işaret etmekteydi. Bu başarısızlık, dayatmaya neden olabilir. Brenman Pick "analistin bölünmüş coşkusallığı geri döndüğünde, eyleme dökmenin tüm risklerini de beraberinde getirir" (1985, s. 158) der ve şimdiye dek bölünmüş coşkusallığın geri dönmeyeceğini düşünmenin, zihinsel yaşamla ilgili kuramlarımızın bizzat kendisiyle ters düştüğünü vurgular.

Psikanalitik karşılaşmanın hayati bir öğesi, diğeri tarafından anlaşılma/tanınma deneyimidir (veya bunun yokluğudur). Saf entelektüel bir anlayışın; ne mümkün olduğu ne arzu edildiği ne de gerçekte herhangi bir anlamı olmadığı dikkate alındığında, üzerinde odaklanılan şey duygulanımsal etki olur. Bir başka deyişle, analizanın analistin şahsını nasıl etkilediği... Analist ister kapsayan-kapsanan modelini (Bion), ister nesnenin hayatta kalması modelini (Winnicott), ister rol-duyarlılığı modelini (Sandler) veya ister klasik modeli kullansın, analizanın varlığının analist üzerindeki etkisi ve analistin bu etkiye tepkisini kapsayan asıl mesele değişmez.

Searles (1978) analistin, analizanının onun üzerinde duygulanımsal bir etki yarattığını itiraf etmeye zorlanması gerekliliğine "kişinin en güçlü direnç kaynağı" der. Öznelliğinin fark edilmesine izin vermeyen bir analist, kendini analizana bir özneden ziyade bir nesne olarak deneyimlenmek üzere takdim

etmektedir (Benjamin, 1988). Böylesi çarpık ilişki kurmanın kuşkusuz kaçınılmaz sonuçları olacaktır.

Psikanalitik olmayan bir bakış açısından, iki kişi arasındaki karşılaşma, tanıma ve tanınma arzusunun karşılıklılığını gerektiren bir süreç olarak kavramsallaştırılır. Psikanalitik yazılarda buna denk düşen gönderme Freud'un nesnenin sevgisini kaybetme korkusu ve bunun ilişkisel faaliyetin oluşumunda ne denli etkin olduğuna dair ifadeleridir. Söz konusu durumun hem analizan hem de analist için geçerli olduğunu varsayabiliriz.

b) Hastanın Analiste Dair Algısının (Aktarımın)
Nitel Bir Çarpıtma Değil Nicel Bir Çarpıtma Olması

Analistin, analizan tarafından yaşantılanma tarzı aktarım alanı içinde kalmaktadır. Ancak en üst kaynaktan (Freud) aldığımız bilgiye göre, analizan analistin özelliklerini, kendi çarpıtmalarını/içsel düşlemlerini, aktarımsal öğeler olarak, üstüne asacağı kancalar olarak kullanır. Neyin analiste neyin hastaya ait olduğunu ayırt etmek bilindiği üzere güçtür (Bollas, 1987) ve birçok kuramcının, analizanın analiste dair algısının gerçeğe uygun veya aktarımsal olduğuna bakmaksızın teknik olarak aynı muameleye tabi tutulması gerektiğini savundukları dikkate alınırsa (Hinshelwood, 1985; Steiner, 1993) bu belirsizlik ve paradoks, öyle görünüyor ki ebediyen kavramsallaştırmanın bir parçasını oluşturacaktır.

Bu belirsiz halden, tüm durumu, bilinçdışı da olsa analizanın inisiyatifine atfetmek ve analistin katkısını dışlamak, kısa ancak önemli bir adımdır. İki olası tutum söz konusu: Belirsizliği muhafaza eden bir tutum ve kesinliğe doğru kısa adımı atan diğer tutum. İkinci tutum, analizanı analitik süreç içerisindeki coşkusal atmosferin tetikleyicisi olarak görür ve analisti iletilerin (ve/veya yansıtmaların) hassas alıcısı ve sonrasında ya aktarımın etkisiyle (karşıaktarım canlandırması) veya uzun bir "bilmeme" süresi sonrasında bile olsa analitik olarak tepki veren biri olarak değerlendirir. Öte yandan, ortaya çıkan matrisi yalnızca analizanın yaptıklarına atfetmekten kaçınan temkinli tutum tercih edilirse çok daha karmaşık ve cesaret kırıcı bir yapıyla karşı karşıya kalırız. Bu yapı, kaçınılmaz olarak, yukarıda betimlenen dinamiğin çift-yönlülüğünü içermek amacıyla psikanalitik karşılaşmaya dair tanımlamamızı genişletecektir. a) Analizanı tetikleyici ve analisti tepkide bulunan birim olarak ele almakla beraber, b) analisti tetikleyici ve analizanı tepkide bulunan birim olarak değerlendirmek gerekecektir. O halde analizin inceleme nesnesi de bu eşzamanlı boyutların iç içe geçişini fark etmek ve yorumlamak

olacaktır. Tarachow (1962), "hem hastanın hem terapistin karşılıklı eyleme vurmaya yönelik temel bir itkiye sahip oldukları"nı söylerken, benzer bir noktaya parmak basıyordu. Parsons (1986), bunu hastanın analist için önem arz eden yanıtı vermesi olarak betimlerken, Little (1951), hastanın analiste ayna tutmasından bahseder. Renik (1993), öte yandan, analistin yaptığı her şeyin, bütünüyle kurtulmak şöyle dursun, azaltılması dahi mümkün olmayan bir sınırlama olduğunu ifade ettiği analistin psikolojisine dayandığını kışkırtıcı bir şekilde öne sürer. Aynı zamanda Lacan'a ve onun her analizde bir dereceye kadar telkinin kaçınılmaz olduğuna ve bunun sonuçlarına dikkat çekmeye çalışan, analisti "le sujet supposé savoir*" olarak kavramsallaştırmasına göndermede bulunur. Hoffman (1991), ilk kez Loewald (1986) tarafından ortaya konan ve analistin etkileşim dizisini ne derece başlattığını vurgulamak amacıyla, analistin deneyimini aktarım olarak adlandırılmasında olduğu gibi, analizanın analiste yönelik duyarlılığını vurgulamak amacıyla, hastanın deneyimini karşıaktarım olarak adlandırmanın da aynı haklı gerekçelere sahip olduğunu belirtir. Diğer kuramcılar ise hastayı, analistin terapisti gibi davranan (Searles, 1978), analistin öznelliğine tepki veren (Aron, 1991) veya analistin karşıaktarımını izleyen biri ve serbest çağrışımları da sadece karşıaktarımın üstüne yorumlar olarak (Langs, 1978) görmektedirler.

c) Analist Tarafından İletilen Şeyin Özü; Analistin Dürtüsel veya Savunmacı İhtiyaçları

Kişi olarak analist meselesi oldukça derin bir mevzudur ve böyle bir makalenin, meselenin sahip olduğu karmaşıklığı hakkıyla ele alması mümkün gözükmemektedir. Analistin bilinçli ve bilinçdışı güdülenmesi; bilinçli ve bilinçdışı ihtiyaçları ve savunmaları ve bunların nasıl kaçınılmaz biçimde ve çoğunlukla bilinçdışı şekilde psikanaliz sürecini etkilediği meselesini ele almaya girişirken, değişik kuramcılarca ortaya konmuş içgörülerden bazılarını kapsayacak kısa ve eksik bir gözden geçirmeyle yetineceğim:

- Aktarım yorumlarından kaçınma yönünde bir eğilime işaret edilmektedir –yorumda bulunma aleyhine işleyen karşı bir direnç– zira söz konusu müdahaleler analizanın libidosunun tüm etkisini analiste aktarmakta ve dolayısıyla analistin kendi bilinçdışı dürtüleriyle olan ilişkisini sınava tabi tutmaktadır. Aktarım yorumlarındaki

(*) "Bildiği farz edilen özne" anlamına gelir – e.n.

isteksizliğini, analistin bilmeme arzusunun etkileyebileceği de ifade edilmiştir. (Strachey, 1934; Racker, 1958; Klauber, 1986; Hinshelwood, 1985; Brenman Pick, 1985) Buna mukabil, aktarım yorumlarındaki ısrarcılık veya seçicilik, büyüklenmecilik ve kendilik-önemi hislerinin (E. Jones, 1913) veya analizanın coşkusal hayatında merkezi bir konuma gelmeye yönelik düşlemleri içeren ülküleştirilmeye duyulan narsisizm nitelikli arzuların göstergesi olarak yorumlanabilir (Gabbard, 1995a).

- Analistin kendi nesne ihtiyaçları olduğunu ve analizana ve analitik sürece sürekli yatırımda bulunduğunu dikkate alırsak, hasta kaçınılmaz olarak analist için bir tür sevgi nesnesi haline gelecektir. Nesneyi kaybetme korkusu, nesnenin sevgisini kaybetme korkusu, terk edilme ve yalnızlıkla baş etme mecburiyeti, bilinçdışı düzeyinde analizanı bir biçimde kullanmak ve özellikle bağımlılığı teşvik etmek suretiyle, söz konusu sorunları aşma eğilimini pekiştirebilir (Tarachow, 1962; Little, 1951; Searles, 1978).
- Analistteki yetersizlik, başarısızlık, delilik korkularını, yüceltilmiş dürtüsel güçlerin engellenmesini vb. akılda tutmak önem taşır; zira bunların tümü farkında olmadan görüngüleri analizanın "aktarım yanıtmaları"na atfetmeye ve/veya yorumları kullanarak kendi kaygılarını inkâr etme eğilimine yol açabilir (King, 1978; Szasz, 1963; Searles, 1978; Bion, 1963). Analistin narsisizm nitelikli incinebilirliğinin yanı sıra kavrayışından sürekli şüphe duyma ve her an geçerliliğini sorgulama gerekliliği analisti, analizanın eleştirilerinin, küçümsemesinin veya değersizleştirmesinin, onu derinden yaralayacağı ve otoritesini yeniden tesis etme gayreti içinde ya karşı saldırıya geçme arzusunu ya da taşlaşmış alıkoyan bir sessizliğe geri çekilmeye kışkırtacağı (Gabbard, 1995a) bir konuma yerleştirir. Analizan, öte yandan, kendi gerekçeleri dolayısıyla isteyerek işbirliğine girebilir ve boyun eğebilir (Hinshelwood, 1985; Racker, 1958) zira açık biçimde analistin huzursuzluğunu fark etmektedir (E. Balint, 1968).
- Psikanalitik süreç içinde her daim bulunan sadomazoşistik öğelerden bahsedilmektedir. Yorumlamanın ayrılık ve kaybı dayatan mahrum bırakıcı bir edim olması, denetleme dürtüsü, her şeyi bilen olmak ve analizanın acı verici düşünce ve duygular karşısındaki savunmalarından feragat etmesini beklemek gibi doyurmama ve doyurulmamaya tahammül etme beklentisi de bu deneyim alanının

içinde kalmaktadır (Tarachow, 1962; Garner, 1961; Searles, 1978; Brenman Pick, 1985). Analistin cazibesine kapılmamak için mücadele ettiği temel şey ebeveynlik yapmak, anne rolünü oynamak veya analizanı kendisinin geçmişteki bir görünümü olarak görmektir (Tarachow, 1962; Money-Kyrle, 1956; Little, 1951; Brenman Pick, 1985). Aynı yaygınlıktaki bir başka inanç da bakım ve ilgi göstererek, analizana ebeveynlerinin sağladığından daha iyi (ve dolayısıyla iyileştirici) bir deneyim sağlayacağı inancıdır.

- Analizanla baştan çıkma/danışıklı dövüş korkusunun veya "aşırı değer biçilmiş bir fikre" kapılma korkusunun iletişimi oldukça sorunlu hale getiren, karşıt tepki oluşumu bir katılıkla sonuçlanabileceği ifade edilmektedir (Loewald, 1984; Boesky, 1990; Britton & Steiner, 1994).
- Aynı şekilde, analistin nesnel olma yeteneğinin ülküleştirilmesi, kendinden eminliği pekiştirebilir ve kör noktalar oluşturabilir. Bir başka deyişle yorumun, bir tür analistin doğrusunun dayatılması olduğu gerçeğini ve oldukça güçlü bir biçimde bilinçdışı karşıaktarım duygularından etkilendiğini gözden kaçırmaya neden olabilir. Diğer bir deyişle, bu bir tür davranışsal canlandırmadır. Dayatma ve telkine yatkınlık öğeleri incelenmektense inkâr edilebilir (Tarachow, 1962; Hoffman, 1983; Renik, 1993). Analistin içsel nesnelerine verdiği zarardan ötürü duyduğu bilinçdışı suçluluk ve üstbenliğinin katılığı şüphesiz hayati bir rol oynar (Money-Kyrle, 1956; Little, 1951; Brenman Pick, 1985; Searles, 1966).
- Analizan, analistin bilinçdışı düşleminde hasar görmüş içsel nesne ve onarıcı dürtüsünün nesnesi olarak yaşantılanabilir. Eğer bu onarıcı dürtü engellenirse (yani, anlamada başarısızlık) bilinçdışı suçluluk ve kaygı artarak kavrayışı daha da sınırlayabilir. Bu noktada analizana yönelik sözde karşıt tepki oluşumu olarak sevgi (teminat) sunma veya husumet/azletmeye başvurma yönünde güçlü bir arzu belirir ki bu iki tutum da analistin ortaya çıkan depresyonuna karşı savunmalardır (Money-Kyrle, 1956; Little, 1951; E.Balint, 1968; Gabbard, 1995).
- Son olarak, analistin kendi ruhsal dengesini koruma ihtiyacının, herhangi bir anda, hastaya yönelik tepkisini, onu anlama ve yardım etme arzusundan çok daha güçlü bir şekilde belirleyeceği gözden kaçırılmamalıdır (Feldman, 1994).

Kısacası mesele, psikanalitik süreç içindeki kaçınılmaz etkileşim dikkate alındığında, analistin kendi bilinçdışı doyumları ve kısıtlamalarıyla ve özellikle analizan, analistin kendiliğinin anlaşılamamış yönlerine çok yakından temas ettiğinde, analistin kendi ürkütücü ve istenmeyen duygularıyla baş etmek üzere nasıl hazırlanabileceğidir. Unutulmamalı ki analitik durum, analist açısından yakınlığa duyulan arzuyla, bu arzuya karşı savunma arasında uzlaşımsal bir oluşumdur ve dolayısıyla diğer kişilerle olan yakın ve doğrudan ilişkilerin yol açtığı güçlü duygulanımlar üzerinde kısmi bir denetim işlevi görür (Greenson, 1967). Analizde olan bitenin ancak bir kısmını temsil eden bu karmaşıklığa rağmen, tek-yönlülük paradigması hala ayakta kalabilmiştir. Bunun hala su üstünde tutan kuvvetli güçler olmalıdır ve analiz odasında örtüşen bilinçli ve bilinçdışı tüm alanlara ilişkin daha net ve sistematik bir kavrayış elde etmeden, bu kuvvetli güçleri öncelikle tam anlamıyla anlamamız gerekecektir. Hiç kimse bunu analist olmayan Vygotsky'den daha veciz ifade edemezdi: "Bir diğerinin düşüncesine ilişkin doğru ve kapsamlı bir kavrayış, ancak bu düşüncenin hakiki, duygulanımsal-iradi temelini keşfettiğimizde, sözel düşünmenin en gizli içsel düzlemini –güdüsünü– açığa çıkardığımızda mümkün olabilir" (1988, s. 282).

FELSEFİ BAKIŞ AÇILARI

Felsefi inceme alanında, iki kişinin buluşması uzun ve ayrıcalıklı bir tarihe sahiptir ve tahmin edileceği üzere kökü antik çağa uzanır. Yüz/persona'nın Yunancadaki karşılığı kelimenin tam anlamıyla, Öteki'nin gözleri önünde durma anlamına gelir; muhtemelen "ben kendimi ancak Öteki aracılığıyla bilebilirim" anlamını içermektedir. Eflatun, "İnsanın Doğası Üzerine" başlıklı diyalogunda bunu şu şekilde formüle eder:

> Bir başkasının gözüne bakan kişinin yüzünün, o gözde bir ayna karşısındaymışçasına göründüğünü gözlemişsindir – bu bakan kişinin imgesidir. Ve ruh da, sevgili Alkibiades'im, eğer kendini bilecekse, mutlaka ki bir ruha bakmalıdır (132-133).

Korintliler'deki (13) Paul, Tanrı ile buluşmanın muhteşem anını, "ama o zaman yüz yüze... bilindiğim gibi tam bileceğim" diyerek tarif eder.

Hegel'e göre, özbilinçlilik ancak bir diğer özbilinçlilik aracılığı ile oluşabilir. Ünlü efendi/köle paradigmasında, hayatını korumak için kölenin ötekini efendi olarak tanımayı kabul ettiğini ifade eder. Ancak, efendi asla köle-

nin onu tanımasıyla tatmin olmaz zira özbilinçliliğe ancak bütünüyle bağımsız başka bir bilinçlilik aracılığıyla ulaşılabilir; bir başka deyişle, kölenin de aynı zamanda efendi üzerindeki egemenliğinin ayırtına varması gerekmektedir. Dolayısıyla, özbilinçlilik bilinçliliğin karşılıklı olarak kabulüne dayanır ve ancak iki bilinçliliğin "kendilerini, karşılıklı olarak tanıdıklarını kabul ettiklerinde" (Kojeve, 1947, s. 403) oluşabilir. Özbilinçlilik, öznelliklerarası bir ilişkiden kaynaklanıyor gibi gözükmektedir. Bu öznelliklerarası gelenek Habermas'ın, Buber'in vb. eserlerine yön verir.

Sartre ve Levinas gibi Lacan açısından da karşılıklı tanıma ulaşılamaz bir durumdur, zira öteki dile radikal semantik bir belirsizlik katar ve dolayısıyla herhangi bir öznelliklerarası bağlantı engellenir (Theunissen, 1977). Onlara göre, özne telafisi mümkün olmayan bir var olma yoksunluğuyla damgalıdır. Özne, doyurulmamış arzu bağlamında ele alınır ve herhangi bir karşılıklılık imkânı verilmez. Kendilik ve öteki bir araya gelemeyecek biçimde bölünmüştür ve öznelliklerarasılık ötekine hükmetme arzusu üzerine kuruludur. Özbilinçlilik düşünümsellik öncesi ve ilişkisel olmayan bir biçimde tanımlanır, kendini tanıma yanlış bir tanıma olarak değerlendirilir. Benlik yabancılaşma, yoksunluk ve uzaklaşmayla nitelendirilir. Benlik, merkezsizleştiği için, istikrarlı birleştirici herhangi bir kimlik ancak yanıltıcıdır. Ötekinin özne olarak mevcudiyeti, diye yazar Sartre, ancak beni nesne konumuna indirgemek suretiyle kendini görünür kılabilir. Levinas (1958) da, Buber ve onun "Ben-Sen" kavramına itiraz eder ve Ben'in bağımsızlığının ortaya çıkması için gerekli olan kaygı (fuersorge) öğesinin ve buna karşılık gelen minnettarlığın, önerilen simetrik Ben-Sen'e ayrılığı, asimetriyi ve dolayısıyla kaçınılmaz "ötekiliği" dahil ettiğini ileri sürer. Sonuç itibariyle, tanımak ve tanınmak meselesi, "öteki'nin özümsenemeyen ve dolayısıyla anlaşılamayan – bilmeye ve ele geçirilmeye uzak– ötekiliğiyle bir ilişki" olarak tanımladığı, "etik ilişki" olarak adlandırdığı şeyin bir parçasını oluşturur. Bunun, Winnicott'un (1963) "iletişime geçilemeyen" öğe olarak tanımladığı şeye benzer bir kavram olduğu düşünülebilir.

Sartre, Lacan ve Levinas yelpazenin bir kutbunu temsil ederken, Buber, Habermas vb. gibi öznelliklerarasılık kuramcıları diğer uçta yer almaktadırlar. Onlar etkileşimin her bir katılımcı içinde veya onları kapsayan yansız birlik içinde değil; katılımcılar arasında, bir başka deyişle, "yalnızca onların erişimine açık bir boyutta" ardışık olarak değil, eşzamanlı biçimde meydana geldiğini ifade eder. Buber (1958) başlangıçta ilişki vardır, diyerek açıklamayı sürdürür, bir başka deyişle Ben-Sen'in özelliklerinden biri, onun ilgili te-

rimlere indirgenememesidir. İlgili terimler ön plana geçtiğinde artık Ben-O, hâkimiyeti ele geçirmiş demektir!

Psikanaliz bu yelpaze içinde kendi konumunu bulmalıdır. Eğer analizan, gözlem altında bulunan bir numuneden farklı bir şey olarak ve analitik durum da yeniden canlandırmanın ötesinde ele alınacaksa yukarıdaki tüm görüşler dikkate alınmalıdır. Pontalis (1977), psikanaliz çalışmasının analizanı "ihtiyaç konumundan arzu konumuna, yani Öteki ile buluşan, konuşan ve onu seven bir fail olmaya doğru" taşımak olduğunu ileri sürer. Bunun gerçekleşmesi için de analitik durumun, neyse o şekilde kabul edilmesi gerekecektir, bir başka deyişle, zaman zaman iletişimde kaçınılmaz çöküşleri de içerecek tarzda, birinin diğerini sabit biçimde etkilediği, karşılıklı bir (karşılıklı ancak simetrik değil) ayarlamadır söz konusu olan (Kennedy, 1998). Winnicott (1963), sağlıklı kişilerin iletişimde bulunmaktan keyif aldıklarını ve iletişimsiz var olamayacakları gerçeğine rağmen, "her bireyin yalıtılmış, iletişime kapalı, ebediyen bilinemez, aslında bulunamaz" olduğu gerçeğinin de aynı şekilde doğru olduğunu öne sürerken, bu iki zıt konumu bir paradoks içinde bütünleştirmeye çalışmaktaydı.

PSİKOBİYOLOJİK BAKIŞ AÇILARI

Psikobiyolojik araştırmalar, yıllar boyunca anne-bebek etkileşimini kapsamlı olarak incelediler (Emde, 1988). Bu çalışma alanı, psikoterapötik süreçler kuramı ve terapist-hasta kuramı ile önemli bağlantılara sahiptir, zira söz konusu kuram açısından bir tür model/paradigma olarak düşünülmektedir. Anne-bebek etkileşiminde ne meydana geldiğine dair etkileyici bulgular ve kuramsal kavramsallaştırmalar, sonuç itibariyle terapist-hasta etkileşimi açısından önemli bir keşifsel değere sahiptir. Sağ beynin –birçok işlevi geleneksel olarak Freud'cu bilinçdışına atfedilen süreçlere tekabül eden beyindeki bir alan (Joseph, 1992)– insanlardaki hayati önemine dair kavrayıştan hareketle Schore (1994), iki partner arasındaki uyumlamanın iki sağ beyin arasındaki eşuyumluluğu temsil ettiğini ifade eder. Hem anne-bebek hem de terapist-hasta ikilisi içinde bilinçliliğin altındaki düzeylerde gerçekleşen, sağ beyinden sağ beyne duygulanımsal iletişimin rolünü aydınlatan araştırmadan bahseder. Artık çok iyi biliniyor ki aynen sol beynin, kendi durumlarını bilinçli dil kullanımı yoluyla diğer sol beyinlere iletmesinde olduğu gibi, sağ beyin de sözel olmayan yolla, bilinçdışı durumlarını bu iletileri almaya ayarlı diğer sağ beyinlere iletmektedir. Nörobiyologlar bebeğin, annenin sağ beynini genişleyen duygulanım düzenleme yeteneğine (alfa işlevi!) aracılık etmek üzere bir şablon ola-

rak kullandığını artık kesin bir biçimde öne sürerlerken, aynı zamanda annenin sağ beyninin de bu ilişkisel alışverişlerden etkilendiğini de ekleyebilirler. Anne ve bebek birbirlerinin duygulanımsal örüntüleriyle eşleştikçe, her biri, partnerininkine benzer bir içsel psiko-fizyolojik durumu yeniden oluştururlar. Sanki delile ihtiyaç duyuluyormuşçasına, araştırmalar, yakın ilişkide bakım verenin coşkusal elverişliliğinin, ilk zamanlardaki yetiştirme deneyimi içinde büyümeyi teşvik edici en merkezi özellik olduğunu kanıtlamıştır (Emde, 1988). İkilideki uyumsuzlukların onarımından sorumlu olan işte bu öznel katılımdır.

Stern (1998), biraz farklı jargon kullanarak, terapötik olarak yakalanan ve karşılıklı olarak tanınan "şimdiki an"ın, nasıl "anlam anı"na (potansiyel dönüştürücü öğe) dönüşebileceğini göstermiştir. Bu, der Stern, her bir partnerin bir "şimdiki an"a cevaben, bir birey olarak özgün ve otantik bir katkı sunmasını gerektirmektedir. Bu tepki, durumun özgünlüğüne uyacak biçimde anında oluşturulmalıdır ve terapistin imzasını taşımalı, teknik veya kuramla sınırlanmış olmamalıdır. Bu, uzun erimli etkiye sahip olması için, karşılıklı olarak tanınması ve kabul edilmesi gereken bir tür canlandırmadır.

Bu süreçlerin öznelliklerarası doğası bundan daha eşduyumlu biçimde vurgulanamazdı.

KLİNİK ÖRNEKLER

Sunulacak örnekler (ki tümü farklı analizanlara aittir) kaçınılmaz olarak kusurludur, zira yalnızca bilinç alanıma giren şeyleri betimleyebilirim; bilincimin ötesinde yer alan ve beni etkileyen bilinçdışı güçlerin ve görüngülerin süre giden varlığını ise ancak kabul edebilirim. Amacım, yürürlükte olan ancak zar zor fark edilebilen çift yönlülüğe ilişkin bir farkındalık hissi uyandırmaktadır. Dolayısıyla malzeme kasten derinlemesine işlenmemiş halde bırakılmıştır.

1. Örnek:

Analizan yabancı biri. Analiz, ne analistin ne de analizanın anadili olmayan bir dilde yürütülüyor. Analizanın, analistin onun anadilini konuştuğunu ve bu dilin onun çocukluk yaşantılarının bir bölümünü oluşturduğunu bilinçli olarak bilmesine imkân yok. Analizan çoğu kez anadilinde bazı sözcüklerden bahsediyor ve sonra onları çevirmeye çalışıyor. Mekânların, kültürel özelliklerin, örf ve adetlerin vs. ayrıntılı tariflerini veriyor. Analist analizanın çabalamalarını gözlemliyor ancak bahsedilmeyen şeylerin, çevrilmeyen önemli nü-

ansların da farkında. Analist röntgencilik hissinden kaynaklanan kendindeki uyarılma derecesinin de bilincinde: Bildiğimi, bilmediğini biliyorum. Analistin bilincinde olduğu bu, peki bilincinde olmadığı başka neler var?

2. Örnek:
Seans normal biçimde başlıyor. 10-15 dakika içinde, analist kendini hasta hissetmeye başlıyor. Bulantı hissediyor, midesi ağrıyor ve odayı terk etmeye dair bir aciliyet var. Son zamanlarda evinde ortaya çıkan yaygın bir virüsten kaynaklanabileceğini düşünüyor. Devam etmeye karar veriyor. Ancak seans ilerledikçe, giderek kötüleşiyor, öyle ki seansın bitimine hala 20 dakika varken kendi haliyle o denli meşgul ki düşünmekten aciz olduğunu fark ediyor. Seansı durdurup durdurmamayı aklından geçiriyor ancak sonuna dek devam etmeyi tercih ediyor. Analizana hiçbir şey söylemiyor.

Bir sonraki seansta analizan geçen sefer kendini "berbat" hissettiğini ifade ediyor. Ne olduğunu belirleyemiyor ancak seansın "çok kötü" olduğunu hissetmiş. Odadan oldukça "mutsuz ve yalnız, neden böyle olduğunu tam olarak bilmediğini!" hissederek çıkmış. Analizan sonrasında bedenine saldırma isteği duymuş.

3. Örnek:
Analizan, beni tanımadığından, düşüncelerime sırdaş olamadığından, söylediğim şeyleri bana söyleten şeyi anlamasına yardım edilmediğinden vs. yakınıyor. Durmak bilmeyen uzun bir yakınma süresinden sonra, istediği şeyi ona vermediğim ve onun analisti rolüme yapıştığım için kızgın olabileceğini düşündüğümü ifade ediyorum. Yanıtı: "Sakın bana kızgın olduğumu söylemeye kalkmayın, bana yalnızca sizin kızgın olup olmadığınızı söyleyebilirsiniz, yoksa benim hissetmem gereken şeyi değil." Bunu uzun bir sessizlik izliyor. Sonra devam ediyor: "Nasıl olmanız gerektiğinin söylenmesi nasıl bir şey?" Bir diğer uzun sessizlik daha. Soruyor: "Neden cevap vermiyorsunuz? Duyarlı terapist olma dedikleri şey bu mu yoksa?" Bir başka uzun sessizlik daha ve seans sona eriyor.

Düşüncelerle baş başa kalıyorum. Analizan belki de analiste ve/veya sürece saldırıyor, analizan somut düşünüyor olabilir ve analizin "-mışçasına" niteliğini kavrayamıyor olabilir. Belki de terapötik işbirliği yoktur, belki bu benim karşıaktarımımın da bir parçasını oluşturduğu önemli bir tam aktarım durumudur. Her ne ise, analizan belli ki analitik çalışmanın ulaşamayacağı bir yerde. Giderek daha fazla kaygı duyan birine bir şekilde sataş-

tığım ve onu mahrum ettiğim hissine kapılıyorum. Aynı zamanda (savunmacı biçimde?) susmuş ve seansın geri kalanında herhangi bir şey söylemekten kaçınmış olduğumun da farkındayım. Herhangi biri tüm dürüstlüğüyle odadaki haleti-ruhiyenin sorumluluğunun yalnızca analizana ait olduğunu düşünebilir mi?

4. Örnek:

Profesyonel bir dansçıyla olan seans 20 dakikalık bir sessizlikle başlar.

Analizan: Kendi hakkımda konuştuğumda her şey net. Hava durumu hakkında konuştuğumda, yine kendi hakkımda konuşuyor olamaz mıyım?

Uzun bir sessizlik.

Neden cevap vermiyorsunuz? Kendi hakkımda konuşuyor olabileceğimi düşünüyorum, ancak bilmeyerek. Hava durumu; yani, sıcak, soğuk, bulutlu, odaklandığınız şeye bağlı olarak herhangi bir anlama gelebilir.

Uzun bir sessizlik.

Cevap vermeyecek misiniz? Hava durumu hakkında konuştuğum vakit, kendi hakkımda da konuşuyor olamaz mıyım – sembolik olarak yani? Yalnız, sizin bunu anlamanız için çok uğraşmanız gerekirdi.

Analist: Bana dair, sizin hakkınızda düşünen bir imgeye sahipsiniz. Neden doğrudan olmaktansa dolaylı olduğunuzu anlamak için çok çalışan bir imge bu.

Analizan: Doğrudan mı? Neden, o halde kavisli olmama izin yok mu?

Uzun bir sessizlik.

Analist: Kavisli?

Analizan: Şey, muhtemelen bunu bilmiyorsunuz ama koreografi dilinde bir devinim hattı ya düz ya da kavisli olur. Sonuçta, aklıma gelen bu oldu, bu benim serbest çağrışımım... Bu analizde kavisli olmaya izin olmadığını mı ima ediyorsunuz?

Uzun bir sessizlik ve seansın sonu.

Şaşkınım. Bu baştan çıkarıcılık ve sataşma mı, yoksa alay etme mi, somut psikotik düşünme mi veya Bion'un çift taraflı perspektifinin bir örneği mi? Öyle görünüyor ki terapötik bir işbirliği yok ve dolayısıyla birbiriyle iletişim kurmak yok. Ruh halimden hareketle anlamaya çalışıyorum ve hala kendimi şaşkın ve beceriksiz hissediyorum. Daha evvel bu durumda bu hastayla bulundum ve şevkimin ve merakımın hızla sonuna ulaştığımı hissediyordum. Bu, keşfe yol açan "bilmeme" değil, daha ziyade gittikçe artan umutsuzluğa yol açacak bilmemeye benziyor. Anlıyormuşum gibi yapamaya-

cağımı biliyorum, geçmişte anlamadığımı ifade ettiğimde yalnızca kendi hayal kırıklığımı hastaya kakmış olduğumun da farkındayım. Saplanıp kaldığımı hissediyorum, süpervizyon ve konsültasyon da saplanıp kalmış görünüyor ve kendimi kurtaracağım yollar düşünmeye koyuluyorum. Bu arada, bir an olsun, zihinsel çerçevemin analiz odasındaki açmazı etkilemediğini ve pekiştirmediğini düşünmüyorum.

5. Örnek:
Aktarım yorumundan sonra uzun bir sessizlik. Sessizlik üzerine yorum yapıyorum ve şu cevabı alıyorum: "Konuşmayı kesmemin bir nedeni sanırım çoğu kez beni endişelendiren şeylerden bahsettiğim zaman, siz neredeyse her zaman sözü psikanalizle ilgili varsaydığınız güçlüklerime geri getirip, sizin hakkınızdaki düşüncelerimi vs. anlamaya çalışıyorsunuz. Bu şekilde düşünmek istemiyorum, zira eğer gerçekten böyle olsa sizden evvel benim bilmem gerekirdi."

Yorumum belki de acemiceydi, zamanlaması yanlıştı veya bir aktarım canlandırmasına yakalanmıştım belki de. Ancak, üzeri örtük ince bir dayatma öğesi konusunda da ihtiyatlı olmak lazım.

6. Örnek:
Birkaç aydır, analizan seans odasına girerken bana bakmaktan kaçınıyor. Başı da dahil olmak üzere tüm bedeni başka yöne çevrili, bakışını kaçırıyor ve tüm saçını yüzünü örtecek biçimde aşağıya salıyor. Bunu sürekli yapıyor.

Anlamaya çalışıyorum, her zamanki yorumumu yapıyorum ama boşuna. Bir gün, onun yüzünü görür ve bakışıyla karşılaşırsam, belki de Medusa ile buluşan Perseus gibi taşa çevrileceğimden korktuğunu söylüyorum.

Söylediğim an söylediğime pişman oluyorum. Yersiz bir müdahalede bulunmuş olduğumu, hatta alay öğesi içermesi muhtemel, bizzat bana ait bir çağrışım olduğunu düşünüyorum. Analizan muhtemelen gönderme yaptığım miti duymamıştır bile, ancak duymuş olsa da acaba nasıl tepki verir? Yorumumu uzun bir sessizlik izliyor, analiz devam ediyor. Yıllar sonra, analizan o anı hatırlıyor ve analizinde bir dönüm noktası olarak tarif ediyor. O anda benim tarafımdan saygı gördüğünü hissettiğini çünkü kendim hakkında bir şeyi açığa çıkardığımı ifade ediyor. "Beni kendi başıma cebelleşmeye terk etmek yerine kendi ellerinizi de kirleterek katılımda bulunuyordunuz" diyor.

Geriye dönüp bakıldığında, bunun, analizanın sahiplenmediği kendilik kısımlarını bana yerleştirdiği, yansıtmacı özdeşleşme yoluyla oluşturulan bir karşıaktarım canlandırması olduğu düşünülebilir.

Yine de, eğer öznelliğim, daha iyi olduğu söylenebilecek bilinçli muhakememin neredeyse aleyhine hareket etmiş olmasaydı, o an hiçbir zaman analizanın yaşantıladığı biçimiyle "anlam anı" haline dönüşmeyecekti.

SON SÖZLER

Bu klinik örneklerden hareketle bir çıkarımda bulunmak çok kolay değil. Söz konusu vaka örnekleri bağlamlarından koparılmış parçalardır ve dolayısıyla birçok farklı yoruma ve yeniden inşaya açıktır. Bilinçdışından bilinçdışına çift yönlü iletişimin dışavurumunun, bilinçli söylemin dışında kalan alanla sınırlanmış olmasından hareketle (Nacht, 1964), klinik malzemenin daha ileri bir ussal derinlemesine işlemeye tabi tutulması ve kuramsal formülasyonu, her ne kadar cazip görünse de odaklanılmaya çalışılan noktanın gözden kaçırılma riskini içinde taşır. Dolayısıyla, bu makaleyi okuyan herkesin kendi kişisel anlam-verme sürecine dalacağı ve kullanacağı bilinçli ve bilinçdışı araçları kendi öznelliğinden devşirmesi kaçınılmazdır. Bu örnekleri gözlemlediğim sürece katkıda bulunduğumu fark ettiğim örnekler olarak sunuyorum. Bununla beraber, farkındalığımın ötesindeki öğelerin de analizan bunların bilincinde olsun veya olmasın, mutlaka sürece etki etmiş olabileceğini de kabul ediyorum. Bütün olarak analiz bir süreçtir, zaman içindeki bir nokta değil; bir bağlama ve sürekliliğe sahip uzun vadeli bir etkileşim ve çok-düzeyli bir gelişim olsa da birçok bakımdan verilen örneklerde meydana gelenlerden büyük bir farklılık da göstermez.

Psikanalize özelliğini veren, bu ortaya çıkan tez-antitez-sentez spiralinde nesnel olan belki de çok az şey bulunmaktadır. Analistin bağlı bulunduğu psikanaliz ekolünün, analistin klinik malzemeyi kavrayışı ve kavramsallaştırması, yorumlama ve analizi yürütme biçimi üstündeki etkisi bunun yalnızca ufak ve çoğu kez bilinçli ve paylaşılan bir kanıtıdır.

Analizanın sunduğu "malzeme" anlam verme çabası içindeki analist için, aynen analistin varlığının ve sözcüklerinin analizan için olduğu gibi, bir Rorschach mürekkep lekesine benzer. Kişi birikerek çoğalan nitelikte ve artan karmaşıklıktaki temas anlarının gelişiminden sorumlu olan karşılıklılık yoluyla evrimleşen bir süreç içinde bulunmaktadır.

Psikanalitik durumdaki öznellik meselesiyle uğraşan Bollas analisti, kendisini "öteki hasta" olarak ele almaya teşvik eder ve "klinisyen kendi öznel zihin hallerini hasta ve kendisi için ulaşılabilir hale getirmenin bir yolunu bulmalıdır... Bu hallerin ne anlama geldiğini bilmediğinde bile" (1987, s. 203) der. Bu, Ferenczi'nin deneylerinden bu yana psikanalizi meşgul eden

kendini açma üzerine ihtilaflı tartışmayla ilişkilidir. Bu mesele üzerine çok şey yazıldıysa da sonunda bunun suni bir ikilem olduğunun ortaya çıkabilir; zira temel mesele söz konusu olduğunda, zaten analizan bilmektedir. Analizan zaten sürekli biçimde, genelde ve belirli bir anda, gerçek bir kişi olarak analiste dair belirgin bilinçli veya bilinçdışı algılamalarda bulunmaktadır. Aynen analistin çoğu kez ruhsal durumu sözcüklerin ötesinde dinlediği gibi, kabul etmeliyiz ki analizan da aynısını yapmaktadır (Brenman Pick, 1985). Bunun, daha sonra bütünsel aktarım durumu içinde nasıl anlamlandırılacağı kaçınılmaz bir ikinci adım olup, temelde hastanın sorumluluğundadır.

Kendini açma ikilemi, hakikati (K)* aramanın eşzamanlı L** ve H*** olmaksızın sürdürülebileceğini ileri süren ancak epistemolojik olarak savunulması mümkün olmayan mefhumun doğrudan bir sonucudur. Bu mefhum kaynağını Bion'un "belleksiz ve arzusuz" çalışmaya ilişkin sıkça yanlış anlaşılan yorumundan alır. Bu yıllar içinde defalarca yanlışlığı kanıtlanmasına rağmen oldukça yaygın bir önerme olmayı sürdürmektedir. Basitçe ifade etmek gerekirse yansız bir analist olmak onun soğuk ve duygusuz biri olduğu anlamına mı gelir? (Segal, 1978). Eğer mesele, kendini açma değilse geriye ortak hakikat arayışı içindeki iki özne tarafından karşılıklı yaratılan ortama muhtemel yersiz müdahalelerin engellenmesi görevi kalmaktadır. Odak noktasının analizanın içsel dünyasından ve bunun analitik uzamda gerçekleşmesinden, Thomas Ogden'ın "analitik üçüncü" olarak zarif bir biçimde tarif etmiş olduğu iki özne arasındaki (karşılıklı ancak simetrik olmayan) etkileşime kaymış olması, analizde günbegün ne olduğuna dair kavrayışımızın yeniden kavramsallaştırılmasını gerekli kılmaktadır.

Bazı psikanalitik yazarlar (Benjamin, 1988; Hoffman, 1983; Bion, 1961) tarafından analitik durumu betimlemek için kullanılan o bilindik şekil/zemin imgesi, her analizin neden olduğu etkin çift yönlülük paradoksunu oldukça ikna edici biçimde temsil ediyor. Aktarımın gerçekleşmesinin oluşturulabilmesi için analizanın ön-kavramsallaştırmayı, analistin, bu eşleşmeye izin veren veya zaman zaman teşvik eden parçalarının üstüne ya da içine aktardığını gözden kaçırmak, kapsama sürecini incelerken kapsayanın özelliklerinin dikkate alınamayabileceğini savunmayla aynı anlama gelir. Eğer bu anne-bebek ikilisi için söz konusu değilse aynı şekilde analitik ikili için de söz konusu olamaz. Karmaşık karşıaktarım kavramımız zaman zaman savunmacı ola-

(*) K: Orijinali "Knowledge", Türkçe'de "Bilgi" anlamına gelir – e.n.
(**) L: Orijinali "Love". Türkçe'de "Sevgi/Aşk" anlamına gelir – e.n.
(***) H: Orijinali "Hate". Türkçe'de "Nefret" anlamına gelir – e.n.

rak değerlendirilebilecek biçimde ele alınmıştır. Başlangıçta analistten kaynaklandığı için kaçınılması veya aşılması gereken bir şey olarak tanımlanmıştır. Son birkaç on yıldır ise, kaçınılmaz ve faydalı olduğu anlaşıldığı için değerli bir şey olarak algılanmaktadır. Alışılmadık biçimde, kuram diğer uca kaymıştır ve artık karşıaktarım çoğu kez yalnızca analizan tarafından analiste yaratılan bir durum olarak (dolayısıyla analizanın kendi iç dünyası hakkındaki ileti olarak) yanlış biçimde anlaşılmakta ve bilinçli karşıaktarımsal düşünce ve duygulara alt algısal sızan bilinçdışı bir dünyaya sahip failler anlamında, biz analistler hakkında hiçbir şey söylememektedir. Baranger (1993), aktarım/karşıaktarım tezahürlerinin temel bilinçdışı bir düşlemden kaynağını aldığından şüphe duymaz, "alan"ın bir yaratımı olarak, her iki katılımcının da bilinçdışından kaynaklanan düşlemdir bu.

Bana öyle geliyor ki, felsefi kuramlar ve bebek araştırmaları kuramları, insani karşılaşmaya dair kavrayışlarında birbirine doğru yakınlaşırken, bilinçdışı süreçlere yönelik özgün yoğunlaşması olan psikanaliz, kendini bu yakınlaşma noktasına meyletmekten ve görüş alanını ortak bilinçli bir arayış içindeki iki bilinçdışı sistemin oldukça özel ve kuşkusuz asimetrik örtüşme alanı olarak yeniden tanımlamaktan alıkoyamayacaktır. Bu görüngünün incelenmesi –ki bu analizin inceleme nesnesidir– iki tekil sistemin bir araya gelmesinin incelenmesidir, yoksa yalnızca birinde ortaya çıkan değişikliklerin incelenmesi değildir. Bu ikinci görüş, tek bir bilinçdışı sistemin analitik ortamı bütünüyle kapladığını ve analistin bilinçdışının çoktan tümüyle bilinçli hale geldiğini ve dolayısıyla artık etkileşimde gerçekten yer almadığını öne sürüyor gözükmektedir. Böylesi bir görüşü hala savunmak mümkün müdür?

Bunların, yakın zamanda analist olmuş birinin kaygıları olduğunu ifade edenler olacaktır şüphesiz. Bu doğrudur, elbet. Ancak, gelecek yılların söz konusu meseleleri gölgelememesini umut etmekten başka yapacak bir şey de yoktur.

Çeviren HAKAN KIZILTAN

9

Aktarım ve Karşıaktarım Açısından Psikanaliz ve Psikanalitik Psikoterapi[1]

Irkçılığın temel diyalektiği olarak gördüğü kendilik ve öteki arasındaki karmaşık etkileşimi inceleyen Fransız filozof V. Jankelevitch şunları yazmıştır:

> Neredeyse benim gibisin. Aramızdaki benzerlik o kadar açık ki dünyanın gözünde sen benim kardeşimsin. Fakat, dürüstçe ifade etmek gerekirse, sen benim kardeşim değilsin. Benim kimliğim, seninle bağlantılı olarak, kesinlikle senden farklı olan yönlerimden oluşmaktadır. Bana ne kadar çok benzersen bu önemli farklılıkları görmek o derece zorlaşır. Bizim benzerliğimiz bana özel ne varsa onu yok etme tehdidini getirmektedir. Dolayısıyla sen benim sahte kardeşimsin. Senden nefret etmekten başka seçeneğim yok, çünkü sana karşı öfkelenmemle kendi eşsizliğimi koruyorum (akt. Berman, 1994).

Freud "küçük farklılıkların narsisizmi" terimini aynı durumu tanımlamak için kullanmıştır ve bunun içinde nefret, düşmanlık ve güçlü yansıtmaların yanı sıra şunlar fark edilebilir:

- Ya kendiliğin yüceleştirilmesine eşlik eden ötekinin kötülenmesi ve biri onun yakınına geldiği takdirde kirlenmekten korkması,
- ya da tersi, ötekinin yüceleştirilmesi, kendiliğin kötülenmesi ve reddedilmesi ve asla sona ermeyen bir şekilde ötekinin taklidi ve öteki olarak kabul edilme arzusu.

Bunlar ırkçılığın kolayca fark edilebilen yapı taşlarıdır.

---

1 Bu makale daha önce PPPD Yayınları tarafından Nliüfer Erdem'in editörlüğünü yaptığı *Psikanalitik Bakışlar 1: Aktarım-Karşıaktarım* (2005) isimli kitapta yayınlanmıştır.

Bu tip düşünceleri tartışmamızın çerçevesi yaparak, "psikanalitik yönelimli terapiler" adıyla tanıdığımız, resmileştirilmiş psikolojik müdahelelerin oldukça geniş yelpazesini ele almaya çalışacağız. Bu öyle bir yelpazedir ki içindeki farklılıklar her zaman derece farklarıdır ve asla kesin değillerdir. Mutlak bir kesme noktasının olmayışı, başlangıçtaki amacı, yani psikanalizin ve psikanalitik psikoterapinin (destekleyici ya da duygulara ifade veren psikoterapi değil) ne olduğuna dair açık bir tanımın yapılmasını esasında ulaşılmaz kılar (Wallerstein, 1988a).

Bu noktada, bazı psikanalistler tarafından ortaya konan, aslında psikanalitik psikoterapinin varolmadığına dair maksimalist görüş açısından söz etmek önemlidir. Onların iddialarına göre, analistin her yaptığı ya psikanalizdir ya da tamamen farklı bir şeydir, bu yüzden de bahsetmeye bile lüzum yoktur. Aynı şekilde analistin her söylediği şey "yorum"dur. Onlara göre, teknikteki ya da odaktaki herhangi bir değişiklik analitik tutum ve çerçeve içindeyse bu hala psikanalizdir (Aisenstein, 2003). Bana göre bu, psikanalizin topluma sağladığı terapötik getirilerin uyumunu, devamlılığını ve işe yararlığını korumak için farklılıkları eşitleyen zorba ve aslında faydacı bir pozisyondur. Felsefecilerin "hiç bir şey dışarıda kalamaz, çünkü sadece dışarıda olmak fikri [şüphe ile karşılanır]" çıkarımından bildiğimiz ötekinin aynıya indirgenmesi için kullandıkları terim olan "totalizasyon"u anımsatır (Adorno & Horkheimer, 1979).

Bu nedenle, yapay tanımlamalara başvurmadan bu araştırmaya verimli bir bulanıklık ile giriyoruz. Alanların farz edilen sınırlarına odaklanacağım için sunacağım görüşler biraz abartılı görünebilir, fakat amaç daima, birbirinin içine geçen sınır bölgelerini açığa kavuşturmaya çalışmak olacaktır.

PAYLAŞILAN İLKELER

1) Başlangıç, Freud'un yazılarıdır.
2) Bilinçdışının varlığına inanmak ve temel amaç olarak bilinçdışının incelenmesi.
3) Aktarımın varlığına dair inanç ve çalışmada neler olup bittiğini anlamak için aktarım kavramının kullanılması.
4) Kişisel analizin eğitimin olmazsa olmaz bir parçası olması.
5) Teknik olarak yansızlık ve sözel yorumların kullanılması ve öneri, destek ve eylemden kaçınılması.
6) Sürecin çalışma biçiminin büyük içsel dönüşümlere (diğer adıyla ruhsal değişime) dayandığına dair inanç.

Uygulama Alanındaki Parametreler

1) Sıklık (her hafta):

Aralığın iki ucu (haftada 1 kez ya da 5 kez) ayrımı yapmaya yardımcı olsa da tek başına hiç biri, özellikle de aralığın ortasında yer alanlar, tanımlamayı yapmak için güvenilir değildir. Haftada 2 kez olan ve psikanalizin tüm özelliklerini taşıyan vakalar olduğu gibi, haftada 5 kez olup psikoterapi olanlar da vardır.

2) Yüz yüze veya divan kullanma:

Yine bu da tek başına tanımlama yapmak için güvenilir değildir. Birçok analist değişik sıklıklarda yaptıkları yüz yüze analizler olduğunu bildirmişlerdir.

3) Süre:

Aylardan çift rakamlı yıllara kadar uzanır, ikisi de olabilir.

4) Kuramsal yaklaşımlar – bir ya da birden fazla psikanaliz (Wallerstein, 1988b):

Keyfi bir seçim psikanaliz adı altında var olan yaklaşımların çeşitliliği hakkında bilgi verebilir, örneğin,

- Tırnak içinde, Klasik Psikanaliz
- Ego Psikolojisi
- Kendilik Psikolojisi
- Üç İngiliz grubu
- Lacancı Okullar
- Öznelerarası Psikanaliz
- İlişkisel-Kişilerarası Psikanaliz
- Latin Amerikan Okulları

vb.

Eğitim / Unvan

Kişinin eğitimini aldığı enstitü ya da cemiyet, verdiği eğitimi ne için verdiğini açıkça belirtir. Ayrıca mezunlarına verdiği niteliklerin kazandıracağı unvanı kesin olarak belirtir. Bu ne yazık ki, birisinin kendisine verilmediği halde bir unvanı zorla kullandığı durumlarda altta yatan sahte vicdanı ya da kasıtlı kötü niyet ihtimalini silemez. Buna örnek, bir psikanalistin kendisine psikotera-

pist demesidir ki Kernberg (1999) buna "vahşi psikoterapi" der ve bunun oldukça iyi bilinen zıt örneği Freud'un tanımladığı "vahşi psikanaliz"dir.

Şüphesiz ki bu, o uzmanın kendi bilim dalı ve eğitimi ile sürdürdüğü bilinçdışı içsel nesne ilişkileri ile de ilgilidir.

Teknik / Temel

1) Amaçlar
2) Müdahalelerin doğası ve vurgusu,
3) Uzman tarafından alınan konum ve karşıaktarım çerçevesi (Faimberg, 1992).

Olası farklılıklar bu alanlarda ayırt edilebildiği için makalenin geri kalanı bunlara odaklanacaktır.

Şimdi hayali bir öznel alana geçelim:

Bir psikanaliz cemiyetinin eğitimini tamamlamış hayali bir üyesi kendi hakkında neler söyler acaba? Çalışırken olmadığı ve (ideal olarak) kendini onlarla meşgul etmediği hususlar nelerdir:

- Belli bir amaca sahip olmayacaktır. Ne belirtilerin yok olması ne de ruhsal acının ortadan kalkması onu teskin etmeyecektir. Onun kendilik-bilgisi yolculuğunun gerçekleşebileceği çevreyi sağlamaktan başka bir işi olmayacaktır. Bu meslekteki diğerleri gibi bu kendilik-bilgisi sürecinin kendisinin terapötik olduğuna inanacaktır (Spillius, 2002).
- O, "eyleme dökme" davranışını önlemeyi amaçlayan müdahaleler için sorumluluk almayacaktır. Analizanı bu araştırma ve keşif yolculuğunda eşit bir partner olarak görecektir.
- Analizandan gelen bazı ayrıntıları ve olası sözel olmayan iletişimleri kaçıracağını bilmesine rağmen, serbest dalgalanan dikkatten ve kendi serbest çağrışımlarından, vazgeçmemeye çalışacaktır. Önemli iletişime bilinçdışı yollardan geçerek ulaşabileceğine güvenecektir.
- Kendisinin analizan için gayet olumsuz yüklenmiş bir nesneye dönüşebileceği bilgisi karşısında geri çekilmeyecek ve yardımcı, destekleyici, mantıklı ve analizanın kaygısını hafifleten, yani olumlu yüklenmiş bir nesne olma gereksinimi gibi kendi doğal eğilimlerine teslim olmaktan kaçınacaktır.

- Analitik ortamda bol miktarda rastlanan, belirsizlik, karışıklık, anlaşılmazlık ve sözelleştirilemezle çalışmaktan kaçınmayacak ve bunlar devam ettiği sürece o da bu durumun içinde kalacaktır. Eğer bu gün anlayamadıysa ve yorumlayamadıysa, her zaman yarın vardır. Dolayısıyla, bütünleştirici/organize edici yorumlar/anlamalar formüle etme ve bunu analizana, kaygısını taşımada yardımcı olacak ve böylelikle terapötik süreci ilerletecek şekilde sunma konusunda üzerinde baskı hissetmeyecektir.
- Analizanın dış gerçekliğindeki kaçınılmaz büyük müdahalelerden kaynaklanan aktarım dışı yorumları yapma konusundaki baskılara boyun eğmeyecektir, zira mümkün olabildiği kadar seanslarda beliren aktarım dinamiklerine odaklanmaya çalışacaktır.
- Kendini yüz yüze karşılaşmalar ve onların yansızlıktan sapmayı gerektiren zorunlulukları için eğitilmemiş sayacak ve dolayısıyla bu gibi durumlar için kendini yeterli hissetmeyecektir. Bu durumlar, olası sözel olmayan ifadelerle ve uzmanın bedeninin görünür varlığı ile aktarım-karşıaktarım etkileşimini bilinçdışı düzeyde lekeler ve kaçınılmaz olarak kendini ifşa etme anlarını ortaya çıkarır (Trewarthen, 2004). Bu kaçınılmaz olarak oluşacak sapmalardan sonra yansızlığı tekrar yakalamak için de kendini eğitilmiş saymayacaktır.
- Psikoterapi seanslarının arasında olan, düzenle tekrarlanan altı günlük aralar (ya da eğer tedavi haftada iki gün ise beş günlük aralar) özellikle bunun analitik ortam, çerçeve ve analistin kendi duruşu üzerindeki etkisini düşünmek ve anlamlandırmak üzerine kendini eğitilmiş, dolayısıyla yetkin hissetmeyecektir.
- Kuramsal anlayışı değişmeden psikanalitik teknikteki değişimlerle baş edebilmek için kendini eğitilmiş saymayacaktır.
- Yüz yüze ve az sıklıkta olan seanslarda sessizliğin rol değişimleri konusunda oldukça az bilgisi olacaktır.
- Eğitildiği bilim dalını uygulamaktan alıkonulduğunda kendi kimliğini sorgulamak durumunda hissetmeyeceği gibi yabancılaşma ve engellenilmişlik gibi duygularla da mücadele etmek zorunda olmayacaktır.

Şimdi bir psikanalitik psikoterapi derneğinin hayali bir üyesinin kendisi hakkında ne düşündüğüne bakmaya çalışalım. Olmadığı nedir ve çalışırken (ideal olarak) kendini onlarla meşgul etmediği hususlar nedir:

- Onun amacı sadece hastanın gizli kendiliğini ve bilinçdışını keşfetmek değil, bunun yanında onun nihai terapötik gelişimini ve içsel dünyasının daha sağlam olarak bütünleşmesini sağlamak olacaktır.
- Kendisine analitik alanı belleksiz, arzusuz ve yönsüz bir şekilde araştırma iznini vermeyecektir.
- Kendi analitik duruşunu düzenlemek ve çalışmaya başlamak için – sadece günlük seanslardan ortaya çıkabilen– derin aktarım ilişkisinin kurulmasını beklemek zorunda olmayacaktır.
- Aktarım yorumları onun yegane müdahalesi olmayacaktır.
- Kendisini bilinçdışı manzaranın anlaşılması ve ayrıntılandırılması alanına kısıtlamayacak, bunun yanı sıra bilinçli duygulanımsal görünümlere de eşit vurgu yapmaya çalışacaktır. Dolayısıyla ikisiyle aynı anda çalışmak durumunda olacaktır.
- Analitik yansızlık ve analitik sessizlik, psikanalitik süreçte verilen mutlakiyet ve özel anlamı taşımayacaktır.
- Hastası için hissettiği ilgi ve endişe duyguları istemeyerek ortaya çıkarsa, kaygı duymak durumunda olmayacaktır.
- Kuramsal geçmişi ve okumaları ve aynı zamanda analitik duruşu ve anlayışı psikanalistlerden farklılık göstermemesine rağmen, psikanalizin günlük devamlılığı olan seansları içeren çalışma ortamı ve bunun yarattığı biricik hatta şiirsel özelliği konusunda kendisini eğitilmiş saymayacaktır.
- Diğer süreçlerde olan açık uçlu zaman lüksüne her zaman sahip olamayabileceği gerçeğinden hareketle, belli temalara ve bilinçdışı dinamiklere odaklanması (başlangıçtan beri sürecin üzerinde gölgesi hissedilen erken sonlandırma dahil), sürece zorla belli bir yön vermesi riskini taşıyacaktır.
- Muhtemel hastaların analiz edilebilirliğinin belirtileri ve tanısal açıdan ruhsal yapıları ile duygusal ulaşılabilirlikleri analiz adaylarından oldukça farklıdır. Bu yüzden, uzmanın kendi ruhsal ve zihinsel ulaşılabilirliğinin ve karşıaktarım konumunun (Faimberg, 1992), uyguladığı teknikle birlikte yeniden düzenlenmesi gerekir.

Analitik ilişkinin özünde var olan üçgenliğin bazen psikoterapideki öznelerarası ikilikle yer değiştirdiği söylenebilir. Son makalelerinin birinde Pontalis (2000), Ulysses'in ünlü kurnazlık tarifine bir göndermede bulunmuştur ve psikanalizde "hiç kimse" olunmaya çalışılırken psikanalitik psi-

koterapide "bir kimse" (diğer insanla karşı karşıya gelen bir insan) olunmaya çalışılır diye yazmıştır. İçinde bulunulan sürecin göreceli doğasını tanımlamada uzmanın karşıaktarımının oynadığı rol son derece hayatidir. Uzmanın tarihsel/eğitim ve kişisel içsel geçmişinden kaynaklanan karmaşık güçlerle birlikte, hastanın bilinçli ve bilinçdışı beklentileri ve uzmanı aktarım canladırmalarına zorlaması (örneğin, yansıtmalı özdeşleşmenin tekrar tekrar kullanılması yoluyla) karşıaktarım konumunun sınırlarını sınar ve sürece şekil verir. Sürecin karakterinin ortaya çıkmasını sağlayacak olan da karşıaktarımdaki bu mücadeledir.

Bütün bunlar oldukça iyi bilinmektedir (Bibring, 1954; Baltt & Shabar, 2004; Frisch, 2003; Churcher & Sedlak, 2001) ve bir bakıma kuramsaldır, fakat örneğin politik ve mesleki kimlik meseleleri gibi dikişlerin altından sızan ek boyutları konu dışı bırakır. Birçok ülkede, iki yaklaşımda da oldukça yüksek kalitede uzman yetiştiren bilimsel cemiyetler ve enstitüler vardır. Bunun yanında psikanalitik düşünüşe karşı düşmanca bir tavrı olanlarda ve hatta aynı zamanda hasta ve eğitim için aday kaynağında gittikçe azalma mevcuttur (Frisch, 2003). Kaygı ve güvensizlik açıkça hepimizi etkilemiştir ve bu bilinçdışı olarak belirlenmiş bir görüngü olarak küçük farklılıklar narsisizmini tahrik ve teşvik eder. Hatta bu narsisizm, paylaşılan tehlikeyle başa çıkabilmek için bir araya gelme eğilime karşı durur. Bion, grup dinamiklerini yorumlarken (1961) şunları yazmıştır:

> Karşıt gruplara bölünmenin, gelişimi-tehdit edici fikirlere karşı yarattığı savunma bu grupların işleyişinde görülebilir; görünürde karşıdırlar fakat gerçekte aynı sonu teşvik ederler. Bir grup bağımlı gruba katılır... [ve] kabul edilmiş olan fikirleri acı verici çaba gerektirecek herhangi bir nitelikten tamamıyla yoksun bırakarak popülarize eder ve böylece gelişimin acılarına karşı olan kişinin katılımını sağlar... Görünürde yeni fikri destekleyen karşı grup, kendi talepleri konusunda o kadar müşkülpesent olur ki kendini çoğaltmayı ihmal eder. Dolayısıyla her iki grup da gelişimsel çatışmanın özü olan ilkel ve gelişmiş olanın acı verici bir şekilde bir araya gelişinden kaçınmış olurlar.

Belirli bir bilinçdışı nesne-ilişkileri düzenini temsil eden bütünleşmenin gerçekleştirilmesi farklı bir bilinçdışı nesne-ilişkileri düzenini temsil eden yukarıda bahsedilmiş narsisizm ile istikrarsız bir dengededir. Bu süreçler bireylerdeki kadar inandırıcı bir şekilde gruplarda da gözlenebilir. Bütünleştirici süreçler gerçeklik sınamasına dayanır ve "ben neyim?" ve daha da önemlisi "ne değilim?" ve "ne yapamam?"ın fark edilmesini ve kabul edilmesini içerir.

Benim sınırlarımı kabul etmem, ötekinin bana değerli olan ve bende bulunmayan bir şeyi sunabileceğini fark etmem ile oluşan içsel bir onarım sürecidir.

Psikanalitik düşünce son derece geniş ve zengindir, kendi içinde o kadar sağlamdır ki birçok şeyi içine alabilir ve tek bir gruba ya da tekniğe ait değildir. Yaşama karşı bir duruştur, Sokratik *exetasis* (sorgu) ya da Bioncu (-K) dan (bilgiye doğru hareket, bilginin aranışı) çok farklı değildir. Hatta canlı ve sürekli değişken nitelikleriyle, statik ve steril olan bilgiye sahip olmaya karşıdır. Psikanaliz ve psikanalitik psikoterapi birlikte aralarında "analitik duruş" ismi verilebilecek ortak alanı tamamlarlar. Freud'un 1922'deki üç bölüme ayrılmış tanımlaması göz önüne alındığında:

> Psikanaliz 1) başka türlü neredeyse ulaşılamayan zihinsel süreçleri soruşturma işleminin, 2) (bu soruşturmaya dayanarak) nevrotik rahatsızlıkları tedavi etme yönteminin ve 3) bu yolla elde edilmiş ve giderek yeni bir bilimsel dal bünyesinde toplanan bir dizi psikolojik bilginin adıdır.

Psikanaliz ve psikanalitik psikoterapinin her ikisi de ortak nitelik olarak, üçüncü tanım maddesini güvenli dayanak noktaları ve güçlerinin kaynağı olarak paylaşırken, ayırıcı nitelik olarak, psikanaliz birincisine, psikanalitik psikoterapi ikincisine dayanmaktadır. Psikanalitik psikoterapi değerli, zor elde edilen bilgiyi yeni şartlara uyarlama eğilimi göstermekte ve geniş bir psikopatoloji alanına yayılan farklı ihtiyaçları karşılamak için değişiklikler yapmaktadır. Hatta mahrumiyet ve yorumlama temelli daha eski kuramsal pozisyonun tersine bir dereceye kadar ihtiyaçların karşılanmasına (bu çok sıkı kontrol edilen bir parametredir) izin veren bilinçli karara olanak sağlamıştır. Sonuç olarak, olabildiğince geniş bir hasta popülasyonuna bakabilmek için devletin sağlıkla ilgili hükümleri ve değişen finansal gerçekler tarafından dayatılan ortam değişimlerini dikkate almıştır. Aynı zamanda gelişimsel psikoloji ve nörobiyoloji gibi ilgili disiplinlerdeki bilimsel bulgulardan da etkilenmiş, böylelikle kendini zenginleştirmiş ve daha fazla geliştirmiştir. Buna karşı, psikanaliz psikolojik olanla değil, ruhsal olanla ilgilendiği için, eşit derecede önemli olan fakat yukarıdakilere zıt gelen, bir eğilim gösterir. Psikanaliz, "uyum sağlamayan"ı, beklenmeyen ve alt üst edeni, ruhsal harabenin tarif edilemez alanını ve geriye dönük olarak "burada"ya anlam veren "başka bir yerde"yi anlatır. Kendi kendine yeterli olmasına ve kendi üretme potansiyelinin zenginliğine değer verir ve bunları muhafaza eder. Analistten, onun karşılıklı olarak mantıktan vazgeçme alanlarına gönüllü olarak girmesini gerektirerek, sadece bazılarımızın yapabileceği ve bütün analizanlarımızla yapama-

yacağımız oldukça büyük taleplerde bulunur. Bizler onun önünde sıklıkla dehşete kapılırız ve ussallaştırmaların ve aşırı basitleştirmelerin arkasına saklanırız.

Psikanaliz *farmakon*'dur (hem ilaç hem de zehir anlamına gelen yunanca bir kelime). Eğer psikanalitik psikoterapi tedavi ediciyse, psikanaliz, Freud'un uzak Atlantik kıyılarına getirdiği veba gibi, bir zehirdir. Bundan dolayı eğer birisi psikanalizden korkuyorsa ve ona karşı direniyorsa bu normalliğin ve akıllılığın işaretidir. Kolay ve populist olan bir psikanalizin imtiyazı kendi fildişi kulesine kapanmış ve dış gerçekliğin zorunluluklarından kopmuş bir psikanalizinki kadar elinden alınmıştır.

Buna rağmen, Grek etiğini ifade eden bir cümleyi akılda tutmakta fayda vardır:

> Boştur filozofun sözleri, bir insan tutkusunu tedavi edecek niteliklere sahip değillerse.
>
> Epikür

Çeviren İREM ANLI

10

Eğitimden Biraz Fazla, Terapiden Biraz Az: Psikanalitik Süpervizyon Üzerine Düşünceler

Bu yazının başlığındaki ifade, 1950'lerin psikanalitik yazılarında geçen bir tanımdır ve yakın dönemde Prof. Vaslamatzis (2008) tarafından Uluslararası Psikanaliz Dergisi'nde yeniden kullanılmıştır.

Bu tanım psikanalitik süpervizyon durumunun, çelişkili ve birbirini dışlayan iki boyutuna atıfta bulunmaktadır; birinde süpervizör bir eğitimci gibi bilgileri ya da uygulamaları, bir miras şeklinde nesilden nesle aktarır; öbüründe ise süpervizör bir analiz sürecinin çoklu katmanlardaki gelişiminin katılımcı gözlemcisi, bir psikanaliz işlemcisidir.

Ancak biz süpervizyon altındaki nesnenin kendisiyle, yani gelişmekte olan psikanalitik süreçle başlayalım. Psikanalitik süreçte, sahnedeki iki katılımcının arasındaki bilinçdışı iletişim aracılığıyla ister istemez oluşan bir duygusal yakınlık ve dürüstlük durumuyla karşı karşıyayızdır. Bu yakınlık alanı içinde, yavaş yavaş, engeller arasından bir ötekini ve kendini tanıma işlemi başlar.

Böylesi bir yapıdaki bir deneyimin üçüncü kişilere iletilmesinin süpervizyonun hassas ve çok kişisel alanına yankılar ve deneyimsel yansımalar getireceği, beklenilir bir durumdur. Tabi aynı zamanda, herkes, analitik süreç sözlü olarak iletildiğinde, öznelliğin özünün, dolayısıyla da seansın özünün %50'den fazlasının kaybolduğunun farkındadır. Psikanaliste sözlerle anlatılan rüya, analizanın zihninde öznel bir şekilde duran, duygu yüklü görüntüden uzaktır, bu da, analizan uyandığında hatırladıklarından uzaktır ki bu da rüyasında gördüklerinden uzaktır. Her koşulda, elimizde yalnızca soluk kalıntılar vardır.

Böylece süpervizyona gelenler aslında kalıntılardır ve hastanın malzemesiyle psikanalistin yorumlarında, eylemlerinde ve anlatısında düzensiz, dağınık bir halde bulunmaktadır. Süpervizör, ondan ikili rolünü icra etmesi beklendiği için, ilk olarak bunları bilinç düzeyinde kabul eder. Analiz işlemcisi sıfatıyla, üçüncü kulağıyla dinler ve bilinçdışı yankıları yakalamaya çalışır. Bu bilinçdışı yankılar hastanın anlatılarının satır aralarında, psikanalistin yorumlarının, anlatısının ya da olgusal yönden alakasızmış gibi görünen çağrışımlarında, paralel süpervizyon sürecindeki eylemler ya da ilişki süreci yoluyla ya da son olarak süpervizörün kendi karşıaktarımsal öğeleri ve çağrışımlarında ortaya çıkar. Bir eğitimci sıfatıyla ise kendini hem psikanalitik düşünüşün ve işleyişin örneği olarak sunar hem de aynı zamanda, süpervizyon alan psikanalistin özel ve kişisel psikanalitik dinamiğinin gelişimine yön verir.

1960'ta Isakower'ın psikanalistin kendiliğini 'analitik araç' olarak tanımlamasıyla, eğitim yani temelde süpervizyon, her müstakbel psikanalistin, üstten gelen bilgiler, belirli yöntemler ve kurallarla yüklenmesine karşı, kişisel duyarlılığının geliştirilmesi ve tamamlanması olarak algılanmaya başlamıştır.

Şan eğitimi modeli, yani sabitçe tanımlanmış bir çerçeve dahilinde, hem mirasın hem de bireyselliğin korunmasını sağlayan ve her şan öğrencisinin kendine has imkânlarının açığa çıkarılmasına önem veren bir yöntem, psikanalitik süpervizyonun tanımına oldukça yakındır.

Bu bakış açısıyla süpervizyonun amaçları aşağıdaki gibi sıralanır:

- Müstakbel psikanaliste ezbere dayalı kalmadan, bir noktada bunu kendi başına yapabilecek duruma gelmesini sağlamak amacıyla, analitik düşünebilme rahatlığını ona verecek bir deneyimin sunulması,
- Psikanalistin, özellikle olumsuz aktarımla karşı karşıya geldiği anlarda, eyleme vurmaya başvurmaması (üstbenlik tarzı yorumlar) ya da yalıtma ve inkâr gibi ("etkilenmedim, bu sadece ve sadece hastaya ait") savunmacı yönlere doğru dürtüsel tepkilerinin kısıtlanması için kendi kırılgan kısımlarının aydınlatılması,
- Psikanalistte, hastasında neyin kendi karşıaktarımsal tepkilerini oluşturduğuna dair serbest çağrışımda bulunması için merak duygusunun açığa çıkarılması ve karşıaktarımsal tepkilerinin şekillendirdiği anlayış konumunu doğrulamak için bunların birbirine bağlanışı. Psikanalistin deneyimlerinin verilerinin, malzemenin öğeleri

yoluyla doğrulanması. Anlayışın tek soyut-varsayımsal kabulünü yapılandıracak olan bu doğrulama, varsayımsal yorumun sözel olarak ifade edilip sınanması için gereken sabit bileşeni oluşturmaktadır.

- Kişisel analizin sona ermiş olduğu ya da hiç başlamamış olduğu durumlarda (ki bu durumda özel dikkat ve duyarlılık şarttır), süpervizyon düzlemi, bir üst-benlik alanına dönüşmektense içinde derinlemesine düşünme, kendini sorgulama ve nihayet daha da geniş derecede kendini tanıma süreçlerinin gelişimi için bir güven alanı oluşturma baskısı altındadır. Yorumların, süpervizyon alan kişinin kişisel tarihindeki deneyimlere hiçbir zaman değmemesi ve hastanın malzemesine açık bir atıf olmadan (ki bu, kullanıma uygun tek kaynağı oluşturmaktadır) ya da somut bir doğrulama oluşmadan tamamıyla ve sadece süpervizörün karşıaktarımına dayalı olmaması için çok dikkatli olmak gerekir. Aksi takdirde 'vahşi analiz'e ve çerçevenin ihlaline doğru sürüklenmiş oluruz.
- Hem analizde hem de süpervizyonda aynı simgesel yeri tutan çerçevenin, anlamının netleşmesi dirimseldir. Çerçevenin ihlal edilmesine dair ayartmalar, ihlalin gerçekleşmesinin ve ardından temize çıkılmasının kolaylığı ve bu gibi sınır aşımlarının hem süpervizörü hem de süpervizyon alan kişiyi dahil eden bir canlandırma olarak önemi ve bunun ciddi akıbetleri, süpervizyonun içerisinde yer alacak canlı göstergeler yoluyla, psikanalitik anlayışa kavuşurlar. Sınırların ihlali süpervizyonun içinde de yer bulursa bu eylem bir kuşak psikanalistten diğerine vasiyet edilmiş bir norm olarak kalabilir ve böyle bir durumda sınır aşımlarının asıl analiz alanına girişinin engellenmesi mümkün olacak mıdır acaba?
- Bir eğitim programı içinde süpervizyon, ilerlemeyi değerlendirdiği için, yani süpervizörün muhakemesi süzgeç rolünü gördüğü için, süreç dinamiğinin üst-benliksel boyutu "kaçınılmaz" olur. Bu gerçekliğin inkârı, en azından sahtedir.

Kısaca süpervizyonun amacı, "öğrencilik konumu"nun geliştirilmesi olarak tanımlanmıştır (Martindale, 1997), bu da şöyle açıklanabilir: Psikanalist adayının kendi ruhsal öğelerinin hasta ile bilinçdışı buluşmasından kaynaklanan (ve kendisinin de bilincinde olmayan) korku ve kaygılarını ve de kendi savunmacı tepkilerini yaşamaya yönelik becerisi ve duyarlılığı söz ko-

nusudur. Bu, gerektiği zaman kendisini hastanın yerine koyması ve onu daha derin seviyelerde kavramasını sağlayacak kendi ruhsal halini daha iyi anlamasına yardımcı olacaktır.

Psikanalisti, hastasıyla nasıl buluşacağına dair ayrıntısıyla yönlendiren bir süpervizör, aslında onun bu "öğrenme konumu"na erişmesini engeller ve böylelikle kendi amacına ters düşmüş olur. Yüzeysel olarak destekçi gibi gözüken, aslında derinde yıkıcıdır ve müstakbel psikanalistin imkânlarını hor görmektedir. Süpervizörün kendisiyle ilgili ve de süpervizyon alan kişinin süpervizörle ilgili *supposé savoir** düşlemi, analizde olduğu kadar süpervizyonda da ölümcüldür. Psikanalist ve analizan arasındaki "derinlemesine karşılaşma"nın nihai sorumluluğu, sadece ikisinin üzerindedir. Süpervizörün sunduğu şey, çıkmaza sürüklenme ihtimalini oluşturan sımsıkı tecritler ve klostrofobik bir atmosfer içinde bulunan bir sistemde, soluk almaya alan sağlayan üçüncü bir gözdür. Bu güvenli havalanma alanı, analiz seansı sırasında, süreçten kaynaklanan ve süreci şüphesiz etkileyen, psikanalistin kendi bilinçdışı içinde oluşabilecek, utanç verici ve suçluluk duygularını barındıran tepkilerin ya da düşlemlerin bilinç düzeyine çıkmasını mümkün kılar. Bu tepki ya da düşlemler bilinçlenme ve derinlemesine çalışma konusu olmayıp da kaçma ve saklanma sebebi olarak kalırlarsa süreci yeraltından kazmaya başlamaktan başka çıkış yolu bulamazlar.

Serbest düşünce, alternatif bakış açıları ve de korku ve yasakların olmadığı bir güven çerçevesinde zor kişisel meselelere yaklaşma cesaretini sağlayan bir alan olarak süpervizyon faaliyetinin içselleştirilmesi, 'iç süpervizör' kavramını, yani ileriki aşamalar da psikanaliste eşlik edecek olan bir iç nesneyi, yaratacaktır (Casement, 1985).

Buna bağlı olarak, psikanalist kimliğinin oluşumu –ki müstakbel analist için istenilen budur– süpervizörün aynı zamanda hem analist hem de eğitimci olarak ikili kimliğinden etkilenecektir. Süpervizörün bunu becerebilmesi için, birden fazla aşamayı aynı zamanda ruhsal olarak soğurması ve zihinsel olarak işlemesi gerekmektedir:

1. Analizanın malzemesi (kendi tarihiyle ilişkili olarak ruhsal dinamiklerinin bilinç-içi ve bilinçdışı öğeleri),
2. Analistin malzemesi (duygusal ve zihinsel tepkilerini belirleyen bilinçli ve bilinçdışı öğeler, yani karşıaktarımsal durumları),

---

(*) Burada yazar Lacan'ın "bildiği varsayılan özne" kavramına atıfta bulunuyor – e.n.

3. Analist ve analizan arasında gelişen ilişki, yani rol duyarlılığı.
4. Analist (süpervizyon alan kişi) ve süpervizör arasında gelişen ilişki – süpervizyon faaliyeti ve süpervizörün karşıaktarımına karşı, süpervizyon alan kişinin aktarımı, direnci ve dürtüleri ve tüm bunların analizanın malzemesiyle ilişkilendirilmesi. Bu yapı, paralel ya da ayna-işlem olarak bilinir ve analistin hastasıyla özdeşleşerek, süpervizörün önünde, bilinçdışı bir şekilde ateşlenmiş bir şeyi canlandırması ihtimalini tasvir eder. Psikanalitik araçların kullanımıyla, süpervizörün serbestçe dalgalanan dikkatinin, serbest çağrışımlarının ve ruhsal ve zihinsel durumunun kendisi tarafından analiz edilmesinin, süpervizyon seansı anında belirlenmesi ve doğrulanması, devam eden çalışmanın çekirdeğini oluşturmaktadır.

   Örnek: Son 6 seans. Kadın analizan, yakın zaman önce sona eren bir ilişkisinden bahsetmektedir. İki yıl süren ve analizanın yüksek beklentileri olan bu ilişkinin bitmesiyle, analizan başarısızlık ve hayal kırıklığı hisleriyle taşmış durumdadır. Yanında ona destek verebilecek kimse olmadığından derin bir yalnızlık hissi içerisinde, hatanın kendisinde olduğunu düşünüyor; hiç değişmeyeceğinden korkuyor ve sonraki ilişkilerinde de aynı hataları yapma riski olduğunu düşünüyor. Analist, aktarımsal meselelerden muğlak bir şekilde haberdardır ve analizanın, ayrılmayı daha zorlaştıracağı için ilişkinin olumlu yanlarını vurgulamaktan kaçındığını ifade eder. İçinde analizana destek çıkma ve güdüleme arzusunun geliştiğinin farkındadır. Analizanın ortada duran ve kendisine yönelik saldırganlığının bilinç düzeyine çekilmesinden ve yorumlanmasından kaçınır.

   Bir hafta sonra: Analist, süpervizyon esnasında, katıldığı bir seminerde çalışmasından bir örnek sunduğunu ve aldığı tepkilerin oldukça eleştirel olduğunu ifade eder. Kendini başarısız ve yetersiz hissetmiş, grubun içinde yalnızlık duygusuyla dolmuş ve eğitiminde ilerlemiş olduğuna inanmış olduğu için, böyle bir deneyimden sonra, hayal kırıklığına uğramış olduğunu söyler. Süpervizör olumlu yanları vurgulama, başarıyı aydınlatma ihtiyacını hisseder, fakat buna rağmen 1) canlandırmanın ve 2) (ister bölme ve seminerin eğitimcisine yansıtma aracılığıyla, ister dolaylı olarak, hastanın analizinin sona ermesiyle bitecek olan süpervizyon için) kendisine yönelik saldırganlığın varlığını ifade etmekten kaçınmaz.

5. Grup süpervizyonu durumlarında, söz konusu süpervizyon seanslarını renklendiren grup dinamiklerini algılamak için tetikte olmak çok önemlidir. Mademki psikanalitik süreç, temas ettiği her canlı sistemde bilinçdışı yankılar yaratıyor, grup dinamiklerinin ve onların hastanın malzemesiyle karşılıklı ilişkisinin açığa çıkarılması da söz konusu vakaya dair düşünüşü ve anlayışı epey zenginleştirir.
6. Süpervizyon alan kişinin bilinçdışı süreçlerinin yorumlanmasıyla ilgili, süpervizyonun kısıtlayıcı sınırlarının, sabit bir çerçeve olarak korunması muhakkaktır. Süpervizyon süreci, analitik çalışmanın başka bir ortamda gerçekleşme olasılığını vurgular ve bunu teşvik eder.

Bu makaleyi rüya alanına geri dönerek bitireceğim. Psikanalize göre, rüya görme durumu, ruhsal çalışmanın bir göstergesidir ve rüyaların yorumlanması da tam da bu bağlantıya dayalıdır. Bu nedenle 'rüya' ve 'rüya görmek' ifadeleri, uykuda ya da uyanıkken, bilinçli olsun ya da olmasın, bu ruhsal faaliyetin eşanlamlıları olarak kullanılırlar. 'Rüya görmenin' yoksunluğu ya da ertelenmesi, coşkusal deneyimlerin hazmında bir engelin var olması anlamına gelmektedir.

Bu düşünceyle, Jorge Luis Borges'in 'edebiyat, yönlendirilmiş rüya görmekten başka bir şey değildir' cümlesinden esinlenen Amerikalı bir psikanalist (Ogden, 2005), süpervizyonu 'yönlendirilmiş rüya' olarak tanımlar. Süpervizyon öğrenim sürecinde olan analisti hastayı ve aralarındaki analitik karşılaşmayı rüyalaştırmaya teşvik eder. Rüyalaştırma sürecinde ortaya çıkabilecek bloke olma, kaçma, çıkmaz ve baştan çıkarma anları için, süpervizör –müdahaleci olmayan varlığı aracılığıyla– analistte var olan yaratıcı rüya görme yeteneğini hafifçe teşvik edecek yöntemler bulacaktır.

Böylelikle üç katmanlı bir rüyalaştırma durumuyla karşı karşıya kalırız: Hasta çok kişisel deneyimlerini ve kendi rüya görme yöntemini ortaya koyar; analist, hastasıyla çok kişisel bir düzlemde eşiti olarak karşılaşır ve onu rüyalaştırır; süpervizör ise, iki kişi arasındaki bu duygusal yakınlık ve bilinçdışı iletişim anlarına tanık olur ve onları rüyalaştırır. Bu, son derece kişisel yakınlık, yalnızlık, cinsel uyanma ya da ölümcüllük, şefkat ya da korku, öfke ya da umutsuzluk, başarısızlık ya da narsisizm nitelikli zafer vs. içeren bir süreçtir ve süpervizörün rüyalaştırma becerisinin hatta duyarlılığının sınandığı yerdir. Tek istenen şey, yeterince kapsayıcı olmasıdır. Sonuç olarak, süpervizörün öğreteceği de budur.

Çeviren Arı Cokona

11

John Malkovich ya da Ruhsal Hastalıklara Bakım Veren Kurumlarda Ruhsal Tükenmişlik

Yedi yıl kadar önce, "John Malkovich Olmak" isimli bir film vizyona girmişti. Bu filmde, bir kukla sanatçısı, tesadüfen John Malkovich'in beyin-ruhuna bir giriş kapısı keşfeder. Birdenbire kendini onun bedeninin içinde bulur, onun gözlerinden görür, onun zihniyle düşünür, onun ellerini ve bacaklarını hareket ettirebilir, yüzünün ifadesini verir, hatta onu istediği gibi güdüleyebilecek hale gelir. Aslında, başlangıçta bunun farkına varmasa da Malkovich'in kendi bireyselliği içten işgal edilmiş durumdadır. Bu durum, "işgalci"de, Öteki'ni hem denetimi altına aldığı ve hükmettiği için hem de kendini her türlü sorumluluktan muaf tuttuğu için apayrı bir rahatlama ve kaygısızlık hissi yaratır. Herhangi bir sorumluluğu olmadan her türlü imtiyaza sahiptir, eylemde bulunan ise daima Malkovich'tir. Öte yanda 'işgal edilen', bu deneyimde, paramparça olur, yozlaşır, delirir hatta onun için her şey anlamını yitirir, sonuçta etkisiz kalan çeşitli dirençlerin oluşmasına rağmen, bir ruhsal harabeye dönüşür.

Film, Malkovich'in kişiliğinin tamamıyla değişmesi, yani asalak işgalcinin emirlerine tamamıyla boyun eğmesi ile karamsar bir hava içinde sonlanır. Ancak gerçekte her zaman böyle bir şeyin yaşanması zorunlu değildir. 'İşgal' ve 'yerleşme' mekanizmaları derinlemesine incelendiğinde, bu süreçlerin farklı şekilde gelişmelerini sağlamanın mümkün olduğu açıktır.

Burada, psikiyatri alanında emek veren bizleri ilgilendiren, ruhsal hastalıklarla karşılaşma ve alışveriş meselesidir. Bu nedenle de bu makalenin amacı, Amerikalı psikanalist Harold Searles'ün (1959) "hasta-terapist ilişki-

lerinde öznelerarası çiftyönlü olgunun varlığı" olarak tanımladığı ve "ötekini delirtme çabası" olarak adlandırdığı görüngüyü anlamaya çalışmaktır.

Ruh sağlığı alanında çalışan bizler, her gün, ruhsal sancıyla bezenmiş bir ortamda yaşamaktayız. Bu, belki bir panik atağı tetikleyen endişe, bir takıntının baskısı, düşüncesiz bir saldırganlığın gerginliği, travma yaratıcı bir deneyimin derin acısı ve umutsuzluğu, melankolinin saklı şiddeti, belki de psikozun getirdiği anlamsız ya da tanıdık olmayanın yani yardım edilemeyenin yarattığı felç hissi olabilir. Her ne olursa olsun, içinde bulunduğumuz ortam ve günümüzün büyük bir kısmında yeşeren ilişkilerin, mutluluk ve iyimserlik kaynakları dışında oldukları muhakkaktır. Bilişsel psikologlar ve nörobilim uzmanları, duvarların renginin, duyduğumuz ve okuduğumuz kelimelerin, dinlediğimiz melodilerin vs. bile, doğrudan (ve bilinci es geçerek) beynimizin duygu ile ilgili bölgelerini etkilediğini ifade ediyorlar. Dolayısıyla ruhsal hastalıkların var olduğu ortamlarda uzun yıllar bulunma durumu, üzerimizde uzun süreli etkiler bırakmaktadır. Ayrıca, yakın dönemde, beyindeki "ayna hücrelerinin" keşfi, "empati" gibi psikolojik bir kavramın biyolojik kanıtını oluşturmaktadır (Iacoboni, 1999). Bu hücreler, peşinden gelen duygularla bilinçli bir eylemi yaşayan biz de olsak ya da başkasını bunu yaşarken gözlemliyor da olsak aynı şekilde aktif olurlar. Beynin, bilinçdışı (duygusal) öznellik ile ilgili olan bu bölgeleri için bu iki deneyim eşdeğerdir!

Şimdi baştan bu durumun böyle olduğunu farzedip, ayrıntılara odaklanalım.

Ruh sağlığı alanında çalışanlar, genelde ortak özelliklere sahiptir: Ruhsal açıdan duyarlıdırlar, insan ilişkileriyle ilgilenirler, başkasının bakımına özen gösterirler, başkasının iyileşmesinden ve gelişiminden tatmin olurlar. Ayrıca kendi hislerini denetleme ihtiyacında ya da yönelimindedirler, bu durum da onlarda, başkalarının davranışlarını ve duygularını denetleyebilecekleri ya da bunlara yön verebileceklerine dair bir inanç yaratır. Kolay alınırlar ve çalışmalarında başarıları ya da başarısızlıklarıyla doğrudan ilişkili olarak, kendilerine duydukları saygı ve yeterlilikleri konusunda şüpheye düşmeye hazırdırlar (Foster & Zagier-Roberts, 1990). Son olarak, kendi yaralı içsel nesnelerinin simgesel onarımı sürecine katılma konusunda derin bir içsel ihtiyaç hissederler.

Ruh sağlığı alanında çalışanların hedefi, açıkça tespit edilen en az üç farklı unsurdan oluştuğu için, oldukça karmaşık ve çelişkilidir, hatta bunların kendi kendilerini yalanladıkları bir duruma dönüşebilir.

a) Kişinin denetimsiz endişesini ve hüznünü düzenlemek ve bunlara sınır koyarak kişiye kaygı verici koşullardan uzak, korunma ve sığınma mekânı (sözlük ve mecaz anlamıyla) yaratmak.
b) Toplumun korunmasını garanti altına almak. Bu, toplumun düzenli işleyişini tehdit eden ve bir tür tehlike kaynağı olan unsurların uzaklaştırılması yoluyla sağlanır.
c) Görüngü 'hastalık' olarak teşhis edildiği sürece, uygun teknik ve tedavi yoluyla, bakım vermek.

...bütün bunlar da elimizdeki tek araç olan, kişilerle birebir duygusal temasla gerçekleştirilmelidir.

Kolayca anlaşıldığı üzere, bu zorunlulukların/sorumlulukların her biri, çalışanı oldukça kırılgan bir konuma yerleştirir ve her zaman açıkça ifade edilmese de onu ağır bir baskının altında bırakır. Bu bahsedilen unsurların birleşiminin ise bazı durumlarda hedeflerden, önceliklerden, yaklaşım biçimlerinden ve sonuca yönelik hareket etmekten uzaklaşmayı ve ayrıca etik ve meşru boyutlardan sapmayı oluşturabileceği ihtimali, çalışanın mesleki yeterliliğinden, kimliğinden ve de sunduğu bütün çabanın nihai anlamından şüphe duyması olasılığını taşır.

Bunun ötesinde, meselenin kolektif-toplumsal boyutları da vardır. Sosyal antropolog Elizabeth Bott, psikiyatri kurumlarıyla ilgili çalışmalarında "bir psikiyatrik kuruma giriş yapanlar yalnızca ruhsal açıdan rahatsız olanlar değildir, onlarla beraber, 'onların sarsıntısı ve bozuk işleyişi' de kurumun yapısal örgütlenmesine girer" (Bott, 1976, s. 103) derken, sunduğu model bir salgın hastalık modelidir. Albert Camus'nün, tabipleri, hastaları ve onların toplumsal bağlarını belirleyen duygulardan bahsettiği eserini hatırlayalım: Korkuyla birlikte özveri, ruhsal ve fiziksel yorgunlukla birlikte coşku, aşamalı yabancılaşma ve mekanik davranışlarla beraber derin bir borçluluk ve suçluluk duygusu, umutsuzluk ve anlamsızlık hissi ve artık sırf eylemin kendi içinde anlam arayışıyla beraber, dayanılması zor karşıtlıklara rağmen, ihtiyacı olan insanlara sürekli bakım verilmektedir. Aynı zamanda Camus, uyumlu toplumsal örüntünün sallandığını, referans noktalarının ve taşıyıcı yapıların gevşediğini ve değersizleştiğini, ahlakın ve hiyerarşinin başka anlamlar taşımaya başladığını ifade eder. Bugünün ruhsal hastalığına verilen bakım, antibiyotik-öncesi tıp döneminde salgın hastalıklara verilen bakımdan çok da farklı olmasa gerekir.

Ruh sağlığı sorunları olan kişiyle birebir ilişkiden başlayarak, çalışanlar, terapiye tabi olan kişinin içinde taşıdığı ve önlerine açıkça serdiği, bir se-

ri yoğun ve şiddetli duygularla karşı karşıya kalırlar. Ancak bu sadece bir üst düzey tasarımdır ve bundan dolayı da indirgenmiş bir temsildir. Gerçekte bu duygular, istese de istemese de çalışanın içine yerleşecektir. Çalışan, istese de istemese de içten sarsılacaktır: İstese de – çünkü o ilişkinin içinden, kişiyi anlamak, hissetmek ve yardımcı olmak isteriz, yani "onarım" deneyimleri yaşamak niyetindeyizdir; istemese de – çünkü daha yukarıda da belirtildiği üzere, beynimizin sağ lobu, hipokampüs ve amigdala bölgeleri bilinçdışı yollardan etkilenirler.

Sonuç olarak, çalışanda kalan duygular, ilkin karşısındakinde var olan duygulardır ve birdenbire çalışan, kendisini bunlarla bir şeyler yapmaya mecbur kalmış hisseder; yani ya savunma duvarlarını yükseltmek ya da "derinlemesine çalışma"nın yıpratıcı sürecine girmek (Lousada, 1993). Hastalar daha birçok deneyimin yanı sıra, aşağıdaki deneyimleri yaşamaktadırlar:

- endişe - korku
- hüzün - umutsuzluk
- hüsran - boşluk
- öfke - düşmanlık - saldırganlık
- anlamsızlık - anlam yitimi
- paramparça olma hissi
- kimlik yitimi

Bu deneyimler, bir zamanlar ruhsal sorunları olanlarda var oldukları kadar, onlarla çalışanların da ruhsal sistemi içinde derin kasırgalar oluşturur. İlk anda en cazip gelen şey savunma yapılarının yükseltilmesidir. Böylesi savunma tepkilerine verilecek en uygun örnek, kayıtsızlıkta, duygulanım ve empati yokluğunda, yani "patolojik vakanın" soğuk ve teknik kullanımında ifade bulan, bölme ve uzaklaşmadır. Bu mekanizma, süresiz kitlesel yansıtmalardan güç kazanır ve böylelikle, bir nevi düzen ve (sahte bile olsa) güven duygusu veren sert ikili kategorileştirmeler ve bölünmeler oluşturulur:

biz	ve	onlar
sağlıklı	ve	hasta
güçlü	ve	güçsüz
normal	ve	patolojik
kontrollü	ve	tahmin edilemez
bakım veren	ve	bakım verilen

kendi kendine yeten	ve	muhtaç olan
bağımsız	ve	bağımlı
düzenli	ve	dağınık
anlamlı	ve	anlamsız

Ve özellikle, biz iyi ve duyarlı uzmanlar ile onlar, hastanın kötü ve duyarsız ailesi gibi, çekici bölmeyi de unutmamalıyız.

Dünya siyah-beyaza boyanmış durumdadır. Öyle ki, siyah olarak tanımlanan şey B alanından başka bir yere ait olamaz, beyaz olan her şey ise yalnızca A alanına aittir. Bu katı sınırları aşmaya ve çifte-değerlilik duygularını içeren bütünsel bir alanda bütünleştirme ve yeniden paylaşımı gerçekleştiremeye uğraşanların vay haline!

Aynı kolaylıkla seçilen başka bir savunma biçimi de sürekli coşku ve faaliyet üretiminde, aşırı iyimser ve her şeyle mücadele etmeye muktedir yaklaşımda ifade bulan aşırı-eylemlilik, çok-yönlülük ve aşırı-enerjidir. Bu durum ya süreç içerisinde (örneğin, hastanın dinamiklerinin içine kayıtsız şartsız girmek), ya da dışında (örneğin, kurumsal dinamiklere ve iktidar ilişkilerine kayıtsız şartsız girmekle) görülebilir. Son olarak, göz ardı edilemeyecek başka bir savunma durumu varsa o da çalışanlar arasındaki ilişkilerin yoğun bir şekilde cinselleşmesidir.

Kişisel savunmalar şeklinde başlayan bu görüngü, hızla kolektif savunmalara dönüşür ve artık grup dinamikleri ile karşı karşıyayızdır. Bu grup süreci ya mesiyanik beklentiler, yani dıştan gelecek kurtarıcı şeklinde ya da kavga-kaçış yöntemindeki düşman (ki ya grubun içinde ya da dışında bulunabilir) şeklinde, alt-gruplar yaratılışını barındıran temel varsayımlardan kaynaklanır (Bion, 1961).

Bu içsel şahsi çatışmanın dışsallaşması, yani Kendiliğin parçaları arasında çatışmadan ziyade sistemin alt-grupları arasında bir çatışma olarak yer değiştirmesi, bireysel endişeyi kısa vadeli olarak azaltsa da yüzleşmenin olmayışı daha olgun çözümleri engellediği için uzun vadede işlenmemiş olarak kalır.

Üstelik böyle mekanizmaların sürekli ve bilinçsiz kullanımı, şu iki sonuçtan birini barındırır: a) Hasta ile ilgili, tümgüçlü şifa beklentilerini sürekli olarak arttırır, ki böyle bir durumda, kaçınılmaz olarak, "yeterince iyi sonuç"ların hiçbiri tatmin edici olmadığı için, derin bir başarısızlık hissine ve artan rahatsızlığa yol açar, b) Bahsi geçen grup görüngüleri, düşük morale, beceriksizlik duygusu ve kimlik bunalımına, yorgunluk ve bireysel seviyede yeniden ruhsal yıpranmaya yol açarlar.

Elliot Jacques 1953 tarihli bir metninde, "toplumsal bir sistem, çalışanların ona yansıttığı bireysel savunma tercihlerini yansıtır ve onlara destek verir" der (s. 15). Bott'un yukarıda bahsettiğim tespitiyle beraber bu düşünce, geçmişte kapalı, şimdi ise açık olan ruh sağlığı kurumlarının bugüne kadarki belirli gelişiminin nedenlerini sorgulamamızı sağlamaktadır. Kurumların hem zihniyetinin hem de pratiğinin radikal dönüşüm çabasına rağmen, ruh sağlığı sisteminin yeni yapısında geçmişte olana benzer bir ortamın yeniden oluştuğu gözlemleniyorsa –ki gözlemlendiği saklanamaz bir gerçeklik haline gelmiştir– acaba ona hak ettiği değeri vermememize neden olan bir şey mi olmuştur? Acaba, dünya çapında Psikiyatri Reformu'nun dayandığı acelecilik ve aşırı iyimserlik, yukarıda ifade ettiğimiz siyah (yüce ruh sağlığı kurumları)-beyaz (sosyal psikiyatri) tuzağına düşmüş olabilir mi? Son yıllarda, yüce psikiyatri kliniklerinin 'kabul edilemez' olarak nitelendirilmeden önceki son şekillerine nasıl geldiklerini irdeleyen çeşitli çalışmalar yayınlanmaktadır. Bu çalışmalara göre: "Ağır ruhsal hastalıkları içermeye yönelik inşa edilen kurumların katlanılamaz ve dayanılamazlıkları, kurumların özelliklerinden değil, ruhsal hastalığın kendisinin katlanılmazlığından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, kurum nasıl olursa olsun, 'dayanılamaz olduğu hissi' şu ya da bu şekilde yeniden üretilecektir" tezi savunulmaktadır (Hinshelwood & Skogstad, 2000).

Yukarıda tarif ettiğimiz çift taraflı bölmeler (çalışanlar-hastalar), hem çalışanların her birinin bilinçsiz endişelerine ve ihtiyaçlarına hem de hastaların bunlara muadil endişelerine kolektif şekilde karşılık veren savunmacı yapılar oluşturuyorlar. Bu bölme, çalışanlar için bir güven, denetim ve amaç duygusu barındırırken, hastalar için ise bağımlılık seviyesine gerileme ve sorumluluklardan ve engellenmeden kaçma olasılığını taşır. Sorumluluk ve hüsran duygularını artık hastalar yerine çalışanlar yaşayacaktır.

Ancak bu mekanizmalar, kurumun içerisine söz-dışı şekillerde yayılırken, bir yandan çalışanların kendi aralarında ve bununla beraber sistemin hiyerarşisiyle ilişkilerinde kirlenmeye yol açarlar. Bunlar, grup dinamiklerini ifade eden olaylar, alt-gruplar ve tanıdık bölme işlemleri arasında gözükür ve oluşurlar, bir tehdidin sonucu olarak, algıları ve duruşları dondururlar. Hem yüce psikiyatri kurumlarında, hem de sosyal psikiyatri alanlarında bile er ya da geç bunlarla karşılaşmak garip değildir:

- Gruplar arasında çatışmalar ve parçalanmalar (mesleklere, terapi yöntemlerine ya da coğrafi bölgeye göre)

- Rutin ve stereotipik davranış
- Canlılığın yitimi ve duygulanımlarda düzleşme
- Moral seviyesinde düşüş
- Günah keçilerinin yaratılması
- Edilgenlik ve buna denk düşen kurtarıcı düşlemi
- Sürekli şikâyet ve huysuzluk

Ruhsal hastalıklarla ile temas bizleri nasıl ağır ağır etkiliyorsa iç dünyamız da aynı şekilde işimizi etkilemektedir. Bizi başlangıçtaki bilinçli amacımızdan uzaklaştırıp, giderek kendi ruhsal dengemize ve kendi ihtiyaçlarımıza odaklandırır.

Bütün bu mesele, yani hastaların ruh sağlığı çalışanlarını, ruh sağlığı çalışanlarının da kurumun kendisini etkilediği; kurumun ise kurumsal işlemlerin aracılığıyla ruh sağlığı çalışanlarını, ruhsal süreçlerinin daha erken safhalarına ittiği ve bu durumun da hastalara etki ettiği bir kısır döngüyle sonuçlanır.

Bu döngünün nihai sonuçsuzluğu ve anlamsızlığı, (hangisi olursa olsun) kurumun "kabul edilemezliğine", hastaların yetersiz bakımına ve kendilerini bu döngünün orta yerinde bulan çalışanların ruhsal olarak yıpranmasına ve tükenmişliğe neden olur. Çalışanların ruhsal yorgunluğu aynı zamanda diğer iki alanın da yozlaşmasının sözcüsü olarak işlev görür.

Ruhsal tükenmeyle ilgili araştırmalar, yoğun tükenme durumlarında, hastayla şahsi insani ilişkinin daha az kurulabildiğini ortaya çıkarmıştır. Öte yandan duygusal mesafeyi ve kayıtsızlığı tercih eden çalışanlar ise daha az stres taşımalarına rağmen, mesleki kimliklerinde bir anlamsızlık ve işlerinde tatminsizlik duygusuna maruz kalırlar (Carson vd., 1995, Cronin-Stubbs, 1984).

Bütün bunlarla ne yapılabilir? Bu soruya verilecek yanıt, çeşitli araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ifade edilmiş olsa da tektir: İnkâr, bölme, yansıtma vs. birincil savunma mekanizmalarına kaçışı değil; kabullenme, bütünleştirme ve derinlemesine çalışmayı hedeflemek amacıyla derinlikli düşünmenin geliştirileceği bir ruhsal destek mekânının yaratılmasıdır söz konusu olan. Derinlikli düşünmeyi mümkün kılan bu mekân, yapılandırılmış, sabit, güvenilir olmalı ve ensest dürtüsüne karşı sınırlandırılmalı, yani dışsal bir koordinatör etrafında inşâ edilmelidir.

Derinlikli düşünmeyi sağlayan mekân rolünü üstlenen personel destek gruplarının amacı, ruh sağlığı çalışanlarının (doktorlar ve doktor olmayanlar dahil), bir yanda, hastalara ve ruhsal hastalıklara karşı gündelik karmaşık,

üzücü ve çoğunlukla utanç verici kendi duygularının bilincinde olmak ve diğer yanda, bu duyguları hem de kendilerinin hem de hastalarının yararına dönüştürmeleri ve aşabilmeleri arasındaki ince dengeyi korumalarının mümkün olması için, onları güçlendirmektir.

Personel destek gruplarının varoluşu, ruhsal sorunları olan hastalara yeterince iyi bakımın, o mekânda çalışanların ruhsal durumunun yeterince iyi bakımından başladığının bir kanıtıdır. "Korkma, ruhsal hastalıklar bulaşıcı değildir" diyen taraf, sonuç olarak çok basit ve fazla iyimserdir. "İhtiyatlı ol ve böylesi bir işin er ya da geç getireceği ruhsal yıpranma ve tükenmeye hazırlıklı ol" demek belki gerçeğe daha yakındır!

Çeviren Arı Cokona

12

Bilinçdışı Düşlemin Paylaşımı: Terapistin "Bir Bütün Olarak Gruba" Yönelik Duygusal Tepkisi

Kendisini oluşturan bileşenlerin ötesinde ayrı bir varlık olan ve kaçınılmaz olarak üyelerinde duygusal tepkiler uyandıran "grup" kavramı, grup terapisinin temel yapı taşlarından biridir. Foulkes grubu, terapisti de kendi bünyesel matrisi içerisinde kapsayacak biçimde kavramsallaştırmıştır. Bu iki yaklaşımı birlikte ele almak, grup terapistinin ilişki kurduğu, "bir bütün olarak grup" olarak adlandırılan varlığa yönelik bilinçli ya da bilinçdışı coşkusal tepkilerine dair spekülasyon yapmamıza olanak tanır. Bu coşkusal tepkiler, grup üyelerinin terapistte ayrı ayrı uyandırabilecekleri karşıaktarımsal duygulardan oldukça farklıdır.

Bu tepkilerin terapi sürecinde iç içe geçtiği, "bağdaşan" veya "bütünleyici" karşıaktarım duygularından ayırt edilmesi son derece güçtür. Bu güçlük çoğu kez bu çabadan kaçınma eğilimine yol açmaktadır. Bunun yerine hastaların "bir bütün olarak gruba" verdikleri bilinçdışı yanıtlara ve bu yanıtların, terapistin alfa işlevi aracılığıyla anlamlandırılmak üzere (yani kapsama düzeneği), yansıtmacı özdeşleşme yoluyla terapiste iletilmesine odaklanma tercih edilmiştir.

Bu makaledeki hedeflerim a) grup süreçleri hakkında düşünürken terapistin "bir bütün olarak gruba" yönelik bilinçdışı tepkilerini de göz önünde bulundurmamızın gerekliliğini ortaya koymak b) bu tepkilerin grup içerisindeki belli rol düzenlenişlerinin oluşturulmasına nasıl yardım ettiğine ve böylece terapistin işlevini önemli ölçüde nasıl belirlediğine ilişkin bir bakış açısı sunmaktır. "Bir bütün olarak grup" güçlü bir düşlem nesnesidir. Grup tera-

pisti bu bütünün zorunlu bir parçası olup, bütünle bilinçli ya da bilinçdışı aktarımsal yollarla sürekli bir ilişki halindedir.

KLİNİK GÖZLEMLER

Grup terapisinde benzerlerine oldukça sık rastlanan üç olgudan ve benim bu olguları kendi coşkusal tepkilerim üzerine düşünerek anlamlandırma çabalarımdan söz etmek istiyorum. Her birinde grup terapisti olarak yer aldığım bu gruplar karışık üyeli yavaş döngülü, açık* analitik gruplardır.

a) **Grup Dışında Buluşma:** Grubun altıncı ayı. Grup üyelerinin önemli bir çoğunluğunun bir süredir her terapi seansından sonra dışarıda bir kafede yaklaşık bir saat süreyle buluştukları bilgisi seansta paylaşıldı. Doğal olarak bu durum birçok farklı düşünce ve duygunun titizlikle gözden geçirildiği kapsamlı bir derinlemesine çalışmanın odağı haline geldi.

Bu karmaşık ve çoklu belirlenmiş olguda, sınır ihlali, bana ve benim otoriteme meydan okuma öğeleri yer almaktadır. Aynı zamanda benim belirli bir nesne olarak kullanılmam ve grup üyelerinin yıkıcı saldırganlığı karşısında hayatta kalma yetimin sınanması söz konusudur. Bu olgu, gruba olduğu kadar –Bion'un ifadesiyle– bağlara karşı bir saldırı olarak da görülebilir; böylelikle – K öğesinin çarpıtıcı etkisi altında düşünmenin olmadığı bir varoluş kipi yaratılmıştı. Ayrıca bu, anlamaktan çok acil doyumun amaçlandığı habis bir gerileme, memeyle tümgüçlü özdeşleşmenin, dolayısıyla kendine yetme düşleminin eşlik ettiği ihtiyaç karşılayan memeye duyulan haset ve bunun sonucunda ortaya çıkan olumsuz bir terapötik tepki olarak da görülebilir. Bu düzenlenişler çeşitli detaylarda ele alınmıştır. Ancak ortaya çıkan en kuvvetli dinamik, üyelerin gruba kendilerinin bir uzantısı olarak "sahip olma" düşlemleri, yani kaynaşmış, otoerotik bir grup olma düşlemidir. Bu olgu, bir anlamda, üyelerin grup terapistini, yani beni dışarıda bırakarak grubu gasp edip zorla ele geçirmeleridir. Bu bakış açısı, bir anda, yaşanan duruma üçgensel bir şekil verir ve grubun dışarıda gerçekleştirdiği buluşmaların Oidipus nitelikli, ilkel bir zafer düşlemi olarak görülebilmesine olanak tanır.

Hem grup üyelerinin grubu kafede "yaptıklarına"** ve benim yoklu-

(*) Yavaş döngülü, açık gruplarda grup sekiz kişiden oluştuktan sonra, yeni üye kabulü ancak üyelerden biri grubu bırakırsa olur. Böylelikle grup üyeleri kendi sorunları, diğer üyelerin sorunları ve bir bütün olarak grubun sorunları üstünde çalışma olanağı bulmuş olur – e.n.

(**) Yazar burada "sahip olma" anlamındaki "having" sözcüğüne atıfta bulunuyor. İngilizce metinde yer alan "having the group in the cafe" ile "having the group as an extension of themselves" arasında paralellik kuruyor – ç.n.

ğumda grubu daha besleyici ve rahat bulduklarına ilişkin açık ifadeleri hem de benim dışarıda bırakılarak bu besleyici* durumun gözlemcisi rolüne yerleştirildiğime ilişkin farkındalığım bu bakış açısını mümkün kılıyor. Gerçeklik ilkesini yürürlüğe sokarak ayrılma sürecini başlatmadan önce, yeterince uzun bir süre bu üzücü dışlanmaya dayanmam ve bu beslenme düşlemini kapsamam gerektiğini hissediyordum. Bu durum her ne kadar bana alışıldık gelse de, üstlendiğim rol duyarlılığını kabullenmek için çok çaba harcamam gerekiyordu.

Sözü geçen dönemde, besleyen, ihtiyaç karşılayan meme olarak "bir bütün olarak grup" düşlemini grup üyeleriyle paylaşmış olmam gerektiği sonucuna vardım. Bu, sözünü ettiğim coşkusal tepkilerin bende ortaya çıkmasını anlamlandırabilmemin tek yolu gibi göründü.

b) Bizim Özel İlişkimiz: Dört yıldır düzenli bir şekilde devam eden analitik grubumuzun sonuna yaklaşıyoruz. Üyeler grup deneyimleri hakkında derin düşünceler içerisindeler. Bütün üyelerin katıldığı dokunaklı bir seans... Takdir ve şükran duygularının yanı sıra pişmanlık, düş kırıklığı, beklenen sona dair korku ve özlem olasılığından bahsediliyor. Tüm bunlar duygusallığa kapılmadan ifade ediliyor... Birbirlerine açıldıklarını, endişe ve utanç duysalar da kendilerinin zor yönlerini paylaştıklarını ve bunun onları önlenemez bir biçimde birbirlerine bağladığını anlatıyorlar. Birbirleriyle nasıl bir alışveriş içinde olduklarından, bu karmaşık ilişkinin gelecekte de özel ve biricik kalmaya devam edeceğinden bahsediyorlar.

Dinliyorum ve benim farklı olduğumun, bu deneyime yalnızca kısmen katıldığımın, bu dokunaklı ve mahrem, gerçekten besleyici ilişkide yerimin, bir katılımcı-gözlemciden öteye geçmediğinin farkına varmaya başlıyorum. Kendimi düşüncelerimin akışına bırakıyorum ve gerçek bir üyesi olduğum kendi eğitim grubumla bağlantıya geçiyorum. Bir grubun gerçek bir üyesi olmanın benim için ne anlama geldiği üzerine düşünüyorum. Terapisti olduğum gruba geri dönüyorum. Bu grubun bir parçası olamamaya ve dışarıda bırakılmış olmaya ilişkin duygularımın yanı sıra görünürde davet edilmediğim mahrem bir alana izinsiz girmiş olmanın utancından dolayı bunalmış durumdayım. Bu bir üçgenleşme; ilkel ilk sahne deneyimlerini ve bu deneyimlerin baba-anne-çocuk üçgenindeki sürekli yer değiştiren konumlar aracılığıyla ortaya çıkan değişik görünümlerini anımsatan Oidipus nitelikli özel bir düzen-

(*) Orijinali "nurturing", aynı zamanda "anaç" – e.n.

leniş. Bunun bana tanıdık geldiğini fark ediyorum ve yakın geçmişte bununla nerede karşılaştığımı bulmam gerektiğiyle ilgili bir aciliyet hissediyorum.

c) **Grubun Bebeği:** Düzenli devam eden analitik bir grubun üçüncü yılındayız ve bir kadın üye doğum yapıyor. Hem hamilelik süresince, hem de doğumla beraber bebeğin somut bir gerçeklik halini almasından sonra, kendisinden "grubun bebeği" olarak söz ediliyor. Grubun uzun zamandır bebekle ilgili düşlemleri var. Grup üyeleri doğuma ilişkin korku ve kaygılarını, saldırganlık ve ümitli beklentilerini paylaşıyorlar. Aynı zamanda gururlu oldukları ve bebeğin doğumundan bir doyum sağladıkları anlaşılıyor. Bebeğin biyolojik annesine yönelik farklı kişisel tepkilere ve yoğun çiftedeğerli duygulara, bebeğe yönelik ortak bir sahiplenme duygusu eşlik ediyor. Bu ortak sahiplenme duygusu, "bir bütün olarak grup"un bakım veren anne olduğu düşlemini destekliyor. Bebek ister seansa getirilsin, isterse gıyabında konuşulsun, grupta derinlikli düşünmeye engel olan ve temel varsayımlara geri dönmeye neden olan artmış bir meşguliyet var. Böyle durumlarda terapist olarak şiddetle dışarıda bırakıldığımı ve hem bu bebeğin doğumundaki simgesel rolümün, hem de aslında çalışma grubunu temsil eden kimliğimdeki simgesel rolün inkâr edildiğini hissediyorum. Canlı bebek, geçici olarak, lekesiz gebelik sonucu kurtarıcı olarak dünyaya gelmiş Mesih bebek haline geliyor. Terapist olarak bana gözlemci rolü ya da en iyi olasılıkla grup ve bebeğinden oluşan bu bakım ikilisinin koruyucusu rolü veriliyor.

Bu üç olgunun ortak yönü bir yanda bir bakım ilişkisi\cinsel ilişki içerisinde yer alan bir ikili, öte yanda bir gözlemci\dışlanmış bir üçüncünün yer aldığı bir üçgenleşme hissidir. Benim bebek gözlemi konusundaki geçmiş deneyimlerim ve bu deneyimlerin harekete geçirdiği karmaşık karşıaktarım dinamikleri bu olgularla benzerlik göstermektedir (Jackson, 1977). Bir baba olarak kendi ailemdeki deneyimlerim ve bunun yol açtığı coşkular da aynı çerçevede ele alınabilir. Babalık, karmaşık ve çiftedeğerli pek çok tepkiyi içerisinde barındırır. Buna dışlanma ve acı veren üçgenleşmenin besleyen memeye yönelik çocuksu kardeş rekabetini doğal olarak yeniden harekete geçirdiğinden, haset duyguları da dahildir.

Babanın çok yönlü rolüne ait aşağıdaki kuramsal formülasyon benim bu gruplardaki rolümü, düşünce ve duygularımı tedricen anlamlandırmama yardımcı olmuştur:

a) Winnicott'un baştaki anne-çocuk biriminin "doğal koruyucusu ve kolaylaştırıcısı" olarak tanımladığı baba;
b) Lacan'ın "le nom du père"* kavramsallaştırmasında ifade ettiği gibi, anneyi geri isteyip üçgenleşmeyi başlatarak ayrılma sürecini tetikleyen baba;
c) İç ve dış sınırların koruyucusu olan baba;
d) Simgesel denklemler sonucu ortaya çıkan kaybı/yokluğu somutlaştırılmış yöntemlerle idare etmek yerine, gerçek simgeselleştirmenin ve bunun sonucu olarak yaratıcılığın (Wright, 1998) gelişmesine ön ayak olan baba.

Ancak benim için asıl çarpıcı olan, eğer aktarım-karşıaktarım yeniden canlandırmalarında benden beklenen rol duyarlılığını etkin bir biçimde yerine getireceksem, meme olarak "bir bütün olarak grup" düşlemini paylaşmam gerekeceğinin farkına varmamdı.

KURAMSAL DEĞERLENDİRMELER

Bu gözlemlenmiş görüngülerin kuramsal formülasyonu için psikanalitik düşünmenin ve grup kuramının görünürde birbirleriyle ilişkisi olmayan, aşağıdaki farklı alanlarına başvurulmuştur.

Anne Olarak Grup

Grup deneyiminin, gerçekleşmesi kaçınılmaz bir gerilemenin (Bion, 1961) sonucu olarak anne-bebek birimini çağrıştırdığı geçerliliği önceden beri kabul edilmiş bir görüngüdür. Bakım veren ya da zulmeden bir anne imagosu olarak grup, birçok yazarın kaleme aldığı ve klinik olarak hala üzerinde çalıştığı kuramsal bir yapılanmadır.

Foguel (1994), Scheidlinger (1974), Schindler (1966), Durkin (1964), Slavson (1964) ve daha birçok yazar grubu bir anne figürü olarak tanımlar, grup üyelerinde oluşan iyi anne ile birleşme yanılsamasına ve kötü annenin zulmüne ilişkin korkulara yoğun vurgu yapar. Horwitz (1977) gruplarda genital öncesi dönem anne aktarımının özel bir türünden söz eder. Bion (1961) bebek ve meme arasındaki ilişkiye "şiddetli bir gerileme"den bahseder ve grubu bir kapsayan olarak resmeder. Foulkes'in (1964) izinden giden James (1984) grup matrisini içerisinde üremenin, yetişmenin ve gelişmenin gerçek-

(*) Babanın adı – ç.n.

leştiği bir rahim olarak tanımlar. Garland (1982) ise gruptan rahatlatıcı nesne/uzam olarak bahseder. Pines (1989) grubu yeterince iyi anne, matrisi de her ikisi de birer anne işlevine karşılık gelen tutan çevre ve kapsayan ifadeleriyle tanımlar. Battegay (1986) grubu "Büyük Anne" olarak nitelendirir. Bununla beraber, sorumluluğu gruba yükleme eğilimi ve bunun altında yatan kaynaşma düşlemlerinden bahseder. Battegay'a (1986) göre bu düşlemlerin yarattığı tümgüçlülük, kaynaşma sonucunda kaybedilen bireyselliği telafi eder niteliktedir. Rouchy (1982) gruptan parçalara ayrılmış bir gerçekliği bütünleştiren düşlemsel bir yapılandırma olarak bahsederken bu yapılandırmanın temsilleri olarak rahim, meme gibi arkaik imagolara değinir. Anzieu (1971) grubun merkezinin bir yansıtmalar deposu olduğunu varsayıp, tuvalet-meme kavramını öne sürerken, grupta bireylerin kaynaşma düşleminin farklı seviyelerine doğru bir gerilemenin gerçekleştiğini kabul eder. Bu gerileme, grubun ilkel bir benlik ideali\bütünüyle doyum veren meme olarak deneyimlendiği, şüphesiz anneyle bir bütün olunan otoerotik duruma geri dönüştür. Chasseguet-Smirgel (1975) gruptan, her şeye gücü yeten anneyle yanılsamalı bir kaynaşma (anne rahmine geri dönme arzusu) sayesinde tüm arzuların doyurulduğu hayali harika bir yer olarak bahseder. Bu kaynaşma ile gerçekleştirilmek istenen, kayıp ilk aşk nesnesini içe atma yoluyla yeniden oluşturmaktır. Chasseguet-Smirgel (1975) bunu grup yanılsaması olarak tanımlar. Öte yandan Nitsun (1991) anne imgesi ile ülküleştirilmiş bir kaynaşma ("tam beraberlik") eğiliminin varlığını kabul ederken, gerçekliğin sınırlayıcılığı fikrini ve kötü nesnenin bölünüp, dışarıya ya da gruba yansıtılması ile grup deneyiminin zalim bir tamamen-kötü grup imgesi, bir başka deyişle kötü anne\anti-grup imgesi ile sonuçlandığını öne sürer.

Yukarıda bahsedilen katkılar göz önüne alındığında, Rouchy'nin (1982) grubun gerçekliğinden bile daha önemli olanın, katılımcıların grup işleyişine dair yarattıkları müşterek düşlemlenen temsil olduğu savına katılmamak mümkün değildir. Grup terapisti de bu aynı alanda yerini bulur ve ona katılır.

Karşıaktarım

Bion (1961)[1] ve ardından Ezriel (1952) grup liderlerinin gruptaki gerilemenin etkisi ile "belirli rollerin içine çekildiğinin" farkına varmışlardır. Bu role çekilme kavramı daha sonra ileri sürülen "rol duyarlılığı" (Sandler, 1976) ya da "tamamlayıcı karşıaktarım" (Racker, 1968) gibi kavramsallaştırmalardan

1 Söz konusu kitaptaki makaleler ayrı ayrı 1948-1951 yıllarında dergilerde yayınlanmıştı.

çok da farklı görünmemektedir. Grup terapistinin elindeki en temel terapötik araçlardan birini oluşturan karşıaktarımın üç olası yaklaşımla kavramsallaştırılması gereklidir. Bu yaklaşımlar arasındaki ayrımlar daha çok kuramsal olup, klinik uygulamada aralarındaki sınırları net bir biçimde çizmek neredeyse olanaksızdır:

a) Aktarımın odada canlanmasına olanak sağlanması isteniyorsa, terapistin rolünün buna eşlik eden çeşitli duygularla gruba uyum sağlaması.
b) Terapistin, hastanın iletişim kurmak ve terapistin alfa işlevinden yararlanmak amacıyla yansıttığı güncel zihinsel durumunu alıcısı olması ki, Racker (1968) bunu bağdaşan karşıaktarım olarak tanımlamıştır.
c) Terapistin hem münferit olarak grup üyelerine karşı hem de katılımcı/gözlemci olduğu grubun toplu yanılsamaya gerilemesine karşı geliştirdiği kendi aktarım tepkilerinin farkında olması.

Grup terapistinin deneyimlediği ve boğuştuğu duyguların tüm bunların bir birleşimi olduğuna kimsenin bir itirazı olmayacaktır. Eşzamanlı olarak terapistin hem hastanın zihinsel durumuna ilişkin anlayışının "tersine", hem de kendi coşkusal/aktarımsal tepkilerinin "yüzüne" karşılık gelen duygu durumunu zihnimizde canlandırmaya çalıştığımız bu noktada, Bion'un (1961) çift taraflı perspektif kavramını hatırlamak önemli görünmektedir. Bion'un ifadesiyle, "psikiyatr her durumun tersini olduğu kadar yüzünü de görmelidir" (s. 86).

Babalık Deneyimi

Babalar ve babalık hakkındaki güncel bakış açıları, babaların bebek gelişimindeki karmaşık rolünü tanımlamanın yanı sıra babalık dinamikleri ile bunun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve süreç içerisinde derinlemesine çalışılması gereken yoğun coşkusal durumların altını çizer. Winnicott (1965) babayı anneyi kendisini bebeğe adamaktan kurtaran "koruyucu fail" olarak tanımlar. Babanın bir sonraki aşamada rolü "annenin uyum göstermekteki başarısızlığı ile başlayan hayal kırıklığını sürdürmek ve çocuğu dünyanın gerçekleriyle tanıştırmaktır" (Winnicott, 1965, s. 34).

Raphael-Leff (1991) babaların hem anneye destek sağlama hem de uzatılmış sembiyoza karşı bir kalkan sağlayarak çocuğun bağımsızlığını teşvik etme işlevini gerçekleştirdiğini söyleyen Chasseguet-Smirgel ile aynı fikir-

dedir. Daha geniş bir görüş açısı benimseyen Marks ve Lovestone (1995) baba işlevini üç ana başlık altında özetler:

a) biyolojik – dölleyici baba,
b) gelişimi belirleyen – koruyucu baba,
c) gerçeklik ilkesini ya da yasayı öne çıkaran – otorite olarak baba.

Bu başlıklar babalık rolünü anlamamızda bir kılavuz olarak kullanıldığında, babalık deneyimi ve bunun terapötik süreç üzerindeki etkilerine de ayrıca dikkat etmek gerekir. Marks ve Lovestone (1995) babalık deneyimini etkili bir anlatımla şöyle tanımlamışlardır:

> Nitekim erken anne-bebek ikonumuz var, babanın koruyucu kolları arasında (annelik rolü), huzurlu bir dokunulmazlık imgesi, ama baba aynı zamanda en büyük iki aşkının karşılıklı bir ilişki içinde olduklarını izleyen ve acı verici bir biçimde dışlanan üçüncüdür. Her iki ebeveynin inkâr etmek için her çareye başvurduğu dışlanma ve kayıp duyguları, kaynaşmış ikiliye yönelik haset ve nefret duyguları, yani izleyen bir üçüncü olmak, artık kaçınılmaz ve bir o kadar da dayanılmazdır (s. 161).

Raphael-Leff (1991) babanın yoğun çiftedeğerli duygularından, reddedilme ve yalıtılma/dışlanma hislerinden ve annenin yaratıcılığına ve bakım verme becerisine duyduğu hasetten bahseder. Raphael-Leff'e (1991) göre bu duygular çoğu kez ya bebekle gerilemeci özdeşleşime yol açar ve kuvvetli kardeş rekabeti duygularını ve\veya Oidipus nitelikli kaygıları harekete geçirir. Kraemer (1994) da babaların annelik rolünü gasp etmek üzere, bakım veren anne ile bir rakip olarak özdeşimlerine vurgu yapar. Kraemer'e (1994) göre bir diğer seçenek de tam bir inkârla birlikte "güdümlü erkek rekabeti"ne başvurmaktır. Yakın zamanda Green'in (1997) ifade ettiği üzere baba, annenin bilinçdışında bir yerde bir potansiyel olarak varlığını daima sürdürse de varlığı şimdi ve burada, travma yaratıcı olarak deneyimlendiğinden, en azından başlangıçta, kendisinden nefret edilmek ve kovulmak üzere oradadır.

Chasseguet-Smirgel (1992), grup müşterek yanılsamasının etkisi altındayken "gruptan kovulan ve dışlanan figür"ü "baba figürü" olarak tanımlar. Eğer çevre ve dinleme anneye özgü olanla özdeşleştiriliyorsa, sınırlar, yasaklar, yorumlar, içgörü ve bir anlamda gerçeklik hissinin babaya özgü olanla özdeşleştirileceğini düşünür. Öte yandan Ezriel (1952) grup terapistinin, tümü babaya özgü temsiller olan "ussallığı", "gerçekliği ve çalışma grubunu" temsil ettiğini düşünür.

SON DÜŞÜNCELER

Şu ana kadar sunduğum kuramsal formülasyonlar göz önünde bulundurulursa, anlattığım üç olguda kendimde farkına vardığım coşkusal tepkiler sürpriz olmasa gerek. Grup yanılsaması içerisinde "bebek üyelerine bakan güçlü anne" olarak deneyimlenen "bir bütün olarak grup", kaçınılmaz olarak grup terapistini de kapsar ve onu bu çok özel baba rolüne yerleştirir. Ben, kendi deneyimimin kuramsal açıdan oldukça geçerli görünen bu bakış açısını doğruladığını düşünmek istiyorum.

Grup terapistinin işlevi temelde babaya özgü bir temsile ait olan çok sayıda etkeni kapsayacak şekilde kavramsallaştırılabilir. Grup terapisti grubun oluşumunu tetikleyen kişi, bir anlamda grubun dölleyicisi, ya da Rey'in (1975) deyimiyle "dâhi"sidir.* Grup terapisti aynı zamanda grup matrisinin biçimlenebilmesi ve grup sürecinin gelişebilmesi için çerçevenin istikrarını sağlayan koruyucu kalkandır. Terapist tutar, kapsar, derinlemesine çalışmaya olanak sağlar ve gerçekliği öne çıkarır. Rey'e göre (1975) terapist yorumlarıyla tahrip eden ve yeni düzenlemeleri geçerli kılandır. Terapist "babanın adı"nı öne çıkarır ve bireyselleşmeyi teşvik eder. Baba işlevi olarak grup terapistinin rolü, grup yanılsamasını oluşturan kuvvetli gerilemeci güçler ve karşıaktarımsal süreçler tarafından belirlenir. Karşıaktarımsal süreçler yansıtmalı özdeşleşimin yanı sıra, terapistin grup sürecine kendi bilinçdışı katılımı ile de gelişir. Bir grup terapisti olmak kaçınılmaz olarak babalık deneyiminin bir parçası olan gerilemeci coşkusal eğilimlerin farkında olmayı ve bunlarla mücadele etmeyi gerektirir. Grup üyelerinin sembiyotik ilişkiden çıkması, simgesel temsillerin gelişmesi ve bunu takiben olgunluğa erişilmesi, ancak bu olguların terapistin kendisi tarafından derinlemesine çalışılması ile mümkündür.

Ele alınması gereken son soru, terapistin cinsiyetinin bu karşıaktarım yapılandırması üzerinde etkisi olup olmadığı ve bu etkinin ne ölçüde olduğudur. Burada kastedilen, bir kadın grup terapistinin babaya özgü bu rolde yaşayabileceği mihnetlerdir. Buna yanıt olarak, psikanalizde olduğu gibi grup analizinde de –ki her iki süreç de bilinçdışı aktarım yeniden canlandırmalarını dikkate alır– terapistin cinsiyetinin hesaba katılması gerekli olsa da, sözü geçen görüngeleri kuramsal olarak anlamada görece daha az önemli bir yeri olduğunu savunuyorum. Terapötik çabanın amacı terapistin "aktarımın içinde" bir nesne olarak bilinçdışı nasıl kullanıldığının anlaşılmasıdır. Aktarım doğal olarak terapistin cinsiyet dönüşümleri dizilerini kapsar, ancak terapis-

(*) Yazar burada Latince *generare* (üretmek) kökünden gelen *genius* sözcüğünü kullanarak terapistin dölleme işlevine atıfta bulunuyor – ç.n.

tin gerçek varlığı ve cinsiyet, görünüm, dil gibi doğrulanabilir özelliklerinin bu sürece etkisi oldukça kısıtlıdır. Kadın bir terapiste baba aktarımı nadir bir klinik olgu olmayıp, yakın zamanda yayınlanan bir makalede kapsamlı bir biçimde ele alınmıştır (Goldberger & Evans, 1985).

Anlattığım olgular ve benim bunlara yönelik coşkusal tepkilerim şüphesiz kişisel olup, benim kendi aktarım senaryolarım ve yaşam öykümle ilişkilidir. Bu nedenle biriciktir. Yine de bunların evrensel olabilecek bir şeye dair bana bazı ipuçları verdiğini ifade etmek isterim. Grup terapistinin işlevinin tıpkı tiyatrodaki bir rol gibi verildiği görüşündeyim. Aktörler olarak bizim bu işleve dair varsayımlarımız ve bunu yaşama nasıl geçirdiğimiz, doğal olarak çok kişisel, biricik ve sağlıklı bir biçimde her seferinde farklıdır. Bundan dolayı, benim savım, bu işlevin özü itibarıyla bir baba işlevi olduğudur. Bu işlev sürekli değişen ihtiyaçlara uyum gösterebilmek amacıyla çok çeşitli değişimler ve rol dönüşümleri içerir. Bu rolün yorumlanma şekilleri ise terapistin şahsı kadar çeşitlidir.

Çeviren BURÇAK ARICI

13

Çalışma Grubu

Yazı öldürüyor ise, tin can vermektedir...
Pavlus'un Korintlilere II. Mektubu

Çeşitli kapalı sosyal grupların bir üyesi olarak Bion'un, Britanya İmparatorluğu'nun sömürgelerinde yaşayan üst yönetici sınıfında, bütün çocukluk ve ergenlik dönemini geçirdiği Viktoryen eğitim kurumlarında, kilisede ve özellikle muharebe sırasında katıldığı ordu birliklerinde uzun süreli deneyimleri olmuştur. Bu deneyimler ona, kolektif durumun görünür ve örtük özellikleri hakkında fikir beyan edebilme olanağını tanımıştır. Bion, bu noktada, Freud'a dönerek, onun 1921'deki makalesindeki şu sözlere rastlar: "...bizim için, bir grupta bireyin, bilinçdışı dürtülerinin bastırılmasından kurtulmasına izin veren koşullar altında bulunduğunu söylememiz yeterli olacaktır... Bu tür koşullarda bilincin ya da sorumluluk duygusunun yok olmasını anlamak konusunda hiçbir zorluk çekmeyiz" (s. 74). Birkaç sayfa önce Freud şöyle yazmıştır: "... daha en baştan bireyin psikolojisi, aynı zamanda bir grup [topluluk] psikolojisidir" (*a.g.e.*, s. 69). Başka bir deyişle birey psikolojisi hâlihazırda, bireyin başka bir birey ya da nesneyle kurduğu ilişkinin bir türevidir.

Benzer düşünceler ve Freud'un gerçeklik duygusunun yitimiyle ilgili ufuk açıcı metni, Bion için, kendi grup deneyimlerini kuramlaştırmasına önayak olacaktır. Ona göre, bireyin bir grubun üyesi olmaktan başka seçeneği yoktur. "Hiçbir birey, zaman ya da uzamdan ne kadar uzaklaştırılmış olursa olsun herhangi bir grubun dışında ya da grup psikolojisinin görüngü-

lerinden yoksun sayılamaz; bu durumun kanıtlanmasına izin verecek koşullardan yoksun olsak bile..." (Bion 1961, s. 132). Buna bağlı olarak grup görüngülerinin algılanması için ayrıca bir dürtüsel gücün oluşması talep edilmez. Bu noktada grup kuramcısı psikanalist S. H. Foulkes ile tamamıyla hemfikirdir: "Bir birey sorunsalına karşı bir grup sorunsalı söz konusu değildir; bu bir paranın iki yüzü, iki tarafıdır. Psikoloji, soyutluğu haricinde ne bireysel ne de grupsaldır" (Foulkes ve Anthony, 1957, s. 26). Seneler boyunca süren kendi klinik deneyimlerinin ardından Bion, grubun, birey psikolojisinin bazı taraflarının araştırılması için uygun bir zemin oluşturduğunu ifade eder. Bu zemini, aktarımı açığa çıkaran analitik durumla karşılaştırır ve bu zeminin, grupları araştırmayanlar için daima görünmez kalacak görüngüleri gün ışığına çıkardığını öne sürer.

Bu iki kuramcı için de grup durumu, varoluşsal bir zarureti oluşturmaktadır. Foulkes bu durumu 'temel aidiyet zarureti' olarak adlandırır ve bunu filogenetik mirasa bağlar. Bion ise, kalıtsal grupsallığı, 'kapsanma' ihtiyacıyla bağdaştırır. Bir bölmenin ürünü olan bilindik bir ikilem vardır. Bir tarafta şu sözleri sarf eden Klein: "Yetişkinde dahi gerçekliğin eleştirel algısı hiçbir zaman tamamıyla iç dünyasının etkisinden bağımsız değildir" (1959, s. 250). Diğer tarafta ise şu sözleri sarf eden Foulkes: "...bireyin öyle tanımlanan iç süreçleri, onun ait olduğu grubun içinde faal olan güçleri içselleştirmesidir" (1971, s. 212). Bu ikilem Bion'a göre anlamsızdır. Yansıtma ve içe atmaların sürekli ve tekrarlanan işlevleri, yanıltıcı bir şekilde bölünmüş bir bütünün, iki tamamlayıcı parçası olarak bu durumu gerçekleştirir. İçsel ve dışsal olan birdir ve aynıdır.

Bion'un sonradan Foulkes'un takip ettiği rotadan uzaklaşması, onu yeniden Freud'un metinlerine döndürür; bu metinlerin irdelenmesi, onu bazı fikir birliklerine ve bazı uyuşmazlıklara götürecektir. Freud Lebon'un "gruplar hiçbir zaman gerçekliğe susamamıştır, hayaller talep ederler ve bunlar olmadan yapamazlar... gerçeklikle gerçek olmayanı ayırt edememe eğilimi gösterirler" (1921, s. 80) fikrini ifade eder, ancak bunu abartılı bir durum olarak yorumlar. Bunu mümkün ama uç ve kesinlikle grup deneyiminin bütünselliğine yansımayan bir durum olarak tanımlar. Diğer yandan, McDougall'ın tanımladığı 'mükemmel örgütlenmiş' gruba Freud'un yönelttiği eleştiriyi kabul eder. Bu noktada da Bion'a göre, olası ama uç ve grup deneyiminin bütünselliğini yansıtmayan bir durumla karşı karşıya kalırız.

Hem coşkusal-dürtüsel boyutu göz ardı eden McDougall'ın tasvirleri hem de (daha sonra Freud tarafından geliştirilecek olan) kitlesel özdeşleşme,

yansıtma vs. gibi dürtülerin ve ilkel ruhsal mekanizmaların hâkimiyetiyle tanımlanan Lebon'un tasvirleri, Bion'a göre, her grubun ruhsal yapısının aralarında dengelendiği dinamik konumlardır. Bion'un kendisine biçtiği amaç, ilkin bu konumların zihinsel-coşkusal boyutlarının; ikinci olarak aralarındaki ilişkinin ve münavebeleriyle sonuçlanan sürecin ve üçüncü olarak birini veya diğerini teşvik eden yeraltı güçlerinin özelliğinin ve bu güçlerin kaynaklarının daha derin bir şekilde algılanmasıdır. Bion, (üyelerin müşterek) bilinçdışı düşlemlerinin temelinde, bir grubun, içinde faaliyet gösterdiği iki zihinsel-coşkusal konumun varlığının mümkün olacağı bir kuram geliştirir. Bu konumlar, hem münavebe içindedirler hem de sürekli birbirlerini ilerletirler ve/veya çatışma yaratan bir etki alanı içinde gelişirler. Bunun sonucunda, sert bir şekilde sınırlandırılmış, katı bir durum yalnızca soyut olarak algılanabilir. Bion'un 'ilkel mantık alanı' olarak adlandırdığı, neredeyse varsayımsal varoluşöncesi bir veriden hareketle, ruhsallık, bedensel dışavurum alanlarına ve ardından dürtülere ve coşkulara sürüklenir. Bu noktada, Bion'un 'temel varsayımlar' alanı olarak adlandırdığı alana gelmiş oluyoruz. Bu alan bilinçdışıdır, duyguyla salınır ve içinde dürtüler hâkimdir. Yine kuramsal düzlemde Bion, bu alana hâkim üç temel varsayımdan bahseder: a) Bağımlılık temel varsayımı, b) vur-kaç temel varsayımı, c) çiftleşme temel varsayımı. Bu mevzuların Freud'un oral, anal ve genital evrelerine muadil olmaları göz ardı edilemez. Ancak bir grubun hayatında görülebilecek bir tane daha alan kalır ki bunu Bion "Freud'un benlik olarak adlandırdığı özelliklere benzer özellikler taşıyan, grubun (üyelerinin) ruhsal-rasyonel faaliyetinin bir yüzü" (1961, s. 143) olarak tanımlar. Bion buna "çalışma grubu" adını verecektir.

"Çalışma grubu" ve "temel varsayım grubu" bir arada var olur, birbiriyle çatışır, birbirini teşvik eder ve daimi bir münavebe içindedir. Bunun sebebi de bütünsel bir ruh halinin parçalarını oluşturmaları ve onun temel maddelerini temsil etmeleridir. Temel varsayım grubu, ölçüsüz ve yargısız öncül duygunun ve dürtünün hâkim olduğu bir alana gerilemenin ifadesidir. Bu alan zamansız ve sınırsızdır, bu alanda yansıtma mekanizmaları –yani yansıtmalı özdeşleşmeler (Bion'un da ifade ettiği üzere, grup lideri, grubun ona dayattığı rolü üstlenme ve canlandırmaya itiliyorsa)– ortamı belirler ve açığa çıkan kaygıyı boşaltma yoluyla giderirler. Temel varsayımlar alanı, bağlantı ağının, Bion'un 'dayanıklılık' olarak adlandırdığı (kavramın kimyadaki karşılığıyla, yani bir kimyasal maddenin atomlarının belirli oranlarda başka atomlarla birleşme imkânı) bir güce dayandığı ve sınırsızlığın kendilikle ötekilik arasındaki farkın dağılmasına izin verdiği bir alandır. Bu alan,

özellikle travma yaratıcı koşullar altında, kitleselleşme olaylarının yaratılmasını teşvik eder (Hopper, 2003). Freud, Lebon'un 'kitle' tanımlamalarındaki bu olayları tanır. Temel varsayım grubu Freud'un iddia ettiği üzere 'gelenek' temelinde faaliyet gösterir. Bu, Bion'a göre bütün grubun bağımlı olduğu "grup tanrısı"na körü körüne inançla ve yaşanmışlığı koruyan yani mantıklı olana tekabül eden her gelişmeye yönelik zihinsel faaliyeti (ki Freud buna *logos*, Bion ise 'düşünce' der) engelleyen, amaçsız bir tekrarlama zorlantısıyla eşdeğerdir.

Başka bir deyişle, önümüzde müşterek bir paranoid-şizoid konumu bulunmaktadır.

Freud 1927'de şöyle yazar: " ... (dürtüsel hayata kıyasla çok zayıf kalan) aklın sesi boğuk olsa da duyulana kadar ısrar eder. Sonunda, düzensiz aralıklarla ertelemelerin ardından, hâkimiyet kurmayı başarır..." (s. 53). Freud'un akla ve rasyonel düşüncenin hâkimiyetine duyduğu inanç, Bion'a hem bireysel hem de grupsal alanda, kendisinin "düşünce faaliyeti" olarak adlandırdığı aklın dışavurumunu yeniden araştırma imkânı tanır.

Bion başlangıçta şu sözleri sarf ederken Freud'un adeta yankısı gibidir: "... her grup için dikkate değer olan, temel varsayımların kitlesel etkisine rağmen, zafer kazananın çalışma grubu olmasıdır... gerçeklikle meşguliyet ve ilkel bile olsa, rasyonel-bilimsel yöntemlerin kullanımı aracılığıyla..." (1961, s. 135). Kuramsal konumlanışında Bion, çatışma aracılığıyla dönüşümü ve ilerlemeyi sağlayacak, yeniyle eskinin, özgünle şekillenmiş ve hamla işlenmiş olanın birleşimini sağlayacak olan ruh halini haz ilkesi uykusundan uyandıracak ve rasyonaliteyi yani düşünceyi araç olarak kullanacak olan gerçeklik ilkesini ön plana çıkarır.

Freud tarafından "Nevroz ve Psikoz Durumlarında Gerçekliğin Yitimi" eserinde tanımlandığı şekliyle, ruhsallık ile gerçeklik arasındaki ilişki, Bion'un grup hakkındaki fikirlerini dayandıracağı ikinci ana direği oluşturur. Bion üç konumu kabullenmiş olarak yola çıkar: a) Nevroz gerçekliği reddetmez, ondan kaçınır, b) psikoz gerçekliği reddeder ve başka bir şeyle yerini doldurmaya çalışır, c) göreceli olarak sağlıklı ruh hali hem gerçekliğin bir kısmından kaçar hem de aynı zamanda gerçeklikte bir dönüşümü dayatma çabasındadır (Freud, 1924). Bu çerçevede, aklın/düşünce faaliyetinin hâkim olduğu, gerçeklikle ilişkinin tamamen koparılmış olmadığı ve gelişmeyi ve yaratıcılığı teşvik eden güçlerin faal olduğu bir grup durumu fikri, Bion'a, söz konusu çalışma grubunun varlığını kavramasına izin verir.

Çalışma grubunun bileşenleri şunlardır:

- (İçsel ve dışsal) gerçeklikle ilgilenmek ve dürtülerin tümgüçlülüğüne teslim olmamak.
- Çatışmaların çözümü için rasyonel düşüncenin kullanımı.
- Bilmenin kaynağının yaşam olması (sonradan yazdığı kitabın başlığı da budur).
- Engellenemez 'kendini tanıma' arayışı.
- Yapı, süreklilik, düzen ve tanımlanmış hiyerarşinin varoluşu – ki bunlar grubu sarma tehlikesi içeren endişelerin kapsanmasını sağlayacak işlevleri barındırırlar ve böylece beklenmedik eyleme vurmalar da kısıtlanmış olur.
- Zamanın, bilincin ve kısıtlanmaların kabulünün açığa çıkması; bu olay da, kaçınılmaz olarak kayıp deneyimlerine ve bunun sonucunda da yas çalışmasına yol açar.
- Simgeleştirme, yani babalık kavramına atıfta bulunan üçgenleşme.
- Üyeler arası işbirliği ve her üyenin, pek çok ortak özellik taşıyor olmalarından bağımsız olarak, kendi özelliklerinin korunması.
- Herkesin dürtüsel hayatı için sorumluluk taşıması ve ona eşlik eden, onarım hamlelerini ve şimdiye kadarki içsel durumların değişimini ateşleyecek olan suçluluk duygusunun kabulü (Bernstein 2002, s. 159).

Çalışma grubunun faaliyeti, eyleme dökmeye uygun düşüncelerin yaratılmasını, çekirdek öğe olarak öne sürer. Mademki her eylem kaçınılmaz olarak gerçeklikle ilintilidir, çalışma grubu da dürtüsel hayatın (yani temel varsayımların) gerçeklikle temasını canlı tutan bir köprü niteliğindedir. Hem Bion hem de Freud'a göre, yapısıyla, hiyerarşisiyle, uyumuyla, tarihselliğiyle, kısıtlamaları ve özgürlükleriyle, yoğun ilkel duygusal ve dürtüsel güçleri ve de gerileme eğilimlerini kapsamasıyla, yeterince işleyen aile kurumu, çalışma grubunun bir örneğidir (Bion 1961, s.187).

Bir çalışma grubunun faaliyeti sıklıkla, bilinçli veya bilinçdışı duygular ve dürtüler hizmetindeki güçler tarafından engellenir veya saptırılır (zaman zaman ise, daha da sağlamlaştırılması pekâlâ mümkündür). Dolayısıyla, çalışma grubunun süreçlerinin sürekli olarak temel varsayım görüngülerinden etkilendiklerini varsayarsak, her an olagelenin herhangi bir şekilde soyut algılanması veya bu görüngüleri göz ardı etmiş, ruhsal dönüşümü hedefleyen bir müdahale, söz konusu dinamiklerin sahte görüntüsü üzerine temellenecektir.

Çalışma grubunun belirli bir derecede uyum ve varoluşsal süreklilikle tanımlanıyor olması, temel varsayımların zamansızlığı ve sınırsızlığına karşı, çalışma grubunun kısıtlanmışlığı zamanın gerçekliğini ya da başka bir deyişle kaybı kabul ettiği manasına gelir. Kısıtlanma, yani özgünlüğün korunması ve sınırların ihlal edilmemesi, önce çatışmaya ve ardından birbirine benzemezlerin yaratıcı bileşimine izin verir. Düşünceyi üreten ve eylem aracılığıyla gelişimi ve gerçekliğin sağlıklı dönüşümünü oluşturan, yaratıcı bir "birlikte-olma" olarak bağ-kurmak işlevi, Bion'un meşhur düşünme kuramını grup alanına sokar. Psikotik olmayan kişiye ait olan bağ-kurma işlevi ve de bilme aşkı dürtüsüne (K) dayanan düşünme yetisi (Bion, 1967), grup alanında, çalışma grubu işlevi ile temsil edilir.

Tabii yapının ve sınırların düşünce, gelişme ve ilerlemeyle yakın ilişkisi, antik çağlardan itibaren bilinmekte ve psikanalitik kuramın temel kavramını oluşturmaktadır (Joannidis, 2003). Aynı şekilde tam aksi de, yani sınırlandırmanın kabullenilmemesi esnasında, tükenmez bir umut hayalinin (savunmacı bir şekilde), eleştirel düşüncenin yerini aldığı da, çoktan bilinmektedir (Kierkegaard, 1959).

Çalışma grubunun a) hem bir araya getiren hem de kısıtlayıcı, b) hem yok eden hem de yeniden yapılandırmak için zemini hazırlayan tavrı, 'kendini bil' teşvikiyle alakalıdır. Bu süreç, anne bedeniyle ve onun içinde yer bulan saldırılarla ilgili ilkel düşlemlere tehditkâr yanaştığı için grup tarafından korku ve dehşetle deneyimlenir. Bu korku karşısında alışıldık savunma yöntemi tanımlanmamış kargaşanın, farklılıklara ve dolayısıyla bağlara karşı saldırganlığın, düşünce faaliyetinin yokluğunun ve buna bağlı olarak bilmemenin (-K) hizmetine, sapkınlığın hakimiyet kurduğu temel varsayımlar alanına gerilemektir. Bu görüngüler, Bion tarafından 'kişiliğin psikotik tarafı' olarak adlandırılan öğeyi ortaya çıkarır. Freud'un hezeyan olarak adlandırdığını (boşluktan oluşan bir gerçeklik), Bion, yadsımalı bilmenin hakimiyetiyle, psikotik kişiliğin hizmetinde, bağlara karşı saldırı ve savunmacı sapkın gerçeklik olarak adlandırır.

Hayatının sonuna doğru Freud, Eflatun'un felsefesine ait bir kökene sahipmiş gibi duyulan, ancak Bion'un temel fikirleriyle uyum içinde olan şu sözleri sarf eder: "...Bir fikir sapkın olduğunda, hezeyan olarak nitelendirilebilir. 'Geçmişin geri dönüşünü' gerçekleştirdiği noktada ise onu hakikat olarak nitelendirmek zorundayız..." (Freud 1939, s.130)

Bion ise "Freud'a göre grupların dinamiği nevrotik davranış şekilleriyle benzeşiyorsa bana göre grupların dinamiği psikotik davranış şekillerine

benzer..." (1961, s. 22) diye yazar ve tabii ki bu gibi bir yorumla bütünsel bir değerlendirmeye atıfta bulunmaz, ancak zaman zaman hakim olan ya da her gruptaki yaratıcı güçlerle beraber var olan olası safhaları ve ruh durumlarını tasvir etmiş olur. Temel varsayım grubu yaklaşımsal olarak kolektif bir paranoid-şizoid konumun ifadesiyse çalışma grubu da yaklaşımsal olarak kolektif bir depresif konumun ifadesidir. Bu depresif konum, gerçekliğe yönelik geçişi oluşturur ve "...'gerçekliğin öğrenimi' veya hazzın kısıtlanması (ki bu ikisi denktir), hem özgürlüğü öğretir hem de aynı zamanda özgürlüğün sınırlarını belirler" (Rieff 1959, s. 325).

Aklın sunduğu özerkliğin –ki ancak dürtüsel güçlerin bağlarından kısmi de olsa özgürleşmeyle sağlanabilir– ruhsal durumun kendisi hakkında düşünmesiyle (tanıma ve kendini bilme) ilişkilenmesi, Freud'un doğrudan Spinoza'dan ve Kant'tan miras aldığı bir düşüncedir ve Eflatun'un felsefesine ait ön-kavramlaştırmalarıyla Bion tamamen bu düşüncelerle hemfikir olur. Bion'un savunduğu 'kendi üzerine düşünmek', 'kendini tanımanın' bitmez tükenmez arayışı ve 'O'*na doğru sürekli dönüşümlü gelişimin umudu, müphem bile olsa tarihsel alan içindeki canlandırılmalarını, hem depresif konum olarak adlandırılan bireysel ruh durumunda hem de bunun kollektif koşulundaki muadili olan ve çalışma grubu olarak adlandırılan durumda bulurlar.

Bion'un düşüncesi, bilginin kendisiyle değil, bilginin arayışıyla yani bilgi için sürekli olarak doyurulmayan arzu ile ilgilenir (ebediyete kadar yitirilmiş bir ön-nesne ya da Eflatun'dan düşünebileceğimiz buna benzer herhangi bir kavram gibi). Bilgiye sahip çıkmış olmaya dair inanç, Bion için, ölüm dürtüsünün hizmetindedir, halbuki bilmeyi arzulamaktan vazgeçmeyen tin, hayat dürtüsünün hizmetindedir. Eğer –ikisi de gerçeklikle ilişkili olarak– depresif konum/çalışma grubu, hayatı teşvik eder ve bilgi için arzuyu öne çıkarırsa eşlikçilerinin de (örneğin kayıp ve yas, depresif suçluluk duygusu ve sorumluluk, yani gerçekleşmiş felaketin onarımı eğilimi, vs.) hayat ve gelişimle ilişkili olması gerekir. Klein'ı takip ederken Bion'un bu konuda hiçbir şüphesi yoktur. Asıl ilginç olan, psikanalizden uzaklaşmış ya da psikanalize düşmanca tavır sergileyen düşünürlerin benzer yorumlarına rastlamaktır. Hannah Arendt şöyle yazar: "...Düşünce rüzgarının görüngüsü bilgi değil, doğrunun yanlıştan, güzelin çirkinden ayırt edilebilmesidir, yani bir kimsenin değerlendirme faaliyeti yürütebilmesidir ve bu faaliyetin yürütülmesi bir tür eylemdir; temelde politik bir eylemdir..." (1978, s. 193). Şüphesiz politik bir ey-

(*) Bion'un kavramlarından biri olan "O" (Origin), "Köken" anlamına gelir – e.n.

lem aslında bir grup eylemidir. Öte yanda Stalin Rusya'sına atıfta bulunan otobiyografisinde yazar N. Mandelstam (1974), "insanın sahip olduğu en değerli sermaye suçluluk duygusudur" diye yazar. Mandelstam (1974), farkındalığın ve (zorlu düşünme sürecinin sonucu olarak) kişisel sorumluluk üstlenmenin, gerçekliğin dönüşümü (onarım) için eylem tercihine sebep olabileceğini ve buna bağlı olarak da gelişmeyi teşvik ettiğini ifade eder. Biz de bu noktada, bunun ancak sürdürülen gelişkin ruhsal çalışma sayesinde, iç dünyanın dönüşümüyle başarıldığını ekleyebiliriz.

Temel varsayım grubu ve çalışma grubu kavramları, Bion'un bilimsel yaratımının ilk safhasındaki kuramsal konumlanmalarının temellerini gruplar seviyesinde yoğunlaştırır. Freud'un ve Klein'ın sadık takipçisi olarak Bion'un "düşünce işlevi" boyutunu ithal etmesinin sebebi, onların eserlerini saptırmaktansa zenginleştireceğini düşündüğü içindir. Böylece kendi fikirlerini ihtiyatsız, onlarınkinin üstünde yapılandırır.

Bugün, yarım yüzyıl sonra, Bion'un eserinin dünyaca kabulü, onu haklı çıkarmış gözüküyor.

Çeviren Arı Cokona

14

Algılayan Somadan Düşlemlenen Bedene[1]

> ... Dailokhos'a olan tutkum, insan doğasının bizi çekim nesnesinden belki de istemeye zorladığı şey içindir, fakat tutkumun nesnesini yalnızca onun sevgisi ve rızasıyla elde etmek için çok güçlü bir arzum var...
>
> KSENOFON, Hiero I: 33

D. H. Lawrence'ın "Âşık Kadınlar" romanının son sayfalarında, başkarakterlerden biri olan Birkin, sevgilisi Ursula'ya şunları söyler: "...Sana sahip olarak, bütün hayatımı başka birisi, başka bir katıksız yakınlaşma olmadan yaşayabilirim. Fakat hayatımı tamamlamak, gerçekten mutlu kılmak için, bir erkekle de sonsuz bir birleşme istedim: Başka türlü bir sevgi... erkek bir arkadaş istedim, seninle benim ebedi olduğumuz kadar ebedi".

Psikanalitik bakış açısından bu sıradan bir konumdur. Freud'un çocukluk çağı cinselliğinin çok biçimli sapkınlığını kavramsallaştırmasından Kubie'nin 'her iki cins olma dürtüsü' ve ötesine kadar, özünde her iki cinsiyet ve dolayısıyla çok çeşitli bilinçli ve tam olarak anlaşılmayan arzular içeren bir beden fikri neredeyse aksiyomatik olarak iyice yerleşmiştir. 1954 yılında Amerikan Psikanalitik Cemiyetine sunduğu meşhur bildirisinde Lawrence Kubie, insanın her zaman diğerini dışarıda bırakarak sadece bir cinsiyet olmayı isteye-

---

1 Bu makale Aralık 2012'de Boğaziçi Üniversitesi'nde gerçekleşmiş "Psikanalitik Bakışlar 6: Cinsiyet, Cinsel Kimlik ve Cinsellik" başlıklı sempozyumda "Algılayan Bedenden Düşlemlenen Vücuda" adıyla sunulmuştur.

bileceği varsayımı bütün psikanaliz tecrübesine ters düştüğü için, her an ve her bir hareketimizle daima cinsel kimliklerimizi hem doğrulamaya hem de inkâr etmeye çalıştığımızı ileri sürer. Bu bağlamda, cinsel ilişkinin amacının yalnızca a) duyusal doyum, b) ana rahmine dönüş düşlemi ya da c) çocuk sahibi olmaya eşdeğer bir düşlem olmanın ötesinde, her iki cinsiyetin bir bedende birleşmesiyle sonuçlanan sihirli bir bedensel dönüşüm süreci olduğunu iddia eder (Kubie, 1974). Bu nedenle, antik çağ araştırmacıları bu sözde yeni anlayışı eski çağlara ait bilgelik olarak yaydıklarında ve şöyle yazdıklarında hiç şaşırmamaktayız: "....antik çağ Akdeniz cinsellik ve cinsiyet söylemleri her iki cinsin sadece birbirine zıt değil aynı zamanda bir taraftan diğer tarafa geçilebilecek bir sürekliliğin kutuplarında durdukları mefhumunu ön plana çıkardığından, 'kadın' sadece erkeğin zıttı değil aynı zamanda eril kimliğin potansiyel olarak tehdit edici bir 'içsel göçmen'idir" (Winkler, 1990, s. 50). Nasıl ki özdenetim kaybı ve 'kadınsal' edilgenlik arzularına teslim olmak bir erkeği utanç verici ve toplumsal olarak dışlanmış kılıyorsa, bir kadındaki özdenetim kaybı ve 'erkeksel' hükmetme arzularının edinilmesi durumunda da kadın, toplumsal olarak uygun görülmez ve esasen doğal düzene tehdit olarak algılanır.

Bu metnin amacı, içten gelen dürtülerin ve dıştan algılanan duyumların birleşerek her şeyden önce bedensel bir benlik olan benliği meydana getiren bilinçdışı düşlemi nasıl oluşturdukları üzerine derinlemesine düşünmektir. İnsan bebeği bedenin hücresel ve nörokimyasal işlevleri ve ruhsal alanın düşünme potansiyeli ile donatılmıştır. Dürtü, bu ikisinin kesişiminde *–zihinsel ve bedensel arasındaki sınırda–* (biyolojik içgüdünün ruhsal temsilcisi olarak) ortaya çıkar ve bilinçdışı düşlem de yine burada şekillenir. Sonuç olarak, beden kaçınılmaz olarak bilinçdışı düşlemin a) kaynağı ve b) içeriği olarak düşünülür. Bu düşlem bir kez yerleştiğinde ve beden içsel ruhsal dünyanın bileşenlerinden biri haline geldiğinde, beden bu düşlemin ilişkisel dramasının canlandırılması için kendisini c) sahne olarak kullanılmak üzere sunar (Bronstein, 2009). Şimdilerde biz, her insan davranışının hatta her zihinsel durumun arkasında bilinçdışı düşlem olduğu ve bu tür bilinçdışı düşlemin hem çok sayıda kısmi nesnenin içselleştirilmiş temsilleri hem de bunlara karşılık gelen dürtüler ve onların türevleri arasındaki çelişkili (aşk ve nefret) duygularla dolu etkileşimleri içerdiği görüşünü inkâr edilmez olarak görmekteyiz.

Seçkin kuramcıların izinden giderek geriye dönelim ve 'benim bedenim - ötekinin bedeni - ben - öteki' ilişki matrisinin kabul edilen en ilkel şekillendirici mekanizmaları üzerine düşünelim. 1905'te Freud, oral dönemin gelişmemiş safhalarında kendiliği korumaya yönelik dürtülerle libidinal dürtüle-

rin birbirine geçtiğini, aslına bakılırsa, libidinal dürtülerin kendiliği korumaya yönelik dürtülere dayandığını (kullanılan kelime *Anlehnung/Anaclisis*), böylece aralarındaki herhangi bir ayrışmayı en baştan neredeyse imkânsız hale getirdiğini öne sürdü. Beslenmeyle ilgili hedef yiyeceğin içe katılmasıyken libidinal hedef nesnenin içe katılması olarak görünmektedir – bu gelecekteki tüm özdeşleşimler için prototip görevi gören bir mekanizmadır. Olayın tamamının çok katmanlı ve çoklu belirlenmiş olduğu farz edilir. İdeal bir durumda, hem biyolojik doyma alanında hem de oral mukozanın erojen bölgelerinin dokunsal ve görsel, koku alma ve işitme kanalları aracılığıyla uyarılması sayesinde ve aynı zamanda daha sonra cinsel alan olarak bilinecek olan bilinçdışı iletişimin harekete geçmesiyle doyum sağlanır.

Bu hayali kurgulamaya göre bir noktada kaçınılmaz bir dram başlar: Doyum kaynağı olan dış nesnenin beklenmedik bir şekilde artık orada olmaması, sonsuz yokluklar dizisinin ilkidir. Bu olay, tatmin arayışı içindeki benliğin kendisine (halen içe katılmış kısmi nesne hazinesi mahaline) dönmesine fırsat verir gibi görünmektedir. Algının, besleyici olmayan, yani özerkleşmiş libidinal doyum sağlamak için, kaybolan nesnenin varsanısı ile karıştığı bu ana "otoerotik an" denmiştir (Laplanche, 2001). Libidinal nesne bundan böyle sonsuza dek işlevsel nesneden ayrılacak ve bu nedenle arzu nesnesi bir daha asla kayıp, "dayanılan" ve kaynaşmış birincil nesne olmayacaktır. Freud'un buna verdiği örnek parmak emmedir, burada "...besinsel etkinlikten ayrılmış olan cinsel etkinlik, dıştan gelen nesnenin yerine öznenin kendi bedeninde yer alan şeyi koymuştur" (Freud, 1905, s. 198). Yukarıda bahsedilen süreç, bedensel deneyimlerin libidinal ve saldırgan dürtülerin ve savunmaların temsillerini sinsice belirlediği bir bağlamda yer alır. Bir şeyleri bedenin içine ya da dışına taşımadan ibaret bedensel hareket deneyimleri, içe atmalar ve yansıtmalar gibi düşlemlenen zihinsel manevralar için şablon olarak kullanılırlar ve böylelikle düşlem kurgulamalarına anlam kazandırırlar. Susan Isaacs şöyle yazmaktadır: "İlk zihinsel süreçler, bedensel içgüdülerin ve duyguların, yani libidinal ve yıkıcı dürtülerin ruhsal temsilcileri, düşlemlerin en erken başlangıcı olarak görülmelidirler" (1948, s. 82).

Başka bir deyişle, Freud'un benliğin nihayetinde bedensel duyumlardan elde edildiği ve dolayısıyla algılayan bedenin zihinsel bir yansıtması olarak düşünülebileceği fikrinden yola çıkarak, bilişsel/duygulanımsal yapıların, yani bilinçli ve bilinçdışı zihinsel işleyişin esasının bir ben-öteki ilişkisi bağlamında, erken duyusal ve coşkusal deneyimlerde yattığını iddia edebiliriz. Julia Kristeva'nın bunlara "cisimleşmiş metaforlar" demesi boşuna değildir.

Winnicott'un, bebek diye bir şeyin olmadığına dair ünlü kışkırtması çok büyük bir ciddiyetle çocuğun bedensel ve ruhsal gelişiminde annenin/ötekinin dirimsel gerekliliğini vurgulamaktadır. Aşırı uyarılma ve dürtüsel güçle dolu, dışarıdan uyarılmanın yanı sıra içten geldiği varsayılan bütünleşmemişlik durumu metabolize edilmek, simgeleştirilmek ve anlam alanına yerleştirilebilmek için annenin ruhsal varoluşunun metaforları olarak annenin bakışına ve aynalayan yüzüne ihtiyaç duyar. Bu değişiklikler için Winnicott, her iki anlamıyla (temassal ve sınır belirleyici) "tutan" terimini kullanmaktadır. Anzieu (1995) ve Bick (1968) deri metaforunu kullanırlar. Doğuştan gelen bağlayıcılık eksikliğinden kaynaklandığı varsayılan bütünleşmemişlik durumu, her ikisine göre de, edilgen şekilde yaşanan duyusal deneyimlerin parçalanmasını bir deri gibi etkin olarak birlikte tutacak bir dış nesne ile ilişki bağlamını gerektirmektedir. Bu deri işlevini takip eden içe atmalar ve bununla özdeşleşim, hem çocuğun bedenini annesininkinden özerkleştirir hem de aynı zamanda bebek için bir iç beden imgesinin temelini oluşturur. Annenin kendi bedeni ve bebeğinin bedeni ile olan kendi ilişkisi artık (gerekli çarpıtmalarla birlikte) çocuğun içsel dünyasının içine katılmıştır. İçe atma, nesnenin kaybedilmesine karşı savunma sağlayacak özdeşleşime olanak sağlar fakat aynı zamanda duyusal bellek sayesinde somut gerçekliğin korunmasına izin verir. Diğer bir deyişle, bedenin tam ve tümgüçlü, annenin bedeni ile bir bütün olduğuna dair eşzamanlı bir düşlemi muhafaza eder ki böylece kayıptan kaynaklanan çaresizlik durumlarıyla, inkâr edilmelerine ihtiyaç duyulmadan baş edilebilsin. Alternatif olarak, erken dönem ben-öteki ilişkisi bir şekilde zarar görerek sonuçlanırsa ve içselleştirilen şey kayba, çaresizliğe, aslında kapsaması gereken dağılma kaygılarına karşı koruma işlevini yerine getiremeyen bir beden benliği olursa, o zaman elaltındaki tek tepki, annenin bedenine ve böyle içsel bir nesneyi bedenine kattığı için kaçınılmaz olarak kendi bedenine karşı duyulan nefret olacaktır. Bedene dair bu içsel nesne, nefretle yok edilmesi gereken ya da kısaca yok sayılması* gereken bir zalim haline gelmiştir. Böylesi açmaz çatışmalar gerçekle olan bağlantıları bozmakta ve kişilik içinde psikotik özlü çekirdeklere yol açmaktadırlar. Sözde "beden sahipliği" (Laufer, 2002) ciddi şekilde zarara uğramıştır.

Bion bu gelişmeler için "alfa işlevi" terimini kullanırken, temel olarak düşünme süreçlerinin bedendeki sindirim kanalının soyutlamaları olduğuna odaklanır. Öte yandan Lacan, birleşmeyi oluşturan anı, annesel nesne-ilişkisi

(*) Orijinali "disavow" – e.n.

içinde değil, tersine kasten bunun dışında, kişisel olmayan/narsisizm nitelikli aynanın anne'den/öteki'nden arındırılmış alanında kavramsallaştırmaktadır (Lacan, 1966). Bu bütünleşme anını takip edecek olan kaçınılmaz yabancılaşma, farklı, hatta varoluşsal bir düzenin parçasıdır.

Tablo henüz tamamlanmamıştır. Bir yandan, iç ve dış uyaranlarla başa çıkabilmek için libidolaşan çocuğun bedeninin annenin bedeni ile temasa ve annenin ruhsal/eşduyumsal alıcılığına bağımlı oluşu ve bunun sonucu olarak ondan fiziksel olarak ayrılmasıyla ve bunu takiben çaresizlikle başa çıkmanın bedenine katmasına bağlı oluşu doğrudur. Ancak bununla birlikte bir de annenin bedeninin içe işleyiciliği söz konusudur! Burada, "birincil baştan çıkarma" olarak ifade edilen, annenin bebeğinin kendi bedenini erotikleşmeye açtığı, başka bir deyişle bebeği baştan çıkarırken aynı zamanda kendisinin de bebeğin bedeni tarafından baştan çıkarılmaya izin verdiği bir sürece değinmekteyiz. Kendi özdeşleşmeleri ve içsel yapısından dolayı annenin ikili bir rolü vardır: a) Bebek için cinselliği olmayan ve cinsiyetsiz bir birincil özdeşleşim nesnesi rolü ve b) bir içsel nesne ilişkileri ağı ve özellikle tetiklenmiş düşlemler ve aktarım gerçekleşmeleri bağlamında, fiilen bebeği ile yüz yüze geldiğinde cinsiyetli bir başka beden ile dokunsal temas halinde olan ve cinsel alanda uyarılabilir bir bedeni olan yetişkin bir kadın rolü. Bu nedenle anne de bilinçdışından bilinçdışına iletimi bebek tarafından bir ihlal olarak algılandığı düşünülen bilinçdışı cinselliği karşısında çaresizdir. Laplanche (1997) bu olası sonucu, sadece annenin cinselliğinin çocuğun deneyiminin dışında olduğundan dolayı çocuk için anlaşılamaz olduğu için değil, aynı zamanda annenin kendisinin bile bunun farkında olmamasından (bilinçdışı) dolayı, bir muamma, bir gizem olarak görmektedir. Bebek, duyularla algılanabilir bir anne ile (ki güzel ya da çirkin bir coşkusal deneyim olabilir), sonra da yaratıcı hayal gücü ile anlam verilmesi gerekecek olan annenin muammalı içiyle karşı karşıya kalmaktadır. Meltzer'e göre (1988) bu "estetik çatışma", güzelliğin ve cinselliğin kavrandığı coşkusal deneyimlerle bütünleşme ya da bunlara yabancılaşma ile ilgili gelecekteki gelişmelerin çekirdeğini oluşturmaktadır. Laplanche, tutku ve anlaşılmazlık dolu saldırgan varoluşuyla annenin yabancı ötekiliğinin (yani onun bilinçdışı cinselliğinin) çocuğun öznelliğinin oluşmasında nedensel olduğuna özellikle ilgi göstermektedir. Hem anne hem çocuk, devam eden ve dolayısıyla bilinçdışında şekillendirici bir işlevi olan bu uyumsuzluktan dolayı kapana kısılmış gibidirler. Bu yüzden, ardından gelecek olan bilinçdışı özdeşleşim oldukça karmaşıktır: Bu hem kapsayıcı anne ile özdeşleşimdir, hem de annenin muammalı yabancılaştırıcı özellikleriyle özdeşleşim-

dir ki bunun içine annenin-içindeki-baba ve ikisinin arasında hissedilen ilişki de dahildir. Bunun unsurları kuramcılar tarafından "ilk sahne" ya da "birleşik nesne" olarak ifade edilmiştir. Aynı şekilde, bu, biyolojik cinsiyetin ya da şeklin, bir başka deyişle bebeğin kendi duyusal algısından elde edilecek olan gerçekliğinin ötesine geçebilen, annenin kendi çocuğunun bedenine olan arzusunun ve ona atfettiği anlamın içe atılması ve onunla özdeşleşimidir. Colette Chiland'ın ifade ettiği gibi "ebeveynlerinin çocuktan, çocuğun onların belirli bir cinsiyete yönelik ihtiyaçlarını karşılaması konusunda bilinçdışı ebeveynsel bir talepleri vardır" (1997). Kendini korumaya yönelik sevginin dışavurumu olarak ebeveynlerin olumlamasının çocuk için vazgeçilmez olduğu düşünüldüğünde, sevilen libidolaştırılan içsel nesnenin oluşturulması için, benlik tarafından yalnızca anne ile karşılıklı olarak tatmin edici bir şekilde paylaşılabilen beden imgesinin içe atılmasına izin verilir. Duyusal deneyime dayanan beden imgesi ile anne-bebek coşkusal matrisi bağlamı içinde yoğrulup oluşturulan bedenle olan ilişkinin bir parçası olarak içe atılan libidolaştırılmış beden arasında uzlaştırılamaz farklılıklarla karşılaşmak sıklıkla mümkündür. Sevgi dolu anne-bebek ilişkisinin korunması için gerekli olan çarpıtılmış bir beden şeklinin içe atımı, başka bir deyişle, annenin cinsel olmayan bedenine tümgüçlü bir şekilde sahip olma ve bunun sonucu olarak onunla birleşmeye dair düşlemsel inanç, temel olarak benliğin gerçekle olan temasını etkiler ve psikotik bir çekirdek için ortam hazırlar. Bedenin duyusal deneyim gerçekliğinin (güçsüzlük, çaresizlik, cinsel yetersizlik ve kayıp dahil) narsisizm nitelikli bir şekilde yatırımlanmış sanrısal bir gerçeklikle değiştirilmesi suretiyle, çocuğun bedensel işleyişindeki kargaşa, sanrısal bir boyut kazanır. Annenin varlığından ayrı, sabit duyuma-dayanan bir beden imgesi ile sevgi dolu bir şekilde yatırımlanmış bir ilişki oluşturmak mümkün olmamış olduğundan, anneden ayrılma ve ergenlikle gelen bedensel değişimler derin nihai parçalanma tehditleri olarak tecrübe edilirler. Bu tür durumlarda nihai savunma, ya algılayan bedenin bilinçdışı öldürülmesi ve annenin dayattığı arzuya tamamen boyun eğilmesidir, ya da anne tarafından dayatılan ve kendiliğine yabancı olduğu hissedilen beden kavramının öldürülmesidir, ancak bu da daha sonra boşluğa ve kişilik yitimine yol açar. Her iki durumda da intihar tek yol gibi görünür.

Bu yüzden, cinsellik a) işlevsel nesneden kopmanın bir sonucu olarak, b) annenin kendi bilinçdışı muammalı bedenini dayatmasının bir sonucu olarak ve c) annenin düşlemlenmiş beklentilerinin damgası olarak, çocuğun içsel alanında yabancılaşma boşlukları ve hatta büyük yabancılaşma

alanları yaratmaya ya da çocuğun içsel dünyasını çok sayıda yabancı nesne ile doldurmaya mahkûmdur. Öte yandan, içe atılmasına ve içsel dünyaya katılmasına izin verilemeyen unsurlar, bölünmüş ya da yok sayılmış olarak kalırlar ve bilinç düzeyinde sadece yansıtmalar olarak müsaittirler. Bu tür durumlarda, duyumlardan elde edilen beden imgesi ile bedene dair işlevsel iç nesne birbirine uymaz ve bu da simge oluşumu yetisinde derin bir başarısızlığa yol açar.

Bu noktada klinik malzemeye geçmek istiyorum:

BİRİNCİ VAKA

Rodanthi (Goncagül) 19 yaşında bir kadındır. Çocukluğundan beri bir kız bedeninin içine sıkışıp kalmış bir erkek olduğunu hissetmiştir. Küçük yaşlarından itibaren kendisini bir erkeğe dönüştürecek cerrahi müdahalenin yapılacağı günün hayalini kurmuştur. Ergenliğinin başlarında göğüslerinden nefret etmiş, onlara işkence etmiş ve regl dönemlerinden nefret etmiştir. Her zaman erkek gibi giyinmiş ve erkek gibi davranmıştır. Bu konuyu ailesinden hiç kimse ile konuşmamış ve buna rağmen onlarla normal, sevgi dolu ilişkiler sürdürdüğünü iddia etmektedir. On sekiz yaşına basar basmaz onu ameliyat etmeye istekli bir cerraha başvurmuş, fakat cerrah münasip kurallara uymak zorunda olduğu için ondan psikiyatrik bir değerlendirme ve iki yıllık zorunlu danışmanlık tecrübesi istemiştir. Psikiyatrik değerlendirmede herhangi bir aktif psikoz belirtisi tespit edilmemiş ve iki yıl süren danışmanlık süreci, içgörü için bir neden ya da yeterlik olmadan, zorunluluklara dayanarak başlatılmıştır. Danışman muhalif, uzlaşmacı olmayan, fakat gizlice temastan çok korkan bir gençle karşılaşmıştır. Birlikte çalıştıkları süre boyunca bu tablo değişmeden kalmıştır. Vaka ile ilgili özel bir ayrıntı: Rodanthi/Goncagül (vaftiz edildiğinde kendisine verilmiş olan ve kimlik belgesinde yazan isim) kendisini kendisi için seçtiği bir erkek adıyla tanıtmış ve kendisine bu isimle hitap edilmesinde ısrar etmiştir. Kendisinin bir erkek olduğunu ve danışmanın hiç olmazsa bu gerçekliğe saygı duyması gerektiğini iddia etmiştir. Hastaya göre, beklenen cerrahi müdahale, zaten gerçek olan bir şeyi belirgin hale getirecek bir formalitedir yalnızca. Resmen erkek olur olmaz kadınları sevecek ve onlarla cinsel ilişkiye girecektir – erkeklerin yaptığı gibi. Onun eşcinsel olabileceği söz konusu bile değildir. Danışman ona kadın olarak hitap ettiğinde çok rahatsız olur ve sözel anlamda tacizkar olur. Şimdi, Yunanca cinsiyetli bir dildir, bu nedenle sıfatlar, zamirler vs. cümlenin öznesinin cinsiyetine bağlı olarak farklı son ekler alırlar. Bu nedenle danışman kendisini tam bir ikilem için-

de bulmuştur: Rodanthi ile o bir erkekmiş gibi konuşmak "paylaşılmış psikoz"* gibi hissettirmektedir, fakat onunla bir kadın olarak konuşmak da kasti bir tahrik ve bir çıkmaz gibidir. Danışman sıklıkla aralarındaki sürece zamanından önce bir son verme isteği duymuştur. Rodanthi'nin kendisi için seçtiği ve kendisine hitap edilmesinde ısrar ettiği isim "Orestes"dir. Yunan efsanelerinde Orestes bir ana-katilidir ki, en sonunda resmi olarak suçundan beraat eder.

İKİNCİ VAKA

36 yaşındaki bekar bir kadın kişilik yitimi, hayattaki amaçlarına dair kafa karışıklığı içinde ve hayatının herhangi bir anlamı olup olmadığına dair sorularla analize başlar. Kadın, çok öncelerden beri, sağlam iradeli, cinsel olarak baskın bir anneye tamamen boyun eğmiş olduğunu, bunun sonucunda duygusal olarak olgunlaşmamış ve annesinin yönlendirmesine bağımlı olduğunu söylemektedir. Bir yıl süren savunmacı ve tahrik edici şekilde kontrol edici bir söylemin sonrasında kadın çok isteksizce kendi cinselliği ile ilgili konuşmaya başlar. Yıllar boyunca gelişigüzel cinsel ilişkiye giren biri olmuştur; öyle ki, kendisini, gittiği bardaki her erkeğin gözlerinin içindeki yoğun arzuyu görmekten zevk alan ve ara sıra yatmak için içlerinden birini, özellikle de narsisist, kendine güvenen maço bir erkeği, sırf birkaç karşılaşmadan sonra reddetmek üzere seçen, cinsel olarak oldukça aktif fakat ulaşılmaz bir *femme fatale* olarak tanıtır. Hiçbir zaman duygusal olarak bağlanmaz ve umurunda olan tek coşku erkeğin kendisini arzuladığını, onu özlediğini, onun için acı çektiğini vs. görmekten duyduğu hazdır, bu da ona erkeği kayıtsız şartsız reddetme gücünü vermektedir. Uzun bir süreden sonra bana sıra dışı, eşsiz, muhteşem olarak ifade ettiği silahını itiraf etti, bu da kendi kendine bir gecede arka arkaya 20-30 kere orgazm olabildiğiydi – bir kere orgazm olmaya başladı mı durdurmak için çok çaba harcaması gerekiyordu. Bedeni onu kimliğiydi. Birlikte olduğu erkeklerin, orgazmları kendilerinin harekete geçirdiğine inanmalarına izin veriyordu ve kendisi için onların esas küçük düşmelerine neden olan onların bu yanlış inancıydı, çünkü onların kendisinin yatağında olmalarının gereksiz olduğunu ve aslında onlara hiç ihtiyacı olmadığını biliyordu. Yakın zamanda internette kendisinin yalnız olmadığını ve bu durumunun aslında belirli bir bilimsel adı olan, tıbben tanınmış bir durum olduğunu keşfetmesi onun için büyük bir hayal kırıklığı olmuştu.

(*) Orijinali "folie à deux" – e.n.

Moses Laufer'in (Laufer ve Laufer, 1984) "merkezi mastürbasyon düşlemi" dediği şey, yavaş yavaş kadının hem rüyalarında hem de bilinçli hayallerinde şu şekilde ortaya çıkmıştı: Tüm özellikleriyle birlikte bedeni, yenilmez bir fallustu; başkalarının bedenlerine ve zihinlerine giren ve onlara boyun eğdiren – onları kasıp kavuran, aşağılayan, reddeden, denetleyen vs. bir güç ve yıkım simgesiydi. Ona heyecan veren şey, korkutucu şekilde dayanılmaz olan ondan uzakta olma durumunun yansıtılmasında yatmaktaydı. Bilinçdışı seviyede annenin sevgilisini (yani hasta ergenliğe girerken ölmüş olan babayı) aşağılayıp yok etmekte, onu anneye arzulanır kılan özelliğe sahip olmakta ve annenin arzu nesnesi haline gelmekteydi, bundan dolayı annenin bedeninin içine girmekte ve sonsuza kadar orada kalmaktaydı. Hastanın kadın arkadaşlarının arasındaki takma adı *Larry*'ydi (erkeksi bir ad) ve kendini ne zaman pek iyi hissetmese yapmayı sevdiği tek şey, özel erkeksi beysbol şapkasını takıp *Scarlett*'a gidip (bu onun arabasının takma adı ve Scarlett Johannson'a bir göndermedir) ona girmek ve arabanın 'bedeni' üzerinde tam bir hâkimiyet kurarak etrafta tehlikeli bir şekilde onu sürmekti. Aktarım sırasında, çeşitli rüyalar ve serbest çağrışımlar dışında, Maliye Bakanlığı şifrelerini atlatacak bir yol bulmuş ve benim vergi kayıtlarıma, doğum ve çeşitli başka vatandaşlık belgelerime erişim sağlamıştı, bütün aile bireylerimin adlarını ve demografik detaylarını ve ev adresimi bilmekteydi. Gittiğim okulları ve üniversiteleri biliyor ve çocukluğumda beni çevreleyen atmosferi tanımak için benimle aynı okula gitmiş olan ünlü bir yazarın bütün romanlarını okumuştu. Analiz hala devam etmektedir...

Her ne kadar B. Lewin'in (1993) ünlü makalesi ile yeniden ortaya çıkmışsa da bedenin bilinçdışında bir fallusu temsil etmesi Freud kadar eski bir kavramdır. Olayların bu şekilde sonuçlanmasının amacı elbette ki bir yandan, ana rahmine dönmek ve annenin hayal edilen/arzulanan bedeninin bir uzantısı olmaktan, öbür yandan tümgüçlü bir şekilde ve hasetle anneye saldırmaya ve onun üzerinde hâkimiyet kurmaya, hatta onun bedenini ondan çalmaya kadar, birden çok belirleyici etkene bağlıdır. Bilinçdışı içsel dünyanın bir öğesi olarak beden, algılayan bedenin hem bir parçasıdır hem de ondan ayrıdır ve bu nedenle doyum deneyimi aynı, ya da hatta kaynaşmış olmak zorunda değildir. Doyumun ısrarcı ve gerekli ayrışmasına, yerleşmiş sapkınlık durumlarında sıkça rastlanır. Nefretin cinselleştirilmesi beden yüzeyindeki sinir uçlarının, ötekinde kaygı, korku ve/veya aşağılanma hislerini uyandıran ruhsal dramadan uyumsuz olarak işlemesini sağlar. Böylece özneyi bu tip geçmiş ya da potansiyel, güncel deneyimlerden kurtarmış olur.

Bebeğe ve onun bedenine verilmiş peşin bir hüküm, gerçekleşmesi anlam üretecek ve onu algısal deneyime bağlayacak anne-nesne ve onun bedeni için bir öngörü vardır. Annenin bedeni ve bakışı, birleşme, sınır ve uzam, içeri doğru ve dışarı doğru hareket, somatik ve ruhsal olarak ben ve ben olmayan duygularını tedarik eder ve sonuncu ama aynı derecede önemli olarak destek temelli nesne ilişkisini* kırar ve cinselliği kendi gizemli, ulaşılamaz, kendini korumadan ayrı nesnesini araması için serbest bırakır. Algılayan organ olarak beden ham veri üretir. İçsel nesne olarak beden, içgüdüsel bedenle, bir başka deyişle, anne-bebek arka planı etkileşiminden türeyen libidinal bedenle öznel olarak tecrübe edilen duygulanımsal ilişkiyi temsil eder.

Bedensel deneyimin ayrılmaz unsurları olarak cinsel arzu ve cinsel kimlik somaya nüfuz ederler, fakat aynı zamanda bedenden ayrıdırlar. Duyudan elde edilen beden imgesi ve dışarıdan içe atılan bedene dair içsel nesne yapısı en uygun seviyede gizem ve bozulma içerdiğinde birbirleriyle uyum içinde hareket edebilirler. Bunlardan biri yerini diğerine bıraktığında ise uyumsuz olabilir ve çatışma haline girebilirler. Çelişkili beden imgeleri kendilik içinde yabancı oluşumlar olarak hissedilirler. O zaman, içinde bulunan ve artık üzerinde hiçbir denetiminin olmadığı düşman bir yabancıya yenilen özne için, bedene saldırmak dışında başvurabileceği başka bir yol kalmaz. İntihar ve (kozmetik ameliyatlardan cinsiyet değiştirme ameliyatlarına kadar) çeşitli şekillerdeki beden değişikliklerinin hepsi, hayal edilen gerçek kendiliği zulmeden bedenden, yani annenin bedeninden kurtarmak için yapılan simgesel girişimlerdir.

Bu noktada hepimize hatırlatmak isterim ki bizim cinsellik ve cinsiyet anlayışlarımız ve hatta bedenimizle olan ilişkimiz eşit derecede zamanın ruhu ** tarafından belirlenir. Belirli dini, kültürel ve bilimsel paradigmalar, arzu gibi biyolojik ve ruhsal unsurları hem oluşturan hem de sayesinde dışavurumlarını buldukları, belirli şekillendirici kanalların oluşmasını dayatmaktadırlar. Cinsel edimlerin faillerden ayrı tutulmuş olarak görüldüğü, başka bir deyişle her tür cinsel edimin ilgili kişiden bağımsız olarak ve böylesi bir kuramsal örtüşme kavramsal olarak hayal edilemeyeceğinden (Foucault, 1984), kesinlikle o kişinin kişiliği ya da psikolojik yapısı ile bağlantısız olarak değerlendirildiği (sosyo-hukuki olarak kabul edilebilir olup olmadığına dair) çağların var olduğunun kabul edilmiş olması, onları temelde farklılık gösteren standartları olan başka çağlarla karşılaştırmamıza olanak sağla-

(*) Orijinali "anaclisis" – e.n.
(**) Orijinali "Zeitgeist" – e.n.

maktadır. Örneğin, arzu, arzunun nesneleri, cinsel edimler ve davranışlar, cinsel kimlik, ruh sağlığı, erotik duyarlılık, kişisel üslup ve normallik dereceleri ya da sapkınlık ve bunların yanı sıra üreme işlevini tüm kişiliğin bireyleştirici norma-bağlı bir özelliği ile kaynaştıran ve ona hem görünür hem de kesinlikle örtük olan, hem gerçeğe dayanan hem de düşleme dayanan, hem bilinçli hem de bilinçdışı motivasyonlar yükleyen çokça ruhsallaştırılmış cinsel öznellik –şimdilerde "kişinin cinselliği" diye bilinen şey– modeline sahip çağımızla bir karşılaştırma kaçınılmazdır.

Erotik arzu ve bunun sonsuz değişiklikleri meselesi ilk çağlardan beri araştırmaların odağı olmuştur. Konuya çok çeşitli açılardan yaklaşılmıştır, yani a) denetlenemez ama yine de hükmedilmesi gereken ham bir kuvvet olarak, b) "iyiye" ve "kötüye" ulaştıran olarak, c) medenileştiren ve çok etkili bir pedagojik süreç olarak, d) erdem ve bilgeliği destekleyen bir süreç olarak, e) toplumsal düzeni oluşturan ve destekleyen, zalimliğe karşı savaşan ve savaşta yiğitlik gösteren bir şey olarak, f) çok derin utanç ve bir o kadar suçluluk duygularıyla dolu bir şey olarak, g) bencil ya da öteki için endişe duyan yapısı ile ilgili sorular ortaya konmuştur, h) şefkat/arkadaşlık ile bir bağlantı ya da buna tabi olmanın olup olmadığına dair meseleler ortaya atılmıştır, i) evlilik içindeki ve dışındaki yeri ile ilgili sorular, j) üremeden özerkliği ve yine de ona olan kaçınılmaz bağımlılığı ile ilgili olarak, k) yerleştirilmiş düzenin çözülmesi ve yeni, anarşik bir düzenin kurulması için bir etken olarak – bir nefret faili (Marquis de Sade), l) ya da dertsiz, akıbeti olmayan rüyaya benzer bir durum örneği olarak, hayal edilen katıksız bir hazza terk edilme tecrübesi sonucunda toplumsal düzene meydan okuma (Vivant Denon'un 18.yüzyılda yazdığı *Yarın yok* adlı kitabı) ve bunun gibi birçok başkası. Sonuç olarak, cinsel arzu ve cinsel eylemlerin insan iradesi ve toplumsal davranışla bu çok karmaşık şekilde birbirine geçmesinden dolayı o olmadan "insani durumu"n anlaşılması mümkün değildir.

Erotik arzunun, cinsel bedenin ve onun hazlarının değişken ve dolayısıyla anlaşılması zor yapısı – bunların doğasında olan biçim ve anlam değişebilirliği, en iyi şekilde, bizimkinden çok farklı olan bir toplumun cinsel alışkanlıklarını anlatan şu alıntıda tasvir edilmiştir: "...Antik Yunanlılar ve Romalılar tarafından yapılmış en dikkat çekici erotik ayrım, anatomik cinsiyetlerin fiziksel tipolojisine (eril - dişi) ya da hatta cinsiyet farklılıklarına (erkek - kadın) değil gücün toplumsal olarak dile getirilmesine (yüksek toplumsal kimliğe karşı ast toplumsal kimlik) dayanmaktaydı. Sonuç, erilliği, etkinliği, penetrasyonu ve üstünlüğü bir eksen üzerinde, dişilliği, edilgenliği, penetre

olunmayı ve teslim olmayı başka bir eksende hizalayan toplumsal/kavramsal/erotik bir ağ dizgesi olmuştur. İki eksen cinsiyet ayrımlarına karşılık gelmekte fakat onlardan bağımsız olarak da işleyebilmektedirler" (Halperin, 2002, s. 63). İnsan başlangıçta, (zamanın ruhundaki bariz farka rağmen) bilinçli ve pek de bilinçli olmayan, o günlerde çok aşikâr olan çok sayıdaki temel niteliğindeki akımların bugüne kadar sürmesine şaşırmaktadır, fakat belki de şaşırmamalıdır. Sırf biz bugün zengin ve çok biçimli bilinçdışı dünyamızı saklama ve inkâr etme gereğini hissettiğimiz için, böyle bir utanç duymayan başkalarının bedensel ve zihinsel yapımızın özünde olanı açıkça sergilemeyecekleri sonucu çıkarılamaz.

Çeviren AYŞEGÜL TOROSER

15

Söyleşmek İhtiyaç Oluşturmaz: Psikanalizin Sinirbilimle İlişkisi Olgusu[1]

Psikanalizin sinirbilimlerine ihtiyaç duyup duymadığı sorusu karşısında, psikanalizin özerkliğini savunmam – psikanalizi bağımsız, kendi ayakları üstünde duran, sinirbilimi dahil diğer tüm disiplinler arasında, "eşitleri arasında" olan ve bu disiplinlerin hiçbirine ihtiyacı olmayan bir disiplin olarak sunmam gerekmektedir.

Psikanalizin öznellik bilimi olduğu önermesi yaygın olarak destek görmüş ve kabul edilmiştir. Hal böyle olunca, psikanalizin cevap bulmaya çalıştığı belirli "çıkmaz", en iyi şu şekilde ifade edilebilir: "Bu dünyada var olduğum halimle 'ben' olmak ve etrafımdaki diğer 'ben'lerle ilişki halinde, özellikle acı-çeken-ben ve arzu-duyan-ben olmak, ne tür bir deneyimdir?" Bu olgu, zihinsel işleyişin, ruhsal aygıtın ekonomisinin ve hatta bilinçdışı dediğimiz varlığın yapısının ve doğasının incelenmesini oldukça tali, ikinci dereceden bir konuma koymaktadır.

Kant, "bizimkisi gibi bir zekâ, kendisini, ancak düşünsel olmayan ve bu nedenle salt akıl yürütme ile gösterilemeyecek bir sezgiyle ilişkili olarak, kendisine göründüğü haliyle bilebilir" (1953, s. 159) dediğinde, eskiden beri var olan bir gerçeği –bir ruhun sadece başka bir ruh tarafından bilinebileceğini savunan Sokrates tarafından hâlihazırda belirtilmiş olan– bir öznenin yalnızca başka bir özne tarafından incelenebileceğini ima etmektedir. Kişisel ol-

1 Bu makalenin önceki bir versiyonu Haziran 2012'de Atina'da gerçekleşmiş 13. Uluslararası Nöropsikanaliz Kongresinde "Psikanaliz ve Sinirbilimin Birbirine İhtiyacı Var mı?" başlıklı panelde sunulmuştur.

mayan hiçbir soyutlama yeterli olmayacaktır. Bu, bizi kaçınılmaz olarak epistemolojideki açıklama sunan bilim dalları ile anlayış sunan bilim dalları arasındaki geleneksel ayrıma götürmektedir. Bu bağlamda açıklama, kendi nesnesi ile ilgili bilgiyi dışarıdan üreten bir nedensellik sıralaması iken, anlama, müşterek-yaşama ve tekrar-yaşama sayesinde ötekinin deneyiminin tutarlı anlam bütünlüğü içindeki ara bağlantıları bir derece kavramak mümkün olsun diye, belli bir derecede eşduyumsal özdeşleşim ile içeriden elde edilebilen bilgidir. Hans Gadamer'in ifade ettiği gibi, "anlama, her zaman, kendi içlerinde var oldukları varsayılan iki öznel ufkun kaynaşmasıdır" (akt. Weinsheimer, 1985, s. 183).

Söylemeye çalıştığım, bizim tamamıyla farklı iki yöntembilim düzeniyle ve dolayısıyla insanlık hali hakkında farklı hakikat sistemi düzeyleriyle uğraştığımızdır. Habermas'a göre psikanalizin müspet bilim nesnelliğine ulaşması fikri, boşuna olmasının yanı sıra, "bilimsel yanlış anlama" (1987, s. 265) kategorisine girmektedir. Aynı şekilde, birbirinden farklı çeşitli disiplinleri tek bir çatı altında birleştirecek bir "birleşmiş bilim" fikrinin de mitten öte bir şey olmadığı ortaya konmuştur (Hampe, 2003).

1922'de, Freud, psikanalizi bir araştırma süreci, bir tedavi yöntemi ve bu araştırma sayesinde keşfedilen bilgiye dayanan bir kuram olarak tarif eder. Bir araştırma olarak psikanalizin bir nesnesi ve bir yöntembilimi vardır. Eğer yöntembilim yukarıda tarif ettiğim gibi ise ve nesnesi analizanın insanlık hali içindeki "ben" ise, o halde çalışmamızın odağı "analitik durum"un ta kendisidir. Analitik durum, öznelerarası bir alanın eşsiz durumu içinde kendilerini ortaya koyan, o her daim dönüşmekte olan bilinçli ve bilinçdışı alanların karışımıdır. Bu öznelerarası alanın amacı "analitik üçüncü" adı verilmiş olan özel kişisel hakikatlerin yaratılmasıdır (Ogden, 1994). Bununla birlikte, şu cesaret kırıcı gerçeği de kabul etmek zorundayız: Bir analizanla yapılan çalışma belki de her zaman, bir dereceye kadar, analistin kendi analiz çalışmasını kendi analistinin onu getirebildiği noktadan daha ileri taşıma girişimidir. Bir yazarın ifade etmiş olduğu gibi, "...analiz, analiz edilecek meseleleri analiz ederken [bir yandan da] devamlı olarak onları tanımlar" (Schafer, 1979, s.21).

Bu nedenle, psikanalizin kesin görüşü, insan deneyiminin dışsal ilişkilerle değil sadece içsel ilişkilerle anlaşılabilir olduğudur. Yani insan deneyimi, önemi önceden belirlenmiş belirgin unsurlar arasındaki rastlantısal, çağrışımsal ilişkiler ile değil, içinde unsurların birbirleriyle olan ilişkileri sayesinde anlamlarının oluştuğu, karşılıklı olarak birbiriyle örtüşen holistik yapılar sayesinde anlaşılır. Aynı şekilde, geçmiş olayların ve deneyimlerin, tüm güncel tu-

tumları ve geleceğe dönük tasarıları yapılandırmak suretiyle öznelliğe hakim oldukları ve bu sırada bu aynı geçmişin, öznenin güncel tutumları ve tasarılarıyla şekillendiği ileri sürülmektedir. Her ne kadar bu son sözü edilenlerin kendileri de geçmişten türemişler ve geçmişi ifade etseler de aynı zamanda, neyin aydınlatılacağının ve neyin karartılacağının seçilmesi yoluyla, bu aynı geçmiş üzerinde karşılıklı/geriye dönük etkileri bulunmaktadır. Başka bir deyişle, ilerleyici ve gerilemeci devinimler eşzamanlı olarak ortaya çıkar ve karşılıklı olarak birbirlerini belirlerler.

O zamana kadar var olmuş olan hiçbir yapının yok olmayacağı, kentsel peyzaj gelişiminin en eski evrelerinin en yenileriyle birlikte birbiri üzerine yerleştirilmişçesine var olmaya devam edececeği, Freud'un holografik Roma imgesine, ancak böylesi bir karşılamanın meydana çıkaracağı kafa karışıklığıyla yalnız başına başa çıkabilecek, başka bir özne tarafından yaklaşılabilir. Felsefeci Merleau-Ponty'nin yazdığı gibi: "...İnsan varoluşunda bir belirsizlik prensibi vardır ve bu belirsizlik sadece bizim için değildir, bizim bilgimizin bir kusurundan kaynaklanmaz... temel yapısından dolayı, varoluşun kendisi belirsizdir" (1962, s. 169). Sonuç olarak, analitik edimin müphemliğinden ortaya çıkacak olan öznelliklerarası bilmeye odaklanmak için, kişinin geçici olarak nesnel nedensel bilme izlerinin tamamını silmesi gerekmektedir. "Temel kural" eş bileşenleri serbest çağrışım ve serbest dalgalanan dikkat ile neden-sonuç akıl yürütmesi düzeninden bağlantısız olan, ussallık-dışı alana gevşek bir biçimde teslim olma mecburiyetini şekillendirir (veya oluşturur). Ussallık, böylece sözde "içteki ötekilik" yüzeye çıkabilir ve bu yolla bilinçli kendiliğin hâkimiyetini merkezsizleştirir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, psikanaliz geçmişteki bir anın gerçeğe uygun hikâyesini yeniden ortaya çıkarmakla ilgilenmez; psikanalizin esas ilgilendiği, dilin içindeki ve dışındaki çarpıtma mekanizmalarının kendileridir ve söz konusu olan bunların sadece analitik durum sınırları içinde yaşanırken dışavuruldukları halleridir.

Freud'un tanımının ikinci özelliği olan tedavi mefhumuna gelecek olursak, söze etimolojiye başvurarak başlamak istiyorum. Sözlükler bize terapi/terapist kelimesinin bir savaşçının yardımcısı ya da emir subayı, silahlarla, zırhlarla, savaş arabası ile ilgilenen ve efendisinin savaşa hazırlanmasına yardım eden kişiyi ifade eden eski bir Hint-Avrupa kökünden geldiğini söylemektedir. Bu nedenle biz de psikanalizin terapi unsurunun modern tıbbın bu kelimeyle ne ifade ettiğinden ziyade bu eski anlama daha yakın olduğunu düşünebiliriz. Bu bağlamda terapi, belirtilerin yok edilmesi değildir, bir önceki durumun homeostazisine hatta buna yakın bir benzerliğe bile bir dönüş değil-

dir. Psikanalizde, yalnızca yardımcının varlığı ile mümkün kılınan tedavi ya da ruhsal değişim, bir dönüşüm, yeni ve henüz bilinmeyen bir yapı yaratımı olarak düşünülmelidir. Bu yapı, henüz düşünülmemiş bir anlam bütünlüğünü ve kendilik iç tutarlılığını destekleyen, bu şekilde simgeleştirme sürecinin özgürlüğünü arttırırken aynı zamanda daha başka onarıcı hareketleri ve kendiliğin uzun süre önce kaybettiği parçaların yeniden yapılandırılmasını geliştirecek özdüşünümü kolaylaştırır.

Bu tedavi süreci için araçlara "yas çalışması" adı verilmiştir. "Yas çalışması" ayrı bir gerçeklik-seviyesi oluşturan o eşsiz analitik çerçeve içinde uzanan, yalnızca iki kişilik karşılıklı düşünümsel analitik bir alan zarfı içinde ortaya çıkabilen, çeşitli çetrefilli içselleştirme süreçleri içerir ve özenli bir derinlemesine çalışma olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu, analizanın, Christopher Bollas'ın "süreç olarak öteki" (Bollas, 1998, s.31) diye adlandırdığı bir yardımcının huzurunda olduğu gerçeğini destekleyen analistin o resmi tepkisinden ortaya çıkıyor gibi görünmektedir ki bu deneyim, ötekinin yıkımı ve yine de sağ kalması sayesinde nihai "yalnız olma yetisi"ni geliştirir. Eğer tıp alanından bir paralellik gerekirse, oldukça yetersiz bir benzerlik "bağışıklık kazandırma" olabilir; bu, gelecek ruhsal değişikliklerle daha olgun karşılaşmaların gelişimini amaçlayan, özen gerektiren bir içe katma sürecidir.

Sinirbilimlerdeki meslektaşlarımız, bilim dalımızın amacı ile yöntembilim, duruş, usul ve sonuçların mahiyeti konusunda onlarla aramızdaki çok büyük faklılıkları tam olarak tanırken yine de incelememiz için bir uzlaşım kuramı sunarlar. Bu, çekici bir ad taşıyan "İkili-Özellik Tekçiliği" kuramıdır ve –eğer doğru anlıyorsam– bu kuram, onlarla bizim her ne kadar farklı bakış açılarından da olsa aynı oluşumu incelemeye kalkıştığımızı, bu nedenle esasen tam olarak aynı şeyler için birbirine uymayan isimler ve kavramlaştırmalara ulaştığımızı iddia eder.

- Psikanalizin bilinçlilik ve ruhsal süreçlerden bahsettiği yerde sinirbilimi beyin yapılarından, nöronal yollardan ve bağlantı ağlarından bahseder.
- Psikanalizin hatırlama, tekrarlama ve derinlemesine çalışmadan bahsettiği yerde meslektaşlarımız yöntemsel ve bildirimsel bellek sistemlerinden ve ağların kullanıma bağlı etkinleşmelerinden bahsederler.
- Psikanalizin aktarım ve aktarım canlandırmasından bahsettiği yerde meslektaşlarımız bağlantıcı nöronal yollardan bahsederler.

- Psikanalizin algısal özdeşlikten bahsettiği yerde meslektaşlarımız dışsal uyaranlardaki (örneğin görsel yollar) değişikliklere bakılmadan nöronal etkinliğin sürdürülmesinden bahsederler.
- Psikanalizin özdeşleşimden ya da eşduyumdan bahsettiği yerde sinirbilimi ayna hücreleri etkinliği içeren süreçlerden bahseder.
- Psikanalizin narsisizmden, içe atılanlardan, kısmi nesnelerden vs. bahsettiği yerde bizim meslektaşlarımız izlerden, bağlanma örüntülerinden vs. bahseder.
- Psikanalizin mazoşizmden, bağımlılıktan ve uyarıcı ve reddedici nesnelere yatırımdan bahsettiği yerde sinirbilim duygulanımsal bağlanma/ödül süreçleri ve bağımlılık yapan davranış süreçlerinde nükleus akumbensde bulunan devre sisteminin benzerliğine dikkat çeker ve bize, yukarıda bahsedilen devre sistemi sevgi deneyimleriyle (ister romantik ister anne sevgisi olsun) etkinleştirildiğinde, ötekinin coşkusal durumunun ve niyetliliğinin doğru değerlendirilmesi için görevli devre sisteminin, yani zihinselleştirme devresinin, eşzamanlı olarak etkinsizleştirildiği gözlemini dayatır.
- Psikanalizin bellek izlerinden ve "düşünülmemiş bilinen"den bahsettiği yerde meslektaşlarımız bize kişinin travma yaratıcı bir olayla ilgili bilinç düzeyinde zayıf bir anısı olabileceğini, ancak bu sırada amigdalanın bilinçlilik alanı dışında güçlü örtük coşkusal izler muhafaza ettiğini hatırlatırlar.

Bütün bunlar çok merak uyandırıcı! İnsan, kardeş bir bilim dalının ruhsal belirleyicileri ve dinamik yapıları anımsatan antropomorfik kavramsallaştırmalar aracılığıyla kişisel olmayan ham verileri yorumladığını duymaktan sevinç duyuyor. Şüphesiz ki herkes daha fazlasını duymak ister. Biz, psikanalizde eşduyumun temel erişilemezliği ile mücadele ederken, meslektaşlarımızın, gözlemlenen bir deneyimle yaşanmış bir deneyimin aynı beyin bölgelerini (fMRI'da aynı alanlar aydınlanıyor) ve belki de aynı nöronal yolları kullanıyor gibi göründüğü için kimse için *kendimi* başkasının *yerine koymak* ile kendimi *başkasının yerine koymak* arasındaki farkı ayırt edebilmenin mümkün olamayacağını önerdiğini duymak hoş bir sürprizdir. Meslektaşlarımızın kendi dillerinde söyledikleri, felsefecilerin ve psikanalistlerin çağlar boyunca söylemiş oldukları şeydir; başka bir deyişle, öteki, tanımı gereği bizim için bilinmezdir. Bu bakış açılarının kesişmesini nasıl açıklayabiliriz, biz onların verilerini mi gözlemliyoruz, yoksa onlar bizim yorumlayıcı paradigmalarımızı mı kullanıyorlar?

Bu noktada, her öznel deneyimin bir dizi nörokimyasal süreçle ilişkili olduğu haklı iddiasıyla ikili-özellik tekçiliği kuramı devreye girer, bu da bizi, nörokimyasal süreçler hakkında ne kadar çok bilgimiz olursa öznel deneyimlere dair anlayışımızın o kadar iyi ve geçerli olacağı önerisine götürür.

Hiç kimse bu iddiadan şüphe etmemektedir, ancak a) anahtar kelime ilişkili olduğu kelimesidir, "aynısıdır" değildir, ayrıca aralarındaki ilişki de mutlaka nedensel değildir, b) ham verileri anlamlandırmak için kullanılan yorumlama araçlarının doğruluğuna nasıl inanılır?

Psikanaliz, sinirbilim camiasında ortaya konan yöntemlerin *çürütülebilirliğine* dair itirazları derinlemesine araştıracak konumda değildir, yani biriktirilmiş verilerden elde edilen daha soyut varsayımlar için kullanılan kanıtların doğrulanabilirliğini, fakat kuramın kimlik dayanağı olan tekçilik unsurunu sorgulayabilir. Psikanaliz ve sinirbilimi gerçekten de aynı konuyu mu araştırmaktadırlar? Elbette ki her ruhsal olay farkında olamadığımız hücresel ve nörokimyasal süreçlerle ilişkilidir, fakat bilinçlilik ateşleyen ve üreten hücreler ile bilinçli olduğunun kendisi farkında olan bir bilinç arasında var olan derin ayrımın aşılması henüz başarılmamış – belki de hiç başarılamayacaktır.

Şiir ve dilbilimin ikisi de dille, dilin nitelikleriyle, kurallarıyla, zengin potansiyeli ve sınırlarıyla uğraşıyor olabilir, fakat ikisinin arasında var olanın ikili-özellik tekçiliği olduğunu ileri sürmek –iddia ederim ki– konunun esasını gözden kaçırıyor olmaktır.

Başka bir örnek vereyim: Gelip, birkaç yıldır kendisi gibi olmadığını hissettiğini söyleyen bir analizan. Belirgin kaygı ve sonu gelmeyen gözyaşları arasında bana kendisine bir şey olduğunu ve artık kendisi olmadığını hissettiğini söylüyor. "Kendimi duyuyorum ve sesim benim sesim değil, kendime aynada bakıyorum ve gördüğüm kişiyi ben olarak tanıyamıyorum. Tamamıyla yalandan bir hayat yaşıyorum, bana ne oluyor?"

Tahmin ederim ki, nörolog meslektaşlarım bir çeşit agnozi, somatoagnozi ya da prosopagnozi vs. teşhisi koyacaklardır ve lezyonun yerini belirlemeye çalışacaklardır – bir ekran üzerinde lezyonun yerini tam olarak belirlemeyi başarabilirler bile. Aynı şekilde, psikiyatri alanındaki meslektaşlarım sanırım Çözülme Bozukluğunun DSM-IV ölçütünü düşüneceklerdir ve bu kadını "tedavi edilmesi zor" olarak sınıflandıracaklardır – hatta çeşitli ilaçlar da yazabilirler. Benim açmazım ise tamamen farklı. Ben, bundan sonraki bilmem kaç yılı, günde bir saat, haftada dört gün boyunca, bu kadınla aynı odada, bir şekilde paylaşıyor olacağımız bu sıra dışı, korkutucu deneyime bir anlam ve bütünlük kazandırmaya çalışarak geçireceğim. Meslektaşlarımın kat-

kıları benim için yararlı mıdır? Alçak gönüllü bir "olabilir" sözünü riske atabilirim. Onların katkılarını kendi çalışmam için bir gereklilik olarak görüyor muyum? Cevap, çok kesin bir hayır!

Gödel'den beri biliyoruz ki hiçbir sistem kesin doğrulamasını kendi içinden çıkaramaz. Fakat biz psikanalizde zaten kesin doğrulamalar aramıyoruz. Biz, herhangi bir içgörü durumunun, bir nokta üzerine ışık tutmak ve açıklık getirmek suretiyle bu noktanın etrafında birçok kör nokta ve yarıgölge yarattığının tam olarak farkındayız.

Fizikte, her bir hakikat anının her zaman ve kaçınılmaz olarak kısmi olduğu ve sadece yaklaşıklıklarla ifade edilebildiğine dair belirsizlik ilkesi varsa, insana ait kendilik deneyimi üzerine öznel çalışmanın da "ebedi sondan bir" öncekiliği vardır (Ryle, 1963, s. 186). Bu bir tür "...olgusal gerçek ve gerekçeye, rahatsız edici ulaşma edimi olmadan belirsizlikler, gizemler, şüpheler içinde olma..." halidir. Bir şair (Keats) buna "Olumsuz Yeti" adını vermiştir.

Yöneltilen soru, psikanalizin sinirbilimine ihtiyacı olup olmadığı soru suydu. Benim cevabım, psikanalizin bilişsel bilimden, sinirbilimi ve etolojiden felsefeye, sosyal bilimlere ve edebiyata kadar tüm kardeş bilim dalları ile diyalogu ve fikir alışverişini hoş karşıladığı olacaktır, çünkü bunlar karşılıklı olarak birbirlerini zenginleştiricidirler. Ancak meşruluk kazanma çabasıyla ihtiyaçtan bahsediyorsak, o zaman korkarım cevap çok yılmaz bir hayırdır.

Psikanalizin ihtiyacı olan şey, onun boşlukları, gizemleri, bilinmeyenleridir, bunlar olmadan insanlık durumuna sadık kalamaz ki onun "hakikati" –dedikleri gibi– "kelimelerimizin yalnızca işaret edebilecekleri fakat hiçbir zaman ifade edemeyecekleri bir sessizliktir"; ya da Winnicott'tan bir alıntı yaparsak, psikanalizde "başarılı olursak, bunu başarısız olarak becerebiliriz – hastanın çizdiği yolda başarısız olarak" (1963, s. 258).

Böylece psikanaliz, şimdiki durumuna sadık kalır ve bu en iyi şekilde Blaise Pascal'ın başka bir bağlam için yazdıklarıyla ifade edilebilir: "...Orada, görmek isteyenler için yeteri kadar ışık ve tersi eğilimde olanlar için yeteri kadar karanlık vardır."

Çeviren AYŞEGÜL TOROSER

Türkçe-İngilizce Terimler Sözlüğü

A

adsız dehşet: nameless dread
aktarım: transference
aktarım nesnesi: transference object
aktarım nevrozu: transference neurosis
aktif bellek: active memory
algı özdeşleşimi: identity of perception
algısal sabitlik: perceptual constancy
altbenlik: id
analitik durum: analytic situation
analitik çerçeve: analytic frame
analitik üçüncü: analytic third
anlambilim: semantic
anneyle birleşme: union with mother
ayna hücre: mirror cell

B

babanın adı: name of the father
bağ–kurma işlevi: linking function
bağdaşan / tamamlayıcı karşıaktarım: concordant / complementary countertransference
bağımlılık temel varsayımı: dependency basic assumption
bağlantı nesneleri, bağlayıcı nesneler: linking objects
bağlara karşı saldırı: attacks on linking
bakım ikilisi: nurturing dyad
baştan çıkarma: seduction
beden imgesi: body image
beklentiler: protensions
bellek: memory
belleksiz ve arzusuz: without memory or desire
ben: me
ben–olmayan: not–me
benlik: ego
benlik ideali: ego ideal
bilimsel yanlış anlama: scientific misunderstanding
bilinç: consciousness
bilinçdışı: unconsciousness
bilinçdışı düşlem: unconscious phantasy
bilme aşkı dürtüsü: epistemophilia
bir bütün olarak grup: group as a whole
birincil annelik tasası: primary maternal concern
birincil cinnet: primary madness
birincil özdeşleşim: primary identification
bilinçdışı özdeşleşim düşlemleri: unconscious identification fantasies
birincil narsisizm: primary narcissism
birincil süreç düşüncesi: primary process thought
birleşik nesne: combined object
birleşmiş bilim: unified science
bölme: splitting
bütün durum: total situation
bütünleştirme: integration

bütünleşmemiş: unintegrated

C

canlandırma: enactment
cehalet: nescience
cinnet: madness
cinsel kimlik: sexual identity
cinsiyet: gender
cisimleştirme: reification

Ç

çalışma grubu: work group
çevre anne: environment mother
çıkmaz: aporia
çift taraflı perspektif: reversible perspective
çiftleşme temel varsayımı: pairing basic assumption
çocukluk çağı cinselliği: infantile sexuality
çok biçimli sapkınlık: polymorphous perverse
çöküş dehşeti: fear of breakdown

D

dağılma: disintegration
değilleme: negation
değillemenin inkârı: denial of negation
depresif konum: depressive position
deri işlevi: skin function
derinlemesine çalışma: working through

dinlemeyi dinleme: listening to listening
dişil: feminine
döngüsel zaman: cyclical time
dönüştürücü yorum: mutative interpretation
duygulanım: affect
duyum: sensation
dürtü: drive
düşünülemez kaygı: unthinkable anxiety
düşünülmemiş bilinen: unthought known
düzeltici coşkusal deneyim: corrective emotional experience

E

"Ebedi Dönüş" miti: the myth of the Eternal Return
ebedi sondan bir öncekilik: eternal penultimacy
ebedi yaslılar, ebedi yasçılar: perennial mourners
emanet edilmiş temsil: deposited representation
eril: masculine
esneklik: flexibility
estetik çatışma: esthetic conflict
eşduyum: empathy
eşleşmeme: mismatch
eve dönüş: homecoming
eyleme geçme: acting out

F

filogenetik: phylogenetic
füzyon: fusion

G

geçiş alanı: transitional space
gerçek nostalji: true nostalgia
gerçeklik ilkesi: reality principle
gerileme: regression
gizil anlamlama: latent signification
görüngü: phenomenon
görüngübilim: phenomenology
grup: group
grup psikolojisi: group psychology
grup yanılsaması: group illusion
güvenilir temel: secure base
güvenlik arka planı: backgorund of safety

H

H (hate): nefret
hakikat: truth
haset: envy
hayalleme: reverie
haz ilkesi: pleasure principle
hermeneutics: yorumsama
hortlak: ghost
hortlak etkisi: ghost effect

İ

içe atma: introjection
iç içe geçmiş kuşaklar: telescoping of generations
içe atmacı özdeşleşim: introjective identification
iç süpervizör: internal supervisor
içsel ebeveynler: internal parents
iğdiş edilme kaygısı: castration anxiety
ikame çocuklar: replacement children
iki kişi psikolojisi: two person psychology
ikili–özellik tekçiliği: dual–aspect monism
ikinci bakış: second look
İlahi olanla mistik birleşme: mystical union with the Divine
ilelebet düşme: forever falling
iletişime geçilemeyen: incommunicado
ilk sahne: primal scene
inkâr: denial
istila etme: intrusion

K

K (knowledge): bilgi
kapsayan: container
kapsanan: contained
karşıaktarım: countertransference
karşılıklılık: mutuality
katarsis: catharsis
kaynaşma: merger
kendi kendini analiz: self analysis
kendiliği korumaya yönelik dürtüler: self protective drives
kendilik: self
kendiliknesnesi: selfobject
kısmi nesneler: part objects
koruyucu kalkan: protective shield
kuşaklararası: transgenerational
küçük farklılıkların narsisizmi: narcissism of minor differences

L

L (love): sevgi, aşk
le sujet supposé savoir: bildiği farz edilen nesne

libidinal dürtüler: libidinal drives
libidinal nesne: libidinal object

M
mal etme: appropriation
manik onarım: manic reperation
Mesihi, Kehani, Figüral Tarih: Messianic, Prophetic, Figural Time
muamma: enigma
mutlak bağımlılık: absolute dependency

N
narsisizm nitelikli sapkınlık: narcissistic perversion
nesne ilişkileri: object relations

O
O (origin): köken
okyanussal duygu: oceanic feeling
olumsuz terapötik tepki: negative therapeutic reaction
olumsuz yeti: negative capability
oyun: play

Ö
ön–yapı: fore–structure
ön–yargı: pre–judice
öteki hasta: the other patient
özbilinçlilik: self-consciousness
özdeş algı: identical perception
özdeşleşim, özdeşleşme: identification
öznelliklerarası: intersubjectivity
öznesel nesne: subjective object

P
paranoid–şizoid konum: paranoid schizoid position
parçalanma: disintegration
parçalanma kaygısı: disintegration anxiety
patolojik yas: pathological mourning
psikanalitik karşılaşma: psychoanalytic encounter

R
rol duyarlılığı: role responsiveness
ruhsal inziva: psychic retreat
rüya: dream
rüyalaştırma: to dream
rüya çalışması: dream work

S
sansür: censorship
saplantılık: perversion
savunmacı nostalji: defensive nostalgia
sembiyoz: symbiosis
serbest çağrışım: free association
simge: symbol
simge oluşumu: symbol formation
simgelenen: symbolized
simgeleştirme: symbolization
simgesel eşitlik: symbolic equation
sinirbilimi: neuroscience
sonradan, sonradan etki: nachtraeglich
söz öncesi simetrikleştirme: preverbal symmetrization
süpervizyon: supervision

süpervizör: supervisor
süpervizyon alan/kişi: supervisee

Ş
şeyleştirme: reification

T
tanıma: recognition
Tanrılık: Godhead
tarafsızca süzülen dikkat: evenly hovering attention
tasvir edilebilirlik: figurability
tek kişi psikolojisi: one person psychology
tekinsiz: uncanny
tekrarlama zorlantısı: repetition compulsion
temel kural: fundemental rule
temel varsayımlar: basic assumptions
temel varsayım grubu: basic assumption group
tersine çevirme: reaction formation
totalizasyon: totalisation
travma: trauma
tuvalet–meme: toilet breast
tutan: holding
tümgüçlü: omnipotent

U
uyum: accomodation
uyumlama: attunement
uyumlamama: misattunement
uzlaşma oluşumları: compromise formation

Ü
üçgensellik: triangulation
üçüncü bireyselleşme: third individuation
üçüncülük: thirdness
ülküleştirme: idealization
üstbenlik: superego

V
vahşi psikoterapi: wild psychotherapy
vahşi psikanaliz: wild psychoanalysis
var olmaya devam etme: going on being
vur–kaç temel varsayımı: fight–flight basic assumption

Y
yabancı kaygısı: stranger anxiety
yabancılaştırıcı özdeşleşimler: alienating identifications
yalnız olma yetisi: capacity to be alone
yanıltıcı temsil: misrepresentation
yansıtma: projection
yansıtmalı özdeşleşme: projective identification
yansızlık: neutrality
yapı bozumu: destructure
yas çalışması: work of mourning
yavaş döngülü, açık analitik grup: slow, open analytic group
yeniden canlandırma: re–enactment
yeniden şekillendirme: reshaping
yoğunlaşma: condensation
yok olma kaygısı: annihilation anxi-

ety
yorumlayan özne: interpreting subject
yönsüz kalma: disorientation
yüceltme: sublimation

Z

zaman çöküşü: time collapse
zamanın ruhu: zeitgeist
zihinselleştirme: mentalization

Kaynakça

Adorno, T. ve Horkheimer, M., (1979), *Dialectic of Enlightenment*, Londra, s. 16.

Aisenstein, M., (2003), "Psychoanalytic Psychotherapy Does not Exist", *Psychoanalysis & Psychotherapy*, der, S. Frisch, Karnac, Londra.

Akhtar, S., (1995), "The Third Individuation: Immigration, Identity and the Psychoanalytic Process", *Journal of American Psychoanalytic Association*, sayı 43, s. 1051-1084.

Alexander, F. ve French T. M., (1946), *Psychoanalytic Theory, Principles and Application*, Ronald Press, New York.

Anzieu, D., (1971), "L'Illusion groupale", *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, sayı 4, s. 73-93.

—, (1995), *Le Moi-Peau*, Paris, Dunod.

Arendt, H., (1978), *The Life of the Mind*, Harcourt, Brace, Jovanovitch, New York.

Armstrong, D.M., (1994), "Introspection", *Self Knowledge*, der. Q. Cassam, Oxford University Press, Londra.

Aron, L., (1991), "The patient's Experience of the Analyst's Subjectivity", *Psychoanalytic Dialogues*, sayı 1, s. 29-51.

Asch, S., (1980), "Suicide and the Hidden Executioner", *International Review of Psychoanalysis*, sayı 7, s. 51-60.

Auerbach, E., (1938), "Figura", *Archivum Romanicum*, sayı 17, s. 320-341.

Aulagnier, P., (1976), "Le Droit au Secret, Condition pour Pouvoir Penser", *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, 14, s. 141-157.

Aulagnier-Spairani, P., Clavreul, J., Perrier, F., Rosolato, G ve Valabrega, J.-P., (1967), *Le Desir et la Perversion*, Seuil, Paris.

Baker, R. (1993), "The patient's Discovery of the Psychoanalyst as a New Object", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 74, s. 1223-1233.

Bakhtin, M., (1984), *Problems of Dostoevsky's Poetics*, University of Minnesota Press, Minneapolis.

—, (1990), *Art and Answerability*, University of Texas Press, Austin.

Balint, E., (1993), "The mirror and the receiver", 1968, *Before I was I*, der. J. Mitchell ve M. Parsons, FA Books, Londra, s. 56-62.

Baranger, M., (1993), "The Mind of the Analyst: From Listening to Interpretation", *International Journal of Psychoanalysis, sayı* 74, s. 15-24.

Baranger, W. ve Baranger, M., (1990), *La Situazione Psicoanalitica Come Campo Bipersonale*, der. Rafaello Cortina, Milano.

Bateman, A., (1998), "Thick- and Thin-skinned Organisations and Enactment in Borderline and Narcissistic Disorders", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 79, s. 13-25.

Battegay, R., (1986), "Discussion of 'therapist transparency'", *International Journal of Group Psychotherapy*, sayı 36, s. 21-24.

Benjamin, J., (1988), *The Bonds of Love*, Virago, Londra.

—, (1990), "Recognition and Destruction: An outline of Intersubjectivity", *Psychoanalytic Psychology*, sayı 7, s. 33-47.

—, (1995), *Like Subjects, Love Objects: Essays on Recognition and Sexual Difference*, Yale University Press, Londra.

—, (2004), "Beyond Doer and Done to: An Intersubjective View of Thirdness", *Psychoanalytic Quarterly*, sayı 73, s. 5-46.
Bergler, E. ve Roheim, G., (1946), "Psychology of Time Perception", *Psychoanalytic Quarterly*, sayı 15, s. 190-206.
Bergson, H., (1988), *Matter and Memory*, Zone Books, New York.
Berman, P., (1994), "The Other and the Almost the Same", *New Yorker*, 70:2, s. 62.
Bernstein, R., (2002), *Radical Evil*, Polity, Cambridge.
Bibring, E., (1954), "Psychoanalysis and Dynamic Psychotherapies", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, sayı 2, s. 745-70.
Bick, E., (1968), "The Experience of the Skin in Early Object Relationships", *International Journal of Psychoanalysis, sayı* 49, s. 484-486.
Bion, W. R., (1961), *Experiences in Groups and Other Papers*, Tavistock, Londra.
—, (1962), *Learning from Experience*, Maresfield Library, Londra.
—, (1963), *Elements of Psychoanalysis*, Maresfield Library, Londra.
—, (1967), *Second Thoughts*, J. Aronson, New York.
—, (1970) *Attention and Interpretation*, Maresfield Library, Londra.
—, (1990), *Brazilian Lectures*, Karnac, Londra.
—, (2010), *Defterez Skepseiz [İkincil Düşünceler]*, Kastaniotis, Atina.
Blanchot, M., (1988), *L'espace Litteraire*, Gallimard, Paris.
Blass, R., (2003), "On Ethical Issues at the Foundation of the Debate over the Goals of Psychoanalysis", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 84, s. 929-943.
Blatt, S. ve Shahar, G., (2004), "Psychoanalysis vs. Psychotherapy", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, sayı 52, s. 393-447.
Bleger, J., (1966), "Psychoanalysis of the Psychoanalytic Frame", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 48, s. 511-518.
—, (1981), *Symbiose et Ambiguite*, PUF, Paris.
Bloch, E., (1977), *Das Prinzip Hoffnung*, der. Gesamtausgabe, M. Suhramp Verlag, Frankfurt.
Blum, H., (1979), "The Curative and Creative Aspects of Insight", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, sayı 27, s. 41- 51.
Boesky, D., (1990), "The Psychoanalytic Process and its Components", *Psychoanalytic Quarterly*, sayı 59, s. 550-584.
Bollas, C., (1987), *The Shadow of the Object*, FA Books, Londra.
—, (1989), *Forces of Destiny*, Free Association Books, Londra.
—, (1998), "Origins of the Therapeutic Alliance", *Scandinavian Psychoanalytic Review*, sayı 21, s. 24-36.
—, (1999), *The Mystery of Things*, Routledge, Londra.
—, (2000), *Hysteria*, Routledge, Londra.
Botella, C. ve Botella, S., (2007), *La Figurabilité Psychique*, Editions In Press, Paris.
Bott, E., (1976), "Hospital and Society", *British Journal of Medical Psychology*, sayı 49, s. 97- 140.
Bowlby, J., (1971), *Attachment and Loss*, Penguin, Londra.
Braudel, F., (1969), *Ecrits sur l'histoire*, Flammarion, Paris.
Brenman Pick, I., (1985), "Working Through in the Countertransference", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 66, s. 157-166.

Britton, R., (1989), "The Missing Link: Parental Sexuality in the Oedipus Complex", *The Oedipus Complex Today,* der. J. Steiner, Karnac, Londra.
—, (1998), *Belief and Imagination,* Routledge, Londra.
Britton, R. ve Steiner, J., (1994), "Interpretation: Selected Fact or Overvalued İdea", *International Journal of Psychoanalysis,* sayı 75, s. 1069-1078.
Bronstein, C., (2009), *Negotiating Development: Corporeality and Unconscious Phantasy in Adolescence,* Yayımlanmamış el yazması.
Buber, M., (1958), *I and Thou,* T&T Clark, Edinburgh.
Campbell, D., (1999), "The Role of the Father in a Pre-suicide State", *Psychoanalytic Understanding of Violence and Suicide,* der. R. Jozef Perelberg, Routledge, Londra.
Carson, J., Fagin, L. ve Ritter, S. der., (1995), *Stress and Coping in Mental Health Nursing,* Chapman, Londra.
Casement, P., (1982), "Some Pressures on the Analyst for Physical Contact During the Reliving of an Early Trauma", *International Review of Psychoanalysis,* sayı 9, s. 279-286.
—, (1985), *On learning From the Patient,* Tavistock Publications, Londra.
Castoriadis, C., (1997), *World in Fragments,* Stanford University Press, Stanford, CA.
Castoriadis-Aulagnier, P., (1975), *La Violence de l'Interprétation,* Presses Universitaires de France, Paris.
Cavell, M., (1988), "Triangulation, One's Own Mind and Objectivity", *International Journal of Psychoanalysis,* sayı 79, s. 449-467.
—, (1993), *The Psychoanalytic Mind,* Harvard UP, Cambridge.
—, (2006), *Becoming a Subject, Reflections in Philosophy and Psychoanalysis,* Clarendon Press, Oxford.
Chasseguet-Smirgel, J., (1975), *L'Ideal du Moi,* Claude Tchou, Paris.
—, (1984), "The Femininity of the Analyst's Professional Practice", *International Journal of Psychoanalysis,* sayı 65, s. 169-178.
—, (1992), "Some Thoughts on the Psychoanalytic Situation", *Journal of the American Psychoanalytic Association,* sayı 40, s. 3-25.
Chiland, C., (1997), *Changer de Sexe,* Odile Jacobi, Paris.
Churcher, J. ve Sedlak, V., (2001), "Psychoanalysis and Psychoanalytic Psychotherapy", *Bulletin of BPAS.*
Cronin-Stubbs, D. ve Brophy, E., (1984), "Burnout: Can Social Support Save the Psychiatric Nurse", *Journal of Psychosocial Nursing in Mental Health Services,* sayı 23, s. 8-13.
Davidson, D., (1982), "Paradoxes of Irrationality", *Philosophical Essays on Freud,* der. R. Wollheim ve J. Hopkins, Cambridge University Press, Cambridge, s. 289-305.
De M'Uzan, M., (1984), "Les Esclaves de la Quantite´ [Slaves of Quantity]", *Nouvelle Revue de Psychanalyse,* sayı 30, s. 129-38.
—, (2008), *La Chimère des Inconscients,* PUF, Paris.
De Urtubey, (1999), L., *Interprétation II,* PUF, Paris.
—, (2006), *Si l'Analyste Passe à l'Acte,* PUF, Paris.
Derrida, J., (1973), *Speech and Phenomena and Other Essays on Husserl's Theory of Signs,* Northwestern University Press, Evanston.
Dodds, E. R., (1951), *The Greeks and the Irrational,* University of California Press, Ltd., Londra.

Donnet, J-L., (1979), "Sur l'institution Psychanalytique et la Duree de la Séance", *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, sayı 20, s. 242-259.
—, (1986), "Sur la Rencontre de l'Hystérique et de la Situation Analytique", *Revue Française de Psychanalyse*, 50:3, s. 871-90.
—, (1995), *Le Divan Bien Tempéré*, PUF, Paris.
—, (2005), *La Situation Analysante*, PUF, Paris.
Dostoyevski, F., (1997), *Budala*, Patakis Yayınları, Atina.
Durkin, H. E., (1964), *The Group in Depth*, International University Press, New York.
Edelman, G. M., (1987), *Neural Darwinism*, Basic Books, New York.
Eder, D., (1945), "The Myth of Progress", *Memoirs of a Modern Pioneer*, der. A. Hobman ve V. Gollancz, Londra, (1932), s. 1-12.
Eliade, M., (1954), *The Myth of Eternal Return*, Princeton University Press, Princeton.
Elias, N., (1994), *The Civilizing Process, Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*, Blackwell, Oxford.
Emde, R., (1988), "Development Terminable and Interminable", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 69, s. 23-42, 283-296.
Everitt, A., (2001), *Cicero*, John Murray Publishers, Londra.
Ezriel, H., (1952), "Notes on Psychoanalytic Group Therapy Interpretation and Research", *Psychiatry*, sayı 15, s. 119-126.
Faimberg, H., (1992), "The Countertransference Position and the Countertransference", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 73, s. 541-46.
Fairbairn, W. R., (1958), "On the Nature and Aims of Psychoanalytic Treatment", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 39, s. 374-385.
Feldman, M., (1994), "Projective Identification in Phantasy and Enactment", *Psychoanalytic Inquiry*, sayı 14, s. 423-440.
Fenichel, O., (1954), *The Collected Papers of Otto Fenichel*, Norton, New York.
Ferenczi, S., (1949), "Confusion of Tongues Between the Adults and the Child", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 30, s. 225-230.
Fiumara, G. C., (1990), *The Other Side of Language: A Philosophy of Listening*, Routledge, Londra.
Fodor, N., (1950), "Varieties of Nostalgia", *Psychoanaltic Review*, sayı 37, s. 25-38.
Fogel, A., (1977), "Temporal Organization in Interaction", *Studies in Mother-Infant Interaction*", der. H.R. Schaffer, Academic Press, Londra.
Foguel, B., (1994), "The Group Experienced as Mother: Early Psychic Structures in Analytic Groups", *Group Analysis*, sayı 27, s. 265-285.
Fonagy, P. ve Target, M., (1996), "Playing with Reality I", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 77, s. 217-233.
Foster, A. ve Zagier Roberts, V. der., (1990), *Managing Mental Health in the Community*, Routledge, Londra.
Foucault, M., (1984), *Histoire de Sexualité*, cilt 1, *La Volonté de Savoir*, Gallimard, Paris.
Foulkes, S. H., (1984), *Therapeutic Group Analysis*, 1964, Tekrar basım, Karnac, Londra.
—, (1990), "Access to Unconscious Processes in the Group-analytic Group", *Selected Papers*, Karnac, Londra (1971).
—, (1990), *Selected Papers of S. H. Foulkes*, Karnac, Londra.
Foulkes S. H. ve Anthony, E. J., (1957), *Group Psychotherapy*, Karnac, Londra.

Frame, D., (1978), *The Myth of Return in Early Greek Epic*, Yale University Press, New Haven.
Freud, S., (1968), "Acting Out", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 49, s. 165-170.
—, (1985), "Studies in Hysteria", *Standart baskı* 2, Hogarth Press, Londra.
—, (1899), "Screen Memories", *Standart baskı* 3, Hogarth Press, Londra.
—, (1900), "Interpretation of Dreams", *Standart baskı* 4-5, Hogarth Press, Londra.
—, (1904), "On Psychotherapy", *Standart baskı* 7, Hogarth Press, Londra.
—, (1905), "Three Essays on Sexuality", *Standart baskı* 7, Hogarth Press, Londra.
—, (1911), "Psychoanalytic Notes on an Autobiographical Account of a Case of Paranoia", *Standart baskı* 12, Hogarth Press, Londra.
—, (1914), "Remembering, Repeating and Working Through", *Standart baskı* 12, Hogarth Press, Londra.
—, (1915), "Observations on Transference Love", *Standart baskı* 12, Hogarth Press, Londra.
—, (1916), "On Transience", *Standart baskı* 14, Hogarth Press, Londra.
—, (1921), "Group Psychology and the Analysis of the Ego", *Standart baskı* 18, Hogarth Press, Londra.
—, (1924), "The Loss of Reality in Neurosis and Psychosis", *Standart baskı* 19, Hogarth Press, Londra.
—, (1927), "The Future of an Illusion", *Standart baskı* 21, Hogarth Press, Londra.
—, (1939), "Moses and Monotheism", *Standart baskı* 23, Hogarth Press, Londra.
Friedman, L., (1997), "Ferrum, Ignis and Medicina", *Journal of the American Association of Psychoanalysis*, sayı 45, s. 20-36.
Frisch, S. der., (2003), *Psychoanalysis and Psychotherapy*, Karnac, Londra.
Gabbard, G., (1995), "When the Patient is a Therapist", *Psychoanalytic Review*, sayı 82, s. 709-725.
—, (1996), "The Analyst's Contribution to the Erotic Transference", *Contemporary Psychoanalysis*, sayı 32, s. 249-273.
—, (2006), "A Neuroscience Perspective on Transference", *International Congress Series*, sayı 1286, s. 189-196.
Gabbard, G. ve Lester, E., (1995), *Boundaries and Boundary Violations in Psychoanalysis*, Basic Books, New York.
Gadamer, H. G., (1980), *Truth and Method*, Continuum, New York.
—, (1993a), *Hermeneutik in Vollzug*, Mohr Siebeck, Tübingen.
—, (1993b), *Kunst als Aussage*, Mohr Siebeck, Tübingen.
Garland, C., (1982), "Taking the Non-problem Seriously", *Group Analysis*, sayı 15, s. 4-14.
Garner, H. H., (1961), "Passivity and Activity in Psychotherapy", *Archives of General Psychiatry*, sayı 5, s. 411-417.
Geahchan, D., (1968), "Deuil et Nostalgie", *Revue Francaise De Pscychanalyse*, sayı 32, s. 39-65.
Goldberger, M. ve Evans, D., (1985), "On Transference Manifestations in Male Patients with Female Analysts", *International Journal of Psycho-Analysis*, sayı 66, s. 295-309.
Green, A., (1997), "The Intuition of the Negative in Playing and Reality", *International Journal of Psycho-Analysis*, sayı 78, s. 1071-1084.

—, (2000), "Science and Science Fiction in Infant Research", *Clinical and Observational Psychoanalytic Research*, der. J. Sandler, Karnac, Londra.
—, (2002), *Idées Directrices Pour une Psychanalyse Contemporaine*, PUF, Paris.
—, (2005a), *L'Intrapsychique et L'Intersubjectif en Psychanalyse*, Lanctot, Paris.
—, (2005b), "To Love or Not to Love", *.Love and its Vicissitudes*, der. A. Green ve G. Kohon, Routledge, Londra.
Greenson, R., (1967), *The Technique and Practice of Psychoanalysis*, International University Press, New York.
Grinberg, L., (1968), "On Acting Out and its Role in the Psychoanalytic Process", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 49, s. 171-177.
Grossman, W. I. ve Simon, B., (1969), "Anthropomorphism: Motive, Meaning and Causality in Psychoanalytic Theory", *Psychoanalytic Study of the Child*, sayı 24, s. 78-114.
Guthrie, W. K. C., (1962), *A History of Greek Philosophy*, Cambridge University Press, Londra.
Habermas, J., (1973), *Erkenntnis und Interesse*, M. Suhrkamp, Frankfurt.
—, (1987), *Knowledge and Human Interests*, Polity Press, Cambridge.
Haidt, J., (2001), "The Emotional Dog and its Rational Tail", *Psychological Review*, sayı 108, s. 814-834.
Halperin, D., (2002), *How to do the History of Homosexuality*, University of Chicago Press, Chicago.
Hampe, M., (2003), "Pluralism of Sciences and the Unity of Reason", *Pluralism or Unity? Methods of Research in Psychoanalysis*, der. M. Leuzinger-Bohleber, A.U, Dreher, J. Canestri, IPA, Londra, s. 45-63.
Hartocollis, P., (1976), "On the Experience of Time and its Dynamics, with Special Reference to Affects", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, sayı 24, s. 363-382.
—, (1983), *Time and Timelessness*, International Universities Press, New York.
Heidegger, M., (2006), *Sein und Zeit*, Max Niemeyer, Tübingen.
Heimann, P., (1952), "Certain Functions of Introjection and Projection in Early Infancy, *Developments in Psychoanalysis*, der. M. Klein, S. Isaacs, P. Heimann ve J. Riviere, The Hogarth Press, Londra.
—, (1956), "Dynamics of Transference Interpretations", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 37, s. 303-310.
—, (1989), *About Children and Children-no-longer*, der. M. Tonnesmann, Tavistock, Routledge, Londra.
Hinshelwood, R., (1985), "The Patient's Defensive Analyst", *British Journal of Psychotherapy*, sayı 2, s. 30-41.
Hinshelwood, R. ve Skogstad, W. der., (2000), *Observing Organisations*, Routledge, Londra.
Hoffman, I., (1983), "The Patient as Interpreter of the Analyst's Experience", *Contemporary Psychoanalysis*, sayı 19, s. 389-422.
—, (1991), "Toward a Social-constructivist View of the Psychoanalytic Situation", *Psychoanalytic Dialogues*, sayı 1, s. 74-105.
—, (1994), "Dialectic Thinking and Therapeutic Action in the Psychoanalytic Process", *Psychoanalytic Quarterly*, sayı 63, s. 187-218.

Honneth, A., (1995), *The Struggle for Recognition*, Polity Press, Cambridge.
Hopper, E., (2003), *Traumatic Experience in the Unconscious Life of Groups*, Jessica Kingsley Publishers, Londra.
—, (2004), "The Third Reich in the Unconscious by V.Volkan: Book Review", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 85, s. 243-247.
Horwitz, L., (1977), "A Group-centered Approach to Group Psychotherapy", *International Journal of Group Psychotherapy*, sayı 27, s. 423-439.
Husserl, E., (1991), *On the Phenomenology of Consciousness of Internal Time*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
Iacoboni, M., Woods, R. P., Brass, M., Bekkering, H, Mazziotta, J. C., Rizzolatti, G., (1999), "Cortical Mechanisms of Human Imitation", *Science*, sayı 286, s. 2526-2528.
Isaacs, S., (1948), "Nature and Function of Phantasy", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 29, s. 73-97.
Jackson, J., (1998), "The Male Observer in Infant Observation: An Evaluation", *International Journal of Infant Observation*, 1:2, s. 84-99.
Jacques, E., (1953), "On the Dynamics of Social Structure", *Human Relations*, sayı 6, s. 10-23.
—, (1982), *The Form Of Time*, Heinemann, Londra.
James, C., (1984), "Bion's 'Containing' and Winnicott's 'Holding' in the Context of the Group Matrix", *International Journal of Group Psychotherapy*, sayı 34, s. 201-213.
Jay, M., (1996), *The Dialectical Imagination*, University of California Press, Los Angeles.
Joannidis, C., (2005), "Words Murder Time", *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, sayı 2, s. 164-173.
Jones, E., (1951), "The God Complex", *Essays in Applied Psychoanalysis*, cilt 2, Hogarth Press, Londra (1913), s. 244-265.
Joseph, B., (1985), "Transference: The Total Situation", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 66, s. 447-454.
Joseph, E., (1984), "Insight", *Psychoanalysis: The Science of Mental Conflict*, der. A. Richards ve M. Willick, The Analytic Press, Hillsdale.
Joseph, R., (1992), *The Right Brain and the Unconscious*, Plenum Press, New York.
Kant, I., (1953), *Critique of Pure Reason*, çev. N. Kemp Smith, Macmillan, Londra.
Kennedy, R., (1998), *The Elusive Human Subject*, FA Books, Londra.
Kermode, F., (1966), *The Sense of an Ending*, Oxford University Press, Oxford.
Kernberg, O., (1999), "Psychoanalysis, Psychoanalytic Psychotherapy and Supportive Psychotherapy", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 80, s. 1075-1091.
Kerz-Ruehling, I., (1986), "Freuds Theorie der Einsicht", *Psyche*, XL Press, Chicago, s. 97-123.
Kierkegaard, S., (1959), *Either/Or*, Anchor Books, Princeton.
King, P., (1978), "Affective Response of the Analyst to the Patient's Communication", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 59, s. 329-334.
Klauber, J., (1976), "Some Little Described Elements of the Psychoanalytic Relationship and Their Therapeutic Implications", *International Review of Psychoanalysis*, sayı 3, s. 283-290.
—, (1986), *Difficulties in the Analytic Encounter*, FA Books, Londra.
—, (1987), *Illusion and Spontaneity in Psychoanalysis*, FA Books, Londra.

Klein, M., (1946), "Notes on Some Schizoid Mechanisms", *The Writings of Melanie Klein*, cilt 3, Hogarth Press, Londra.
—, (1975), "Our Adult World and its Roots in Infancy", *Envy and Gratitude*, Hogarth Press, Londra [1959].
—, (1963), "On the Sense of Loneliness", *The Writings of Melanie Klein*, cilt 3, Hogarth Press, Londra.
Kluewer, R., (1983), "Agieren und Mitagieren", *Psyche*, sayı 37, s. 828-840.
Kojéve, A., (1947), *Introduction à la Lecture de Hegel*, Gallimard, Paris.
Kraemer, S., (1994), "The Postnatal Development of Fathers: How do They Cope with Their New Roles?", *Clinical Psychology Forum*, sayı 64, s. 21-25.
Kris, E., (1956), "On Some Vicissitudes of Insight in Psychoanalysis", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 37, s. 445-455.
Kubie, L., (1974), "The Drive to Become Both Sexes", *Psychoanalytic Quarterly*, sayı 43, s. 349-426.
Kuhn, T., (1962), *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago University Press, Chicago.
Kurtz, S., (1988), "The Psychoanalysis of Time", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, sayı 36, s. 985-1004.
Lacan, J., (1966), *Écrits*, Editions du Seuil, Paris.
—, (2001), *Le Seminaire Livre VIII: Le Transfert*, Seuil, Paris.
Langs, R., (1978), *Technique in Transition*, Jason Aronson, New York.
Laplanche, J., (1992), "Interpretation Between Determinism and Hermeneutics", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 73, s. 429.
—, (1997), *Le Primat de l'Autre*, Flammarion, Paris.
—, (2001), "Contre-courant", *Revue Française de Psychanalyse*, LXV, s. 299-309.
—, (2001), *Vie et Mort en Psychanalyse*, Flammarion, Paris.
Laplanche, J. ve Pontalis, J-B., (1973), *The language of Psychoanalysis*, Hogarth Press, Londra.
Laufer, M. ve Laufer, E., (1984), *Adolescence and Developmental Breakdown*, Yale University Press, New Haven.
Laufer, E., (2002), *The Body as Internal Object*, Yayımlanmamış el yazması.
Lewin, B., (1933), "The Body as Phallus", *Psychoanalytic Quarterly*, s. 24-47.
Le Guen, C., (1989), *Théorie de la Méthode Psychanalytique*, PUF, Paris.
Levinas, E., (1971), *Totalité et Infini*, Kluwer Academic, Paris.
—, (1978), *Autrement qu'être*, Kluwer Academic, Paris.
—, (1989), "Martin Buber and the Theory of Knowledge", *The Levinas Reader*, der. S. Hand, Blackwell, Oxford [1958], s. 59-74.
—, (1995), *Altérité et Transcendence*, Fata Morgana, Paris.
Lewin, B., (1952), "Phobic Symptoms and Dream Interpretation", *Psychoanalytic Quarterly*, sayı 21, s. 295-322.
Lichtenstein, H., (1977), *The Dilemma of Human Identity*, Jason Aronson, New York.
Limentani, A., (1989), *Between Freud and Klein*, FA Books, Londra.
Little, M., (1951), "Counter-transference and the Patient's Response to it", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 32, s. 32-40.
Liopis-Salvan, N. (2008), "What Happens When the Analyst Acts Out", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 89, s. 460-464.

Lipovats, T., (2006), *Dokimio gia tin Gnosi kai ton Gnostikismo, (Bilgi ve Gnostisizm Hakkında Risale)*, Polis, Atina.
Loewald, H., (1962), "Superego and Time", *The Essential Loewald*, University Publishing Group, Hagerstown.
—, (1986), "Transference-countertransference", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, sayı 34, s. 275-287.
—, (2000), *Collected Papers and Monographs*, University Publishing Group, Hagerstown.
Lorentzatos, Z., (1980), *The Lost Center and Other Essays*, Princeton University Press, Princeton.
Lossky, V., (1963), *The Vision of God*, Faith Press, Londra.
Lousada, J., (1993), "Self-defence is no Offence", *Journal of Social Work Practice*, 7:2, s. 103-113.
Lyons-Ruth, K., (1999), "The Two Person Unconscious", *Psychoanalytic Inquiry*, sayı 19, s. 576-617.
Mandelstam, N., (1974), *Hope Abandoned*, Collins ve Harvill Press, New York.
Marks, M. ve Lovestone, S., (1995), "The Role of the Father in Parental Postnatal Mental Health", *British Journal of Medical Psychology*, sayı 68, s. 157-168.
Martindale, B., Mörner, M., Eugenia, M., Rodríguez, C. ve Vidit, J-P. der., (1997), *Supervision and its vicissitudes*, Karnac, Londra.
Matte Blanco, I., (1975), *The Unconscious as Infinite Sets*, Duckworth, Londra.
Meissner, W. W., (1999), "The Self-as-Subject in Psychoanalysis II: The Subject in Analysis", *Psychoanalysis and Contemporary Thought*, 22:3, s. 383-428.
Meltzer, D., (1986), "On First Impressions", *Contemporary Psychoanalysis*, sayı 22, s. 467-470.
—, (1988), *The Apprehension of Beauty*, The R. Harris Trust, Londra.
Merleau-Ponty, M., (1962), *The phenomenology of perception*, çev. Colin Smith, Routledge ve Kegan Paul, Londra, s. 169.
Milner, M., (1950), *On Not Being Able to Paint*, Heinemann, Londra.
Mitchell, S., (1993), *Hope and Dread in Psychoanalysis*, Basic Books, New York.
Modell, A., (1991), "The Therapeutic Relationship as a Paradoxical Experience", *Psychoanalytic Dialogues*, sayı 1, s. 13-28.
Money-Kyrle, R., (1956), "Normal Countertransference and Some of its Deviations", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 37, s. 360-366.
—, (1968), "Cognitive Development", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 49, s. 691-8.
Murdoch, I., (1997), *Existentialists and Mystics*, Chatto and Windus, Londra.
Nacht, S., (1957), "Technical Remarks on the Handling of the Transference Neurosis", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 38, s. 196-203.
—, (1964), "Silence as an Integrative Factor", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 45, s. 299-303.
Namnum, A., (1972), "Time in Psychoanalytic Technique", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, sayı 20, s. 736-750.
Nietzsche, F., (1969), *Twilight of the Idols*, Penguin, Baltimore.
—, (1974), *The Gay Science*, Random House, New York.
Nitsun, M., (1991), "The Anti-group: Destructive Forces in the Group and Their Thera-

peutic Potential", *Group Analysis*, sayı 24, s. 7-20.
Novey, S., (1985), *The Second Look*, International Universities Press, New York.
Ogden, T. H., (1985), "On Potential Space", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 66, s. 129-141.
—, (1990), *Matrix of the Mind*, Maresfield Library, Londra.
—, (1994), *Subjects of Analysis*, Karnac, Londra.
—, (2005), "On Psychoanalytic Supervision", *International Journal of Psycho-Analysis*, sayı 86, s. 1265-1280.
Oksenberg-Rorty, A., (1980), "Akrasia and Conflict", *Inquiry*, 23:2, s. 193-212.
O'Shaughnessy, E., (1992), "Enclaves and Excursions", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 73, s. 603-611.
Panksepp, J., (1998), *Affective Neuroscience*, Oxford University Press, Oxford.
Papadopoulos, R. K., (1987), *Adolescents and Homecoming*, Guild of Pastoral Psychology, Londra.
Parsons, M., (1986), "Suddenly Finding it Really Matters", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 67, s. 475-88.
—, (1999), "The Logic of Play in Psychoanalysis", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 80, s. 871-884.
—, (2000), "Vocation and Martial Arts", *The Dove that Returns, the Dove that Vanishes* Routledge, Londra.
Pascal, B., (1670), *Pensées*, Bölüm VII, s. 430.
Pedder, J., (1977), "The Role of Space and Location in Psychotherapy, Play and Theatre", *International Review of Psychoanalysis*, sayı 4, s. 215-223.
Pines, M., (1989), "The Group as a Whole Approach in Foulksian", *Group Analytic Psychotherapy*, sayı 13, s. 212-223.
Pontalis, J. B., (1977), *Entre la Rêve et la douleur*, Gallimard, Paris.
—, (2000), *Fenêtres*, Gallimard, Paris.
Potamianou, A., (1996), *Hope: A Shield in the Economy of Borderline States*, Routledge, Londra.
Racamier, P.-C., (1992), *Le Génie des Origines*, Editions Payot, Paris.
Racker, H., (1958), "Counterresistance and Interpretation", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, sayı 6, s. 215-221.
—, (1968), *Transference and Countertransference*, International University Press, New York.
Ramfos, S., (2001), *Ithaki kai Ithageneia [Ithaca and Nationality]*, Armos Publications, Athens.
Raphael-Leff, J., (1991), *Psychological Processes of Childbearing*, Chapman and Hall, Londra.
Renik, O., (1993), "Analytic Interaction: Conceptualizing Technique in Light of the Analyst's Irreducible Subjectivity", *Psychoanalytic Quarterly*, sayı 62, s. 553-571.
Rey, J. H., (1975), "Intrapsychic Object Relations: The Individual and the Group", *Group Therapy*, der. L. Wolberg ve M. Aronson, Stratton International Medical Book Corporation, New York, s. 84-101.
Ricoeur, P., (1970), *Freud and Philosophy*, Yale University Press, Londra.
—, (2005), *The Course of Recognition*, Harvard University Press, Cambridge.

Rieff, P., (1959), *Freud: The Mind of the Moralist*, The University of Chicago Press, Chicago.
Rouchy, J. C., (1982), "Archaic Processes and Transference in Group Analysis", *Group Analysis*, sayı 15, s. 135-260.
Ryle, G., (1963), *Concept of the Mind*, Peregrine Books, Harmondsworth.
Sabbadini, A., (1989), "Boundaries of Timelessness. Some Thoughts About the Temporal Dimensions of the Psychoanalytic Space", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 70, s. 305-313.
Sandler, J., (1976), "Dreams, Unconscious Fantasies and 'Identity of Perception'", *International Review of Psychoanalysis*, sayı 3, s. 33-42.
— (1976b), "Countertransference and Role-responsiveness", *International Review of Psychoanalysis*, sayı 3, s. 43-47.
—, (1976), "Actualisation and Object Relations", *Journal of Philosophical Association of Psychoanalysis*, sayı 3, s. 59-70.
—, (1998), *Internal Objects Revisited*, Karnac, Londra.
Sandler, J. ve Dreher, A. U., (1996), *What do Psychoanalysts Want?*, Routledge, Londra.
Santayana, G., (2010), *Little Essays*, Kessinger Publishing, Whitefish (1920).
Sartre, J.P., (1960), *The Transcendence of the Ego*, Hill and Wang, New York.
Schafer, R., (1979), "The Appreciative Analytic Attitude and the Construction of Multiple Histories", *Psychoanalysis and Contemporary Thought*, sayı 2, s. 3-24.
Scheidlinger, S., (1974), "On the concept of the 'mother-group'", *International Journal of Group Psychotherapy*, sayı 24, s. 417-428.
Schindler, W., (1966), "The Role of the Mother in Group Psychotherapy", *International Journal of Group Psychotherapy*, sayı 16, s. 198-200.
Schore, A., (1994), *Affect Regulation and the Origin of Self*, Erlbaum, Hillsdale, New Jersey.
Schütz, A., (1967), *The Phenomenology of the Social World*, Northwestern University Press, Evanston.
Searles, H., (1959), "The Effort to Drive the Other Person Crazy", *British Journal of Medical Psychology*, sayı 32, s. 1-18.
—, (1966), "Feelings of Guilt in the Psychoanalyst", *Psychiatry*, sayı 29, s. 319-323.
—, (1978), "Concerning Transference and Countertransference", *International Journal of Psychoanalytic Psychotherapy*, sayı 7, s. 165-88.
Segal, H., (1957), "Notes on Symbol Formation", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 38, s. 391-7.
—, (1964), *Introduction to the Works of Melanie Klein*, Hogarth, Londra.
—, (1978), "Countertransference", *International Journal of Psychoanalytic Psychotherapy*, sayı 6, s. 31-37.
—, (1988), *The Work of Hanna Segal*, FA Books, Londra.
Slavson, S. R., (1964), *A Textbook in Analytic Group Psychotherapy*, New York International University Press, New York.
Smith, H., (2006), "Analyzing Disavowed Action", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 54:3, s. 713-37.
Sodre, I., (1997), "Insight et Après Coup", *Revue Francaise de Psychanalyse*, sayı 61, s. 1255-62.

Sohn, L., (1983), "Nostalgia", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 64, s. 203-211.

Spero, M. H., (1993), "The Temporal Framework and Lacan's Concept of the Unfixed Psychoanalytic Hour", *Psychoanalytic Study of the Child*, sayı 48, s. 115-142.

Spillius, E. B., (2002), "Psychoanalysis in Europe", *Bulletin*, sayı 56, s. 5-16.

Steiner, J., (1989), "The Aim of Psychoanalysis", *Psychoanalytic Psychotherapy*, 4:2, s. 109-120.

—, (1993), *Psychic Retreats*, Routledge, Londra.

Stern, D., (1998), "The Process of Therapeutic Change Involving Implicit Knowledge", *Infant Mental Health Journal*, sayı 19, s. 300-308.

—, (2000), "The Relevance of Empirical Infant Research to Psychoanalytic Theory and Practice", *Clinical and Observational Psychoanalytic Research*, der. J. Sandler, Karnac, Londra.

Stern, D. N., Beebe, B., Jaffe, J. ve Bennett, S. L., (1977), "The Infant's Stimulus World During Social Interaction: A Study of Caregiver Behaviours With Particular Reference to Repetition and Timing", *Studies in Mother-infant Interaction*, der. H. R. Schaffer, Academic Press, Londra.

Stolorow R. ve Attwood, G., (1992), *Contexts of Being: The Intersubjective Foundations of Psychological Life*, Analytic Press, Hillsdale, New Jersey.

Strachey, J., (1934), "The Nature of the Therapeutic Action in Psycho-analysis", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 15, s. 137-159.

Szasz, T., (1963), "The Concept of Transference", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 44, s. 432-443.

Tarachow, S., (1962), "Interpretation and Reality in Psychotherapy", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 43, s. 377-387.

Thelen, E., (1994), *A Dynamic Systems Approach to the Development of Cognition and Action*, MIT Press, Cambridge.

Theunissen, M., (1977), *Der Andere: Studien zur Sozialontologie der Gegenwart*, Walter de Gruyter & Co, Berlin.

Trevarthen, C., (2005), *First Things First*, Journal of Child Psychotherapy, 31:1, s. 91-113.

Vaslamatzis, G., (2008), "On Supervision, Transference and Countertransference", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 89, s. 656.

Volkan, V., (1981), *Linking Objects and Linking Phenomena*, International Universities Press, New York.

Vygotsky, L. S., (1987), *Mind and Society: The Development of Higher Psychological Processes*, Harvard University Press, Cambridge.

—, (1988), "Thinking and Speaking", *Collected Works of L. S. Vygotsky*, cilt 1, der. R. W. Rieber ve A. S. Carton, Plenum Press, New York.

Wallerstein, R., (1988a), "Psychoanalysis and Psychotherapy", *Annals of Psychoanalysis*, sayı 16, s. 129-151.

—, (1988b), "One Psychoanalysis or Many", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 69,. 5-21.

Weil, S., (1966), *Attente de Dieu*, Editions Fayard, Paris.

Weinsheimer, J. C., (1985), *Gadamers's Hermeneutics*, Yale University Press, New Haven.

Williams, B., (1993), *Shame and Necessity*, University of California Press, Berkeley.

Winkler, J., (1990), *The Constraints of Desire*, Routledge, New York.
Winnicott, D. W., (1949), "Hate in the Countertransference", *International Journal of Psychoanalysis*, sayı 30, s. 69-74.
—, (1965), *The Family and Individual Development*, Tavistock, Londra.
—, (1971), *Playing and Reality*, Tavistock, Londra.
—, (1974), "Fear of Breakdown", *International Review of Psychoanalysis*, sayı 1, s.103-7.
—, (1985), "Ego Integration in Child Development", *The Maturational Processes and the Facilitating Environment*", Hogarth Press, Londra (1962), s. 56-63.
—, (1985), "Communicating and not Communicating Leading to a Study of Certain Opposites", *The Maturational Processes and the Facilitating Environment*, Hogarth Press, Londra (1963), s. 179-192.
—, (1985), "Classification: Is there a Psycho-analytic Contribution to Psychiatric Classification?", *The Maturational Processes and the Facilitating Environment*, Hogarth Press, Londra (1964), s. 124-39.
—, (1985), "Dependence in Infant-care, in Child-care, and in the Psychoanalytic Setting", *The Maturational Processes and the Facilitating Environment*, The Hogarth Press, Londra (1965).
—, (1985), "The Psychology of Madness: A Contribution From Psycho-analysis", *Psychoanalytic Explorations,* Karnac, Londra (1965), s.119-29.
Wollheim, R., (1980), "On Persons and Their Lives", *Explaining Emotions*, der. A. Rorty, California University Press, Berkeley.
—, (1984), *The Thread of Life,* Yale University Press, New Haven.
Wright, Ken., (1988), "Stories of Creation", *Journal of the British Association of Psychotherapists*, sayı 35, s. 3-16.

Dizin

PASLI TENEKE KUTU: TRAVMANIN KUŞAKLARARASI İLETİMİ
aitlik bağı 12
bilinçdışı özdeşleşim düşlemleri 17-18, 193
dinlemeyi dinleme 19, 194
emanet edilmiş temsil 17, 18, 194
filogenetik miras 14, 166
göç psikopatolojisi 8
göçmen 8, 10-13, 35, 174
hortlak etkisi 16, 195
hortlaklar 14-16, 20, 195
iç içe geçmiş kuşaklar 14, 195
içsel ebeveynler 18, 19, 195
ikame çocuklar 14, 17, 195
istila etme (narsisistik nefret) prensibi 18, 19, 195
mal etme prensibi (narsisistik sevgi) 18, 20, 97, 196
melankoli 6, 7, 13, 20, 21, 26, 148
Nachtraglichkeit 19, 40, 41, 58, 62, 104, 110, 162, 196
soykırım 9, 14, 16, 17
sürgündeki kişi 11
travmanın kuşaklararası iletimi 5, 7, 9, 11, 13-15, 17, 19, 21, 23, 25
tuhaf yabancı cisim 16, 20
Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesi 7-12 , 23
yabancılaştırıcı özdeşleşimler 18, 19, 177, 197
zorunlu göç 8, 11, 21, 25

EVE DÖNÜŞ
anneyle birleşme 7, 21, 31, 32, 34, 193
bağlayıcı nesneler 35, 193
benlik ideali 38, 160, 193
birincil narsisizm 31, 49, 52, 193
döngüsel zaman 33, 194
ebedi dönüş miti 37, 194
ebedi yasçılar 35, 194
ev, 5, 7-10, 12, 21, 23, 29-31, 36, 38, 40-43, 47, 181, 194
eve dönüş 7, 8, 16, 21-23, 25, 29-35, 37-39, 41-43, 194
gerçek nostalji 31, 195
gerçeklik ilkesi 43, 45, 157, 162, 168, 195
güvenilir temel 195
güvenlik arka planı 31, 195
haz ilkesi 43, 94, 168, 195
ikinci bakış 42, 195
ilahi olanla mistik birleşme 32, 195
jouisssance 80
kairos 43, 45, 46, 50
kendiliğe gömülü yabancı nesneler 42
kronos 43, 45, 50
Mesihi ya da Kehani ya da Figüral Tarih 34, 196
Nachtraeglichkeit 19, 40, 41, 58, 62, 104, 110, 162, 196
nirvana 32
nostalji 8, 31, 37, 195, 196
nostos, noos (zihin, düşünce) 43
okyanussal duygu 31, 196
patolojik yas 13, 35, 42, 196
ruhsal inziva 110, 196
savunmacı nostalji 35, 196
sorgulanmayan bir evde olma hissi 30
Tanrılık 33, 34, 197
terra incognito 43
üçüncü bireyselleşme 41, 197
var olmaya devam etme 30, 187, 197
yas çalışması 13, 31, 169, 188, 197
zaman çöküşü 34, 198
zaman içinde değişme 34, 46

SÖZLER ZAMANI ÖLDÜRÜR
eşleşmeme 49, 70, 194
söz öncesi simetrikleştirme 49, 196
uyum 8, 40, 92, 110, 138, 161, 164, 170, 182, 197
uyumlama 49, 123, 197

TANIMA VE PSİKANALİTİK DÜŞÜNCE
ahenkli ya da tamamlayıcı karşıaktarım 61, 163, 193
aktarım nevrozu 61, 193
aktif bellek 63, 193
buluşma anları 66
bütün durum 61, 194
değilleme 46, 49, 65, 94, 194
dönüştürücü olay 62

düşüncenin tahribi 62
heteronom durum 59
iki kişi psikolojisi 61, 195
ilişkisel örtük bilgi 66
katarsis 60, 195
kelimenin şiddeti 62
kendini tanıma 56-59, 63, 122, 141, 143, 169
müstahkem mevki [*bastion*] 61, 62
özerk durum 59
rol duyarlılığı, 61, 145, 160, 196
sonradan etki 62, 196
tahsil 59
tek kişi psikolojisi 61, 197
yapı bozumu 15, 48, 62, 197
yorum/logos 60, 61
zamansal döngü 61
zihinselleştirme 64, 65, 98, 189, 198

YANILTICI İLİŞKİLER

adanmışlık 72, 82
ara egemenlik [*Zwischenreich*] 74
ben – o 70, 123
bütünleşmiş kendilik 72
dil kargaşası 76
fail olarak kendilik 72
geçiş alanı 75, 195
intifa hakkı 37, 80
jouissance 80
karşılanmış sevgi 71
kendiliknesnesi 80, 195
kısmi nesneler 80, 195
-mış gibi durumu 74, 85
manik üçlülük 80
mümkün gelişme alanı 74
narsisizm nitelikli sapkınlık 80, 196
öte 13, 23, 37, 42, 45, 47, 52, 72, 77, 83, 87, 93, 96, 117-119, 147, 153, 158, 160, 162, 172, 176, 179, 186
özgün olmayan veya eksik durum 74
özne-olarak-kendilik 72
öznesel nesne 80, 196
psikanalistin nevrozu 78, 79
psikanalitik kendilik 72
psikanalitik konum 72, 74, 76, 81, 83, 99
şeye dönüştürme 80
varlık-olarak-kendilik 72
yabancı kaygısı 79, 197

ÖZNELLİKLERARASI ÜZERİNE

algı özdeşleşimi [*Wahrnehmungsidentität*] 85, 193
algısal sabitlik 85, 193
analistin dişilliği 82, 90
analitik durum 18, 47, 48, 50, 60, 61, 74, 80-83, 87, 89, 92, 103, 116, 121, 123, 128, 129, 166, 186, 187, 193
birincil özdeşleşim 88, 177, 193
biz-ilişkisi [*Wir-Beziehung*] 89
cehalet 90, 194
çevrenin onaylayıcı yanıtı 91
chimera 90
dönüştürücü yorum 60, 61, 66, 194
gizil anlamlama 195
oyun 75, 76, 83, 86-88, 92, 196
oyun alanı 76, 83
özdeşleşim 14, 17, 18, 176, 177, 186, 193, 195, 196
öznelliklerarası 85-92, 122, 124, 187, 196
sansür 94, 196
sen-yönelimlilik [*Du-Einstellung*] 88
serbest çağrışım 187, 196
simge 63, 70, 78, 79, 81, 83, 88, 109, 111, 179, 181, 196
simgelenen 81, 88, 107, 196
sonsuza kadar sessiz 91
tanıma 55-67, 69-71, 88, 91, 117, 122, 141, 143, 169, 171, 197
tarafsızca süzülen dikkat 197
tasvir edilebilirlik 91, 197
tersinir bakış açısı 62
üçgensellik 88, 90
üçüncülük 90
uzam 29, 53, 91, 160, 182
yorumlayan özne 88, 91, 198

CİNNET: DEHŞET VERİCİ ZARURET WINNICOTT ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

adsız dehşet 98, 193
bedenle ilişkinin kopması 98
beden-ruh bölünmesi 95
ben ve ben-olmayan 97
birincil annelik tasası 97, 193
birincil cinnet 97, 193
birincil süreç düşüncesi 94, 193
bütünleşmemiş 99, 194
bütünleştirme 48, 63, 64, 71, 98-100, 123, 151, 153, 176, 177
cinnet zarureti 98, 99
cinnet 93, 95, 97-101, 193, 194

çöküş dehşeti– cinnet dehşeti 98
dağılma 10, 16, 51, 77, 163, 164, 173, 174, 177-179, 182, 183
değillemenin inkârı 94, 194
dizginleme (*enkratia*) 99
dizginlememe (*akrasia*) 99
düşünülemez kaygı 98, 194
eksi H (hate/nefret) 96
eksi K (knowledge/bilgi) 96
eksi L (love/ sevgi, aşk) 96
haz ilkesi 43, 94, 168, 195
hezeyanlar 95, 170
iğdiş edilme kaygısı 37, 99, 195
ilelebet düşme 98, 195
katatonik durumlar 95
kişiliğin psikotik parçası 96
kişilik aşırılığı 97
mantıksızlık alanı 94
mutlak bağımlılık safhası 97, 99, 100, 196
nevrotik belirti 95
parçalanma 89, 91, 96-98, 102, 115, 152, 176, 178, 196
parçalanma kaygısı 96, 98, 102
psikotik hezeyanlar 95
ruhsallık içi algılama 95
rüya 6, 21, 36, 51, 52, 83, 86, 93, 94, 96, 141, 146, 181, 196
rüya çalışması 94, 96
sanrılar 17, 87, 94, 95, 196
sapkınlık 80, 96, 170, 181, 183, 194, 196
şizoid içe çekilmeler 95, 107
tersine çevirme 94, 197
travma 5, 8, 11, 17, 19, 33, 34, 40-42, 76, 79, 98, 110, 111, 148, 162, 168, 189, 197, 201, 205
uzlaşma oluşumları 95, 197
yanıltıcı temsil 94, 197
yapı bozumu 15, 48, 62, 197
yeniden şekillendirme 94, 197
yoğunlaşma 94, 197
yok olma kaygısı 99, 197
yönsüz kalına 98, 198
zamanın yok edilişi 101

AKTARIMSAL DENEYİM OLARAK KARŞILIKLI EYLEME DÖKME
aitlik bağı 12
aktarım 18 19, 22, 34, 46, 47, 50, 52, 53, 60, 62, 66, 72, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 87, 92, 100, 103, 104, 108, 110, 114, 115, 119, 125, 127, 129, 133, 135, 137, 139, 142, 145, 161, 163, 164, 166, 177, 181, 188, 193
analitik çerçeve 104, 108, 110, 111, 186
ara alan 111
baba 12 14, 16-18, 20, 24, 33, 37, 48, 53, 81, 86, 89, 101, 102, 106-108, 157-159, 161-164 178, 181, 193
baba nesneleri 107
babanın rolü 107
bölme 42, 59, 94, 104, 110, 145, 150-153, 166, 194
canlandırılma 34, 108, 171, 174
çevre anne 110, 194
eyleme geçme 103, 108, 194
inkar 7, 13, 15-40, 42, 52, 79, 89, 94, 96, 104, 119, 120, 142, 143, 158, 162, 174, 176, 184, 194, 195
intihar 51, 105, 107, 108, 182, 178
karşıaktarım 22, 60, 61, 78, 104, 117, 118, 120, 125, 127, 129, 130, 131, 133-137, 139, 143, 145, 155, 158-161, 163, 193, 195
karşılıklılık 71, 104, 122, 128, 195
kapsayıcı zarf 108
manik onarım104, 195
nesne anne 53, 110
nesne ilişkileri 39, 46, 47, 50, 57, 60, 62, 64, 109, 110, 134, 137, 177, 196
özdeşleşme 31, 50, 52, 53, 64, 70, 76, 81, 104, 108, 114, 127, 137, 155, 156, 166, 167, 177, 196
psikanalitik terapi 103
sembiyoz 32, 50, 64, 110, 161, 196
simge 70, 78, 81, 83, 88, 107, 109, 111, 179, 196
simgelenen 81, 88, 107, 109, 196
simgesel eşitlik 108, 109, 186
sonradan etki (*Nachtraglichkeit*) 19, 40, 41, 58, 62, 104, 110, 162, 196
sonradanlık 9, 14, 17, 110
sürgündeki kişi 11
tekrarlama zorlantısı 17, 21, 34, 109, 168, 197
ülküleştirme 20, 76, 77, 79, 104, 107, 108, 116, 119, 120, 160, 197
yansıtmalı özdeşleşme 31, 52, 64, 76, 104, 114, 137, 163, 167, 197
yansızlık 90, 108, 116, 132, 135, 136, 197

ÖTEKİ HASTA
analiste-odaklanan yorumlama tarzı 115
analitik üçüncü 60, 83, 88, 92, 129, 186, 193
belleksiz ve arzusuz 129, 193
ben-sen 70, 122
etik ilişki 122
hakikat 19, 30, 31, 73, 113, 114, 129, 170, 186, 191, 195
iletişime geçilemeyen 122, 195
kapsayan-kapsanan modeli 116
le sujet supposé savoir 118, 195
nesnenin hayatta kalması modeli 39, 49, 116
öteki hasta 115, 117, 119, 121, 123, 125, 127-129, 196
özbilinçlilik 121, 122, 196
öznelliklerarası 73, 85-87, 88-91, 122, 124, 187, 195
psikanalitik karşılaşma 74, 75, 113, 116, 117, 197
rol-duyarlılığı modeli 116
tek yönlülük paradigması 121

AKTARIM VE KARŞIAKTARIM AÇISINDAN PSİKANALİZ VE PSİKANALİTİK PSİKOTERAPİ
farmakon 139
küçük farklılıkların narsisizmi 131, 137, 195
psikanalitik yönelimli terapiler 132
totalizasyon 132, 197
vahşi psikanaliz 134, 197
vahşi psikoterapi 134, 197

EĞİTİMDEN BİRAZ FAZLA, TERAPİDEN BİRAZ AZ PSİKANALİTİK SÜPERVİZYON ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
iç süpervizör 144, 195
rüyalaştırma 146, 196
sınırların ihlali 143, 156
süpervizör 141, 142, 144-146, 195, 197
süpervizyon 22, 127, 141-146, 196, 197
süpervizyon alan/kişi 197
yönlendirilmiş rüya 146

JOHN MALKOVICH YA DA RUH HASTALIKLARINA BAKIM VEREN KURUMLARDA RUHSAL TÜKENMİŞLİK
ayna hücresi 64, 149, 189,193
işgal 15, 60, 76, 147
işgal edilen 147
işgalci 147
ötekini delirtme çabası 148
yerleşme 10, 23, 41, 147

BİLİNÇDIŞI DÜŞLEMİN PAYLAŞIMI: TERAPİSTİN BİR BÜTÜN OLARAK GRUBA YÖNELİK DUYGUSAL TEPKİSİ
babalık 53, 158, 161-163, 169
babanın adı 48, 159, 163, 193
bağdaşan veya bütünleyici karşıaktarım 161, 155, 161, 193
bağlara karşı saldırı, 170, 193
bakım ikilisi 158, 193
bakım veren anne 158, 162
besleyici 157, 175
bir bütün olarak grup 155, 157-159, 163, 193
biyolojik - dölleyici baba 162
büyük anne 17, 18, 160
çift taraflı perspektif 161
dâhi 163
derinlemesine çalışma, 8, 39, 40, 52, 56, 62, 78, 82, 144, 150, 188, 194
eksi K öğesi 156
gelişimi belirleyen - koruyucu baba 162
gerçeklik ilkesi 157, 162
gerçeklik ilkesini ya da yasayı öne çıkaran - otorite olarak baba 162
gerileme 76, 78, 89, 99, 152, 156, 159, 160, 169, 195
grup 21-23, 89, 133, 137, 138, 145, 146, 151, 155-172, 193-195, 197
grup terapisi 155, 156
grup yanılsaması 160, 163, 195
haset 62, 80, 96, 156, 158, 162, 181, 195
kardeş rekabeti 162
koruyucu fail 161
koruyucu kalkan 33, 34, 110, 163
kötü anne\anti-grup imgesi 160
Oidipus nitelikli 18, 62, 156, 157, 162
olumsuz terapötik tepki 196
rol duyarlılığı 61, 145, 160, 196
tamamlayıcı karşıaktarım 61, 160

tuvalet-meme 160, 197
üçgenleşme 88, 157, 158, 169
yavaş döngülü, açık analitik grup 156
yeterince iyi anne 160
zulmeden anne imagosu 159

ÇALIŞMA GRUBU
bağ-kurma işlevi 170, 193
bağımlılık temel varsayımı 167, 193
bilme aşkı dürtüsü 170, 193
çalışma grubu 22, 89, 165, 167-172, 194
çiftleşme temel varsayımı 167, 194
dayanıklılık 39, 76, 167
depresif konum 171, 194
düşünce faaliyeti 168, 170
düşünme yetisi 170
filogenetik miras 166
grup psikolojisi 195
ilkel mantık alanı 167
kitle 168
logos 60, 61, 91, 168
"O" 171
paranoid-şizoid konum 80, 168, 171, 196
temel aidiyet zarureti 166
temel varsayım grubu 167, 168, 171, 172, 197
temel varsayımlar 167, 170, 197
vur-kaç temel varsayımı 167, 197

ALGILAYAN SOMADAN DÜŞLEMLENEN BEDENE
algılayan beden 173, 175, 178, 181
ana rahmine dönüş düşlemi 174
annenin bakışı 49
aynalayan yüz 176
beden imgesi 178, 179, 182, 193
beden sahipliği 176
bilinçdışı düşlem 47, 174, 193
birincil baştan çıkarma 177
birleşik nesne 178, 193
bütünleşmemişlik 99, 100, 176
cinsel kimlik 173, 182, 183, 194
cinsiyet 10, 16, 51, 77, 163, 164, 173, 174, 177-179, 182, 183
cisimleşmiş metaforlar 175
çocukluk çağı cinselliği 173
çok biçimli sapkınlık 173
dayanma [*Anlehnung/Anaclisis*] 175
deri işlevi 173, 176
destek temelli nesne ilişkisi 182
dişil 82, 90, 183, 194
dürtü 32, 38, 66, 77-79, 96, 99, 118, 120, 145, 165, 167, 169
duyum 53, 174, 175, 178, 179, 194
duyusal bellek, 176, 184
eril 82 102, 174, 183, 194
erkeksel hükmetme arzuları 174
erotik arzu 183
estetik çatışma 177
fallus 181
her iki cins olma dürtüsü 173
iç/dış uyaran 177
içe atma 50, 160, 166, 175, 176, 195
ilk *sahne* 157, 178, 195
kapsayıcı anne 177
kendiliği korumaya yönelik dürtüler 174, 175
libidinal dürtü 174, 175, 196
Libidinal nesne 175, 196
merkezi mastürbasyon düşlemi 181
muamma 177, 178, 196
otoerotik an 156, 160, 175
parçalanma tehditleri 178
paylaşılmış psikoz 180
simge oluşumu yetisi 179
simgeleştirme 19, 35, 65, 78, 80, 81, 97-99, 169, 176, 196
tutan 176, 197
yabancılaşma 38, 89, 122, 135, 149, 177, 178
yansıtma 79, 92, 145, 153, 166, 167, 197
yıkıcı dürtü 175
zamanın ruhu 182, 184, 198

SÖYLEŞMEK İHTİYAÇ OLUŞTURMAZ: PSİKANALİZİN SİNİRBİLİMLE İLİŞKİSİ OLGUSU
düşünülmemiş bilinen, 189, 194
ikili-özellik tekçiliği, 188, 190, 195
sinirbilimi 185, 187-191, 196
süreç olarak öteki, 188
yalnız olma yetisi, 188, 197
yas çalışması, 31, 188, 197

Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı
Şimdi ve Burada

Tefekkür Yakınlıkları, İstanbul doğumlu, halen Atina'da yaşayan eğitim psikanalisti Chris Joannidis'in İngilizce ve Rumcadan Türkçeye çevrilmiş makalelerinin bir derlemesi olduğu gibi bir anlamda da onun eve dönüşünü müjdeliyor. Bu kitapta Chris Joannidis, psikanaliz alanının içindeki ve psikanalizin felsefe, antropoloji, edebiyat, tarih gibi disiplinlerle olan etkileşimindeki tefekkür yakınlıklarını derinlemesine işliyor.

Joannidis, psikanalitik konumu iki yol arkadaşının 'bilgi'ye doğru yola çıkması şeklinde tanımlarken, her yolcunun gerçekte "kendi iç ebeveynlerine" ve "kendi oyun alanına" sahip birer çocuk olduklarını öne sürüyor. Yazara göre, bu iki yolcunun yürürken mücadele edeceği şeytanlar vardır. İki yolcu, geçmişleriyle karşılaşmak, hayatlarında gitmeyi seçmedikleri yol ayrımlarında tökezlemek, vicdan azaplarının ve kaybedilmiş fırsatların acısına yeniden rastlamak ve kaybın acısını yaşamak için yolculuk ederler. İki taraf da baştan çıkmaya ve hayal kırıklığına uğramaya, yoksunluğa dayanmaya hazırdır, duruma korku, çekince ama aynı zamanda umutla yaklaşırlar. Yolda giderken, biri diğerinin yanında durur, ama her ikisi de bunun yetmediğinin farkındadır, çünkü öznelerarasılık bir yanılsamadır ve zaman geri alınamaz. İki taraf da arzunun hizmetinde olan düşlemin birincil gücünü ve ona ne kadar kolay kapılabileceğini bilir.

Joannidis *Tefekkür Yakınlıkları*'nda kayıp nesne, yas ve zaman; analitik ilişkinin doğası; psikanaliz ve psikanalitik psikoterapi; aktarım-karşıaktarım; süpervizyon; grup süreci; cinsel kimlik gelişimi ve bilinçdışı düşlem ve son olarak psikanalizin sinirbilimle ilişkisi gibi farklı meseleleri ele alıyor. Psikanalist Melis Tanık Sivri de kitabın açılış metni olan "Eve Dönüş"ten yola çıkarak yasın kuşaklararası iletimi ve bunun psikanalitik çalışmadaki görünümlerini Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi bağlamında ele alarak kitaba katkıda bulunuyor.

ISBN: 978-605-399-272-1

www.bilgiyay.com

PSİKE ist İstanbul Psikanaliz Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Derneği 2003

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI